T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

# DÎVÂNU LUGÂTİ'T-TÜRK'TEKİ MANZUM PARÇALAR ÜZERİNE METİN DİL BİLİMİ İNCELEMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**İlknur KOÇ**

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

Ankara, 2024

T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

# DÎVÂNU LUGÂTİ'T-TÜRK'TEKİ MANZUM PARÇALAR ÜZERİNE METİN DİL BİLİMİ İNCELEMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**İlknur KOÇ**

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

**Tez Danışmanı**
**Prof. Dr. Akartürk KARAHAN**

Ankara, 2024

## ONAY SAYFASI

İlknur KOÇ tarafından hazırlanan "Dîvânu Lugâti't-Türk'teki Manzum Parçalar Üzerine Metin Dil Bilimi İncelemesi" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

| Jüri Üyesi | | Kurumu | İmza |
|---|---|---|---|
| **Prof. Dr. Akartürk KARAHAN** | | AYBÜ | |
| Kabul ☒ | Red ☐ | | |
| **Prof. Dr. Nihal ÇALIŞKAN** | | Gazi Üniversitesi | |
| Kabul ☒ | Red ☐ | | |
| **Dr. Öğr. Üyesi Gülşah KADEM** | | AYBÜ | |
| Kabul ☒ | Red ☐ | | |

Tez Savunma Tarihi: 22/08/2024

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Doç. Dr. Muhammet Enes KALA

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü V.

## BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda patent ve telif haklarını ihlal edici etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tezde kullanılmış olan tüm bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi beyan ederim.

İlknur KOÇ

*"Benim için çok özel olan yüksek lisans tezimi, varlığından daima güç aldığım, varlığı ile hep gurur duyduğum, hayatımın kitabının en güzel bölümü, dünyanın en güzel melodisi, zifirin bile örtemediği bir yıldız olan Ozan TAMDOĞAN'a ithaf ediyorum."*

## TEŞEKKÜR

Lisans ve lisansüstü eğitim hayatım boyunca benden her zaman desteğini ve ilgisini esirgemeyen, tecrübelerini benimle paylaşan, her daim yardımcım olan, tez konumu öneren, fikir veren ve bu süreçte bilimsel düşünceyi yaşam biçimi olarak algılamamı sağlayan, çalışmamın tüm aşamalarında bilgi ve birikimleriyle yol göstererek yanımda olan, her zaman beni takdir ettiğini hissettiren, sabrı, sevecenliği, hoşgörüsü ve bakış açısıyla rol model aldığım, kendisinin öğrencisi olmaktan büyük gurur ve mutluluk duyduğum, çok sevgili ve saygılı bilgem, kıymetli tez danışman hocam Prof. Dr. Akartürk KARAHAN'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Ayrıca tezimi baştan sona okuyarak kıymetli önerileriyle tezime büyük katkı veren sayın Dr. Neslihan KARACAN hocama da ne kadar teşekkür etsem azdır. Yüksek lisans öğrenimim boyunca verdikleri dersler ile akademik bir tutum edinmeme katkı sağlayan Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı bölüm hocalarımıza da tüm içtenliğimle teşekkürlerimi borç bilirim.

Her koşulda maddi manevi desteklerini benden esirgemeyen, bu günlere gelmem için hiçbir fedakârlıktan kaçınmayan ve her zaman yanımda olan kahraman babam Hasan KOÇ'a, en yakın arkadaşım, en büyük destekçim sevgili annem Dönay KOÇ'a, varlığından daima güç aldığım canımın parçası kardeşim Satılmış KOÇ'a, hep anlayışıyla, güzel tavrıyla, sevgisiyle bana kız kardeş olan Berna KOÇ'a, tüm aileme, sevdiklerime emekleri için çokça sevgilerimi sunar, teşekkür ederim.

# ÖZET

Kaşgarlı Mahmud'un yazmış olduğu Dîvânu Lugâti't-Türk adlı Türkçe-Arapça sözlükte yer alan manzum parçalar, XI. yüzyıl Türk dilinin, Türk halk şiirinin en eski örneklerini gözler önüne sermektedir. Dîvânu Lugâti't-Türk'te, madde başı olarak yer verilen sözcükler, ele alınan konularla ilgili manzumeler ile örneklendirilmiştir. Manzumeler ile ilgili bir metin dil bilimi çalışması yapılmadığı dikkat çekmektedir. Bu tezde, Eski Türk Halk şiirinin en önemli örnekleri olan Dîvânu Lugâti't-Türk'teki manzum parçalar, metin dil bilimsel olarak incelenmiştir.

Dil bilimi çalışmalarının çeşitlenerek yayılmasıyla ortaya çıkan metin dil bilimi, metni oluşturan ögelerle birlikte, metni bir bütün olarak ele almaktadır. Metinleri tutarlılık, bağdaşıklık ve bağlaşıklık ilkelerine tabi tutan metin dil bilimi yöntemiyle metin olanla metin olmayan kolayca ayırt edilebilmektedir. Metnin okur ve yazar açısından daha kolay ve açık bir biçimde anlaşılmasını amaç edinen metin dil bilimi ile Dîvânu Lugâti't-Türk'teki manzum parçaların anlaşılırlığı kuvvetlendirilmiştir. Dîvânu Lugâti't-Türk'te yer alan manzumelerde Talat Tekin'in (1989) ve Ahmet Bican Ercilasun'un (2020) çevirileri esas alınmıştır.

Dîvânu Lugâti't-Türk'teki manzumeler, metin dil biliminin şu başlıkları ile incelenmiştir: 1. Tutarlılık, a. Yineleme, b. Özelleştirme, c. Genelleştirme, d. Nedensellik, e. Karşıtlık, f. Karşılaştırma, g. Zaman. 2. Gönderimsel Bağdaşıklık, 2. 1. Öncül Bağımsız Gönderim Ögeleri, a. Kişi Adılları, b. Gösterme Sıfatları. 2. 2. Ardıl Bağımlı Gönderim Ögeleri, a. İyelik Ekleri, b. Belirtme Durum Eki, c. Kişi/Şahıs Ekleri. 2.3. Biçimsel Sözlüksel Bağdaşıklık, a. Bağlaçlar, b. Değiştirim, c. Eksilti. Bu tez, Giriş (Çalışmanın Konusu ve Amacı, Çalışmanın Sınırlılıkları, Kapsamı ve Yöntemi, Konu Üzerine Yapılan Başlıca Araştırmalar), 1. Bölüm: Kaşgarlı Mahmud ve Dîvânu Lugâti't-Türk (Dîvânu Lugâti't-Türk'teki Manzum Parçalar), 2. Bölüm: Metin Dil Bilimi, 3. Bölüm: İnceleme (Dîvânu Lugâti't-Türk'teki Manzum Parçalar Üzerine Metin Dil Bilimi İncelemesi), Sonuç (Değerlendirme), Kaynaklar ve Ekler bölümlerinden oluşmaktadır.



**Anahtar Kelimeler:** Dîvânu Lugâti't-Türk, Dîvânu Lugâti't-Türk'teki Manzum Parçalar, Metin Bilgisi, Metin Dil Bilimi, XI. Yüzyıl Türk Şiiri.

## ABSTRACT

The pieces in verse the Turkish-Arabic dictionary called Dîvânu Lugâti't-Türk, written by Mahmud of Kashgar, reveal the oldest examples of the 11th century Turkish language and Turkish folk poetry. In Dîvânu Lugâti't-Türk, the words included as the beginning of the article are exemplified by poems related to the topics discussed. It is noteworthy that no text linguistics study has been conducted on the poems. In this thesis, the pieces in verse Dîvânu Lugâti't-Türk, which are the most important examples of Old Turkish Folk poetry, were examined text-linguistically.

Text linguistics, which emerged with the diversification and spread of linguistic studies, deals with the text as a whole, together with the elements that make up the text. With the method of text linguistics, which subjects texts to the principles of consistency, cohesion and cohesion, text and non-text can be easily distinguished. The comprehensibility of the pieces in verse Dîvânu Lugâti't-Türk has been strengthened with text linguistics, which aims to make the text easier and clearer to understand for the reader and writer. The poems in Dîvânu Lugâti't-Türk are based on the translations of Talat Tekin (1989) and Ahmet Bican Ercilasun (2020).

The poems in Dîvânu Lugâti't-Türk were examined under the following headings of text linguistics: 1. Consistency, a. Repetition, b. Privatization, c. Generalization, d. Causality, e. Opposition, f. Comparison, g. Time. 2. Referential Cohesion, 2. 1. Premise-Independent Referential Elements, a. Personal Pronouns, b. Demonstrative Adjectives. 2. 2. Sequential Transmission Elements, a. Possessive Suffixes, b. Specification Status Supplement, c. Person/Individual Attachments. 2.3. Formal Lexical Cohesion, a. Conjunctions, b. Exchange, c. Ellipsis. This thesis consists of Introduction (Subject and Purpose of the Study, Limitations of the Study, Scope and Method, Main Researches on the Subject), Chapter 1: Mahmud of Kashgar and Dîvânu Lugâti't-Türk (Pieces in Verse Dîvânu Lugâti't-Türk), It consists of Chapter 2: Text Linguistics, Chapter 3: Review (Text Linguistics Examination on Pieces in Verse Dîvânu Lugâti't-Türk), Conclusion (Evaluation), References and Appendices.



**Keywords:** Dîvânu Lugâti't-Türk, Pieces in Verse Dîvânu Lugâti't-Türk, Text Information, Text Linguistics, 11th Century Turkish Poetry.

# İÇİNDEKİLER

**ONAY SAYFASI** ..... i
**BEYAN** ..... ii
**TEŞEKKÜR** ..... iv
**ÖZET** ..... v
**ABSTRACT** ..... vi
**İÇİNDEKİLER** ..... vii
**İŞARETLER VE SEMBOLLER** ..... xvii
**SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ** ..... xviii
**1. GİRİŞ** ..... 1
**1.1. Çalışmanın Konusu ve Amacı** ..... 1
**1.2. Çalışmanın Sınırlılıkları, Kapsamı ve Yöntemi** ..... 2
**1.3. Konu Üzerine Yapılan Başlıca Araştırmalar** ..... 4
**1.3.1. Tarihsel Türkçe Eserler Üzerine Metin Dil Bilimi İncelemeleri** ..... 5
**1.3.2. Günümüz Hikâye ve Romanlarına Yapılan Metin Dil Bilimi İncelemeleri** ..... 6
**1.3.3. Yabancılara Türkçe Öğretimi Alanı Üzerine Yapılan Metin Dil Bilimi İncelemeleri** ..... 10
**1.3.4. İlköğretim ve Lise Ders Kitapları Üzerine Yapılan Metin Dil Bilimi İncelemeleri** ..... 11
**1. BÖLÜM: KAŞGARLI MAHMUD VE DÎVÂNU LUGÂTİ'T-TÜRK** ..... 13
**1.1. DÎVÂNU LUGÂTİ'T-TÜRK VE MANZUM PARÇALAR** ..... 15
**2. BÖLÜM: METİN DİL BİLİMİ** ..... 19
**2.1. Tutarlılık İlişkisi** ..... 33
**2.1.1. Yineleme** ..... 33
**2.1.2. Özelleştirme** ..... 33
**2.1.4. Nedensellik** ..... 34
**2.1.5. Karşıtlık** ..... 34
**2.1.6. Karşılaştırma** ..... 34
**2.1.7. Zaman** ..... 34
**2.2. Gönderimsel Bağdaşıklık** ..... 35
**2.2.1. Öncül Bağımsız Gönderim Ögeleri** ..... 35
**2.2.1.1. Kişi Adılları** ..... 35
**2.2.1.2. Gösterme Sıfatları** ..... 35
**2.2.2. Ardıl Bağımlı Gönderim Ögeleri** ..... 36
**2.2.2.1. İyelik Ekleri** ..... 36
**2.2.2.2. Belirtme Durumu Eki** ..... 36

**2.2.2.3. Kişi Ekleri** ... 37
**2.2.3. Biçimsel Sözlüksel Bağdaşıklık** ... 37
**2.2.3.1. Bağlaçlar** ... 37
**2.2.3.2. Değiştirim** ... 38
**2.2.3.3. Eksilti** ... 38
**3. BÖLÜM: İNCELEME** ... 39
**DÎVÂNU LUGÂTİ'T-TÜRK'TEKİ MANZUM PARÇALAR'DA METİN DİL BİLİMİ İNCELEMESİ** ... 39
**3.1. I. METİN, *ALP ER TONGA AĞIDI*** ... 39
**3.1.1. METİN DİL BİLİMSEL İNCELEME** ... 41
**3.1.1.1. TUTARLILIK** ... 41
**3.1.1.2. GÖNDERİMSEL BAĞDAŞIKLIK** ... 46
**3.1.1.2.1. ÖNCÜL-BAĞIMSIZ GÖNDERİM ÖĞELERİ** ... 46
**3.1.1.2.2. ARDIL/BAĞIMLI GÖNDERİM ÖĞELERİ** ... 47
**3.1.1.2.3. BİÇİMSEL SÖZLÜKSEL BAĞDAŞIKLIK** ... 50
**3.2. II. METİN, *BİLİNMEYEN BİR KAHRAMANA AĞIT (CÖMERT YİĞİDİN ARDINDAN AĞIT)*** ... 52
**3.2.1. METİN DİL BİLİMSEL İNCELEME** ... 53
**3.2.1.1. TUTARLILIK** ... 53
**3.2.1.2. GÖNDERİMSEL BAĞDAŞIKLIK** ... 55
**3.2.1.2.1. ÖNCÜL BAĞIMSIZ GÖNDERİM ÖGELERİ** ... 55
**3.2.1.2.2. ARDIL BAĞIMLI GÖNDERİM ÖGELERİ** ... 55
**3.2.1.2.3. BİÇİMSEL SÖZLÜKSEL BAĞDAŞIKLIK** ... 57
**3.3. III. METİN, *TANGUTLARA KARŞI SAVAŞ (TANGUT-KATUN SİNİ SAVAŞLARI)*** 58
**3.3.1. METİN DİL BİLİMSEL İNCELEME** ... 61
**3.3.1.1. TUTARLILIK** ... 61
**3.3.1.2. GÖNDERİMSEL BAĞDAŞIKLIK** ... 63
**3.3.1.2.1. ÖNCÜL BAĞIMSIZ GÖNDERİM ÖGELERİ** ... 63
**3.3.1.2.2. ARDIL BAĞIMLI GÖNDERİM ÖGELERİ** ... 64
**3.3.1.2.3. BİÇİMSEL SÖZLÜKSEL BAĞDAŞIKLIK** ... 69
**3.4. IV. METİN, *BUDİST UYGURLARA KARŞI SAVAŞ (UYGUR SEFERİ)*** ... 70
**3.4.1. METİN DİL BİLİMSEL İNCELEME** ... 71
**3.4.1.1. TUTARLILIK** ... 71
**3.4.1.2. GÖNDERİMSEL BAĞDAŞIKLIK** ... 73
**3.4.1.2.1. ÖNCÜL BAĞIMSIZ GÖNDERİM ÖGELERİ** ... 73
**3.4.1.2.2. ARDIL BAĞIMLI GÖNDERİM ÖGELERİ** ... 73
**3.4.1.2.3. BİÇİMSEL SÖZLÜKSEL BAĞDAŞIKLIK** ... 75

**3.5. V. METİN, *YABAKULARA KARŞI SAVAŞ (YABAKULAR KARAHANLILARA KARŞI)*** ..... 76
**3.5.1. METİN DİL BİLİMSEL İNCELEME** ..... 77
**3.5.1.1. TUTARLILIK** ..... 77
**3.5.1.2. GÖNDERİMSEL BAĞDAŞIKLIK** ..... 79
**3.5.1.2.1. ÖNCÜL BAĞIMSIZ GÖNDERİM ÖGELERİ** ..... 79
**3.5.1.2.2. ARDIL BAĞIMLI GÖNDERİM ÖGELERİ** ..... 79
**3.5.1.2.3. BİÇİMSEL SÖZLÜKSEL BAĞDAŞIKLIK** ..... 82
**3.6. VI. METİN, *YABAKULARA KARŞI SAVAŞ B (KARAHANLI ORDUSU YABAKU SEFERİNDE)*** ..... 83
**3.6.1. METİN DİL BİLİMSEL İNCELEME** ..... 84
**3.6.1.1. TUTARLILIK** ..... 84
**3.6.1.2. GÖNDERİMSEL BAĞDAŞIKLIK** ..... 86
**3.6.1.2.1. ÖNCÜL BAĞIMSIZ GÖNDERİM ÖGELERİ** ..... 86
**3.6.1.2.2. ARDIL BAĞIMLI GÖNDERİM ÖGELERİ** ..... 86
**3.6.1.2.3. BİÇİMSEL SÖZLÜKSEL BAĞDAŞIKLIK** ..... 88
**3.7. VII. METİN, *BİLİNMEYEN BİR SAVAŞLA İLGİLİ MANZUME (SAVAŞ VE YİĞİTLİK)*** ..... 89
**3.7.1. METİN DİL BİLİMSEL İNCELEME** ..... 93
**3.7.1.1. TUTARLILIK** ..... 93
**3.7.1.2. GÖNDERİMSEL BAĞDAŞIKLIK** ..... 95
**3.7.1.2.1. ÖNCÜL BAĞIMSIZ GÖNDERİM ÖGELERİ** ..... 95
**3.7.1.2.2. ARDIL BAĞIMLI GÖNDERİM ÖGELERİ** ..... 96
**3.7.1.2.3. BİÇİMSEL SÖZLÜKSEL BAĞDAŞIKLIK** ..... 102
**3.8. VIII. METİN, *BİR SAVAŞÇIYA ÖVGÜ (AKILLI YİĞİT)*** ..... 103
**3.8.1. METİN DİL BİLİMSEL İNCELEME** ..... 103
**3.8.1.1. TUTARLILIK** ..... 103
**3.8.1.2. GÖNDERİMSEL BAĞDAŞIKLIK** ..... 105
**3.8.1.2.1. ÖNCÜL BAĞIMSIZ GÖNDERİM ÖGELERİ** ..... 105
**3.8.1.2.2. ARDIL BAĞIMLI GÖNDERİM ÖGELERİ** ..... 105
**3.8.1.2.3. BİÇİMSEL SÖZLÜKSEL BAĞDAŞIKLIK** ..... 106
**3.9. IX. METİN, *ÖLDÜRÜLEN BİR DÜŞMANIN ARDINDAN (YAMAR SUYU KIYISINDAKİ YİĞİT)*** ..... 107
**3.9.1. METİN DİL BİLİMSEL İNCELEME** ..... 107
**3.9.1.1. TUTARLILIK** ..... 107
**3.9.1.2. GÖNDERİMSEL BAĞDAŞIKLIK** ..... 108
**3.9.1.2.1. ÖNCÜL BAĞIMSIZ GÖNDERİM ÖGELERİ** ..... 108
**3.9.1.2.2. ARDIL BAĞIMLI GÖNDERİM ÖGELERİ** ..... 109

**3.9.1.2.3. BİÇİMSEL SÖZLÜKSEL BAĞDAŞIKLIK** ..... 110
**3.10. X. METİN, *BİR ZAFER ŞİİRİ (ÖVÜNEN YİĞİDİN SONU)*** ..... 111
**3.10.1. METİN DİL BİLİMSEL İNCELEME** ..... 112
**3.10.1.1. TUTARLILIK** ..... 112
**3.10.1.2. GÖNDERİMSEL BAĞDAŞIKLIK** ..... 113
**3.10.1.2.1. ÖNCÜL BAĞIMSIZ GÖNDERİM ÖGELERİ** ..... 113
**3.10.1.2.2. ARDIL BAĞIMLI GÖNDERİM ÖGELERİ** ..... 113
**3.10.1.2.3. BİÇİMSEL SÖZLÜKSEL BAĞDAŞIKLIK** ..... 114
**3.11. XI. METİN, *BİR SAVAŞ HAZIRLIĞI (YABAKULAR KARAHANLILARA KARŞI-DOSTLUĞUN BOZULMASI)*** ..... 115
**3.11.1. METİN DİL BİLİMSEL İNCELEME** ..... 116
**3.11.1.1. TUTARLILIK** ..... 116
**3.11.1.2. GÖNDERİMSEL BAĞDAŞIKLIK** ..... 117
**3.11.1.2.1. ÖNCÜL BAĞIMSIZ GÖNDERİM ÖGELERİ** ..... 117
**3.11.1.2.2. ARDIL BAĞIMLI GÖNDERİM ÖGELERİ** ..... 117
**3.11.1.2.3. BİÇİMSEL SÖZLÜKSEL BAĞDAŞIKLIK** ..... 119
**3.12. XVII. METİN, *SAVAŞLA İLGİLİ BEYİTLER (YALVARMANIN YARARI YOK)*** ..... 119
**3.12.1. METİN DİL BİLİMSEL İNCELEME** ..... 120
**3.12.1.1. TUTARLILIK** ..... 120
**3.12.1.2. GÖNDERİMSEL BAĞDAŞIKLIK** ..... 120
**3.12.1.2.1. ÖNCÜL BAĞIMSIZ GÖNDERİM ÖGELERİ** ..... 120
**3.12.1.2.2. ARDIL BAĞIMLI GÖNDERİM ÖGELERİ** ..... 121
**3.12.1.2.3. BİÇİMSEL SÖZLÜKSEL BAĞDAŞIKLIK** ..... 122
**3.13.1. METİN DİL BİLİMSEL İNCELEME** ..... 124
**3.13.1.1. TUTARLILIK** ..... 124
**3.13.1.2. GÖNDERİMSEL BAĞDAŞIKLIK** ..... 125
**3.13.1.2.1. ÖNCÜL BAĞIMSIZ GÖNDERİM ÖGELERİ** ..... 125
**3.13.1.2.2. ARDIL BAĞIMLI GÖNDERİM ÖGELERİ** ..... 126
**3.13.1.2.3. BİÇİMSEL SÖZLÜKSEL BAĞDAŞIKLIK** ..... 131
**3.14. XX. METİN, *VEFASIZ BİR GENCE (VEFASIZ GENÇ)*** ..... 132
**3.14.1. METİN DİL BİLİMSEL İNCELEME** ..... 132
**3.14.1.1. TUTARLILIK** ..... 132
**3.14.1.2. GÖNDERİMSEL BAĞDAŞIKLIK** ..... 134
**3.14.1.2.1. ÖNCÜL BAĞIMSIZ GÖNDERİM ÖGELERİ** ..... 134
**3.14.1.2.2. ARDIL BAĞIMLI GÖNDERİM ÖGELERİ** ..... 134
**3.14.1.2.3. BİÇİMSEL SÖZLÜKSEL BAĞDAŞIKLIK** ..... 135
**3.15. XXI. METİN, *BİR YOLCULUK ŞİİRİ (BOZKIRDA BİR GECE-KURT PEŞİNDE)*** ..... 136
**3.15.1. METİN DİL BİLİMSEL İNCELEME** ..... 136

**3.15.1.1. TUTARLILIK** ..... 136
**3.15.1.2. GÖNDERİMSEL BAĞDAŞIKLIK** ..... 138
**3.15.1.2.1. ÖNCÜL BAĞIMSIZ GÖNDERİM ÖGELERİ** ..... 138
**3.15.1.2.2. ARDIL BAĞIMLI GÖNDERİM ÖGELERİ** ..... 138
**3.15.1.2.3. BİÇİMSEL SÖZLÜKSEL BAĞDAŞIKLIK** ..... 139
**3.16. XXII. METİN, *BİR KURT AVI (KURT PEŞİNDE)*** ..... 140
**3.16.1. METİN DİL BİLİMSEL İNCELEME** ..... 141
**3.16.1.1. TUTARLILIK** ..... 141
**3.16.1.2. GÖNDERİMSEL BAĞDAŞIKLIK** ..... 142
**3.16.1.2.1. ÖNCÜL BAĞIMSIZ GÖNDERİM ÖGELERİ** ..... 142
**3.16.1.2.2. ARDIL BAĞIMLI GÖNDERİM ÖGELERİ** ..... 142
**3.16.1.2.3. BİÇİMSEL SÖZLÜKSEL BAĞDAŞIKLIK** ..... 144
**3.17. XXVI. METİN, *İÇKİ MECLİSLERİ, KIR-AV EĞLENCELERİ (AV EĞLENCESİ-BOZKIRDA EĞLENCE)*** ..... 145
**3.17.1. METİN DİL BİLİMSEL İNCELEME** ..... 146
**3.17.1.1. TUTARLILIK** ..... 146
**3.17.1.2. GÖNDERİMSEL BAĞDAŞIKLIK** ..... 148
**3.17.1.2.1. ÖNCÜL BAĞIMSIZ GÖNDERİM ÖGELERİ** ..... 148
**3.17.1.2.2. ARDIL BAĞIMLI GÖNDERİM ÖGELERİ** ..... 148
**3.17.1.2.3. BİÇİMSEL SÖZLÜKSEL BAĞDAŞIKLIK** ..... 150
**3.18. XXVIII. METİN, *BİR AŞK ŞİİRİ (SEVGİLİNİN HAYALİ)*** ..... 151
**3.18.1. METİN DİL BİLİMSEL İNCELEME** ..... 152
**3.18.1.1. TUTARLILIK** ..... 152
**3.18.1.2. GÖNDERİMSEL BAĞDAŞIKLIK** ..... 154
**3.18.1.2.1. ÖNCÜL BAĞIMSIZ GÖNDERİM ÖGELERİ** ..... 154
**3.18.1.2.2. ARDIL BAĞIMLI GÖNDERİM ÖGELERİ** ..... 154
**3.18.1.2.3. BİÇİMSEL SÖZLÜKSEL BAĞDAŞIKLIK** ..... 156
**3.19. XXIX. METİN, *AŞK VE AYRILIK ŞİİRİ (AŞK VE AYRILIK)*** ..... 157
**3.19.1. METİN DİL BİLİMSEL İNCELEME** ..... 158
**3.19.1.1. TUTARLILIK** ..... 158
**3.19.1.2. GÖNDERİMSEL BAĞDAŞIKLIK** ..... 160
**3.19.1.2.1. ÖNCÜL BAĞIMSIZ GÖNDERİM ÖGELERİ** ..... 160
**3.19.1.2.2. ARDIL BAĞIMLI GÖNDERİM ÖGELERİ** ..... 160
**3.19.1.2.3. BİÇİMSEL SÖZLÜKSEL BAĞDAŞIKLIK** ..... 162
**3.20. XXX. METİN, *SEVGİLİNİN HAYALİ İLE SÖYLEŞİ (SEVGİLİNİN TASVİRİ-DEDİM DEDİ)*** ..... 163
**3.20.1. METİN DİL BİLİMSEL İNCELEME** ..... 164
**3.20.1.1. TUTARLILIK** ..... 164

**3.20.1.2. GÖNDERİMSEL BAĞDAŞIKLIK** ..... 165
**3.20.1.2.1. ÖNCÜL BAĞIMSIZ GÖNDERİM ÖGELERİ** ..... 165
**3.20.1.2.2. ARDIL BAĞIMLI GÖNDERİM ÖGELERİ** ..... 166
**3.20.1.2.3. BİÇİMSEL SÖZLÜKSEL BAĞDAŞIKLIK** ..... 167
**3.21. XXXVIII. METİN, *BAHAR TASVİRİ (AY EVİ-ARDIÇ DALI)*** ..... 168
**3.21.1. METİN DİL BİLİMSEL İNCELEME** ..... 168
**3.21.1.1. TUTARLILIK** ..... 168
**3.21.1.2. GÖNDERİMSEL BAĞDAŞIKLIK** ..... 169
**3.21.1.2.1. ÖNCÜL BAĞIMSIZ GÖNDERİM ÖGELERİ** ..... 169
**3.21.1.2.2. ARDIL BAĞIMLI GÖNDERİM ÖGELERİ** ..... 170
**3.21.1.2.3. BİÇİMSEL SÖZeLÜKSEL BAĞDAŞIKLIK** ..... 170
**3.22. XXXIX. METİN, *BAHAR TASVİRİ (KALBİM BILDIRCIN)*** ..... 171
**3.22.1. METİN DİL BİLİMSEL İNCELEME** ..... 171
**3.22.1.1. TUTARLILIK** ..... 171
**3.22.1.2. GÖNDERİMSEL BAĞDAŞIKLIK** ..... 173
**3.22.1.2.1. ÖNCÜL BAĞIMSIZ GÖNDERİM ÖGELERİ** ..... 173
**3.22.1.2.2. ARDIL BAĞIMLI GÖNDERİM ÖGELERİ** ..... 173
**3.22.1.2.3. BİÇİMSEL SÖZLÜKSEL BAĞDAŞIKLIK** ..... 174
**3.23. XLI. METİN, *BAHAR TASVİRİ (BAHAR)*** ..... 175
**3.23.1. METİN DİL BİLİMSEL İNCELEME** ..... 178
**3.23.1.1. TUTARLILIK** ..... 178
**3.23.1.2. GÖNDERİMSEL BAĞDAŞIKLIK** ..... 182
**3.23.1.2.1. ÖNCÜL BAĞIMSIZ GÖNDERİM ÖGELERİ** ..... 182
**3.23.1.2.2. ARDIL BAĞIMLI GÖNDERİM ÖGELERİ** ..... 182
**3.23.1.2.3. BİÇİMSEL SÖZLÜKSEL BAĞDAŞIKLIK** ..... 188
**3.24. XLII. METİN, *YAZ İLE KIŞIN TARTIŞMASI (KIŞ İLE YAZIN ATIŞMASI)*** ..... 188
**3.24.1. METİN DİL BİLİMSEL İNCELEME** ..... 190
**3.24.1.1. TUTARLILIK** ..... 190
**3.24.1.2. GÖNDERİMSEL BAĞDAŞIKLIK** ..... 193
**3.24.1.2.1. ÖNCÜL BAĞIMSIZ GÖNDERİM ÖGELERİ** ..... 193
**3.24.1.2.2. ARDIL BAĞIMLI GÖNDERİM ÖGELERİ** ..... 193
**3.24.1.2.3. BİÇİMSEL SÖZLÜKSEL BAĞDAŞIKLIK** ..... 196
**3.25. XLIV. METİN, *YAZ VE DOĞA TASVİRLERİ (BAHAR GELİNCE)*** ..... 197
**3.25.1. METİN DİL BİLİMSEL İNCELEME** ..... 198
**3.25.1.1. TUTARLILIK** ..... 198
**3.25.1.2. GÖNDERİMSEL BAĞDAŞIKLIK** ..... 199
**3.25.1.2.1. ÖNCÜL BAĞIMSIZ GÖNDERİM ÖGELERİ** ..... 199

**3.25.1.2.2. ARDIL BAĞIMLI GÖNDERİM ÖGELERİ** ..... 199
**3.25.1.2.3. BİÇİMSEL SÖZLÜKSEL BAĞDAŞIKLIK** ..... 201
**3.26. XLIX. METİN, *KÖŞK VE ÇİFTLİK TASVİRİ (SARAY-GÖLLER-IRMAKLAR)*** ..... 202
**3.26.1. METİN DİL BİLİMSEL İNCELEME** ..... 203
**3.26.1.1. TUTARLILIK** ..... 203
**3.26.1.2. GÖNDERİMSEL BAĞDAŞIKLIK** ..... 204
**3.26.1.2.1. ÖNCÜL BAĞIMSIZ GÖNDERİM ÖGELERİ** ..... 204
**3.26.1.2.2. ARDIL BAĞIMLI GÖNDERİM ÖGELERİ** ..... 204
**3.26.1.2.3. BİÇİMSEL SÖZLÜKSEL BAĞDAŞIKLIK** ..... 206
**3.27. LIV. METİN, *TERKEN KATUN ÖVGÜSÜNDEN ÜÇ BEYİT (TERKEN KATUN'A ARZ)*** ..... 207
**3.27.1. METİN DİL BİLİMSEL İNCELEME** ..... 207
**3.27.1.1. TUTARLILIK** ..... 207
**3.27.1.2. GÖNDERİMSEL BAĞDAŞIKLIK** ..... 209
**3.27.1.2.1. ÖNCÜL BAĞIMSIZ GÖNDERİM ÖGELERİ** ..... 209
**3.27.1.2.2. ARDIL BAĞIMLI GÖNDERİM ÖGELERİ** ..... 209
**3.27.1.2.3. BİÇİMSEL SÖZLÜKSEL BAĞDAŞIKLIK** ..... 211
**3.28. LVII. METİN, *TÜRLÜ KONULARDA ÖĞÜTLER (İYİLİK-ERDEM-ÖĞÜT)*** ..... 211
**3.28.1. METİN DİL BİLİMSEL İNCELEME** ..... 212
**3.28.1.1. TUTARLILIK** ..... 212
**3.28.1.2. GÖNDERİMSEL BAĞDAŞIKLIK** ..... 213
**3.28.1.2.1. ÖNCÜL BAĞIMSIZ GÖNDERİM ÖGELERİ** ..... 213
**3.28.1.2.2. ARDIL BAĞIMLI GÖNDERİM ÖGELERİ** ..... 213
**3.28.1.2.3. BİÇİMSEL SÖZLÜKSEL BAĞDAŞIKLIK** ..... 214
**3.29. LVIII. METİN, *TÜRLÜ KONULARDA ÖĞÜTLER (KONUKSEVERLİK-CÖMERTLİK)*** ..... 215
**3.29.1. METİN DİL BİLİMSEL İNCELEME** ..... 215
**3.29.1.1. TUTARLILIK** ..... 215
**3.29.1.2. GÖNDERİMSEL BAĞDAŞIKLIK** ..... 216
**3.29.1.2.1. ÖNCÜL BAĞIMSIZ GÖNDERİM ÖGELERİ** ..... 216
**3.29.1.2.2. ARDIL BAĞIMLI GÖNDERİM ÖGELERİ** ..... 217
**3.29.1.2.3. BİÇİMSEL SÖZLÜKSEL BAĞDAŞIKLIK** ..... 218
**3.30. LIX. METİN, *TÜRLÜ KONULARDA ÖĞÜTLER (KONUKSEVERLİK-CÖMERTLİK)*** ..... 219
**3.30.1. METİN DİL BİLİMSEL İNCELEME** ..... 219
**3.30.1.1. TUTARLILIK** ..... 219
**3.30.1.2. GÖNDERİMSEL BAĞDAŞIKLIK** ..... 221
**3.30.1.2.1. ÖNCÜL BAĞIMSIZ GÖNDERİM ÖGELERİ** ..... 221

**3.30.1.2.2. ARDIL BAĞIMLI GÖNDERİM ÖGELERİ** ..... 221
**3.30.1.2.3. BİÇİMSEL SÖZLÜKSEL BAĞDAŞIKLIK** ..... 222
**3.31. LX. METİN, *TÜRLÜ KONULARDA ÖĞÜTLER (UYUM)*** ..... 223
**3.31.1. METİN DİL BİLİMSEL İNCELEME** ..... 223
**3.31.1.1. TUTARLILIK** ..... 223
**3.31.1.2. GÖNDERİMSEL BAĞDAŞIKLIK** ..... 224
**3.31.1.2.1. ÖNCÜL BAĞIMSIZ GÖNDERİM ÖGELERİ** ..... 224
**3.31.1.2.2. ARDIL BAĞIMLI GÖNDERİM ÖGELERİ** ..... 224
**3.31.1.2.3. BİÇİMSEL SÖZLÜKSEL BAĞDAŞIKLIK** ..... 226
**3.32. LXI. METİN, *TÜRLÜ KONULARDA ÖĞÜTLER (İYİLİK-ERDEM-ÖĞÜT)*** ..... 227
**3.32.1. METİN DİL BİLİMSEL İNCELEME** ..... 228
**3.32.1.1. TUTARLILIK** ..... 228
**3.32.1.2. GÖNDERİMSEL BAĞDAŞIKLIK** ..... 229
**3.32.1.2.1. ÖNCÜL BAĞIMSIZ GÖNDERİM ÖGELERİ** ..... 229
**3.32.1.2.2. ARDIL BAĞIMLI GÖNDERİM ÖGELERİ** ..... 229
**3.32.1.2.3. BİÇİMSEL SÖZLÜKSEL BAĞDAŞIKLIK** ..... 230
**3.33. LXXIV. METİN, *HASİSLİK VE CÖMERTLİK ÜZERİNE PARÇALAR (TALİH-BEYLİK-MALA DÜŞKÜNLÜK-CİMRİLİK)*** ..... 231
**3.33.1. METİN DİL BİLİMSEL İNCELEME** ..... 232
**3.33.1.1. TUTARLILIK** ..... 232
**3.33.1.2. GÖNDERİMSEL BAĞDAŞIKLIK** ..... 233
**3.33.1.2.1. ÖNCÜL BAĞIMSIZ GÖNDERİM ÖGELERİ** ..... 233
**3.33.1.2.2. ARDIL BAĞIMLI GÖNDERİM ÖGELERİ** ..... 233
**3.33.1.2.3. BİÇİMSEL SÖZLÜKSEL BAĞDAŞIKLIK** ..... 235
**3.34. LXXXIV. METİN, *DÜNYA CEFALARI VE İNSANLARIN TAMAHKÂRLIĞI ÜZERİNE PARÇALAR (DÜNYA-ZAMAN-CİMRİLİK)*** ..... 236
**3.34.1. METİN DİL BİLİMSEL İNCELEME** ..... 237
**3.34.1.1. TUTARLILIK** ..... 237
**3.34.1.2. GÖNDERİMSEL BAĞDAŞIKLIK** ..... 239
**3.34.1.2.1. ÖNCÜL BAĞIMSIZ GÖNDERİM ÖGELERİ** ..... 239
**3.34.1.2.2. ARDIL BAĞIMLI GÖNDERİM ÖGELERİ** ..... 239
**3.34.1.2.3. BİÇİMSEL SÖZLÜKSEL BAĞDAŞIKLIK** ..... 241
**3.35. LXXXV. METİN, *DÜNYA CEFALARI VE İNSANLARIN TAMAHKÂRLIĞI ÜZERİNE PARÇALAR (KONUKSEVMEZLİK)*** ..... 242
**3.35.1. METİN DİL BİLİMSEL İNCELEME** ..... 242
**3.35.1.1. TUTARLILIK** ..... 242
**3.35.1.2. GÖNDERİMSEL BAĞDAŞIKLIK** ..... 244
**3.35.1.2.1. ÖNCÜL BAĞIMSIZ GÖNDERİM ÖGELERİ** ..... 244

**3.35.1.2.2. ARDIL BAĞIMLI GÖNDERİM ÖGELERİ** ..... 244
**3.35.1.2.3. BİÇİMSEL SÖZLÜKSEL BAĞDAŞIKLIK** ..... 245
**3.36. XCI. METİN, *TANRIYA ÖVGÜ VE İHTİYARLIK ÜZERİNE (BİLGİ-BİLGELİK-ERDEM-GECE-HİKMET)*** ..... 246
**3.36.1. METİN DİL BİLİMSEL İNCELEME** ..... 247
**3.36.1.1. TUTARLILIK** ..... 247
**3.36.1.2. GÖNDERİMSEL BAĞDAŞIKLIK** ..... 248
**3.36.1.2.1. ÖNCÜL BAĞIMSIZ GÖNDERİM ÖGELERİ** ..... 248
**3.36.1.2.2. ARDIL BAĞIMLI GÖNDERİM ÖGELERİ** ..... 249
**3.36.1.2.3. BİÇİMSEL SÖZLÜKSEL BAĞDAŞIKLIK** ..... 251
**SONUÇ&DEĞERLENDİRME** ..... 252
**Tablo 1. DLT'deki Manzumelerin Tutarlılık Görünümleri** ..... 267
**Tablo 2. DLT'deki Manzumelerin Bağdaşıklık-Öncül Bağımsız Gönderim Görünümleri** ..... 272
**Tablo 3. DLT'deki Manzumelerin Ardıl Bağımlı Gönderim Görünümleri 1. İyelik Eki** ..... 272
**Tablo 4. DLT'deki Manzumelerin Ardıl Bağımlı Gönderim Görünümleri 2. Belirtme Durum Eki** ..... 275
**Tablo 5. DLT'deki Manzumelerin Ardıl Bağımlı Gönderim Görünümleri 3. Kişi Ekleri** ..... 276
**Tablo 6. DLT'deki Manzumelerin Öncül Bağımsız Gönderim Görünümleri** ..... 284
**KAYNAKLAR** ..... 286
**EKLER: METİN DİL BİLİMSEL İNCELEMESİ YAPILAMAYAN MANZUM PARÇALAR** ..... 300
**EK-1. XII. METİN** ..... 300
**EK-2. XIII. METİN** ..... 301
**EK-3. XIV. METİN** ..... 301
**EK-4. XV. METİN** ..... 302
**EK-6. XVIII. METİN** ..... 302
**EK-7. XXIII. METİN** ..... 303
**EK-8. XXIV. METİN** ..... 303
**EK-9. XXV. METİN** ..... 303
**EK-10. XVII. METİN** ..... 304
**EK-11. XXXI. METİN** ..... 304
**EK-12. XXXII. METİN** ..... 305
**EK-13. XXXIII. METİN** ..... 305
**EK-14. XXXIV. METİN** ..... 306
**EK-15. XXXV. METİN** ..... 306
**EK-16. XXXVI. METİN** ..... 307
**EK-17. XXXVII. METİN** ..... 307
**EK-18. XL. METİN** ..... 307

**EK-19. XLIII. METİN** ..... 308
**EK-20. XLV. METİN** ..... 308
**EK-21. XLVI. METİN** ..... 309
**EK-22. XLVII. METİN** ..... 309
**EK-23. XLVIII. METİN** ..... 309
**EK-24. L. METİN** ..... 310
**EK-25. LI. METİN** ..... 310
**EK-26. LII. METİN** ..... 310
**EK-27. LIII. METİN** ..... 311
**EK-28. LV. METİN** ..... 311
**EK-29. LVI. METİN** ..... 312
**EK-30. LXII. METİN** ..... 312
**EK-31. LXIII. METİN** ..... 313
**EK-32. LXIV. METİN** ..... 313
**EK-33. LXV. METİN** ..... 313
**EK-34. LXVI. METİN** ..... 314
**EK-35. LXVII. METİN** ..... 314
**EK-36. LXVIII. METİN** ..... 314
**EK-37. LXIX. METİN** ..... 315
**EK-38. LXX. METİN** ..... 315
**EK-39. LXXI. METİN** ..... 316
**EK-40. LXXII. METİN** ..... 316
**EK-41. LXXIII. METİN** ..... 316
**EK-42. LXXV. METİN** ..... 317
**EK-43. LXXVI. METİN** ..... 317
**EK-44. LXXVII. METİN** ..... 317
**EK-45. LXXVIII. METİN** ..... 318
**EK-46. LXXIX. METİN** ..... 318
**EK-47. LXXX. METİN** ..... 318
**EK-48. LXXXI. METİN** ..... 319
**EK-49. LXXXII. METİN** ..... 319
**EK-50. LXXXIII. METİN** ..... 320
**EK-51. LXXXVI. METİN** ..... 320
**EK-52. LXXXVII. METİN** ..... 320
**EK-53. LXXXVIII. METİN** ..... 321
**EK-54. LXXXIX. METİN** ..... 321
**EK-55. XC. METİN** ..... 321

## İŞARETLER VE SEMBOLLER

-: Fiil Tabanı.

+: İsim Tabanı.

## SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

ADE: Ayrılma Durum Eki.

BGZ: Bilinen Geçmiş Zaman.

BDE: Belirtme Durumu Eki.

Bul. DE: Bulunma Durum Eki.

ÇE: Çokluk Eki.

DLT: Dîvânu Lugâti't-Türk.

FG: Fiil Gövdesi.

FK: Fiil Kökü.

FFYE: Fiilden Fiil Yapım Eki.

FİYE: Fiilden İsim Yapım Eki.

Gel. Z.: Gelecek Zaman.

Gen. Z.: Geniş Zaman.

İG: İsim Gövdesi.

İFYE: İsimden Fiil Yapım Eki.

İK: İsim Kökü.

İİYE: İsimden İsim Yapım Eki.

İDE: İlgi Durumu Eki.

İstek K.: İstek Kipi.

İA: İşaret Adılı.

KA: Kişi Adılı.

OE: Olumsuzluk Eki.

ÖA: Özel Ad.

ÖGZ: Öğrenilen Geçmiş Zaman.

PE: Pekiştirme Edatı.

ŞK: Şart Kipi.

ŞZ: Şimdiki Zaman.

vb.: Ve benzeri.

YDE: Yönelme Durum Eki.

YGE: Yön Gösterme Eki.

YS: Yardımcı Ses.

Z. N'si: Zamir N'si.

1.TİE: 1.Teklik İyelik Eki.

2.TİE: 2.Teklik İyelik Eki.

3.TİE: 3.Teklik İyelik Eki.

1.ÇİE: 1.Çokluk İyelik Eki.

2.ÇİE: 2.Çokluk İyelik Eki.

3.ÇİE: 3.Çokluk İyelik Eki.

1.TKE: 1.Teklik Kişi Eki.

2.TKE: 2.Teklik Kişi Eki.

3.TKE: 3.Teklik Kişi Eki.

1.ÇKE: 1.Çokluk Kişi Eki.

2.ÇKE: 2.Çokluk Kişi Eki.

3.ÇKE: 3.Çokluk Kişi Eki.

# 1. GİRİŞ

## 1.1. Çalışmanın Konusu ve Amacı

Eski Türkçe dönemi içinde değerlendirilen ve Kaşgarlı Mahmud tarafından 1072-1074 yılları arasında yazılmış Türkçe-Arapça ansiklopedik sözlük olan DLT'de (Dîvânu Lugâti't-Türk) Eski Türk şiirinin pek çok örneği de yer almaktadır. Ansiklopedik bir sözlük olan DLT, sözlük maddelerinin açıklanmasında dönemin halk edebiyatına ve kültürüne ait çok sayıda şiir, mani, atasözü, destan vb. ögeyi de bünyesinde bulundurmaktadır. Eserdeki manzum parçalarla ilgili, günümüze kadar çeşitli araştırmalar ve yayınlar yapılmıştır. Türk dilinin ilk sözlüğünde bulunan bu manzum dörtlükleri, ilk defa bir araya getirmeye çalışan Mehmed Fuad Köprülü bunları yayınlama konusunda başarılı olamamıştır. Carl Brockelman (1923), DLT'de yer alan manzum parçaları birleştirerek, iki bölüm halinde yayımlamıştır. DLT'deki manzum parçalar üzerine Abdurrauf Fitrat (1927), Tourkhan Gandjei (1958), Tahsin Banguoğlu (1958), Iya Vasilyevna Stebleva (1971), Talat Tekin (1989) gibi önemli isimler çalışmalarda bulunmuştur. Bununla birlikte DLT'deki manzum parçalar üzerine herhangi bir metin dil bilimi vb. incelemesi yapılmamasından dolayı bu tezde, DLT'nin manzum parçalarının, her bir şiirin dilsel olgular ve anlam yapısıyla birlikte metin dil bilimi açısından incelenmesi hedeflenmiştir. Metni okur ve yazar tarafından somutlaştıran metin dil bilimi, metinde verilmek istenen mesajı, metnin konusunu, metinde dikkat çekilmesi istenen hususları vb. daha açık bir şekilde göstermektedir. Dil, anlam, dil bilgisi, yapı, bağlam bakımından metni bir bütün şekilde ele alan metin dil bilimi, aynı zamanda oluşturulan metnin sözcük yapısını ve söz varlığını kolayca ortaya çıkartmaktadır.

DLT'deki manzumeler, eserin daha iyi anlaşabilmesi, dönemin dil özelliklerinin açıkça görülmesi, zengin söz varlığının ve edebi açıdan bu metinlerin öneminin kavranabilmesi için metin dil bilimsel çalışmaya tabi tutulmuştur. Talat Tekin, (1989) "*XI. Yüzyıl Türk Şiiri Dîvânu Lugâti't-Türk'teki Manzum Parçalar"* adlı eserinde DLT'de doksan bir adet manzume tespit etmiştir. Tekin'in (1989) ve Ahmet Bican Ercilasun'un (2020) *"Dîvânu Lugâti't-Türk'teki Şiirler ve Atasözleri"* eserinden hareketle manzumeler, tutarlılık, bağdaşıklık, bağlaşıklık ilkeleriyle detaylıca irdelenerek tespit edilen şiirler metin dil bilimi açısından açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın konusunu XI. Yüzyıl Türk Şiiri Dîvânu Lugâti't-Türk'teki Manzum Parçalar Üzerine Metin Dil Bilimi İncelemesi oluşturmaktadır. Bu çalışmanın hedefi, DLT'nin çeşitli söz yapısını, DLT'de yer alan anonim manzumelerin edebi dilini, anlamsal ve yapısal biçimden, 11. yüzyıl Türk şiirini metin dil bilimi üzerinden

aydınlatmaktır. Bu araştırmada 1072-1074 yılları arasında oluşturulmuş Karahanlı Türkçesi dönemi eseri olan DLT'nin manzum parçaları, Tekin'in (1989) ve Ercilasun'un (2020) çevirileriyle, güncel bir bilim disiplini olan ve 1950'li yıllardan hareketle yayılmaya başlayan metin dil bilimi analizi ile 11. yüzyıl Türk şiirini, dönemin dil, muhteva, anlam özelliklerini yansıtmak amaçlanmıştır.

### 1.2. Çalışmanın Sınırlılıkları, Kapsamı ve Yöntemi

Araştırmanın kapsam ve sınırlılıklarını Dîvânu Lugâti't-Türk'teki manzum parçalar oluşturmaktadır. Bu çalışmada Talat Tekin'in 1989 yılında Ankara TDK'da yayımladığı "*XI. Yüzyıl Türk Şiiri Dîvânu Lugâti't-Türk'teki Manzum Parçalar"* ve Ahmet Bican Ercilasun'un 2020 yılında İstanbul Bilge Kültür Sanat'ta yayımladığı *"Dîvânu Lugâti't-Türk'teki Şiirler ve Atasözleri"* adlı eserindeki metinler esas alınmıştır. Araştırmanın yöntemi ve metodu, DLT'de yer alan manzumelerin metin dil bilimi yöntemi ile incelenmesi olarak belirlenmiştir. Metin dil biliminin inceleme ve alt başlıkları, çalışmada, Leyla Subaşı Uzun'un (1995) *Orhun Yazıtlarının Metin Dil Bilimsel Yapısı* adlı eserinde yaptığı tasnif doğrultusunda, şu sırayla metinlere uygulanmıştır: 1. Tutarlılık: a. Yineleme, b. Özelleştirme, c. Genelleştirme, d. Nedensellik, e. Karşıtlık, f. Karşılaştırma, g. Zaman. 2. Gönderimsel Bağdaşıklık: 2. 1. Öncül Bağımsız Gönderim Ögeleri, a. Kişi Adılları, b. Gösterme Sıfatları. 2. 2. Ardıl Bağımlı Gönderim Ögeleri: a. İyelik Ekleri, b. Belirtme Durum Ekleri, c. Kişi Ekleri. 2. 3. Biçimsel Sözlüksel Bağdaşıklık: a. Bağlaçlar, b. Değiştirim, c. Eksilti.

DLT'de yer alan manzum parçalar ile Türklerin yaşama şekli, dünyaya bakış açısı, savaş motifleri, yiğitlik ile düşmanlığı, zaferlerini, savaş hazırlıklarını, doğa ve bahar tasvirlerini, aşk ve ayrılık motiflerini, o dönemde kullanılan atasözleri ve deyimleri, dünyanın cefakârlığını ve hikmet temalarını nasıl ele aldıkları anlaşılmaktadır. Metin dil bilimi inceleme metodu ile DLT'nin şiir parçaları, anlam, bağlam ve biçim açısından anlaşılır kılınmıştır. DLT'deki doksan bir şiirden, metin dil bilimi açısından yeterli veri tespit edilemeyen, bir dörtlük yahut bir beyit olan şu manzum parçalar çalışmaya dâhil edilmeyerek ekler bölümünde verilmiştir: *Savaşla İlgili Dörtlükler XII, XIII, XIV, XV, XVI; Savaşla İlgili Beyitler XVII, XVIII; Av ve Avcılıkla İlgili Beyitler XXIII, XXIV, XXV; Barış, Refah ve Mutluluk Üzerine XXVII; Sevgiliye Yalvarış XXXI; Aşk ve Sevgili Üzerine Parçalar XXXII, XXXIII, XXXIV, XXXV, XXXVI, XXXVII, XL; Yaz ile Kış Tartışması'ndan XLIII; Doğa Görünümleri XLV, XLVI, XLVII, XLVIII; Göçebe Hayatı Üzerine L, LI, LII, LIII; Övgü*

*Dörtlükleri LV, LVI; Türlü Konularda Öğütler LXIII, LXIV, LXVI, LXVII, LXVIII, LXIX, LXX, LXXI, LXXII, LXXIII; Hasislik ve Cömertlik Üzerine Parçalar LXXV, LXXVI, LXXVII; Atasözleri ve Hikmetler LXXVIII, LXXIX, LXXXI, LXXXII, LXXXIII; Dünyanın Düzeni ve Kaderin Kaçınılmazlığı Üzerine LXXXVI, LXXXVII, LXXXIX, XC.*

Bu tezde incelenen manzumeler şöyle sıralanmıştır: *I. Alp Er Tonga Ağıdı; II. Bilinmeyen Bir Kahramana Ağıt,(Cömert Yiğidin Ardından Ağıt); III. Tangutlara Karşı Savaş (Tangut-Katun Sini Savaşları); IV. Budist Uygurlara Karşı Savaş (Uygur Seferi); V. Yabakulara Karşı Savaş A, (Yabakular Karahanlılara Karşı); VI. Yabakulara Karşı Savaş B (Karahanlı Ordusu Yabaku Seferinde); VII. Bilinmeyen Bir Savaşla İlgili Manzume (Savaş Ve Yiğitlik); VIII. Bir Savaşçıya Övgü (Akıllı Yiğit); IX. Öldürülen Bir Düşmanın Ardından (Yamar Suyu Kıyısındaki Yiğit); X. Bir Zafer Şiiri, (Övünen Yiğidin Sonu); XI. Bir Savaş Hazırlığı (Yabakular Karahanlılara Karşı-Dostluğun Bozulması); XVII. Savaşla İlgili Beyitler (Yalvarmanın Yararı Yok); XIX. Hırsız ve Sahtekâr Bir Ortak Üzerine (Hilekâr Ortak); XX. Vefasız Bir Gence (Vefasız Genç); XXI. Bir Yolculuk Şiiri, (Bozkırda Bir Gece-Kurt Peşinde); XXII. Bir Kurt Avı (Kurt Peşinde); XXVI. İçki Meclisleri, Kır ve Av Eğlenceleri (Av Eğlencesi-Bozkırda Eğlence); XXVIII. Bir Aşk Şiiri, (Sevgilinin Hayali); XXIX. Aşk ve Ayrılık Şiiri (Aşk Ve Ayrılık); XXX. Sevgilinin Hayali İle Söyleşi (Sevgilinin Tasviri-Dedim Dedi); XXXVIII. Bahar Tasviri (Ay Evi-Ardıç Dalı); XXXIX. Bahar Tasviri (Kalbim Bıldırcın); XLI. Bahar Tasviri (Bahar); XLII. Bahar Tasviri (Kalbim Bıldırcın); XLIV. Yaz Ve Doğa Tasvirleri (Bahar Gelince); XLIX. Köşk ve Çiftlik Tasviri (Bahar Gelince); LIV. Terken Katun Övgüsünden Üç Beyit (Terken Katun'a Arz); LVII. Türlü Konularda Öğütler (İyilik-Erdem-Öğüt); LVIII. Türlü Konularda Öğütler (Konukseverlik-Cömertlik); LIX. Türlü Konularda Öğütler (Konukseverlik-Cömertlik); LX. Türlü Konularda Öğütler (Uyum); LXI. Türlü Konularda Öğütler (İyilik-Erdem-Öğüt); LXXIV. Hasislik Ve Cömertlik Üzerine Parçalar (Talih-Beylik-Mala Düşkünlük-Cimrilik); LXXXIV. Dünya Cefaları Ve İnsanların Tamahkârlığı Üzerine Parçalar (Dünya-Zaman-Cimrilik); LXXXV. Dünya Cefaları Ve İnsanların Tamahkârlığı Üzerine Parçalar (Konuksevmezlik); XCI. Tanrıya Övgü Ve İhtiyarlık Üzerine (Bilgi-Bilgelik-Erdem-Gece-Hikmet).*

### 1.3. Konu Üzerine Yapılan Başlıca Araştırmalar

Yeni bir disiplin olan metin dil bilimi hakkında çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Metin dil bilimi hakkında Türkiye'de yapılan ilk araştırma çalışması Meral Oraliş & Şeyda Özil'e ait olan (1992), *"Metindilbilimsel Yaklaşımla Yazınsal Bir Metni Çözümleme Denemesi"*dir. Gülsev Pakkan (1992) alan ile ilgili *"Türkçe Kısa Hikâyelere Metindilbilim Açısından Bir Bakış"* bir çalışma ortaya çıkarmıştır. Lütfiye Oktar (1993), *"Metindilbilimsel Yaklaşımla Yazınsal Bir Metin Çözümleme Denemesi"* adlı eseri ile metin dil bilimi hakkındaki ilk kitap yayımını yapmıştır. İsmail Boztaş'ın (1994), *"Metindilbilim Açısından Şiir"* adlı araştırma makalesi, metin dil bilimsel yöntem ile şiir inceleme ölçütlerini içermektedir. Leyla Subaşı Uzun (1995), *"Orhun Yazıtlarının Metindilbilimsel Yapısı"* eseriyle Göktürk dönemine ait yazıtları metin dil bilimsel incelemeye tabi tutarak ilk kez, eski Türkçe dönemindeki eserlerin metin dil bilimi açısından incelemesini gözler önüne sermiştir.

Doğan Günay'ın (2003), *"Metin Bilgisi"* adlı eserinde metin dil bilimi yöntemi etraflıca anlatılmıştır. İrem Onursal (2003), *"Türkçe Metinlerde Bağdaşıklık ve Tutarlılık"* çalışması ile zengin metin örneklerini metin dil bilimsel incelemeyle ele alarak metin dil bilimi yöntemi hakkında önemli bir kaynak sunmuştur. Sıddık Akbayır'ın (2004), *"Metin Bilgisi"* adlı eseri metin dil bilimi için önemli kaynaklar arasında görülmektedir. Engin Yılmaz (2005), *"Uygulamalı Metin Bilgisi"* kitabında metin dil bilimi kavramını hakkında detaylı bilgi vermekle birlikte çeşitli hikâyelerden de örnekler sunarak bu metinleri, metin dil bilimsel yöntemle incelemiştir. Canan Ayata Şenöz'ün (2005*), "Metindilbilim ve Türkçe"*; Sıddık Akbayır'ın (2007), *"Cümle ve Metin Bilgisi"*; Hülya Aşkın Balcı'nın (2009), *"Metindilbilime Kavramsal Açıdan Genel Bir Bakış"*; Leyla Subaşı Uzun'un (2011), *"Metindilbilim: Temel İlke ve Kavramlar"* adlı eserleri, metin dil bilimin ortaya çıkışı, tarihçesi, tanımı, inceleme alanı, ölçütleri, özellikleri ve metin inceleme çalışmalarını içermesinden dolayı, metin dil bilim alanı ile ilgili önemli ve en temel kaynaklar olarak ele alınmaktadır. Gülşen Torusdağ ve İlker Aydın'ın (2017), *"Metindilbilim ve Örnek Metin Çözümlemeleri"* adlı eseri metin dil bilimi disiplini ile çeşitli örnek metinlerin metin dil bilimsel incelemesini içermektedir. Hülya Aşkın Balcı'nın (2018), *"Metindilbilimin ABC'si"* eseri, metin dil bilimin etraflıca açıklanışı ve uygulanışı ile önemli kaynaklar arasında sayılmaktadır. Konu ile ilgili yapılan önemli çalışmalar sayesinde bir metnin, metin dil bilimsel ölçüt ile nasıl inceleneceği, metin dil bilimin bir kavram olarak neleri kapsadığı vb. belirtilmiş, Türkiye'ye bu yeni alan olan metin dil bilimin detayları ve örnek çözümlemeleri ile aktarılarak tanıtılmıştır.

### 1.3.1. Tarihsel Türkçe Eserler Üzerine Metin Dil Bilimi İncelemeleri

Türkçenin tarihi dönemlerinde metin dil bilimsel inceleme hakkında çeşitli yüksek lisans, doktora, araştırma makalesi vb. önemli çalışmalar yapılmıştır. Orhun-Göktürk dönemine dair ilk kapsamlı çalışma Leyla Şubaşı Uzun'a aittir. Subaşı Uzun(1992), *"Köktürk Metinleri Üzerine Bir Metindilbilimsel Çalışma"* adlı doktora tezi ile Orhun-Göktürk dönemindeki yazıtları metin dil bilimi yöntemi ile incelemiştir. Hasan Gürgün (2018) ise *"Göktürk Yazısıyla Oluşturulmuş Uygur Kağanlığı Yazıtlarının Metindilbilimsel İncelemesi"* adlı yüksek lisans tezi ile alana katkıda bulunmuştur. Elif Dilara Çayır'ın (2023) *"Orhun Yazıtları'ndan Bilge Kağan Yazıtı'nın Kuzey Yüzünün Metindilbilimsel Açıdan İncelemesi"* başlıklı makalesi, eski Türkçe dönemine ait ilk metin dil bilimsel inceleme çalışmaları arasında yer almaktadır.

Eski Uygur dönemi eserlerinden *İyi ve Kötü Prens*, Juyeong Jang (2020) tarafından, doktora tezi çalışması olarak metin dil bilimi inceleme ile ele alınmıştır. Göktürk alfabesi ile yazılmış eski bir fal kitabı olan Uygur Türkçesi eserlerinden, *Irk Bitig* üzerine metin dil bilimsel inceleme, Fatma Belenköylü (2023) tarafından *"Irk Bitig ve Körüm Bitig Fal Kitaplarının Metindilbilimsel Yapısı"* adlı yüksek lisans tez çalışması yapılmıştır.

Karahanlı Türkçesi eserlerinden en çok *Kutadgu Bilig* ve *Atabetü'l-Hakâyık* üzerine metin dil bilimi çalışmaları yapılmıştır. Hatice Parlak (2009), *"Kutadgu Bilig'in Metindilbilimsel Yapısı"* adlı doktora tezi ile (2010), *"Artgönderim Unsurlarından Gönderge Yinelemesinin Kutadgu Bilig'deki Kahramanlar Açısından Değerlendirilmesi"* makalesi ile Kutadgu Bilig'in metin dil bilimsel analizini yapmıştır. Kutadgu Bilig'in metin dil bilimsel incelemesi üzerine çalışan bir diğer isim ise Şirvan Kalsın'dır. Kalsın (2016), *"Bağdaşıklık ve Kutadgu Bilig'de Sözcük Bağdaşıklığı"* adlı makalesinde Kutadgu Bilig'deki bağdaşıklık unsurlarını inceleyerek alana katkı sağlamıştır. Atabetü'l-Hakâyık üzerine Muzaffer Uzun, Ezgi Demirel metin dil bilimsel inceleme çalışmıştır. Uzun (2019), *"Atabetü'l-Hakâyık'ta Bağdaşıklık Unsurları"* adlı makalesinde Atabetü'l-Hakâyık'ın metin dil bilimin bir ölçütü olan bağdaşıklık açısından ele almıştır. Demirel (2021), *"Karahanlı Türkçesi Eserlerinden Atabetü'l-Hakâyık'ın Metindilbilim Ölçütlerine Göre Değerlendirilmesi"* adlı araştırma-inceleme makalesi ile Atabetü'l-Hakâyık'ın metin dil bilimsel analizini gözler önüne sermiştir. 11. yüzyıl Karahanlı Türkçesi dönemi eserlerinden olan Ahmed Yesevi'ye ait, *Divân-ı Hikmet,* metin dil bilimsel ölçütle Necip Fazıl Kurt

(2018) tarafından *"Tercüme-i Divan-ı Ahmed-i Yesevi'nin Metindilbilimi Açısından İncelenmesi"* başlıklı doktora tezi ile incelenmiştir.

Harezm Türkçesi eserlerinden Nehcü'l-Ferâdis, Elif Özkan (2022) tarafından *"Nehcü'l-Ferâdis Üzerine Metindilbilimsel Bir İnceleme"* adlı eseri ile metin dil bilimsel incelemeye tabi tutulmuştur. Eski Anadolu Türkçesi eserlerinden olan *Süheyl ü Nevbahâr* üzerine Melike Somuncu (2021), *"Süheyl ü Nevbahâr'ın Metindilbilimsel Yapısı"* adlı kitap yayımı yapmıştır. Süleyman Çelebi'nin *Vesiletü'n-Necât* adlı ilk Türkçe mevlidi hakkında, Nazmi Alan (2022), *"Vesiletü'n-Necât'ta Bağımsız Gönderim Ögeleri"* adlı makalesi ile metin dil bilimin gönderim ögeleri konusunda çalışma yapmıştır. Eski Anadolu Türkçesi eserlerinden diğeri *Dede Korkut Hikâyeleri* üzerinde de çeşitli metin dil bilim incelemeleri yapılmıştır. Konu ile ilgili Sedat Balyemiz'in (2010) *"Bağdaşıklık ve Dede Korkut Hikâyelerinde Bağdaşıklık Görünümleri"* başlıklı makalesi literatür çalışmalarında yer almaktayken Balyemez, metin dil bilimin bağdaşıklık ölçütünü açıklayarak, Dede Korkut Hikâyelerindeki görünümünü incelemiştir. Ayrıca Balyemiz'in (2011) *"Dede Korkut Hikâyelerinin Metindilbilimsel Yapısı"* adlı doktora tezi mevcuttur. Balyemez, Dede Korkut'un on iki hikâyesinin metin dil bilimsel çözümlemesini aktarmıştır.

### 1.3.2. Günümüz Hikâye ve Romanlarına Yapılan Metin Dil Bilimi İncelemeleri

Cumhuriyet öncesi, Cumhuriyet ve sonrası dönemlerde meydana getirilen hikâye, roman eserleri üzerine çokça yüksek lisans, doktora, makale vb. metin dil bilimi inceleme çalışmaları yapılmıştır. Nuray Güllü (1994), Orhan Pamuk'un *Sessiz Ev* adlı romanını metin dil bilimsel ölçütlerle, *"Sessiz Ev Üzerine Bir Metindilbilimi Çalışması"* adlı yüksek lisans tezi ile ele almıştır. Alper Bahtiyaroğlu (2006), yüksek lisans tezi olarak Ahmet Mithat'ın tiyatro metinlerinde metin dil bilimi çalışmıştır. Tazegül Demir'in (2006), *"Peyami Safa'nın Yalnızız Adlı Romanının Metindilbilimsel Çözümlesi"* başlıklı yüksek lisans tezi mevcuttur. Sema Erdağı'nın (2008), *Yaban* adlı roman üzerine metin dil bilimsel inceleme ile yüksek lisans tezi bulunmaktadır.

Süleyman Aksu'nun (2019) *"Tarık Buğra'nın Hikâyelerinde Bağdaşıklık"* adlı yüksek lisans tezinde Tarık Buğra'nın *Oğlumuz, Yarın Diye Bir Şey Yoktur, İki Uyku Arasında, Hikâyeler* vb. öyküleri metin dil bilimsel ölçüt olan bağdaşıklık ilkesince ele alınmıştır. Sabahattin Ali'nin öykü ve romanları üzerinde konu ile ilgili çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Faruk Özen (2019), *"Metindilbilimi Açısından Sabahattin Ali'nin Kürk Mantolu Madonna*

*Adlı Romanının İncelenmesi"*; Özge Gözay (2020), *"Sabahattin Ali'nin Portakal Adlı Öyküsünde Bağdaşıklığı Sağlayan Görünümler"* adlı yüksek lisans tez çalışmaları ve Engin Yılmaz'ın (2021) *"Sabahattin Ali'nin Kırlangıçlar Hikâyesinin Tutarlılık Görünümleri Bakımından Çözümlemesi"* makalesi en önemli çalışmalardandır. Durum öyküsünün temsilcisi olan Sait Faik öyküleri üzerinde çeşitli metin dil bilimi incelemeleri yapılmıştır: Engin Yılmaz (2005), *"Karanfiller ve Domates Suyu Hikâyesine Metindilbilimsel Bir Yaklaşım"*; İbrahim Tosun (2014), *"Sait Faik'in Sinağrit Baba Adlı Öyküsüne Metin Dil Bilimsel Bir Yaklaşım"*; Meltem Gül (2015), *"Sait Faik Abasıyanık'ın Semaver Adlı Hikâyesinde Metindilbilimsel Bağdaşıklık Görünümleri"*; Hasan Gürgün (2016), *"Metindilbilimsel Yöntem İle Çözümlenen Sait Faik'in Dülger Balığının Ölümü'nde İnsanın Doğaya Tahakkümü ve Ötekileştirilmesi"*; Gizem Özkır (2019), *"Sait Faik Abasıyanık'ın Semaver Adlı Hikâye Kitabının Metindilbilimsel Tahlili"* adlı çalışmalar önem arz etmektedir.

Olay hikâyeciliği ile Türk dili ve edebiyatında sayısız eser veren Ömer Seyfettin'in çokça hikâyesi, metin dil bilimsel incelemeye tabi tutulmuştur. Selma Eryıldırım'ın (2008), *"Ömer Seyfettin'in Öykülerinde Art Gönderim Kullanımı"* adlı makalesinde Ömer Seyfettin'in hikâyeleri art gönderimsel ilişkide değerlendirilmiştir. Mustafa Şenel ve Selma Erdağı (2008), Ömer Seyfettin'in *Pembe İncili Kaftan* ve *Diyet* adlı hikâye kitaplarını metin dil bilimsel açıdan incelemiştir. Gülşen Torusdağ (2013), Ömer Seyfettin'in *Başını Vermeyen Şehit* hikâyesinde sözlüksel bağdaşıklığı ele almıştır. Safa Eroğlu'nun (2015), Ömer Seyfettin'in *Üç Nasihat* adlı öyküsünün metin dil bilimsel incelemesini içeren yüksek lisans tezi yer almaktadır. Hatice Kala (2018), *"Ömer Seyfettin'in Hikâyelerinde Metindilbilimsel Bağdaşıklık"* adlı yüksek lisans tezinde Ömer Seyfettin öykülerini bağdaşıklık açısından incelemiştir. Sebahat Armağan (2020), *Başını Vermeyen Şehit* hikâyesi üzerinde bağdaşıklık konusunu incelemiştir. Engin Yılmaz (2021), *Yüksek Ökçeler* adlı hikâyesinde metin dil bilimi unsurlarını; Zehra Göre ve Fatma Betül Özkan (2023), *Kaşağı* hikâyesinde metin dil bilimi görünümlerini değerlendirmiştir.

Peyami Safa'nın *Dokuzuncu Hariciye Koğuşu* romanı üzerine metin dil bilimi incelemesi gerçekleştiren Ahmet Akçataş (2001), Peyami Safa ve romanlarında metin dil bilimsel analizi ele alan ilk doktora çalışmasıdır. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Mahur Beste* adlı eserinde bağdaşıklık konusunu inceleyen Ahmet Yüksel'in (2020) yüksek lisans tezi, önemli çalışmalar arasında sayılmaktadır. Volkan Taşdemir (2021*), "Mehmet Rauf'un Eylül*

*Adlı Romanında Metindilbilimsel Görünümler"* adlı yüksek lisans tezi, Mehmet Rauf'un romanları üzerine yapılan ilk metin dil bilimi çalışması olarak görülmektedir.

Engin Yılmaz ve Nadira Jahiç'in (2005), *"Vire Hikâyesi Üzerine Metindilbilimsel Bir İnceleme"* adlı bildirisi; Fatih Bölükbaş'ın (2010) *"Metindilbilimsel Çözümleme: Muzaffer İzgü'nün Yedi Uygurlar Öyküsü"* adlı makalesi; Bekir Gökçe'nin (2014), *"Reşat Nuri Güntekin'in Aşk Mektupları Adlı Öyküsünün Metindilbilimi Açısından İncelenmesi"* adlı makalesi; Keziban Tekşan'ın (2018), *"Ferhunde Kalfa Hikâyesinde Bağdaşıklık ve Tutarlılık Görünümleri"* adlı makalesi; Aysel Hüseyinzade'nin (2018), *"Saatlerin Tıkırtısı Hikâyesi Üzerine Metindilbilimsel Bir İnceleme"* adlı makalesi; Rabia Tükenmez'in (2021), *"Orhan Pamuk'un Kırmızı Saçlı Kadın Adlı Romanının Metindilbilimsel Çözümlemesi"* başlıklı yüksek lisans tezi; Erdal Demir'in (2022), *"Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Bir Şehit Mezadı Adlı Öyküsünün Metindilbilimi Açısından İncelenmesi"* çalışması; Cüneyt Akın'ın (2023), *"Cengiz Aytmotov'un Birinci Mugalim Adlı Eserine Metindilbilimsel Bir Yaklaşım Denemesi"* adlı makalesi; Fesih Sarıgül ve Selcen Çiftçi'nin (2023), *"Refik Halit Karay'ın Şeftali Bahçeleri Adlı Hikâyesinin Metindilbilimi Yönünden İncelenmesi"*; Muzaffer Uzun'un (2023), *"Bir Metindilbilimsel Çözümleme: Yusuf Atılgan'ın Tutku Adlı Hikâyesinde Bağdaşıklık ve Tutarlılık"* adlı makalesi, günümüz roman ve hikâyeleri üzerine yapılan metin dil bilimsel inceleme çalışmalarının başında gelmektedir.

Ahmet Zeki Güven (2014), *"Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Bağdaşıklık ve Tutarlılık"* adlı makalesi ile Kutlu'nun hikâyelerinde metin dil bilimsel ölçüt olan tutarlılık ve bağdaşıklık incelemesi gerçekleştirmiştir. Mustafa Kutlu'nun *Beyhude Ömrüm* adlı hikâyesinde metin dil bilimsel çözümleme yapan Dilek Alaçam'ın (2021) yüksek lisans tezi önemli çalışmalar olarak dikkat çekmektedir. Memduh Şevket Esendal'ın öyküleri üzerine çeşitli metin dil bilimsel inceleme çalışmaları yapılmıştır. Gülşen Torusdağ (2015), *"Memduh Şevket Esendal'ın Öykülerine Metindilbilimsel Bir Yaklaşım"* adlı doktora tezi; Gökhan Haldun Demirdöven (2016), *"Memduh Şevket Esendal'ın Mendil Altında Hikâyesi Üzerine Metindilbilimsel Bir İnceleme"* adlı makalesi; Haydar Özdemir'in (2021), *"Memduh Şevket Esendal'ın Bu Yollar Uzar Adlı Kısa Öyküsünün Metindilbilimsel Açıdan İncelenmesi"* adlı araştırma makalesi konu ile ilgili yapılan başlıca araştırmalardandır.

Bülent Özkan'ın (2004), *"Metindilbilimi, Metindilbilimsel Bağdaşıklık ve Haldun Taner'in Onikiye Bir Var Adlı Öyküsünde Metindilbilimsel Bağdaşıklık Görünümleri"* adlı makalesi, metin dil bilimi üzerine önemli çalışmalardan sayılmaktadır. Özkan (2004), metin

dil bilimi kavramını ele alarak metin dil bilimsel bağdaşıklık unsurunu Haldun Taner'in Onikiye Bir Var öyküsünce ele almıştır. Canan Ayata Şenöz'ün (2009), *"Yazın Eleştirilerinin Metindilbilimsel Çözümlemesi-Orhan Pamuk'un Masumiyet Müzesi'ne Yönelik Bir Yazının İncelemesi"*, konu ile ilgili başlıca eserlerdendir. Asu Ersoy'un (2011), *"Mahmut Kaplan'ın Görüntünün Ötesi Adlı Hikâyesi Üzerine Metindilbilimi Açısından Bir Yaklaşım"* adlı makalesi; Eyüp Sertaç Ayaz'ın (2012), *"Aytül Akal'ın Dilek Ağacı Masalı Üzerine Metindilbilimsel Bir Çözümleme"* adlı bildirisi; Muzaffer Uzun'un (2016), *"Nazan Bekiroğlu'nun Nar Ağacı Adlı Romanında Bağdaşıklık ve Bağdaşıklık Ekseninde Bir Söz Varlığı Çözümlemesi"* adlı doktora tezi; Murat Lüleci'nin (2016), *"Edebi Metinlerde Bağdaşıklık ve Tutarlılık: Sisler Bulvarı, Tutunamayanlar ve Müthis Bir Tren Örneğinde Türk Edebiyatına Metindilbilimsel Bir Yaklaşım"* adlı makalesi, başlıca çalışmalar arasındadır.

Ümmügülsüm Çinici ve Hüseyin Özbay'ın (2018), *"Ali Akbaş'ın Gökte Ay Portakaldır Masalı Üzerine Metindilbilimsel Bir Çözümleme"* adlı makalesi, masal metinlerindeki metin dil bilimi görünümlerini inceleyen araştırmalardandır. Süleyman Aksu (2019), *Buhran* hikâyesindeki eksilti unsurlarını ardından aynı öyküdeki gönderim unsurlarını incelemekle birlikte Tarık Buğra'nın *Oğlumuz* hikâyesinde bağdaşıklık unsurlarını çalışmıştır. Sadi Gedik'in (2019), *"Necip Fazıl Kısakürek'in Sakarya Türküsü Şiirinin Metindilbilimsel Görünümü"* adlı makalesi, bir metin türü olarak şiir metninin metin dil bilimsel görünümünü arz eden kapsamlı çalışmalar arasında yer almaktadır.

Funda Öztürk'ün (2020), *"Murathan Mungan'ın Kibrit Çöpleri-Takribi ve Vasati Kıpkısa Öyküler-Kitabından Kısa Öykülerle Metindilbilimsel Çözümleme Örnekleri"* yüksek lisans tezinde Murathan Mungan öncülüğünde kısa öykülerin metin dil bilimsel analizini yaparak alana katkıda bulunmuştur. Polina Türkmen'in (2020), *"Daniil Hams'ın 'Kocakarı' Adlı Öyküsünün Metindilbilimsel Çözümlemesi"*, konu ile ilgili yapılan yüksek lisans çalışmalarındandır. Hatice Alemin'in (2021), *"Hasan Ali Toptaş'ın 'Kuşlar Yasına Gider' Romanının Metindilbilim Açısından İncelenmesi"* adlı yüksek lisans tezi önemli çalışmalar arasında baş göstermektedir. Ayşe Derya Eskimen (2021), Oğuz Atay'ın *Demiryolu Hikâyecileri-Bir Rüya* öyküleri üzerinde metin dil bilimsel bağdaşıklık ve tutarlılık ilkelerini incelemiştir. Gülşah Parlak Kalkan (2021), Rasim Özdenören'in *Öyle Bir Gece* adlı hikâyesinde, metin dil bilimin bağlaşıklık unsurlarını çalışmıştır.

### 1.3.3. Yabancılara Türkçe Öğretimi Alanı Üzerine Yapılan Metin Dil Bilimi İncelemeleri

Yabancılara Türkçe eğitim-öğretim programı için metin dil bilimi yöntemi sıklıkla kullanılan bir metod olarak karşımıza çıkmaktadır. Yabancılara dil öğretimi alanında metni bir sorun olarak ele alan ve bu anlamda çözüm-öneri sunan Hülya Karahan (1998), yüksek lisans tezi olan *"Yabancı Dil Öğretimindeki Metin Kullanımına İlişkin Metindilbilimsel Çözüm ve Öneriler"*i ile alana katkıda bulunan ilk isimdir. Şükran Dilidüzgün'ün (2008), *"Türkçe Öğretiminde Metindilbilimsel Bağlamda Uygulamalı Bir Yaklaşım"* adlı doktora tezi, kapsamlı çalışmalar arasında yer almaktadır. Konuya ilişkin Esin Akyay'ın (2010), *"Metindilbilim Ölçütleri ve Çeviri Edimi: Çeviri Derslerinde Örnek Bir Uygulama"* başlıklı yüksek lisans tezi mevcuttur. Hande Bakan (2012), *"Yabancılara Türkçe Öğretiminde Metindilbilimsel Ölçütler Çerçevesinde Bir Sadeleştirme Denemesi: Sait Faik Abasıyanık, Meserret Oteli"* adlı yüksek lisans tez çalışması ile yabancılara Türkçe öğretiminde metin dil bilimi ilkelerini Meserret Oteli örneğiyle sadeleştirme denemesi yapmıştır. Fatma Özkan'ın (2012) konuyla ilgili *"Yabancı Dil Öğrencilerinin Yazma Becerilerinin Metindilbilimi Yoluyla Geliştirilmesi"* başlıklı yüksek lisans tezi bulunmaktadır. Nurşat Biçer ve İsmail Çoban'ın (2015), *"Yabancılara Türkçe Öğretimi Ders Kitaplarındaki Öyküleyici Metinlerin Tutarlılık Düzeylerinin Değerlendirilmesi"* adlı makalesi, yabancılara Türkçe öğretiminde kullanılan öyküleyici metinlerin tutarlılık görünümlerini ele alması bakımından önemlidir.

Kürşat Aramak'ın (2018), *"Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimine Yönelik Hazırlanan Temel Seviye Ders Kitaplarındaki Karşılıklı Konuşma Metinlerinin Tutarlılık Bağlamında İncelenmesi"* adlı makalesi, konuyla ilgili yapılan başlıca araştırmalardandır. Melike Erdem İpek (2018), yabancılara Türkçe öğretimi alanında metin dil bilimsel ölçütler çerçevesinde Mustafa Kutlu'nun *Ya Tahammül Ya Sefer* adlı hikâyesini sadeleştirdiği yüksek lisans tezi ile alana katkı sağlamıştır. Gökçe Mısırlı'nın (2018), *"Yabancı Dil Öğrenen Öğrencilerin Yazılı Metinlerinde Bağdaşıklık Bağıntısı Görünümleri: Bir Durum Çalışma Örneği"* başlıklı yüksek lisans tezinde, yabancılara Türkçe öğretim programlarında kullanılan yazılı metinlerin bağdaşıklık ölçütüyle ele alınmasını incelemiştir. Aliye Nur Ercan Güven'in (2019), *"Üniversitelerin Dil Öğretim Merkezlerinde Türkçe Öğrenen Yabancıların Yazılı Anlatımlarının Bağdaşıklık ve Tutarlılık Düzeylerinin İncelenmesi"* adlı doktora tezi, alana dair kapsamlı bir araştırma ve inceleme arz etmektedir. Sözcüksel

bağdaşıklığı Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenlerin yazılı anlatımlarında incelenmesini yüksek lisans tez çalışmasını Selin Odacı (2019) yapmıştır.

İrem Nur Demir (2020), *"Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi İçin Seviyelendirilmiş Kurmaca Metinlerin Metindilbilimsel Açıdan İncelemesi"* adlı yüksek lisans tezi ile yabancılara Türkçe öğretimindeki seviyelere ayrılmış kurgusal metinlerin metin dil bilimi görünümlerini ele almıştır. Fatma Tuğrul (2021), *"Yabancılara Türkçe Öğretiminde Metindilbilimsel Ölçütler Çerçevesinde Refik Halit Karay'ın Şeftali Bahçeleri Adlı Hikâyesinin A1-A2 Düzeyine Göre Sadeleştirilmesi"* adlı yüksek lisans tezi, alana dair yapılan önemli çalışmalar arasındadır. Konuyla ilgili, Rabia Nur Ateş'in (2023), *"Yabancılara Türkçe Öğretiminde Hikâye Edici Metinlerin Bağlaşıklık ve Tutarlılıkların Okuduğunu Anlamaya, Okuma Tutumuna ve Okuma Hızına Etkisi"* ve İrem Keleş'in (2023), *"Sabahattin Ali'nin "Değirmen" Hikâyesinin Metindilbilimsel Ölçütler Çerçevesinde Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğrenen B1 Düzeyindeki Öğrenciler İçin Uyarlanması"* adlı yüksek lisans tezleri, güncel ve başlıca çalışmalar şeklinde kabul edilmektedir.

### 1.3.4. İlköğretim ve Lise Ders Kitapları Üzerine Yapılan Metin Dil Bilimi İncelemeleri

Metin dil bilimi yöntemi, ilköğretim, ortaöğretim ve lise ders kitaplarına da uygulama alanı bularak çeşitli çalışmaların ortaya çıkmasına olanak sağlamıştır. İlköğretim öğrencilerinin ders kitaplarında bulunan öyküleyici metinler üzerine metin dil bilimi incelemesi yapan Eyyüp Coşkun'un (2005), *"İlköğretim Öğrencilerinin Öyküleyici Anlatımlarında Bağdaşıklı, Tutarlılık ve Metin Elementleri"* adlı doktora tezi konuyla ilişkili başlıca çalışmadır. Sezgin Demir'in (2008), *"İlköğretim 6, 7 ve 8. Sınıflar Türkçe Ders Kitaplarındaki Öykülerin Metindilbilimsel Yöntemlerle İncelenmesi ve Bu Metinlerin Öğrencilerin Anlama Düzeylerine Etkisi (Malatya İli Örneği)"* başlıklı yüksek lisans tezi, kapsamlı araştırmalar arasında değerlendirilmektedir. Sezgin Demir ve Ahmet Turan Sinan'ın (2010), *"İlköğretim 6, 7 ve 8. Sınıflar Türkçe Ders Kitaplarındaki Öykülerin Metindilbilimsel Yöntemler Işığında Değerlendirilmesi"* adlı makalesi; Abdullah Çoban'ın (2012), *"İlköğretim 7. Sınıf Öğrencilerinin Oluşturdukları Öyküleyici Metinlerin Bağdaşıklık ve Tutarlılık Ölçütlerine Göre Değerlendirilmesi"* adlı yüksek lisans tezi; Ömer Yılmaz'ın (2012), *"11. Sınıf Öğrencilerine Ait Öyküleyici Metinlerin Bağdaşıklık ve Tutarlılık Açısından İncelenmesi"* adlı yüksek lisans tezi; Remzi Can'ın (2012),

*"Ortaöğretim Öğrencilerinin Yazılı Anlatımlarında Paragraf Düzeyinde Bağdaşıklık ve Tutarlılık"* adlı doktora tezi, konuyla ilişkili başlıca çalışmalardır.

İlker Aydın (2012), ilköğretim 8. Sınıf Türkçe ders kitabında bulunan duygular temalı okuma metinlerine metin dil bilimsel analizi uygulamıştır. Saadettin Keklik ve Ömer Yılmaz (2013), 11. Sınıf öğrencilerine ait öyküleyici metinleri metin dil bilimsel ölçütler olan bağdaşıklık ve tutarlılık açısından incelemesini yapmıştır. Abdullah Çoban ve Adnan Karadüz (2015), 7. Sınıf öğrencilerin öyküleyici metinlerinde bağdaşıklık ve tutarlılık ölçütlerini incelemiştir. Elif Zülfükaroğlu'nun (2016), *"Türkçe Öğretmeni Adaylarının Öyküleyici Metinlerinde Tutarlılık, Bağdaşıklık ve Metin Elementleri: Mersin Üniversitesi Örneği"* adlı yüksek lisans tezi, önemli çalışmalar arasında yer almaktadır. Davut Gözlet'in (2018), *"İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Metinlerin Bağdaşıklık ve Tutarlılık Özellikleri"* adlı yüksek lisans tezi, ortaöğretim ders kitapları üzerine yapılan metin dil bilimsel analiz açısından başlıca çalışmalardandır. Konuyla ilişkili Tuncay Türkben'in (2018), 5. sınıf Türkçe ders kitabı metinlerinin metinsellik ölçütleri açısından incelenişi ele alan makalesi; Şerife Genç'in (2019), *"Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarındaki Okuma Etkinliklerinin Okuma Eğitimi Yeterliği Bağlamında Metindilbilimsel Analizi"* adlı yüksek lisans tezi; Esra Duman'ın (2021), *"Türk Liselerinde Kullanılan İngilizce Ders Kitaplarının Okunabilirliği ve Metinselliği Üzerine Metindilbilimsel Bir Çözümleme"* başlıklı makalesi, başlıca araştırmalar arasında görülmektedir. Yunus Alperen Öncel'in (2023), *"7. Sınıf Türkçe Ders Kitabının Bağlaşıklılık ve Tutarlılık Açısından İncelemesi"* adlı yüksek lisans tezi, konuyla ilgili güncel, önemli çalışmalardandır.

# 1. BÖLÜM: KAŞGARLI MAHMUD VE DÎVÂNU LUGÂTİ'T-TÜRK

Kaşgarlı Mahmud'un doğum ve ölüm tarihi net olarak bilinmemektedir. Kaşgarlı Mahmud'un babasının adının Hüseyin, büyük babasının adının da Mehmet olduğu, Kaşgar'da doğduğu, DLT'deki kendi ifadesinde mevcuttur (Atalay, 1985: 12). Son dönemde Kaşgarlı'nın hal tercümesi üzerine yapılan araştırmalarla Kaşgarlı Mahmud'un babası Hüseyin Çağrı Tigin'in Barsgan emiri; büyük babası Muhammed/Mehmed Buğra Han'ın da Kaşgar'da hükümdar olduğu, Kaşgarlı Mahmud'un da Karahanlı hanedanına mensup bir şehzade olduğu kabul görmüştür (Ercilasun, 2016: 314). Nihad Sami Banarlı, Kaşgarlı Mahmud'un İslamiyetten sonraki Türk milliyetçiliğinin ilk büyük temsilcisi olduğunu, DLT'de Kaşgarlı'nın kendi ifadesiyle Tarım ile Çu ve Siderya çevrelerini gezip bu bölgelerde yaşayan insanların kullandığı dil üzerine araştırmalar yaptığını ve ardından da 1072-1077 yılları arasında Bağdat'ta bulunduğunu, ileri sürmüştür (Banarı, 1983: 250). Atalay, DLT'den hareketle Kaşgarlı'nın Türkçeyi ve Türk diyalektlerini ve Arapçayı çok iyi derecede bildiğini ifade eder (Atalay, 1985: 13). Kaşgarlı'nın ayrıca *Cevâhirü'n-Nahv fi-Lügâti't-Türk* adlı bir dil bilgisi eserinin olduğu fakat günümüze ulaşmadığı bilinmektedir. Kaşgarlı'nın başta coğrafya, tarih, din vb. dönemin başlıca ilimlerine vâkıf olduğu anlaşılmakla birlikte onun aynı zamanda da toplum dil bilimci, lehçe ve halk edebiyatı araştırmacısı olduğu görülmektedir (Ercilasun, 2016: 315).

Kaşgarlı Mahmud, eserinin mukaddimesinde kendisini ve yaptığı işi şöyle anlatmıştır: *"Ben onların en uz dillisi, en açık anlatanı, akılca en incesi, soyca en köklüsü, en iyi kargı kullananı olduğum halde onların şarlarını, çöllerini baştanbaşa dolaştım. Türk, Türkmen, Oğuz, Çiğil, Yağma, Kırgız boylarının dillerini, kâfiyelerini belliyerek faydalandım; öyle ki, ben de onlardan her boyun dili, en iyi yolda yerleşmiştir. Ben onları en iyi surette sıralamış, en iyi bir düzenle düzenlemişimdir"* (DLT I, 1994: 4, Ercilasun, 2016: 315). Kaşgarlı, DLT'nin sekiz bölümden oluştuğunu, bunların 1. Hemze Kitabı, 2. Salim Kitabı, 3. Muzaaf Kitabı, 4. Misal Kitabı, 5. Üçlüler Kitabı, 6. Dörtlüler Kitabı, 7. Gunne Kitabı, 8. İki Harekesiz Harfin Birleşmesi Kitabı şeklinde tertiplendiğini ve bu sekiz bölümü de isimler ve fiiller olmak üzere iki gruba ayırıp bu iki grubu da hikmet, seci', atasözleri, şiir, nesir vb. edebi türlerle süslediğini ve DLT'yi hece harfleri sırasına göre düzenlediğini belirtmiştir (Atalay, 1985: 5-6).

Araplara Türkçeyi öğretmeyi, Türk dilinin de Arapça kadar üstün ve zengin bir dil olduğunu göstermeyi hedefleyen Kaşgarlı Mahmud, 1072-1074 yılları arasında DLT'yi, Arap gramerine göre, madde başları Türkçe olacak şekilde yazmıştır. DLT'nin bilinen tek nüshası, İstanbul'da Fatih Millet Kütüphanesi'ndedir. DLT'nin Bağdat'ta halife Muktedi-Biemrillâh'ın oğlu Ebü'l-Kâsım Abdullah'a takdim edildiği bilinmektedir. DLT'nin bulunuş hikâyesi, Kilisli Mehmet Rifat'in, Ali Emiri dilinden, Besim Atalay'a yazmış olduğu mektupta şöyle ifade edilmektedir: *"Meşrutiyet'in ilk senelerinde Emrullah Efendi'nin Maarif Nazırlığı zamanında eski Maliye Nazırlarından ve Vani Oğullarından Nazif Paşa'nın hısımı bulunan bir kadın, Sahaflar Çarşısı'nda kitapçı Bürhan Efendi'ye satılık bir kitap getirmiş. Bürhan Efendi kitabı satmak üzere Maarif Nezaretine götürmüş, Nezaret, kitaba istenilen 30 sarı lirayı çok görerek almamış. Bunun üzerine Bürhan Efendi, kitabı Ali Emiri'ye göstermiş. Emiri, kitabın değerini tanıyarak hemen 30 liraya almış. Sadrazam Talat Paşa'nın işe karışmasıyla Emiri Efendi, Kilislinin basım işlerine bakması şartıyla razı olarak, kitabı basıma hazırlamış"* (Atalay, 1985: 18-19).

Ali Emiri Efendi, DLT'yi ilk kez ele geçirmiş ve Talat Paşa'nın ilgisi ile DLT, Muallim Kilisli Rifat tarafından 1917-1919 yılları arasında istinsah edilerek Arapça üç cilt şeklinde yayımlanmıştır (Caferoğlu, 1999: 11). Carl Brockelman 1928 yılında DLT'nin Latin harfli ilk neşrini gerçekleştirmiştir. Besim Atalay, 1941'de DLT'nin tıpkıbasımını; 1943 yılında DLT'nin üç ciltlik tercümesinde yer alan kelimelerin sözlüğünü yayımlamıştır. Robert Dankoff ve James Mc Kelly tarafından da DLT'nin İngilizce tercümesi 1982-1985 yılları arasında hazırlanmıştır (Yılmaz, 2006: 8-9). Son yıllarda Türkiye'de DLT'nin iki yeni tercümesi daha yapılmıştır. Bunlar Ahmet Bican Ercilasun ve Ziyat Akkoyunlu'nun 2015'te TDK tarafından yayımlanan *"Kâşgarlı Mahmud, Dîvânu Lugâti't-Türk, Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin"* çalışması ve Mustafa Kaçalin'in 2019'da İstanbul Kabalcı Yay.'da yayımlanan *"Mahmûd el-Kâşgarî, Dîvânu Lugâti't-Türk"* (Yayına Hazırlayan Mehmet Ölmez) çalışmasıdır.

Çeşitli Türk boylarından derlenen ve bir ağız sözlüğü karakterini de taşıyan DLT, yalnızca bir sözlük olmaktan ziyade Türkçenin 11. yüzyıldaki dil özelliklerini belirten, ses ve yapı bilgisine ışık tutan bir dil bilgisi kitabı; Türklerin boy ve yaşadıkları yer adları kaynağı; Türk tarihine, coğrafyasına, mitolojisine, folklor ve halk edebiyatına dair zengin bilgiler içeren ayrıca döneminin tıbbi ve tedavi usulleri hakkında da bilgi veren hacimli, ansiklopedik bir eser niteliği de taşımaktadır (Kaçalin, 1994: 446).

## 1.1. DÎVÂNU LUGÂTİ'T-TÜRK VE MANZUM PARÇALAR

DLT'de madde başı olan Türkçe kelimelerin net bir şekilde anlaşılması için cümle örnekleri yanı sıra deyim, atasözü, şiir gibi türlere de yer verilmiştir. Bilgin (2008: 421-422), DLT'deki manzumelerin üç yüz yirmi dördünün aruz kalıbı; yüz kırk dokuz dörtlük; yetmiş dokuz beyit şeklinde yazıldığını ve beyitlerin hepsi ile dörtlüklerin yirmi yedisinin aruz ile dörtlüklerin yüz otuz yedisinin ise hece ölçüsü ile yazıldığını, bunların da yedi, sekiz ve on iki heceli olduğunu belirtir. Sözlükte yer alan manzum parçalardan Türklerin yaşama şekli, dünyaya bakış açısı, savaş motifleri, yiğitlik ile düşmanlığı, zaferi, savaş hazırlığını, doğa ve bahar tasvirlerini, aşk ve ayrılık motiflerini, o dönemde kullanılan atasözleri ve deyimleri, dünyanın cefakârlığını ve hikmet temalarını nasıl ele aldıkları anlaşılmaktadır.

Çalışmada esas alınan Talat Tekin'in (1989) *XI. Yüzyıl Türk Şiiri Dîvânu Lugâti't-Türk'teki Manzum Parçalar* ve Ahmet Bican Ercilasun'un (2020) *Dîvânu Lugâti't-Türk'teki Şiirler ve Atasözleri* adlı eserlerinde toplam doksan bir şiir tespit edilmiş olup, şiirlerin hece ile aruz ölçüsüne göre sınıflandırıldığı görülmüştür. Bu manzumeler, Talat Tekin'in (1989) ve Ercilasun'un (2020) eserlerinde, konularına göre şu şekilde sıralanmıştır: *Alp Er Tonga Ağıdı; Bilinmeyen Bir Kahramana Ağıt,(Cömert Yiğidin Ardından Ağıt); Tangutlara Karşı Savaş (Tangut-Katun Sini Savaşları); Budist Uygurlara Karşı Savaş (Uygur Seferi); Yabakulara Karşı Savaş A, (Yabakular Karahanlılara Karşı); Yabakulara Karşı Savaş (Karahanlı Ordusu Yabaku Seferinde); Bilinmeyen Bir Savaşla İlgili Manzume (Savaş Ve Yiğitlik); Bir Savaşçıya Övgü (Akıllı Yiğit); Öldürülen Bir Düşmanın Ardından (Yamar Suyu Kıyısındaki Yiğit); Bir Zafer Şiiri, (Övünen Yiğidin Sonu); Bir Savaş Hazırlığı (Yabakular Karahanlılara Karşı-Dostluğun Bozulması); Savaşla İlgili Beyitler (Yalvarmanın Yararı Yok); Hırsız ve Sahtekâr Bir Ortak Üzerine (Hilekâr Ortak); Vefasız Bir Gence (Vefasız Genç); Bir Yolculuk Şiiri, (Bozkırda Bir Gece-Kurt Peşinde); Bir Kurt Avı (Kurt Peşinde); İçki Meclisleri, Kır ve Av Eğlenceleri (Av Eğlencesi-Bozkırda Eğlence); Bir Aşk Şiiri, (Sevgilinin Hayali); Aşk ve Ayrılık Şiiri (Aşk Ve Ayrılık); Sevgilinin Hayali İle Söyleşi (Sevgilinin Tasviri-Dedim Dedi); Bahar Tasviri (Ay Evi-Ardıç Dalı); Bahar Tasviri (Kalbim Bıldırcın); Bahar Tasviri (Bahar); Bahar Tasviri (Kalbim Bıldırcın); Yaz Ve Doğa Tasvirleri (Bahar Gelince); Köşk ve Çiftlik Tasviri (Bahar Gelince); Terken Katun Övgüsünden Üç Beyit (Terken Katun'a Arz); Türlü Konularda Öğütler (İyilik-Erdem-Öğüt); Türlü Konularda Öğütler (Konukseverlik-Cömertlik); Türlü Konularda Öğütler (Uyum); Türlü Konularda Öğütler (İyilik-Erdem-Öğüt); Hasislik ve Cömertlik Üzerine Parçalar (Talih- Beylik-Mala Düşkünlük-Cimrilik); Dünya Cefaları Ve İnsanların Tamahkârlığı*

*Üzerine Parçalar (Dünya-Zaman-Cimrilik); Dünya Cefaları ve İnsanların Tamahkârlığı Üzerine Parçalar (Konuksevmezlik); Tanrıya Övgü ve İhtiyarlık Üzerine (Bilgi-Bilgelik-Erdem-Gece-Hikmet).*

Talat Tekin, DLT'deki manzumelerin hangi kaynaktan alındığının bilinmediğini, Divân'daki manzum parçaların çoğunun Kaşgarlı Mahmud tarafından çeşitli yazılı kaynaklardan alınarak, sözlüğe geçirildiğini; bu manzumelerin en eski Türk şiiri örnekleri olduğunu ifade etmiştir (Tekin, 1989: 7). Genellikle dörtlüklerden meydana gelen bu şiirlerin kim tarafından ve ne zaman yazıldığı bilinmemektedir (Yılmaz, 2006: 7). Ercilasun (2020: 30) ise, DLT'deki şiirlerin bazılarının 11. Yüzyıldan çok daha eski tarihlere kadar uzandığını, Alp Er Tonga ağıdının bazı araştırmacılara göre M.Ö. 7. Yüzyıla, bazılarına göre de M.S. 8. Yüzyıla kadar dayandığı gibi çeşitli görüşleri açıklasa da 8. Yüzyılın kabul edilmesi durumunda, bu tarihin, DLT'nin yazıldığı 1070'lerden 350 yıl öncesi kadar olduğunu ileri sürerek son görüşün gerçekçi olmadığını ifade etmiştir.

DLT'de 758 mısradan oluşan 91 şiir vardır. 91 şiirin 40'ı dörtlüklerle, 51'i beyitlerle yazılmıştır. Ercilasun (2020) DLT'deki şiirler hakkındaki sayısal verileri madeller halinde şöyle belirtmiştir:

- Toplam mısra sayısı: 758
- Toplam şiir sayısı: 91
- Dörtlüklerle yazılan şiirler: 51
- Dörtlük sayısı: 142
- Beyit sayısı: 95
- Dörtlüklerin mısra sayısı: 568
- Beyitlerin mısra sayısı: 190 (Ercilasun, 2020: 47).

DLT'deki şiirlerin sayısının da DLT'nin bir sözlük olmasından dolayı araştırmacılara göre değiştiği görülmektedir. Kaşgarlı'nın sözlükte kelimelere örnek olarak verdiği bentler, araştırmacılar tarafından kâfiye, vezin ve konularına göre bir araya getirilerek şiirler oluşturulmuştur. Bir araştırmacının herhangi bir şiire eklediği bir bent, başka bir araştırmacı tarafından bağımsız kabul edilebilmiş ve farklı bir şiire dâhil edilebildiği için bu durum şiir sayısında farklı görüşlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Tekin (1989) DLT'deki şiirlerin 91, mısra sayısının 764 olduğunu, Sakaoğlu (2001) şiir sayısı değil bent sayısı olarak bir sınırlandırma yaparak toplam 149 dörtlük, 79 bent olduğunu ve 9 dörtlüğün de iki kere tekrar edildiğini; Ercilasun (2020) bazı araştırmacıların DLT'deki şiir sıralamasını izlediğini

bazılarının ise konuyu temel aldığını, bazılarının da konuyla birlikte nazım birimini de ölçü olarak ele aldığını, kendisinin ise nazım birimini esas alıp konularına göre DLT'deki şiirleri sınıflandırdığını belirtmiştir (Sakaoğlu, 2001: 45, Ercilasun, 2020: 47).

Ercilasun, Dankoff-Kelly yayınında şiirlerin, divan şairlerinin divanlarında olduğu gibi bentlerin son kelimesindeki son harfe göre sıralandığını; toplam şiir sayısının 54 olduğunu, her şiirin konusunun da ayraç içinde belirtildiğini ifade eder. Talat Tekin, nazım birimini dikkate almamış, konularına göre başlıklar vererek şiirleri sıralamıştır. Saim Sakaoğlu, DLT'deki şiirleri önce dörtlükler ve beyitler olarak ikiye ayırmış, sonra da her birini konularına göre sınıflandırmıştır. Sakaoğlu'nun sınıflandırması şöyledir:

**A. Dörtlükler**

a. Ağıtlar, b. Destanlar, c. Kahramanlık şiirleri, ç. Eğlence ve av şiirleri, d. Sevgili şiirleri, e. Pastoral şiirler, f. Ahlaki şiirler.

**B. Beyitler**

a. Kahramanlık şiirleri, b. Sevgi şiirleri, c. Pastoral şiirler, ç. Ahlaki şiirler (Sakaoğlu, 2001: 45-64).

Ahmet Bican Ercilasun (2020) *Dîvânu Lugâti't-Türk'teki Şiirler ve Atasözleri* adlı eserinde DLT'deki şiirlerin tasnifi kendince şöyle sınıflandırdığını ifade etmektedir:

**Dörtlüklerle Yazılmış Şiirler:** 1. Türk, 2. Bahar ve tabiat, 3. Savaş ve yiğitlik, 4. Ağıtlar, 5. Bilgi-bilgelik-erdem, 6. Aşk ve sevda, 7. İnsan ilişkileri.

**Beyitlerle Yazılmış Şiirler:** 1. Terken Katun'a Arz, 2. İyilik-erdem-öğüt, 3. Konukseverlik-cömertlik, 4. Mala düşkünlük-cimrilik, 5. Talih-beylik, 6. Öğütler, 7. Dünya-zaman, 8. Sevgi-güzellik-özlem, 9. Döğüş-avcılık, 10. Saray-göller-ırmaklar, 11. Tabiat, 12. Gündelik hayat (Ercilasun, 2020: 48).

Ercilasun (2020) tasnifinde DLT'deki dörtlük ve hece ölçüsü ile yazılı şiirlerin beyitlerle ve aruz ölçüsüyle yazılanlara göre daha fazla olduğu, 142 dörtlüğün genellikle koşma tarzında (aaaab/ccccb) kâfiyelendiği, iki dörtlüğün aaaa; iki dörtlüğün xaxa şemalı olarak dörtlüklerde en çok 7'li hece ölçüsünün (106 dörtlükte) kullanıldığını, bunların da çoğunlukla 4+3 duraklı, 23 dörtlükle 8'lilerle birlikte 4+4 duraklı, 12 dörtlüğün 6'lı, 1 dörtlüğün de 5'li tanzim edildiğini aktarmıştır. Kâfiye şeması olarak Ercilasun, DLT'deki dörtlüklerin mısra sonu kâfiyesi ile yazıldığını, dörtlüklerde çokça redif kullanıldığını, aliterasyon ve asonans vb. ahenk unsurlarının kullanıldığını belirtir. Ayrıca DLT'de 95 beyit

kullanıldığını, ikisinin tekrarlanması üzerine 93 beyit olduğunu, bunların da 25'inde *müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün* vezni; 18'inde *müstef'ilün feulün müstef'ilün feulün;* 13 beyitte *fâilâtün fâilâtün fâilâtün*; 11 beyitte *müstef'ilün fâilün müstef'ilün*; 9 beyitte *müstef'ilün fâilün* vezninin kullanıldığını, 93 beytin 76'sında bu vezinlerin kullanıldığını açıklamıştır (Ercilasun, 2020: 48-49).

Kaşgarlı, Türklerin görgülerini, bilgilerini göstermek ve kanıtlamak amacıyla DLT'de sözlük maddelerine şiir tanıkları ekleyerek iyi, güzel ve kötü günlerde söylenen savları da eklemiştir (Atalay, 1985: 8). Azmi Bilgin, DLT'deki manzumelerin özellikle ses ahenkleriyle ve ritim sağladığı çağrışımlarla hem okuyucuların dikkatlerini canlı tuttuğunu hem de kolaylıkla akılda kalacak özellikler taşıdığını; manzumelerdeki fiillerin çoğunlukla mısra sonlarında yer aldığını ve kâfiyeyle birleştiğini belirtmiştir. Bilgin aynı zamanda, manzum parçaların ölçüsünün kısa olmasıyla özne ve yüklem arasındaki tamlayıcıları en aza indirmesi sebebiyle yer yer şiirlerin zor anlaşılmasına yol açtığını, bu sayede Türk hayatındaki dinamizmin şiire yansıtıldığını ifade etmektedir. Şiir dilinde yabancı asıllı kelimenin yok denecek kadar az olduğuna dikkat çeken Bilgin, şiirlerde Eski Türk şiirinin örneklerinden olan baş kâfiyeye çok seyrek rastlanıldığını; kâfiyelerin ise genellikle yarım da olsa rediflerle zenginleştirildiğini; manzumelerin ahengine katkıda bulunan ritmik unsurlardan birinin de ses tekrarları olduğunu aktarmıştır (Bilgin, 2008: 422-423).

# 2. BÖLÜM: METİN DİL BİLİMİ

Metinler, tarihsel, kültürel ve sosyal değişimleri, bu süreçler içinde duygu ve düşüncelerin düzenlendiği dile dayalı biçimlendirmelerdir (Ayata Şenöz, 2005: 13). Metin kelimesi ve kavramı TDK'nin hazırladığı *Türkçe Sözlük*'te (2005), 1. Bir yazıyı biçim, anlatım ve noktalama özellikleriyle oluşturan kelimelerin bütünü. 2. Basılı veya el yazması parça şeklinde açıklanmıştır. Berke Vardar (1998: 42) *Açıklamalı Dil Bilim Terimleri Sözlüğü*'nde betik maddesi altında şu tanımlamayı yapar: 1. Dil biliminde, inceleme konusu olan düzlemdeki sözceler bütünü. 2. Kimi kuramlarda F. De Saussure'ün sözü ya da söylem; konuşucunun edimli kıldığı dil. Bu bağlamda dilsel üretim süreci olarak sözceleme olgusuyla karşılaşılır. Doğan Aksan (1982: 205) *Dilbilim Seçkisi*'nde metnin, yazı dilinin gerçekleşmiş her sözcesine, dilin bir bütün oluşturan tüm sözlü sözceleri; sonlu sayıda cümlenin bağdaşık dizisi olduğunu ifade eder (Yılmaz, 2021: 1). Doğan Günay (2007: 44) ise metin kavramının, belli bir bildirişim bağlamında bir ya da çok kişi tarafından sözlü ya da yazılı olarak üretilen bir dil dizgesi bütünü açıklamasını yapmıştır.

G. Genette, Halliday ve Hassan, Van Dijk, L. Lundquist gibi birçok araştırmacı, metin kavramı üzerine düşünmüş ve farklı yaklaşımlarda bulunmuşlardır. Halliday ve Hassan (1976: 1-2), metni dilin kullanım birimi/dil yetisinin kullanılması ve dilin anlamsal birlikteliği olarak tanımlamaktadır. Tümce gibi dil bilgisel bir birim olmadığını, tümceden daha büyük bir birlikteliğin oluşturduğu, tümcenin sadece metinselliği anlatmada bir araç olduğunu dile getirmektedir. Genette (1982: 8) ise metni, metinler arası ilişkiler içinde bulunan bir yaklaşımla açıklamaktadır. Başka bir anlatımla, metni diğer metinlerle ilişkide bulunmak için sınırlarını aşan, metin ötesi biçiminde tanımlamaktadır. Daha dizgesel bir biçimde metin kavramını ele almak için metinler arasılık, ana metinsellik, yan metinsellik, üst metinsellik, yorumsal üst metinsellik olarak alt başlıklar altında incelemektedir (Sefer, 2016: 274).

Metin, sözce şeklinde adlandırılan cümlelerden veya bağlam içinde anlamlı küçük paralardan meydana gelmekte ve bu meydana gelen sözceler, rastgele metinde yer almamaktadır. Metin, dil bilgisel açıdan doğru, mantıklı bir bütünlülük sağlamak zorundadır. Sözceler birbirlerine çeşitli biçimlerle bağlanarak anlam bütünlülüğü oluşturmaktadır (Gedik, 2019: 405).

En eski zamanlardan bu yana toplumsal bir varlık olan insan için dil, en önemli iletişim aracı olmuştur. Bu sebeple yazılı ve sözlü dil kullanımında metinler, iletişim görevini

görmüştür. Özkan'a (2022: 12) göre metinsel bağlamdan ve anlatımdan uzak bir dil kullanımı, eksik veya anlamsızdır. İnsanlığın ilk tarihinde karşımıza çıkan mağara duvarlarına metinlerin yazılıp çizildiği görülmekle birlikte Türk milletinin tarihinin yansıtıldığı Köktürk yazıtları, kutsal kitaplardan edebi metinlere, siyasi metinlerden günlük konuşmalara kadar insanların en temel amacı, kullandıkları dilin doğru, düzgün ve anlaşılır olması şeklinde görülmektedir. Bu nedenle insanlar, iletişim kurarken bir araç olarak kullandıkları dilsel metinleri mantıklı bir silsile göstermesine önem vermiştir. Bu açıdan metin dil bilimi kavramı henüz ortaya çıkmadan önce de insanlar, güncel bir disiplin dalı olan metin dil bilimi gibi metinleri ele almasa da metni merkeze alan çalışmalar yaptığı bilinmektedir.

Metin dil bilimi kavramı ve dil bilim çalışması 1950-1960'lı yıllardan itibaren gelişme göstermiş olsa da metin dil bilimi temeline metin incelemesini ve metni koyduğu için metin dil bilimin tarihçesi çok eski zamanlara dayandırılabilir. M.Ö. 6. ve 5. yüzyıllarda Eski Yunan'da siyaset hayatın en önemli bir parçası olduğu için halk meclislerinde yapılan konuşmalarda veya mahkemelerde etkili konuşmak temele alınarak insanları ikna etmek hedeflenmiştir. Metin üreticileri o zamanlarda da halka, yöneticilere etkili, anlaşılır, doğrudan ve düzgün bir şekilde mesajı ileten konuşmayı oluşturacak metin ve metnin temel unsurlarında, dil üzerinde çalışmalar yapmıştır (Parlak Kalkan, 2021: 301).

Metin dil bilimin ortaya çıkışı, M.Ö. 3. ye 2. yüzyılda yapılmış olan İskenderiye Dönemi'ndeki filoloji çalışmalarına da dayandırılmıştır. O dönemde, kültürel mirasın aktarımını sağlayabilmek için önemli şairler, aydınların ve bilginlerin sözlü açıklamalarını yazıya aktarmışlardır. Bu yazıya aktarılan metinler üzerinde de ayrıyeten dil, biçim, içerik gibi çalışmışlardır. Bu yöntemle 15-16. Yüzyıllarda Rönesans ve Hümanizma yazarları tarafından da Antik Çağ'a ait metinlerin diğer dillere biçim, içerik ve anlam yönlerinden doğru aktarılıp aktarılmadığı kontrol edilmiş ve hatalı metinlerdeki eksiklikler yeniden düzeltilmiştir (Şenöz Ayata, 2005: 15).

Hartmann ve öğrencilerinin yaptıkları çalışmalar, metin dil bilimi alanındaki en önemli adımlar olarak kabul edilmiştir (Güzelhan, 2023: 35). Canan Şenöz Ayata (2005: 18) Hartmann'ın 1964'te yazdığı *Text, Texte, Klassen von Texten (Metin, Metinler ve Metin Sınıfları)* başlıklı makalesi ile Weinrich'in 1964'te yayımlanan *Tempus, besprochene und erzahle Welt (Zaman, Konuşulan ve Anlatılan Dünya)* adlı kitabının, Almanya'da metin dil bilimin başlangıcını oluşturan çalışmalar olarak kabul edildiğini belirtmektedir.

Metin dil bilimi Türkiye'de çok eski olmayan bir bilim dalı olarak görülmektedir. 1960'lı yıllarda gelişen metin dil bilimi çalışmaları, Türkiye'de 1980'li yıllarda başlamıştır. Türkiye'de metin dil bilimin öncüsü Berke Vardar kabul edilirken Süheyla Bayrav, Gül Işık, Tahsin Yücel, Mehmet Rifat gibi isimlerin göstergebilim çalışmaları, metin dil bilimi çalışmalarına zemin hazırlamıştır. Berke Vardar, Canan Şenöz Ayata ve diğer filologların çalışmaları, metin dil bilimi alanına katkı sağlamıştır (Güzelhan, 2023: 43).

Diğer bilim dallarında da görüldüğü gibi metin dil bilimi üzerine de farklı görüşler, çeşitli tanımlamalar ve farklı sınıflandırmalar oluşturulmuştur (Subaşı Uzun, 1995: 17). Metin dil biliminde metni metin yapan esaslar bağdaşıklık, tutarlılık, amaçlılık, kabul edilebilirlik, durumsallık, bilgisellik ve metinler arası ilişkiler şeklinde genel kabul görmüştür. Bu kurallar dâhilinde metin dil bilimi, metni araştırma konusu olarak ele almakta ve geleneksek dil bilgisinden ve metin çözümleme yöntemlerinden ayrılmaktadır (Balcı, 2006: 192).

Anglo-Amerikan kültürdeki dil bilimsel yaklaşımlarda söylem ve söylem çözümlemesi terimleri, metin dil bilimi teriminden daha yaygın bir şekilde kullanılırken; Avrupa ve Almanya'da metin ve metin dil bilimi, Türkiye'de ise söylem kavramı, metni oluşturan dil bilgisel özelliklerle birlikte metnin içinde yer aldığı bağlamı da dikkate alır. Söylem kavramının bağlam içindeki metin anlamına geldiği kabul edilirken, metin kavramının dil içi özelliklerle kaldığı düşünülmektedir. Almanya'daki yapısalcı-işlevci metin anlayışı ise metin çözümlemelerinde metin içi özelliklerle birlikte metnin üretilmesine etki eden metin dışı özellikleri de dikkate almış bu bağlamda metin ve söylem kavramları birbirleriyle örtüşmüştür (Torusdağ, 2015: 16).

Bir metni anlamsal, yapısal bütünlükleri ile alan metin dil bilimi, metni oluşturan temel ögeleri anlamaya ve açıklamaya çalışmaktadır. Anlambilimi ve belagat yöntemleri, metindeki anlam gücüne yönelirken metin dil bilimi, bu anlam öbeklerinin birbiri ile bağıntısını ve ilgisini ortaya çıkarmaya yaramaktadır (Aytaç, 2008: 56).

Vardar (1998: 42) metin dil bilimi için, betiksel dil bilim terimini kullanarak metin dil bilimi/betiksel dil bilimi şöyle tanımlar: Tanımlanabilir bir bildirişim işlevi yerine getiren dil birimleri ele aldığı betikleri, yüzeysel yapıda yakınlık ve uyumluluk, derin yapıda dış dünya ya da gönderge düzlemiyle ilişkileri bakımından tutarlılık vb. ilkeler uyarınca belirlemeye, bu alanda biçimsel bir tanımlamaya ulaşmaya çalışan inceleme türü.

Kerim Demirci (2014: 217)'e göre metin dil bilimi, "Semantik, söylem analizi, stilistik gibi dil bilimsel alanlarla iç içe bir alandır. İşin içinde metin olduğu için alanın edebiyat ile doğrudan ilişkisi vardır. Metin dil bilimi bir metni meydana getiren tüm unsurların belirli metotlarla dil bilimsel olarak analizini yapan dil bilim sahasıdır". Özkan (2014: 167) metin dil bilimin, metinsellik ölçütlerini araştıran ve metinleri sınıflandırma normlarını belirleyen bir dil bilim alanı olduğunu ileri sürmüştür.

Elif Özkan (2022: 17-18) *Nehcü'l-Ferâdis'in Metindilbilimsel Yapısı* adlı doktora tezinde, iletişimde metnin anlamlı bir birlik olarak algılanmasında rol oynayan etmenlerin ne olduğunun önemli bir husus olduğunu, araştırmacıların bu sebeple, çeşitli metinsellik ölçütleri üzerinden sözlü veya yazılı dil birimlerimi ele alarak insanlar arası iletişimi sağlayan metnin, metin olma noktasında gösterdiği özellikleri tespit etmeye çalıştıklarını ve metin dil bilimi çalışmalarında bu konuların incelendiğini, dilsel birimin metin olma işlevini nasıl yüklendiğini, anlamlı ve anlaşılır bir birlik oluşturacak şekilde iletişimin nasıl sağlandığına bakıldığını ifade eder. Özkan, metin dil bilimi çalışmalarında metinlerin, bağdaşıklık ve tutarlılık açılarından değerlendirildiğini, bağdaşıklığın, metnin biçimsel özellikleri üzerinden incelenen ve bu biçim ile anlamın nasıl yaratıldığını gösterdiğini; tutarlılığın metnin yüzey yapısındaki unsurları ile ulaşılan soyut anlamlar bütünü olduğunu açıklamıştır.

İrem Onursal (2003: 128-128) *Türkçe Metinlerde Bağdaşıklık ve Tutarlılık* adlı eserinde metin dil biliminde ele alınan ilkeler için; bir metnin basit tümceler dizisi yerine metin olabilmesi için, metnin içeriğinde yer alan bilgilerin ve ögelerin yinelenmesinin gerektiğini ayrıca bu ögelerin yinelenirken bir yandan da metinde bahsi geçen konunun bir sonuca dayandırılması gerektiğini, bunun için de yeni ögelerin ve yeni bilgilerin metne katılmasının gerekli olduğunu aktarmıştır. Ayrıca çelişkili ifadelerin olmaması ve bu ifadelerin dış dünya gerçekleri ile örtüşmesi, belli bir bağlantı içinde olması gerekmektedir. Tutarlılık ve bağdaşıklık kavramları, metnin anlamsal düzeyde, sözcük ve söz dizim açısından nasıl oluşturulup uygulandığını açıklamaktadır.

Canan Şenöz Ayata (2005), "metin dil bilimin en temel görevini metin olanı, metin olmayandan ayırmak ve metinlerin yerine getirmesi gereken ölçütleri belirlemeye, metin türleri arasındaki ortak ve farklı özellikleri betimlemeye ve açıklamaya çalışmak olduğunu; metin dil bilimin araştırma kapsamının ise metinlerin belli bir bağlamda nasıl kullanıldıkları

ve insanlar arasındaki bildirimdeki taşıdıkları işlevleri olarak" tespit etmiştir (Şenöz Ayata, 2005: 22-23).

Metin içinde bilgilerin somutlaştırılıp sunulabildiği ve biriktirebildiği için bütün bilim dallarında bilgiyi aktarmak ve açıklamak için metin oluşturmanın, bilgiyi almak için de metnin çözümlenmesinin gerekliliğine dikkat çekerken bu bilim alanlarında yapılan bilim alanlarında yapılan metin çalışmalarının metin dil bilimin gelişimine katkı sağladığını ifade etmektedir (Kocaman, 1996: 3).

Dilsel açıdan her alanda üretilen metinleri temele alan metin dil bilimi, metni bir bütün şekilde, metnin yapısını ve işlevini de gözeterek metni oluşturan ögeler arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Metin dil bilimi, nesir veya nazım türündeki herhangi bir metni her türlü dilsel olgu ve metni metin yapan ölçütler çerçevesinde değerlendirir. Çeşitlenen ve birbirinden farklı özelliklere sahip olan metinler sayesinde ise metinlerin anlamsal yapıları ortaya çıkar ve her metnin aynı yapı ve işlevsel özelliklere sahip olmadığı görülür (Güzelhan, 2023: 9). Metin dil bilimi, bir dildeki cümleler arası metin ögelerini, art gönderim ögelerini araştıran metin dil bilgisi çalışmalarından, o dildeki anlam olaylarına kadar bir dizi metinlik birimleri konu edindiğini, ayrıca metin çözümlemeleri ve söylem çözümlemeleri yapmaktadır (Karaağaç, 2018: 589).

Okur ve sanatçı merkezli okumaları esas alan edebiyat teorileri içinde metin dil bilimi teorisi, metin merkezli bir yöntemdir. Metin dil biliminde tümcenin arka planı ve metni oluşturan dilsel yapının birbiriyle ilişkisi araştırılır. Böylece metnin nasıl oluştuğuna dair sorular cevabını bulur. Ayrıca görünenin ötesinde, metnin derin yapısında saklı olan unsurların meydana çıkarılması mümkün kılınır. Derin yapının ortaya çıkarılmasının ise tek tek tümceler düzeyinde değil; üst düzey bir yapı olan metnin bütününe ağırlık verilen incelemeler ile sağlanacağı ileri sürülmektedir. İlk metin dil bilimi çalışmalarında tümceler arası dil bilgisel bağlantılar ve bunu sağlayan dilsel ögeler incelenmiş, metin salt bir dilsel birim olarak kabul edilmiştir. Ancak daha sonra alandaki gelişmelere paralel olarak metnin içinde yer aldığı bağlam ve bildirişsel durumun önem kazandığı da görülür. Böylece inceleme alanı; metnin işlevinden, okurun beklentilerine kadar geniş bir çerçeveye yayılır (Torusdağ, 2013: 54-55). Doğan Günay (2007: 53) *Metin Bilgisi* adlı eserinde, metin dil bilimin inceleme alanını, "Metnin dil bilgisel yapılarını inceleyerek, metnin içindeki tutarlılık ilkesini ve anlam olgusunu irdelemekte ve metinler arasındaki benzer-farklı özellikleri dilsel boyutta ve anlam yaratma açısından ele almaktadır" olarak açıklar. Günay'a

göre metin dil bilimi, yazar-metin-okur ilişkisinde yazar ve okurun işlevlerini, sınırlarını belirlemeyi hedeflemekte ve bu ilişki çerçevesinde dilsel ve metin yoluyla yapılan iletişimi tanımlamaktadır. Dilsel üretim olgularının işleyişini inceleyerek, yazma eyleminin ve yaratıcılık eyleminin temeline inen metin dil bilimi, anlamlandırma olgusunu okuma açısından ele almaktadır.

Günay (2007), metin dil biliminde, metinlerin üst, büyük, küçük yapı olarak sınıflandırılması gerektiğini ifade eder:

A. **Küçük Yapı:** Tümceler arası düzenlemeyi ilgilendirir. Bağıntı, yineleme, art gönderim ve ön gönderimler, eksiltili yapı, eylem zamanı, tümceler arası bağıntı öğeleri, metnin belirticileri, çıkarsamalar gibi durumlar metnin küçük yapısına yönelik incelemelerde ele alınır.

B. **Büyük Yapı:** Değişik boyuttaki metin birimlerinin düzenlenmesi ile ilgilidir. Paragraf, bölüm, fasikül, cilt gibi metnin temel bölümleri ya da tutarlılık gibi metin içi genel anlamsal yapının incelenmesi büyük yapı ile ilgili bir betimlemedir. Olay örgüsü, anlatıcı izlencesi, anlatıcı, uzam, zaman gibi metnin bütünü ele alınarak yapılacak her türlü inceleme de büyük yapı bağlamında düşünülmelidir. Yine metnin genelini göz önünde bulundurarak yapılabilecek çözümleme işi ve metnin özetlenmesi de büyük yapıyı ilgilendirir. Burada şu belirtilmelidir: Büyük yapı, özetlenebilir metinler üzerinde yapılabilen bir inceleme biçimidir.

C. **Üst Yapı:** Her türlü metnin sahip olduğu temel özelliklerle ilgili durumları belirtir. Yani metin türleri, tonları vb. bir anlatı için belirtilen genel özellikler, mektup, deneme ya da başka bir anlatımın genel özellikleri üst yapı incelemelerinde ortaya konulur. Yalnızca metin bağlamı ile yetinilmeyen yorumlama işi de üst yapı ile ilgilidir (Günay, 2007: 67-68).

Metin dil bilimi, bir dil bilim alt dalı olarak kendisine çalışma alanı oluşturarak, bir metni, metin olmayandan ayırmayı; metni kendi içerisinde bir bütün olarak, metnin küçük yapısından yola çıkarak, metnin büyük yapısına ulaşan ve metni okur-yazar ilişkisi açısından anlaşılır kılmayı hedefleyen; okuyucuya iletilmek istenen mesajın daha somut bir şekilde açıklanmasını sağlayan; metni oluşturan dilsel ögelerinden ziyade anlam-bağlam-yapı bakımlarından inceleyen, bir nevi metni tüm unsurlarıyla aydınlatan bir yöntemdir.

Bir metnin, metin olarak değerlendirilebilmesi için çeşitli nitelikleri, özellikleri barındırması ve kendi içinde (bağdaşıklık-bağlaşıklık-tutarlılık vb.) görevleri yerine getirmesi gerekmektedir. Engin Yılmaz (2021) *Uygulamalı Metin Bilgisi* adlı eserinde metinsellik ölçütlerini (Beaugrande, Alain; Dressler, Ulrich, 1981: 270) şöyle sıralar:

i. **Bağdaşıklık (cohesion):** Metnin yüzey yapısındaki ögelerdir (sözcük, sözcük öbeği, cümlecik vb).

Bir metin, bağdaşıklık bakımından incelenirken metindeki ögelerin yinelendiği, metinde bazı şeylerin açık olarak anlatılmadığı, metinde bazı kısımların tamamlanmasının okuyucuya bırakıldığı, metne uygun dil bilgisel zamanların kullanıldığı, metindeki cümleler arası ve bölümler arası ilişkileri belirten yapıların söz konusu olduğu akıldan çıkarılmamalıdır (Parlak, 2009: 63). Bağdaşıklık, dilsel unsurların derin yapısını irdelemekte ve iletişimi sağlayan metin hususunda, metin yazarının, metni okuyana veya dinleyene ilettiği bilgi olmakla birlikte, bağdaşıklık metni oluşturan kelimeleri, kelime grupları, cümleleri belli bir mantık ve anlam içerisinde inceleyen bağıntıdır (Kılıç, 2002: 115, Demirci, 2014: 219).

Metnin dış yapısını oluşturan sözcükler, dilsel kurallara göre düzenlenir. Bu da sözcüklerin ve diğer birimlerin anlamlı ve dengeli bir yapı oluşturmasına imkân sağlar. Böyle bir düzen içinde sözceler; açıklanabilmek için başka sözcük, söz grubu, tümce, kıta ve paragraf gibi başka birimlere ihtiyaç duyar. Metnin anlamı, birbirinden bağımsız gibi görünen birimlerin tamamı göz önünde bulundurularak çözülebilir. Metne eklenen her yeni söz, daha önce söylenmiş olan sözcüklerle sağlanmış bilgilerden destek alır ve kendisi de metne yeni bir bilgi ekler. Bağdaşıklık, metni anlamlı bir söylem olarak anlamamızı sağlayan tümceler arası sözcüksel ve dil bilgisel ilişkiler olarak ifade edilebilir (Karaduman ve İşimtekin, 2020: 1434, Lüleci, 2018: 44-45).

Bir metindeki yapıların arasında oluşan anlam bağlantısının yanında yüzey yapıdaki dil bilgisel ilişkilerin de bulunduğunu gösteren bağlantılar, metin dil biliminde bağdaşıklık olarak adlandırılır. Bağdaşıklık, metnin sadece dil bilgisine göre kurulmayacağını belirterek aynı zamanda anlam bağlantılarının önemini de göstermektedir. Metindeki bu bağlantılar, art arda gelen cümlelerdeki sözcüklerin yinelenmesiyle, gönderim yapmasıyla, cümlelerde uygun zaman eklerinin kullanılmasıyla ve yüzey yapıda görülen sebep-sonuç ilişkileri, zıtlık, şart bildiren bağlaçların kullanılmasıyla da oluşmaktadır. Metinlerdeki bağdaşıklığı sağlayan unsurlar cümlelerin dizilişi ile bazı ögelerin yinelenmesiyle, gönderimlerle, eksiltili

yapılarla, fiildeki zaman ekleri ile bağlama unsurları ile cümlelerin arasındaki söz dizimsel ögelerin yinelenmesi ile belirlenerek oluşturulmaktadır (Belenköylü, 2023: 9, Aşkın Balcı, 2018: 54-55).

a. **Gönderimsel Bağdaşıklık:** Metindeki yapılar, kullanıldığı bağlam içinde anlamlıdır. Metin cümlelerden oluşan bir bütündür. Bu nedenle metinde her şey, birbiriyle bağlantılı anlam dizileri içinde yer alır. Dile ait bir yapının anlamlı bir metin olabilmesi için metin boyunca bazı unsurların yinelenmesi, değişmesi ve dönüşmesi gerekir. Anlamsal yorumlarını bir diğer ögeyle kurdukları anlam ilişkisiyle kazanan gönderim ögeleri, her dilde ayrı ayrı kullanım imkânları ile nesnelerin ya da durumların yinelenmesini ve dönüşümünü sağlayarak metin bağdaşıklığına katkı verir (Parlak, 2009: 64).

b. **Biçimsel Sözlüksel Bağdaşıklık:** Metinlerdeki bağdaşıklık unsurları incelenirken dil bilgisel bağdaşıklığı oluşturan gönderim, değiştirim, eksilti ve bağlama unsurlarının yanında sözvarlığının seçilmesiyle elde edilen sözlüksel bağdaşıklığı da hesaba katmak gerekmektedir. Metinlerdeki sözvarlığına ait özelliklerin yineleme ve eşdizimlilik yapısı ile kurulduğu sözlüksel bağdaşıklık; zamir, bağlaç veya sıfat gibi aynı göreve sahip dil birimlerinin aksine yüzey yapıdaki aynı veya benzer kelimelerin yinelenmesi, aynı bağlamda anlamsal açıdan birbirleriyle ilişkili olarak kullanılan sözcüklerin eşdizimlenerek çağrışımsal gönderimlerde bulunması ile oluşturulmaktadır ve metin çözücü için metnin konusunu ve içeriğini belirten anahtar kelimeleri oluşturarak metindeki bağdaşıklığın kurulmasına da katkı sağlamaktadır (Belenköylü, 2023: 46, Subaşı Uzun, 1995: 64, Balyemez, 2011: 223, Dilidüzgün, 2017: 63, Gürgün, 2018: 288-289, Torusdağ ve Aydın, 2021: 68).

ii. **Tutarlılık:** Metnin derinine inilerek soyut anlam düzeyi ile algılanan tutarlılık ilkesinde metinde var olan ana yönelimin, dil dışı dünya gerçekleriyle ilişkilendirdiği bağın araştırılması gerekir (Onursal, 2003: 14). Tutarlılık metnin derin yapısıyla alakalı olmakla birlikte anlam ve mantık uyumuyla da ilgilidir. Metni oluşturan tüm önermelerin hiçbir kopma olmadan, anlamsal bir bütün oluşturacak şekilde birbiriyle bağlantılı olması gerekir. Metnin bir cümlesi bir konudan, başka bir cümlesi başka bir konudan bahsedemez. Bir metnin tutarlı olabilmesi için giriş-gelişme-sonuç durumlarında kopuş olmamalıdır. Tutarlı bir metinde her türlü anlam bağlantısı

(sebep-sonuç, zıtlık, şart, gereklilik, mecaz, kinaye, tariz, eş anlamlılık vb.) kopukluk göstermeden tam bir akış içinde cereyan eder (Demirci, 2014: 220).

Metinsellik ölçütlerinden olan tutarlılık, metinde yer alan bilgilerin kendisinden önceki bilgilerle ilişki ve bağlantı kurarak metnin derin yapısındaki anlamsal ve mantıksal bağlantının oluşmasına katkı sağladığı için metindeki konu bütünlüğünü ortaya çıkarmaktadır (Belenköylü, 2023: 52, Subaşı Uzun, 1995: 100, Aşkın Balcı, 2018: 158-159, Toklu, 2018: 175, Bahar, 2021: 443).

Coşkun, E. (2005) *İlköğretim Öğrencilerinin Öyküleyici Anlatımlarında Bağdaşıklık, Tutarlılık ve Metin Elementleri* adlı doktora tezinde tutarlı bir metnin özelliklerini ve tutarlılık ölçütlerini şu şekilde belirlemiştir:

**a.** Tutarlı bir metin bütünlük taşır, başta anlatılanlarla daha sonraki bölümlerde anlatılanlar arasında bir bütünlük vardır.

**b.** Tutarlı bir metnin merkezinde bir konu vardır, diğer ayrıntılar bu konuyla ilişkileri oranında metinde yer bulurlar.

**c.** Tutarlı bir metinde tema, konu, kişiler ve olaylarda süreklilik vardır.

**d.** Tutarlı bir metinde arkası getirilmeyen, yarım bırakılan düşünceler ve olaylar yoktur.

**e.** Tutarlı bir metinde mantıklı bir plan vardır. Duygular, düşünceler, olaylar vb. ile ilgili ayrıntılar metindeki plan sayesinde birbiriyle sağlam ilişkiler kurar.

**f.** Tutarlı bir metnin daha önce söylenilenlerin gereksiz yere tekrarlanması söz konusu değildir. Metinde her şey tek başına bir işlev görmektedir. Metindeki her birim metinden çıkarıldığında bir eksikliğe yol açabilecek düzeyde metnin ayrılmaz bir parçasıdır.

**g.** Tutarlı bir metinde verilen her yeni bilgi daha önce söylenilenlerle ilgilidir ve onlara katkı sağlar.

**h.** Tutarlı bir metnin farklı yerlerinde birbiriyle çelişki oluşturulan bilgiler yer almaz.

**i.** Tutarlı bir metinde, metin birimleri arasında okuyucunun dolduramayacağı boşluklar yer almaz. Yani metinde söylenilenleri anlaması için okuyucunun ihtiyaç duyduğu bilgiler eksiksiz biçimde verilir.

**j.** Tutarlı bir metinde kullanılan üslup, anlatım tarzı, metnin türü arasında metin boyunca devam eden bir uyum söz konusudur (Coşkun, 2005: 103).

iii. **Bağlaşıklık (cohenrence):** Metnin derin yapısında bulunan kavramlar ve ilişkiler düzenidir. Metnin yüzey yapısındaki dil birimlerinin, yazar tarafından niçin seçildiği açıklanır.

Bağlaşıklık, metnin yüzey yapısındaki somut unsurlar ile ilgilidir. Sözcük ve bağlı biçimbirimlerden meydana gelen dilsel ögelerin sözcüksel ve dil bilgisel olarak birbiri ile bağıntısını ele alan bağlaşıklık, dilsel ögelerin metin olma sürecinde önemli bir yer tutmaktadır (Gürgün, 2018: 287). Gürgün (2018) Göktürk Yazısıyla Oluşturulan Uygur Kağanlığı Yazıtlarının Metin Dil Bilimsel İncelemesi adlı yüksek lisans tezinde bağlaşıklık ilkesinde, sözcüksel ve bağlı biçimbirimlerin, tek tek birbirinden bağımsız şekilde değil, belirli bir bağıntı içerisinde ve metnin tümüne sundukları katkının ele alındığını, sözcüklerin, sözcükler ve metin ile kurduğu ilişki sayesinde sözcüksel bağdaşıklığın; bağlı biçimbirimlerin veya biçimsel unsurların sözcükler ve metin ile kurduğu ilişki sayesinde de dil bilgisel bağlaşıklığın meydana geldiğini ifade eder. Yineleme ve eşdizimsel örüntüleme şeklindeki sözcüksel ilişkiler sözcüksel bağlaşıklık; gönderim, eksilti, değiştirim, bağlaçlar, koşutluk, zaman ve işlevsel tümce yapısı şeklindeki dil bilgisel ilişkiler ise Dil Bilgisel Bağlaşıklık başlığı altında incelenir (Halliday ve Hasan, 1976: 5-6; Beaugrande ve Dressler, 1981: 2-3; Göktürk, 2016: 23; Kocaman vd, 2013: 45; Uzun, 1995: 36; Dilidüzgün, 2010: 53; Şenöz Ayata, 2005: 63; Toklu, 2015: 178-179; Alan 2005: 196; Torusdağ ve Aydın, 2021: 69-71).

Küçük ölçekli yapı da denilen bağlaşıklık, bir metni oluşturan unsurlar arasındaki ilişkilerden oluşan yüzey yapı özellikleridir. Birbiri ardınca sıralanmış cümlelerden oluşan bir yapının metin niteliği kazanabilmesi için bu metni oluşturan cümlelerin, unsurların anlamlı bir bütünlük oluşturması, temel koşuldur. Metinde bu bütünlüğün oluşması da metni oluşturan dil unsurlarının söz dizimsel açıdan birbiriyle bağlantılı olmasına bağlıdır. Dolayısıyla metindeki unsurlar arasında bu bağlantıyı oluşturan biçimsel özelliklerin tümünü bağlaşıklık kapsar (Parlak Kalkan, 2021: 303). Üç türlü bağlaşıklıktan söz edilebilir:

a. **Sözcüklerarası bağlaşıklık:** Sözcüklerin anlam bakımından kendilerinden önceki ve sonraki sözcüklerle olan ilişkilerini belirler.
b. **Bölgesel-anlambilimsel bağlaşıklık:** Metinde, birbirine yakın olan anlam grupları arasındaki ilişkileri belirler.

c. **Metnin bütünündeki bağlaşıklık:** Metin içinde, birbirinden uzakta bulunan anlam grupları arasındaki ilişkileri belirler.

iv. **Amaçlılık (intensionality):** Niyetlilik, yazarın tutumu, amacı ile ilgilidir. Ancak özellikle, edebi nitelik ve değer taşıyan metinlerde yazarın amacı her zaman, açık olmayabilir. Bu noktada, metindeki derin yapının yüzeysel yapıdaki dilsel dışavurumlarla nasıl ifade edildiği iyi analiz edilmelidir.

Amaçlılık, metni metin yapan ölçütlerdendir. Metnin hangi amaçla yazıldığının anlaşılır olması gerekir. Anlaşılırlığın sağlanması için de anlatıcının metindeki fikirlerini tutarlı bir mantıksal sıra içinde aktarması gereklidir (Teymur, 2023: 7). Doğan Günay *Metin Bilgisi*'nde (2007: 230), amaçlılık ilkesinin temelinde yazarın metni ile bir şey anlatmak, betimlemek ya da açıklamak istemesinin yer aldığını aktarır. Amaçlılık ilkesinde yazar bir öykü anlatmayı, betimle yapmayı, bir şeyi kanıtlamayı veya eleştirmeyi, bilgi vermeyi, öneride bulunmayı, düşüncesini anlatmak veya duygu yoğunluğu oluşturmak ve duygu değişimine dikkat çekmek amacı ile alıcıya açıklama, gelecekten haber verme maksatlarını gözetmektedir (Torusdağ ve İşimtekin, 2016: 176).

v. **Kabul edilebilirlik (acceptability):** Kabul edilebilirlik, okurun tutumu, metnin okura uygunluğu ve okur tarafından değerlendirilmesi, yorumlanmasıyla ilgilidir. Bu nokta Grice'in işbirliği ilkesinden söz edilebilir. Çünkü iletişime girmek, insanların birbiriyle işbirliği yapmasını zorunlu kılar. Bu sayede, sözcelerin yorumlanması, hangi amaçla ve hangi şartlar altında söylendiğinin belirlenmesi kolaylaşır. İşbirliği, iletişimin şu dört alanında etkin olarak görülmektedir:
   d. **Nicelik İlkesi:** Gerekli olan sözcük seçimini düzenler.
   e. **Nitelik İlkesi:** Gerçeklik ve süreklilik olgusunun gerekliliğini belirler.
   f. **Bağıntı İlkesi:** Metin içindeki uzak ve yakın anlam ilişkilerini düzenler, anlam ağını belirler.
   g. **Tarz İlkesi:** Metin içindeki bilgilerin anlaşılabilir, açık ve düzenli olması gerektiğini belirler. Ancak özellikle hikâye ve roman yazarları bu ilkeyi ihlal edebilirler, anlam bakımından kapalı, çoklu anlam anlayışına uygun bir üslup benimseyebilirler.

Günay, *Metin Bilgisi* adlı eserinde (2007: 130-131), her metin için belli bir toplum, dönem ya da grupta kabul edilebilirlik ölçütünden söz edilebileceğini belirtmiştir. Yazara

göre, farklı ulusların yazarlarının kültür dünyaları da farklı olduğu için kabul edilebilirlik yerel bir değer olarak görülmekte ancak ulusların sosyo-kültürel, tarihsel etkileşimleri ve iletişimdeki kolaylıkların doğal sonucu olarak da evrensel kabul edilebilirlik ölçütleri gelişmektedir. Metnin kabul edilebilirliği metin ile okura iletilen fikir, duygu, bilginin okurun beklentisini karşılaması ve metni çözümleyebilecek düzeyde olması ile ilgilidir (Torusdağ ve İşimtekin, 2016: 177).

vi. **Bilgisellik (informativity):** Metnin, okuru -belirli ölçülerde- bilgilendirici nitelik taşıması gerekir.

Metnin alıcısı için yeni bir bilgi taşıması olan bilgisellikte, metnin bilgilendiriciliğinin yüksek olması onu daha yetkin kılabilmektedir. Metnin bilgi içeriğini işaret eden bir kavram olan bilgisellikte bilinen veya bilinmeyen bilgilerle oluşturulmuş bir metinde metin çözücünün sahip olduğu bilgiler metnin içinde çoklukla yer alıyorsa metin sıradanlaşır, tersi durumda metin sürükleyici olabilir. Metnin okunabilirliği ile bilgisellik arasında sıkı bir bağ vardır. Bilinmezliğin çok olduğu metinler okunabilirliği azaltabilmektedir (Balcı, 2018: 169, Teymur, 2023: 8).

vii. **Durumsallık (situationality):** Metnin, metinsel bağlama uygunluğunu gerektirir (Erden, 2002: 73-75).

Beaugrande ve Wolfgrang'a göre (1981: 163) durumsallık terimi, bir metni geçerli olan bir ortaya çıkarma durumuna uygun hale getiren faktörler için kullanılan genel bir ifade şeklinde açıklanır. Metinde işlenen konunun metin ile hitap edilen okura, hedeflenen amaca ve metnin yazıldığı türe ve bağlama göre en uygun şekilde ifade edilmesi durumsallık ölçütü olarak belirlenmiştir (Torusdağ ve İşimtekin, 2016: 177).

viii. **Metinler Arası İlişkiler (intertextuality):** Bir metnin doğrudan ya da dolaylı olarak, açıkça veya örtülü biçimde başka metin ya da metinlerle bağlantılı olması halinde metinler arası ilişkiler doğar. Aslında hemen her metin için bu tür ilişkiler söz konusudur, hiçbir metin diğer metinlerden tamamen bağımsız değildir. Çünkü dünya sonsuz ve sınırsız bir metinler alanıdır. Kurumsal olarak 20. yüzyılda ortaya çıkan metinler arası kavramı, kaynağını Mikhail Bakhtin'in söyleşimcilik kuramından alır. Genel olarak, metinler arası ilişki biçimleri şunlardır: Alıntı, aşırma, gönderme, anıştırma, öykünme, yapıştırma, kurgu, yeniden yazma (Yılmaz, 2021: 4-5).

Metinde üretilen bilgi, duygu, düşünce birikimi, yazarın daha önceden okuyup öğrendiği metinlerle doğru orantılıdır. Metinler arası ilişki, bir metni veya metinler grubunu başka metinlerle olan açık-gizli ilişkilerini ortaya çıkartmaktadır (Günay, 2007: 211, Torusdağ ve İşimtekin, 2016: 177).

Leyla Subaşı Uzun (1995: 110-136) *Orhun Yazıtlarının Metin Dil Bilimsel Yapısı* adlı eserinde metinsellik ölçütleri şu şekilde tasniflendirilmiştir:

1. **Özelleştirme Bağlantısı**
2. **Neden-Sonuç Bağlantısı**
3. **Neden Bağlantısı**
4. **Zaman Bağlantısı**
5. **Karşılaştırma Bağlantısı**
6. **Karşıtlık Bağlantısı** (Subaşı Uzun, 1995: 110-136).

Bağdaşıklık ise Subaşı Uzun (1995)'un çalışmasında şu sıralamayla tasniflendirilmiştir:

1. **Gönderimsel Bağdaşıklık**
   - **1.1. Zamirlerin Kullanımı**
   - **1.2. Gösterme Sıfatları**
   - **1.3. İyelik Ekleri**
   - **1.4. Belirtme Durumu Eki**
   - **1.5. Kişi Ekleri**
2. **Biçimsel Sözlüksel Bağdaşıklık**
   - **2.1. Bağlaçlı Bağdaşıklık**
   - **2.2. Değiştirim Ögeleri**
   - **2.3. Karşıt Anlamlı Sözcüklerin Kullanımı**
   - **2.4. Aynı Kavram Alanından Sözcüklerin Kullanımı**
   - **2.5. Aynı Kökten Sözcüklerin Kullanımı**
   - **2.6. Yapı Yinelemeleri**
   - **2.7. Eksiltili Yapılar**
   - **2.8. Zaman Ekleri** (Subaşı Uzun, 1995: 36-110).

Bu tezde DLT'de incelenen manzumeler, Leyla Subaşı Uzun'un (1995) metin dil bilimi tasnifinden hareketle, detaylı ve açıklayıcı bir sınıflandırma olarak görüldüğü için şu sınıflandırmaya tabi tutulmuştur:

**1. Tutarlılık**

**1.1. Yineleme**

**1.2. Özelleştirme**

**1.3. Genelleştirme**

**1.4. Nedensellik**

**1.5. Karşıtlık**

**1.6. Karşılaştırma**

**1.7. Zaman**

**2. Gönderimsel Bağdaşıklık**

**2.1. Öncül Bağımsız Gönderim Ögeleri**

**2.1.1. Kişi Adılları**

**2.1.2. Gösterme Sıfatları**

**2.2. Ardıl Bağımlı Gönderim Ögeleri**

**2.2.1. İyelik Ekleri**

**2.2.2. Belirtme Durum Ekleri**

**2.2.3. Kişi Ekleri**

**2.3. Biçimsel Sözlüksel Bağdaşıklık**

**2.3.1. Bağlaçlar**

**2.3.2. Değiştirim**

**2.3.3. Eksilti.**

## 2.1. Tutarlılık İlişkisi

Metnin derin yapısındaki anlam ve bağlamda mantıksal ilişkiyi temele alan tutarlılık ilişkisinde, metni oluşturan dilsel ögelerin, içeriğin, metnin soyut düzeyinin bir tutarlılık görünüm arz etmesi esas alınmaktadır. Tutarlılık ilişkisinde şu bağlantılar incelenmektedir: 1. Yineleme, 2. Özelleştirme, 3. Genelleştirme, 4. Nedensellik, 5. Karşıtlık, 6. Karşılaştırma, 7. Zaman.

### 2.1.1. Yineleme

Sözcüksel bağlaşıklık içerisinde yer alan yineleme, öncesinde kullanılmış bir kelimenin anlamını türlü türlü şekillerde hatırlatması şeklinde tanımlanabilir. Metinde sözcüksel bağlaşıklık sağlanmak istendiğinde metinde bulunan sözceler arasındaki konu bütünlüğünün ve devamlılığının, aynı kelimelerin tekrar edilmesinin, bir kelimenin zıt veya anlamdaş ifadesi ile tekrarlanması gerekmekte ve metinde verilmek istenen mesajın bir bütünlük ve akıcılık düzeni sağlayabilmesi açısından yinelenen bu kelimeler, tutarlılık ilişkisinde önem ifade etmektedir. Yinelenen kelimeler ile metnin anlaşılması ve akılda kalıcı olması kuvvetlenir (Torusdağ, 2015: 77, Keleş, 2023: 70, Parlak Kalkan, 2021: 304).

### 2.1.2. Özelleştirme

Metinde tutarlılık yapısının oluşturulmasında sıklıkla başvurulan bağıntılardan biri olan özelleştirme, metinde anlatılan durumlarla ilgili ayrıntıların aktarılmasını sağlamaktadır. Mantıksal bir ilişkilendirme biçimi olan özelleştirme bağıntısı, metindeki olayın, durumun, kişinin, nesnenin vb. okuyucuya ayrıntılı ve özel bir bilgi verilecek şekilde betimlenerek anlatılmasıyla kurulmaktadır. Özelleştirme için bir kelimede, cümlede veya cümleden daha büyük birimlerde genel ifadelerin ardından özel, detaylandırılmış ifadelere yer verilerek anlatılmak istenen durum ayrıntılı bir şekilde açıklanır (Subaşı Uzun, 1995: 113-114, Belenköylü, 2023: 52, Gürgün, 2018: 413, Lüleci, 2010: 131, Yılmaz, 2021: 37).

### 2.1.3. Genelleştirme

Metinde anlatılan durumu, olayı, kişiyi, nesneyi vb. genelleyen ifadelerin yer aldığı genelleştirme bağlantısında metindeki tutarlılık yapısının oluşturulmasında cümleler arasında kurulan genelleştirme ilişkisinden de yararlanıldığı görülmektedir. Genelleştirme ile yazar, metin aracılığı ile vermek istediği etik mesajın daha somut bir şekilde iletilmesini temele almaktadır (Yılmaz, 2021: 37).

### 2.1.4. Nedensellik

Metindeki tutarlılığı sağlayan ve mantıksal bir ilişkilendirme biçimi olan neden-sonuç ilişkisinde, metindeki sözcelerde gerçekleşen olayların neden gerçekleştiği ve bu gerçekleşen olayın sonucunun ne olduğu açıklanmakta ve bu sayede okuyucunun metindeki olayları zihninde somutlaştırması hedeflenmektedir. Tutarlılık ilkesinde önemli özelliklerden biri kabul edilen nedensellik, metin kurucu ile metin çözücüye rehber olmaktadır. Metinde daha çok birleşik cümle yapıları içinde görülen neden-sonuç bağlantısı okur için genel olarak hatırlatma amacına hizmet etmekte ve metni somutlaştırarak açıklamaya yaramaktadır (Subaşı Uzun, 1995: 119, Demirel, 2021: 240, Yılmaz, 2021: 26).

### 2.1.5. Karşıtlık

Sözcüklerin anlamsal yapılarının oluşturulmasına önem arz eden karşıt anlamlılık, cümlede veya metinde geçen karşıt iki sözcüğün arasındaki ilişkiyi göstermektedir ve bu sözcükler genel olarak iki sözcük arasındaki geçişi olmayan zıt kutupları belirtebilmektedir. Metinlerde karşılık ilişkisinin kurulması ile karşıt anlamlı sözcüklerin, aynı anlam birimini işaret ederek kullanılması, iki cümlenin birlikte tek bir birim olarak algılanmasını sağlamakta ve anlatım zenginliği oluşturmaktadır (Parlak, 2009: 152, Belenköylü, 2023: 49, Balyemez, 2011: 248, Subaşı Uzun, 2011: 162, Demirel, 2021: 235). Metinde karşıtlık ilişkisi ile nesnel bir anlatım sağlanmak istenmekte ve metinde verilmek istenen mesajın okur tarafından onaylanması hedeflenmektedir (Yılmaz, 2021: 28).

### 2.1.6. Karşılaştırma

Metindeki tutarlılığın oluşmasına katkı sağlayan ve mantıksal bir ilişkilendirme biçimi olan karşılaştırma bağlantısı, metinlerde bazen eklerle bazen birbirinin zıttı olan sözcüklerin kullanılmasıyla bazen de anlamsal açıdan kurularak okuyucunun metindeki örtük anlamı sezmesine yardımcı olmaktadır (Belenköylü, 2023: 54, Subaşı Uzun, 1995: 129, Gürgün, 2018: 415, Demirel, 2021: 243). Metinde karşılaştırma bağlantısı kurularak metin çözücünün metindeki sezdirimleri, çıkarımları ve verilmek istenen mesajı doğru bir şekilde algılaması amaçlanır. Metinde karşılaştırma ilişkilerinin kurulması ile metin çözücünün dünya bilgisine başvurup metni yorumlamada etkin olması hedeflenir (Yılmaz, 2021: 27).

### 2.1.7. Zaman

Metindeki tutarlılığın oluşmasına katkı sağlayan ve mantıksal bir ilişkilendirme biçimi olan zaman bağlantısı, metinlerde zaman ifadelerinin yer almasıyla, aynı zaman eklerinin

kullanılmasıyla ve hiçbir sözlüksel birim kullanılmadan okuyucu tarafından içerik bağlantısının takip edilmesiyle de oluşturularak okuyucunun metinde gerçekleşen olayları zihninde sıralamasına yardımcı olmaktadır (Belenköylü, 2023: 53, Subaşı Uzun, 1995: 126, Gürgün, 2018: 414, Demirel, 2021: 242).

## 2.2. Gönderimsel Bağdaşıklık

Gönderimsel bağdaşıklık ilişkisinde; Öncül Bağımsız Gönderim Ögeleri (Kişi Adılları, Gösterme Sıfatları); Ardıl Bağımlı Gönderim Ögeleri (İyelik Ekleri, Belirtme Durumu Eki, Kişi Ekleri); Biçimsel Sözlüksel Bağdaşıklık (Bağlaçlar, Değiştirim, Eksilti) ele alınmaktadır.

### 2.2.1. Öncül Bağımsız Gönderim Ögeleri

#### 2.2.1.1. Kişi Adılları

Kişi adılları, yapısal çerçeve içinde ön gönderimle ilgilidir ve metnin birleşmesine katkıda bulunmazlar. Adıllar, dil bilgisel bağlantı yoluyla birer gönderim ögesi olarak metinselliği sağlayan bağdaşıklığın en önemli unsurlarındandır ve bu kişi adılları, varlıkları kişi olarak temsil eden ve kişinin yerine geçen adıllardır. Bütün varlıklar teklik ve çokluk biçimleri ile üç şahısta toplanmaktadır. Bunlardan birincisi konuşan veya konuşanlar: *ben, biz*; ikincisi kendisine söz söylenen veya söylenenler: *sen, siz*; üçüncüsü de sözü edilen şahıs, nesne veya şahısları ve nesneleri karşılayanlar: *o, onlar*'dır. Bunlar dil bilgisinde birinci, ikinci ve üçüncü şahıs olarak gösterilir. Teklik ve çokluk biçimleri ile kişi adılların sayısı altıya çıkmaktadır (Demirel, 2021: 226, Belenköylü, 2023: 13-14, Ergin, 2013: 265, Korkmaz, 2014: 391).

#### 2.2.1.2. Gösterme Sıfatları

Gösterme sıfatları, metindeki önceki bilgilere işaret eden bir gönderim unsurudur. Metinde bağdaşıklığı sağlayan bir nitelik taşımaktadır. Bu nedenle gösterme sıfatlarının işaret ettiği kişi ya da nesne, metin çözücünün zihninde belirginleşir (Halliday ve Hasan, 1976: 57). Gösterme sıfatları metinde daha önce geçen bilgilerin tekrar edilmesini engellemektedir. Bunlar, içinde bulundukları dil bilgisi yapılarıyla metinde daha önce geçen bilgileri, metin çözücüye aktarma görevinde kullanılmaktadır. Bu şekilde gösterme sıfatları, metin kurucunun kısa bir anlatımda önceki bilgiyi tekrar etmeden aktarmasını sağlamaktadır. Böylece cümledeki yeni bilgi öne çıkarılırken, eski bilginin tekrar edilmesi engellenmektedir (Demirel, 2021: 227, Subaşı Uzun, 1995: 49). Gösterme sıfatları, varlıkları

gösterme yoluyla belirten sıfatlardır. Belirtme, varlıkların bulundukları yeri, zamandaki veya tasavvurdaki uzaklık derecelerine göre göstererek yapılmaktadır. Türkiye Türkçesinde bu işlevi yüklenmiş olan *bu, şu, ol* sıfatlarıdır, ancak aslında bu sıfatlar, birer adıldır. Bu adıllar, isimlerin önünde birer sıfat görevi yüklenmişlerdir (Belenköylü, 2023: 21, Korkmaz, 2014: 375).

### 2.2.2. Ardıl Bağımlı Gönderim Ögeleri

#### 2.2.2.1. İyelik Ekleri

Metin çözücünün eylemdeki kişi ekine göre, özneyi, söz düzlemine çıkarılmayan uygun bir adıla (ben, biz; sen, siz; o, onlar) yüklediği durumlarda, adılın dizimsel değişkeni olan ad, iyelik ekinin gönderim değeriyle, metnin bütünlüğünde belirlenmektedir. Bunun yanı sıra, iyelikli şekillerin değişik kişili eylemlere de bağlandığı görülür. Böylece hem dil bilgisel ortam belirlenmekte, hem de adılın işaretlediği adın belirtili olma değeri korunarak metinsel bütünlük sağlanmaktadır. Dolayısıyla da söz düzleminde özne görülmemekte, metin çözücü, tümce düzleminde eylemdeki kişi ekine bakarak özneyi belirleyebilmektedir. Metinsel bütünlüğün sağlanması için özneye ulaşmanın gereği ve bunun iyelik eki ile yapıldığı görülecektir. Burada bunu sağlayan dilsel öge ise iyelik ekidir (Özkan, 2004: 175). Anlatımda sözcük tasarrufu adına cümlenin öznesinin adıl olduğu durumlarda fiilde kişi ekinin bulunmasından dolayı adıl yüzey yapıda görülmeyebilir. Bu durumda cümlenin nesnesindeki iyelik eki, fiildeki kişi ekiyle şekilsel olarak gösterilen özneye belirli bir arada bağlanabilme niteliğini vermektedir ve bu iyelik ekleri, metin içindeki bağdaşıklığı sağlayan önemli unsurlardandır. Çünkü Türkçenin yapısı gereği cümlede iyelik ekinin bulunması, bir tamlamanın olduğuna işaret etmekte ve metin çözücüye sözü edilen varlığın, nesnenin, kişinin kurduğu sahiplik bağı konusunda ipucu vermektedir (Subaşı Uzun, 1995: 50, Demirel, 2021: 228).

#### 2.2.2.2. Belirtme Durumu Eki

Belirtme durumu, cümlede geçişli fiilin etkisinde kalan ismin durumunu belirtmektedir (Korkmaz, 2014: 112). Bu durumda isim, yapma ifade eden fiilin etkisi altındadır (Ergin, 2013: 228) ve cümle içinde nesne adını almaktadır (Karaağaç, 2019: 335). İsmi fiile bağlayan hâl eklerinden olan belirtme durumu eki, eksiz ya da *+(y)I, +(y)U* ekiyle karşılanmaktadır. Metindeki bağdaşıklığın oluşmasına katkıda bulunan belirtme durumu eki, gönderim ögesi olarak gösterme sıfatı, kişi adılı ya da iyelik eki ile birlikte kullanılarak

tümceler arasındaki yüzey metin bağlantılarını oluşturmakta ve isimler ile fiiller arasındaki dil bilgisel bağlantıyı sağlayarak gönderimde bulunmaktadır (Aşkın Balcı, 2018: 75, Demirel, 2021: 229, Torusdağ ve Aydın, 2021: 120, Belenköylü, 2023: 29, Subaşı Uzun, 1995: 54).

#### 2.2.2.3. Kişi Ekleri

Yüklem görevinde kullanılan fiilin kim tarafından yapıldığını gösteren kişi ekleri, bu özelliğinden dolayı özneyi de içinde barındırmaktadır. Bilindiği üzere Türkçede kimi zaman özne yüzey yapıda gösterilirken kimi zaman da yüklemde bulunan kişi ekinden dolayı gösterilmemektedir. Ancak metin çözücü cümledeki özneyi kişi ekinin kurduğu dil bilgisel bağdan anlamaktadır. Kişi ekleri, bu anlamda bir metinde metinsellik ölçütlerinin başında gelen bağdaşıklığın en önemli gönderimlerindendir (Demirel, 2021: 230). Kişi ekleri, şekil ve zaman eklerinden sonra gelen, fiildeki oluş ve kılışı, şekil ve zaman kalıbında kişilere bağlanmak için kullanılan eklerdir ve çekimli fiillerde fiilin göstermiş olduğu oluş ve kılışın hangi kişiler tarafından yapıldığını da gösteren eklerdir (Ergin, 2013: 282-283, Korkmaz, 2014: 518, Belenköylü, 2023: 30).

### 2.2.3. Biçimsel Sözlüksel Bağdaşıklık

#### 2.2.3.1. Bağlaçlar

Bağlaşıklığı sağlayan ölçütlerden olan bağlaçlar, cümleleri birbirine bağlamanın yanı sıra sözcükleri ve söz öbeklerini de birbirine bağlayarak cümle arasında ilgi kurma, cümlenin akışını sağlama, neden-sonuç bildirme, özetleme ve önceki ya da sonraki bilgileri birbirine bağlama gibi bir amaca sahiptir. Bağlama ögesinin işlevi, metin üreticiye, metin dünyasının düzenlenmesi ve sunulması aşamalarında yardımcı oluşu açısından değerlendirilir (Subaşı Uzun, 1995: 62). Bağlaç, birbirine bağlı iki olay ya da bir cümle içinde bahsedilen durumları birbirine bağlarken kullanılan, eklenen bir ilişkidir. Bağlaç, cümlenin sınırlarını aşabilir. Bağlaç, ek ya da birbirine bağımlı bir ilişki elde edilmesi koşuluyla, tam cümleler olarak biçimlendirilmemiş ifadeleri birbirine bağlayabilir. Bağlaç, varsayılan bağlama unsurudur, çünkü aksi belirtilmedikçe olaylar ve durumlar, metinsel bir dünyada ek olarak birleştirilir. Tüm cümleciklerin veya cümlelerin arasına *"ve", "ayrıca"* vb. yerleştirmek için hiçbir neden yoktur. Aslında böyle bir uygulama metni ara sıra özel etki dışında donuk hale getirir. Bağlılığın açık olmadığı ve vurgulanması gereken durumlarda bu tür bağlayıcı unsurların kullanılması daha olasıdır (Beaugrande ve Dressler, 1994: 45-46). Aynı göreve sahip

sözcükleri, sözcük gruplarını ve cümleleri birbirine bağlayan bağlaçlar, metnin anlam ve dil bilgisi bağlantısını kuran önemli bir bağdaşıklık unsurudur (Demirel, 2021: 231).

#### 2.2.3.2. Değiştirim

Dil bilgisel bağlaşıklık içinde yer alan unsurlardan olan değiştirim, metinde yer alan bir fiilin, bir adın ya da cümlenin kendisi ile aynı anlama gelen diğer dil bilgisel ögelerin kullanılmasında görülmektedir. Yani bir ögenin yerine başka bir öge kullanıldığında değiştirim bağlantısından yararlanılmaktadır ve değiştirim metinde önceden kullanılmış bir ögenin yerini bir başka kelimenin alması ile gerçekleşmektedir (Keleş, 2023: 61, Özkır, 2019: 57, Torusdağ ve İşimtekin, 2016: 165). Değiştirim ilişkisinde, bir metinde sözcük veya sözcük gruplarının, cümlelerin yerine kullanılan unsurun okuyucuya önceden ya da sonradan aktarılması gerekmektedir (Demirel, 2021: 232). Türkçede *"öyle, böyle"* sözcükleri ve *"yapmak"* fiili ile metinlerde değiştirim yapılmaktadır. Ancak değiştirimi gerçekleştiren *"öyle", "böyle"* sözcükleri ve *"yapmak"* fiili yerine geçtiği ögeye göre anlam kazandığı için bağlama dayalı bir bağdaşıklık oluşturmaktadır. Bu yüzden *"öyle", "böyle"* sözcükleri ve yapmak fiili metinlerde tek başlarına kullanıldığında bir anlam ifade etmemektedir (Dilidüzgün, 2017: 55, Gürgün, 2018: 376, Torusdağ ve Aydın, 2021: 138, Belenköylü, 2023: 38).

#### 2.2.3.3. Eksilti

Metinde, cümlede yer alan sözcüklerin anlam özelliklerini yitirmeden cümle içinden bazı sözcükleri atma veya anlatım bozukluğuna sebep olmayacak biçimde sözcüklerin düşürülmesine eksilti adı verilir. Metinde bağdaşıklığı oluşturan eksilti, metnin anlamını ve bütünlüğünü etkilemeden herhangi bir ögenin düşürülmesi olayıdır ve gereksiz tekrarların önüne geçilmesi hedeflenmektedir. Aynı zamanda eksilti yapılırken metinde verilmek istenen mesajda herhangi bir değişiklik olmayarak yalnızca metinde bulunan sözcüksel yoğunluğun düşürülmesi ile metnin daha kapalı bir anlatıma ulaşması sağlanır (Torusdağ ve İşimtekin, 2016: 166, Demirel, 2021: 233, Aydın, 2012: 176, Keleş, 2023: 62).

# 3. BÖLÜM: İNCELEME

# DÎVÂNU LUGÂTİ'T-TÜRK'TEKİ MANZUM PARÇALAR'DA METİN DİL BİLİMİ İNCELEMESİ

## 3.1. I. METİN, *ALP ER TONGA AĞIDI*

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ**<br>(Tekin, 1989: 8-10). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ**<br>(Ercilasun, 2020: 107-108). |
|---|---|---|
| *Alp Er Tonga öldi-mü*<br>*İsiz ajun kaldı-mu*<br>*Ödlek öçin aldı-mu*<br>*Emdi yürek yırtılur* | Alp Er Tonga öldü mü? Kötü dünya kaldı mı? Felek (böylece) öcünü aldı mı? Şimdi yürek(ler onun ölümünün acısı ile) paralanıyor. | Alp Er Tonga öldü mü,<br>Yaman dünya kaldı mı,<br>Felek öcünü aldı mı,<br>Artık yürek yırtılır. |
| *Ödlek yarag küzetti*<br>*Ogrı tuzak uzattı*<br>*Begler begin azıttı*<br>*Kaçsa kalı kurtulur(II, 234)* | Felek (onun canını almak için) fırsat gözetti (ve) gizli (bir) tuzak kurdu. (Felek) beyler beyini (böylece) yanılttı (ve tuzağa düşürdü). Kaçsa (bile bu tuzaktan) nasıl kurtulur(du)? | Felek fırsat gözetti,<br>Alttan tuzak uzattı,<br>Beyler beyini şaşırttı,<br>Kaçsa, nasıl kurtulur? |
| *Ödlek küni tawratur*<br>*Yalnguk küçin kewretür*<br>*Erdin ajun sevuritür*<br>*Kaçsa takı ertilür (II, 335)* | Feleğin günleri çabuk geçer (ve Felek böylece) insanın gücünü (git-gide) zayıflatır; (ve) dünyadaki insanları azaltır.<br>(harf. "Dünyayı insanlardan boşaltır" (insanlar Felek'ten kurtulmak için) kaçsalar (bile bu yarışta) yine (ona) geçirilirler. | Hızlanır günleri zamanın,<br>Gevşetir gücünü insanın,<br>Bitirir erlerini acunun,<br>Kaçsalar dahi yetişilir. |

| | | |
|---|---|---|
| *Ögreyüki mundag ok*<br>*Munda adın tıldag ok*<br>*Atsa ajun ugrap ok*<br>*Tağlar başı kertilür (I, 160)* | (Feleğin) âdeti böyledir işte! Bundan başka(sı) da bahanedir zaten. (Felek bir kere) niyet edip (de) ok atarsa dağların başı (bile) kertilir! | Böyledir feleğin yasası,<br>Bahanedir bundan ötesi,<br>Gelip ok atsa acun okçusu,<br>Dağlar başı bile kertilir. |
| *Begler atın argurup*<br>*Kadgu anı torgurup*<br>*Mengzi yüzi sargarıp*<br>*Kürküm angar türtülür (I. 486)* | Beyler atlarını yordular; kaygı (ve keder) onları zayıflattı. Bet ve benizleri (öyle) sarardı (ki) (yüzlerine) safran sürülmüş (sanırsınız). | Yordu atlarını beyler,<br>Zayıflattı onları keder,<br>Bet beniz sararıp gider,<br>Sanki safran sürtülür. |
| *Ulşıp eren börleyü*<br>*Yırtıp yaka orlayu*<br>*Sıkrıp üni yurlayu*<br>*Sıgtap közi örtülür (I, 188)* | Erkekler kurtlar gibi, hep birlikte uluyorlar. Yakalarını yırtıyor ve çığlık atıyorlar. Islık çalar gibi sesler çıkarıyor ve feryat ediyorlar. Ağlamaktan gözleri (yaşlarla) örtülüyor. | Kurtlar gibi uluşur erler,<br>Yaka yırtıp feryat ederler,<br>Islığa dönüşür tiz sesler,<br>Ağıtlardan gözler örtülür. |
| *Könglüm için örtedi*<br>*Bütmiş başıg kartadı*<br>*Keçmiş ödüg irtedi*<br>*Tün kün keçip irtelür(I, 245)* | Gönlüm (acıdan) için için yandı; (Bu acı) kapanmış yarayı (yeniden) deşti. (Gönlüm) geçmiş zamanları aradı; geceler ve günler geçtikçe (de o zamanlar) aranıyor. | Gönlün yaktı içini,<br>Kaşıdı yatmış çıbanı,<br>Aradı geçmiş zamanı,<br>Geçmiş günler aranılır. |
| *Ödlek arıg kewredi*<br>*Yunçıg yawuz towradı*<br>*Erdem yeme sewredi*<br>*Ajun begi çertilür (III. 41)* | Felek iyice zayıfladı; sefil ve kötü olanlar güçlenip kuvvetlendi. Edep ve erdem de (iyice) azaldı; (çünkü), | |

| | | |
|---|---|---|
| | dünyanın beyi (olan Afrasiyab) yok oldu. | |
| *(Ödlek kamzıg köfredi*<br>*Erdem arıg seıvredi*<br>*Yunçıg yawuz towradı*<br>*Erdem begi çertilür) (I. 102)* | (Felek bütün bütüne zayıfladı; edep ve erdem iyice azaldı. Sefil ve kötü olanlar güçlenip kuvvetlendi; edep ve erdem beyi yok oldu.) | |
| *Bilge bögü yunçıdı*<br>*Ajun anı yançıdı*<br>*Erdem eti tınçıdı*<br>*Terke teğip sürtülür (III, 303)* | Bilgili ve akıllı (olanların hali) kötüleşti; dünya onları ezip çiğnedi ve hırpaladı. Edep ve erdemin etleri çürüdü ve bozuldu; (bu etler vücuttan sarkıyor ve) yerlere değip sürükleniyor. | |

### 3.1.1. METİN DİL BİLİMSEL İNCELEME

### 3.1.1.1. TUTARLILIK

#### 3.1.1.1.1. Yineleme

**Ödlek**

(1) *Ödlek öçin aldı-mu* (Felek böylece öcünü aldı mı?)

(5) *Ödlek yarag küzetti* (Felek (onun canını almak için) fırsat gözetti.)

(9) *Ödlek küni tawratur* (Feleğin günleri çabuk geçer.)

(29) *Ödlek arıg kewredi* (Felek iyice zayıfladı.)

(33) *Ödlek kamug köfredi* (Felek bütün bütüne zayıfladı.)

*Ödlek* "felek", "dünya" anlamlarına gelerek, 1. metinde beş kere tekrarlanan bir ögedir. Metinde özne konumunda olan felek vurgulanarak, anlamın kuvvetlenmesi sağlanmıştır. Feleğin unsurları ve eylemleri yinelenen ögeler arasında yer alarak anlam bağlam açısından güçlendirilmiştir.

**Ajun**

(2) *İsiz ajun kaldı-mu* (Kötü dünya kaldı mı?)

(11) *Erdin ajun sewritür* (dünyadaki insanları azaltır.)

(15) *Atsa ajun ugrap ok* (Felek bir kere niyet edip de ok atarsa)

(32) *Ajun begi çertilür* (dünyanın beyi yok oldu.)

(37) *Ajun anı yançıdı* (dünya onları ezip çiğnedi ve hırpaladı.)

Metinde yinelenen ögelerden birisi olan *ajun* kelimesi, "dünya", "felek" anlamlarında geçmektedir. Feleğin, dünyanın hali ve eylemleri, insanoğlu için geçiciliğinin vurgulanması maksadıyla, dünya, tekrarlanarak, anlam bağlam açısından kuvvetlendirilerek, dünyanın kötü fonksiyonları üzerinde durulduğu görülmektedir.

**Erdem**

(31) *Erdem yeme sewredi* (edep ve erdem de azaldı.)

(34) *Erdem arıg sewredi* (edep ve erdem iyice azaldı.)

(36) *Erdem begi çertilür* (edep ve erdem beyi yok oldu.)

(39) *Erdem eti tınçıdı* (edep ve erdemin etleri çürüdü ve bozuldu.)

Ahlakın övdüğü ve ahlaklı olmanın gerektirdiği "doğruluk", "yardımseverlik", "yiğitlik", "bilgelik", "edep", "hüner" gibi anlamlara gelen *erdem* kelimesi, metinde dört defa tekrarlanarak, dikkat çekilmek istenen bir öge konumunda kullanılmıştır. Metinde özne konumunda olan erdem, edep; dünyanın kötülüğünde uğradığı değişim ve bozukluk ile ele alınarak, dünyanın geçiciliğini vurgulamak için anlamı kuvvetlendiren bir öge olarak kullanılmaktadır.

**Beg**

(7) *Begler begin azıttı* (Felek beyler beyini (böylece) yanılttı ve tuzağa düşürdü.)

(32) *Ajun begi çertilür* (Dünyanın beyi yok oldu.)

(35) *Erdem begi çertilür* (Edep ve erdem beyi yok oldu.)

"Bey" anlamına gelen *beg* kelimesi, metinde dört defa kullanılarak yinelenen ögeler arasında yer almaktadır. Metinde *beg* kelimesi, iyelik eki ve çekim eki olan çokluk eki ile

çeşitli eklerle kullanılmıştır. *Beg* ile kastedilen Alp Er Tonga, metinde özne konumunda vurgulanmak istenmiştir. Edep ve erdem beyi olan Alp Er Tonga'nın kötü feleğin karşısında yanılması, tuzağa düşmesi, yok olmasının üzerinde durularak, anlam bağlam açısından kuvvetlendirilmiştir.

**Kaçsa**

(8) *Kaçsa kalı kurtulur* (kaçsa (bile bu tuzaktan) nasıl kurtulur(du)?)

(12) *Kaçsa takı ertilür* ((İnsanlar Felek'ten kurtulmak için) kaçsalar (bile bu yarışta) yine (ona geçirilirler.)

*Kaçmak* eylemi, şart kipi üçüncü tekil şahıs eki ile çekime girerek, metinde iki defa yinelenen bir unsur olmuştur. İnsanın bu zalim felekten kaçıp kurtulması işlenmiş ve feleğin bu yarışta üstün geleceği, *kaçmak* eylemiyle yinelenerek, feleğin kuvvetli ve güçlü oluşu üzerinde durularak anlam, konu bütünlüğü açısından tutarlılıkla işlenmiştir.

**Anı**

(18) *Kadgu anı torgurup* (kaygı (ve keder) onları zayıflattı.)

(38) *Ajun anı yançıdı* (dünya onları ezip çiğnedi ve hırpaladı.)

"Onu", "onları" anlamlarında kullanılan zamir ögesi olan *anı* sözcüğü, metinde iki kere tekrarlanan ögeler arasındadır. Onlar ile kastedilen insanoğlu iken, yine dünyanın, feleğin zalimliği ile insanları zayıflatıp, üstün gelmesi üzerinde durularak, anlamda konu bütünlüğü, *anı* sözcüğünün yinelenmesiyle sağlanmıştır.

#### 3.1.1.1.2. Özelleştirme

(1-5) *Alp Er Tonga öldi-mü/İsiz ajun kaldı-mu/Ödlek öçin aldı-mu/Emdi yürek yırtulur.* (Alp Er Tonga öldü mü? Kötü dünya kaldı mı? Felek böylece öcünü aldı mı? Şimdi yürekler onun ölümünün acısı ile paralanıyor.)

(9-12) *Ödlek küni tawratur/Yalnguk küçin kewretür/Erdin ajun sewritür/Kaçsa takı ertilür.* (Feleğin günleri çabuk geçer ve felek böylece insanın gücünü gitgide zayıflatır ve dünyadaki insanları azaltır. İnsanlar felekten kurtulmak için kaçsalar bile bu yarışta yine ona geçirilirler.)

(21-24) *Ulşıp eren börleyü/Yırtıp yaka orlayu/Sıkrıp üni yurlayu/Sıgtap közi örtülür.* (Erkekler kurtlar gibi hep birlikte uluyorlar; yakalarını yırtıyor ve çığlık atıyorlar. Islık çalar gibi sesler çıkarıyor ve feryat ediyorlar. Ağlamaktan gözleri yaşlarla örtülüyor.)

Metinde, Alp Er Tonga'nın ölümü üzerinde durularak, Alp Er Tonga'nın ölümü özelleştirilmiş durumdadır. Alp Er Tonga'nın ölümü ile kötü dünya kalmış, felek zalimliği ile öcünü almış, ölümün acısı ile kalan insanların üzüntüsü özelleştirme durumu ile açıklanmıştır. Alp Er Tonga'nın ölümü üzerine feleğin günlerinin çabucak geçişi, insanların gücünü kaybetmesi, feleğin kötülüğü gibi unsurlara dayandırılarak, feleğin Alp Er Tonga'nın ölmesiyle insanoğluna ettiği işkence özelleştirilmiştir. Ayrıca metnin devamında Alp Er Tonga'nın ölümü tekrar özelleştirilmeye gidilerek, erkeklerin bu ölüm acısıyla kurt gibi ulumaları, yüreklerinin yanmasıyla yakalarını yırtıp, çığlıklar atmaları, feryat edişleri, ağlamaktan gözlerinin hep yaşlarla dolu oluşu dile getirilerek, metnin asıl öznesi olan Alp Er Tonga'nın ölümü, ölüm acısı, dünya hali gibi unsurlar hakkında detaylı bilgilendirme yapılarak özelleştirilmiştir.

#### 3.1.1.1.3. Genelleştirme

(13-16) *Ögreyüki mundag ok/Munda adın tıldag ok/Atsa ajun ugrap ok/Taglar başı kertilür.* (Feleğin âdeti böyledir işte! Bundan başkası da bahanedir zaten. Felek bir kere niyet edip de ok atarsa dağların başı bile kertilir.)

(29-32) *Ödlek arıg kewredi/Yınçıg yawız towradı/Erdem yeme sewredi/Ajun begi çertilür.* (Felek iyice zayıfladı; sefil ve kötü olanlar güçlenip kuvvetlendi. Edep ve erdem iyice azaldı, çünkü dünyanın beyi yok oldu.)

(37-40) *Bilge böğü yunçıdı/Ajun anı yançıdı/Erdem eti tınçıdı/Yerke tegip sürtülür.* (Bilgili ve akıllı olanların hali kötüleşti; dünya onları ezip çiğnedi ve hırpaladı. Edep ve erdemin etleri çürüdü ve bozuldu; bu etler vücuttan sarkıyor ve yerlere değip sürükleniyor.)

Dünyanın gelip geçiciliği, feleğin zalimliği ve kötülüğü konularına rastlanılan birinci metinde, feleğin haksız savaşta bile galip gelişi, bir kere can yaktı mı dağın başını bile hizaya getireceği, feleğin âdetinin bu şekilde oluşu genelleştirme ile işlenmiştir. Feleğin yönetimine sefil ve kötülerin geçip kuvvetlenmesi üzerine, erdem, edep, iyi ahlakın azaldığı, bilgili ve akıllı insanların, dünyanın zalimliği altında ezildiği belirtilirken, dünyanın fani olan her şeyi ezip geçmesi, erdem ve edebi çürütmesi, insanlığın iyi huylarını bozması gibi hususlar, detaylı bir şekilde, feleğin vasıflarının genellemesi ile gösterilmiştir. Feleğin insanoğluna

ettiği kötülük, feleğin gelip geçerken kavuruşu gibi olumsuz unsurlar, tamamen feleğe yüklenerek, olumsuz bir genelleme yapıldığı görülmektedir.

#### 3.1.1.1.4. Nedensellik

(29-32) *Ödlek arıg kewredi/Yunçıg yawız towradı/Erdem yeme sewredi/Ajun begi çertilür.* (Felek iyice zayıfladı; sefil ve kötü olanlar güçlenip kuvvetlendi. Edep ve erdem de iyice azaldı; (çünkü), dünyanın beyi yok oldu.)

(37-38) *Bilge bögü yunçıdı/Ajun anı yançıdı*. (Bilgili ve akıllı olanların hali kötüleşti; dünya onları ezip çiğnedi ve hırpaladı.)

Birinci metinden verilen örnekten hareketle, Alp Er Tonga'nın ölümüyle, feleğin zayıflayarak, sefil ve kötü olan insanların kuvvetlenmesi sebebiyle, edep, erdem gibi olumlu unsurların azalması üzerinde durulmuştur. Feleğin zayıflamasının nedeni, Alp Er Tonga'nın ölümüne; edep, erdem ve hünerin azalması ise sefil ve kötü olanların güçlenmesine isnat edilerek, nedensellik yapılmıştır. Bilgili ve akıllı olanların halinin kötüleşmesinin nedeni ise zalim feleğin akıllı insanları ezip çiğneyip hırpalamasına atfedilmiştir. Metne genel anlamda bakıldığında, nedenselliğin her dizeye hâkim olduğu görülmektedir. Alp Er Tonga'nın, edep ve erdem beyinin ölümü, feleğin zalimliğine; feleğin kötüleşmesiyle, olumlu özellikler arasında kabul gören iyi ahlak ve erdemin azalması, kötülerin kuvvetlenip, akıllı ve bilgililerin zayıflaması, nedensellik bağlantısında değerlendirilmektedir.

#### 3.1.1.1.5. Karşıtlık

(29-32) *Ödlek arıg kewredi/Yunçıg yawız towradı/Erdem yeme sewredi/Ajun begi çertilür.* (Felek iyice zayıfladı; sefil ve kötü olanlar güçlenip kuvvetlendi. Edep ve erdem de iyice azaldı; (çünkü), dünyanın beyi yok oldu.)

(37-38) *Bilge bögü yunçıdı/Ajun anı yançıdı.* (Bilgili ve akıllı olanların hali kötüleşti; dünya onları ezip çiğnedi ve hırpaladı.)

Metinde temel karşıtlık, bilgili ve akıllı insanlar-sefil ve kötü insanlar şeklinde verilmiştir. Feleğin zayıflamasıyla sefil ve kötü insanoğlunun kuvvetlenmesi, bilgili ve akıllı insanoğlunun halinin giderek kötüleşmesi ve zalim feleğin altında ezilişi, güçlü bir tezat örneği ile verilerek, anlam bağlam açısından kuvvetlendirilmiştir.

#### 3.1.1.1.6. Karşılaştırma

Metinde genel olarak bir iyi-kötü insan karşılaştırması mevcuttur. Feleğin zalimliği ile sefil ve kötü olanların başa geçmesi ile bilgili ve akıllı olanların hali karşılaştırılarak, feleğin kötülüğü, insanları ezip geçmesi, haksız savaşlarda üstün gelmesi durumu vurgulanmıştır.

#### 3.1.1.1.7. Zaman

(1-4) *Alp Er Tonga öldi-mü/İsiz ajun kaldı-mu/Ödlek öçin aldı-mu/Emdi yürek yırtılur*. (Alp Er Tonga öldü mü? Kötü dünya kaldı mı? Felek böylece öcünü aldı mı? Şimdi yürekler onun ölümünün acısı ile parçalanıyor.)

(25-29) *Könglüm için örtedi/Bütmiş başıg kartadı/Keçmiş ödüg irtedi/Tün kün keçip irtelür.* (Gönlüm acıdan için için yandı; bu acı kapanmış yarayı yeniden deşti. Gönlüm geçmiş zamanları aradı; geceler ve günler geçtikçe de o zamanlar aranıyor.)

Birinci metin, Alp Er Tonga'nın ölümü üzerine yazılan bu anonim şiirde doğrudan Alp Er Tonga'nın öldüğü tarihe göndermede bulunulduğu görülmektedir. Metinde geçen *emdi* "şimdi" ile *tün kün* "geceler-gündüzler" ifadeleri, Alp Er Tonga'nın ölümü üzerine o an yüreğinin acıdan yandığı, bu acıyla geceler günler ve zaman geçtikçe geçmişe duyulan özlemi anımsadığı şair tarafından belirtilmektedir. Metinde zaman kavramları, Alp Er Tonga'nın ölümü, *emdi, tün-kün* ifadeleri ile işlenmiştir.

### 3.1.1.2. GÖNDERİMSEL BAĞDAŞIKLIK

#### 3.1.1.2.1. ÖNCÜL-BAĞIMSIZ GÖNDERİM ÖĞELERİ

##### 3.1.1.2.1.1.Kişi Adılları

(18) *Kadgu anı togurup*. (Kaygı ve keder onları zayıflattı.)

(38) *Ajun anı yançıdı.* (Dünya onları ezip çiğnedi ve hırpaladı.)

Birinci metinde kişi adılı olarak yalnızca onları anlamını kapsayan *"anı"* sözcüğüne rastlanılmıştır. *"Anı"* kişi adılı ile insanoğlu kastedilmektedir.

##### 3.1.1.2.1.2. Gösterme Sıfatları

Birinci metinde gösterme sıfatları bulunmamaktadır.

### 3.1.1.2.2. ARDIL/BAĞIMLI GÖNDERİM ÖĞELERİ

#### 3.1.1.2.2.1. İyelik Ekleri

(3) *Ödlek öçin aldı-mu*

Öç+ (İK) +i (3.TİE) +n (BDE)

(7) *Begler begin azıttı*

Beg+ (İK) +i (3.TİE) +n (BDE)

(10) *Yalnguk küçin kewretür*

Küç+ (İK) +i (3.TİE) +n (BDE)

(16) *Taglar başı kertilür*

Baş+ (İK) +ı (3.TİE)

(17) *Begler atın argurup*

At+ (İK) +ı (3.TİE) +n (BDE)

(19) *Mengzi yüzi sargarıp*

Mengz (Mengiz)+ (İK) +i (3.TİE)

Yüz+ (İK) +i (3.TİE)

(25) *Könglüm için örtedi*

Köng(ü)l+ (İK) +(ü)m (1.TİE)

(32) *Ajun begi çertilür*

Beg+ (İK) +i (3.TİE)

(36) *Erdem begi çertilür*

Beg+ (İK) +i (3.TİE)

Ardıl bağımlı gönderim öğelerinden olan iyelik ekleri, birinci metinde üçüncü teklik ile birinci teklik iyelik eki şeklinde tespit edilmiştir.

### 3.1.1.2.2.2. Belirtme Durumu Eki

(3) *Ödlek öçin aldı-mu*

Öç+ (İK) +i (3.TİE) +n (BDE)

(7) *Begler begin azıttı*

Beg+ (İK) +i (3.TİE) +n (BDE)

(10) *Yalnguk küçin kewretür*

Küç+ (İK) +i (3.TİE) +n (BDE)

(17) *Begler atın argurup*

At+ (İK) +ı (3.TİE) +n (BDE)

(18) *Kadgu anı torgurup*

A+ (İA) +nı (BDE)

(26) *Bütmiş başıg kartadı*

Baş+ (İK) +(ı)g (BDE)

(27) *Keçmiş ödüg irtedi*

Öd+ (İK) +(ü)g (BDE)

Birinci metinde belirtme durumu, *+(I)g, +n, +nI* ekleriyle tespit edilmiştir.

### 3.1.1.2.2.3. Kişi Ekleri

(5) *Ödlek yarag küzetti*

Küzet- (FK) –ti (BGZ3.TKE)

(6) *Ogrı tuzak uzattı*

Uza- (FK) –t (FFYE) –tı (BGZ3.TKE)

(7) *Begler begin azıttı*

Azıt- (FG) –tı (BGZ3.TKE)

(9) *Ödlek küni tawratur*

Tawra- (FK) –t (FFYE) –(u)r (Gen. Z.3.TKE)

(10) *Yalnguk küçin kewretür*

Kewre- (FK) –t (FFYE) –(ü)r (Gen. Z.3.TKE)

(11) *Erdin ajun sewritür*

Sewri- (FK) –t (FFYE) –(ü)r (Gen. Z.3.TKE)

(12) *Kaçsa takı ertilür*

Ert- (FK) –il (FFYE) –(ü)r (Gen. Z.3.TKE)

(16) *Taglar başı kertilür*

Kertil- (FG) –(ü)r (Gen. Z.3.TKE)

(20) *Kürküm angar türtülür*

Türtül- (FG) –(ü)r (Gen. Z.3.TKE)

(24) *Sıgtap közi örtülür*

Ört- (FK) –ül (FFYE) –(ü)r (Gen. Z.3.TKE)

(25) *Könglüm için örtedi*

Örte- (FK) –di (BGZ3.TKE)

(26) *Bütmiş başıg kartadı*

Karta- (FK) –dı (BGZ3.TKE)

(27) *Keçmiş ödüg irtedi*

İrte- (FK) –di (BGZ3.TKE)

(28) *Tün kün keçip irtelür*

İrte- (FK) –l (FFYE) –(ü)r (Gen. Z.3.TKE)

(29) *Ödlek arıg kewredi*

Kewre- (FK) –di (BGZ3.TKE)

(30) *Yunçıg yawuz towradı*

Towra- (FK) –dı (BGZ3.TKE)

(31) *Erdem yeme sewredi*

Sewre- (FK) –di (BGZ3.TKE)

(32) *Ajun begi çertilür*

Çertil- (FK) –(ü)r (Gen. Z.3.TKE)

(33) *Ödlek kamug köfredi*

Köfre- (FK) –di (BGZ3.TKE)

(37) *Bilge böğü yunçıdı*

Yunçı- (FK) –dı (BGZ3.TKE)

(38) *Ajun anı yançıdı*

Yançı- (FK) –dı (BGZ3.TKE)

(39) *Erdem eti tınçıdı*

Tınçı- (FK) –dı (BGZ3.TKE)

(40) *Yerke tegip sürtülür*

Sürt- (FK) –ül (FFYE) –(ü)r (Gen. Z.3.TKE)

Birinci metinde geniş zaman ile bilinen geçmiş zaman 3. teklik kişi eki tespit edilmiştir.

### 3.1.1.2.3. BİÇİMSEL SÖZLÜKSEL BAĞDAŞIKLIK

#### 3.1.1.2.3.1. Bağlaçlar

(31) *Erdem yeme sewredi*

Birinci metnin otuz birinci dizesinde geçen *yeme* sözcüğü, "da", "de", "ve" anlamlarında kullanılan bağlaçtır.

#### 3.1.1.2.3.2. Değiştirim

(13) *Ögreyüki mundag ok* (Feleğin âdeti böyledir işte.)

Birinci metinde değiştirim ögesi, *"mundag"* ile tespit edilmiştir. Feleğin günlerinin çabucak geçmesi, insan gücünü zayıflatması, insanlara tuzağa çekmesi değiştirim ögesi olan

*mundag* ile kastedilmiştir. “Böyledir”, “şöyledir” ifadeleri, metinde isme, nesneye, tümceye, eyleme bağlı olarak kendisinden önceki veya sonraki ifadeye bağlı olmalıdır. “Şöyle”, “böyle”, “böyledir” ifadelerinin değiştirim işlevini yerine getirebilmesi için açıklamasının da beraberinde genellikle öncesinde verilmesi gerekmektedir.

#### 3.1.1.2.3.3. Eksilti

Birinci metinde eksiltili ifade tespit edilmemiştir. Birinci metnin cümleleri, eylem yapılı olarak kesin ifadelerle kurulmuştur.

### 3.2. II. METİN, *BİLİNMEYEN BİR KAHRAMANA AĞIT (CÖMERT YİĞİDİN ARDINDAN AĞIT)*

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 14-15). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 110-111). |
|---|---|---|
| *Erdi aşın taturgan*<br>*Yawlak yagıg katargan*<br>*Boynın tutup kadırgan*<br>*Bastı ölüm agtaru* (II, 74) | (O, konuklarına) yemeğini tattıran, yavuz ve kötü düşmanı geri püskürten (ve onların) boyunlarını tutup büken (bir kahraman) dı. Ölüm (onu yere yıkarak) bastırdı (ve yendi.) | Yemeğini tattıran idi,<br>Pis düşmanı döndüren idi,<br>Boynın tutup kanırtan idi…<br>Ölüm bastı, devirdi. |
| *(5)(Erdi aşın taturgan*<br>*Yawlak yagıg kaçurgan*<br>*Ograk süsin kaytargan*<br>*Bastı ölüm ahtaru)* (I, 515) | (O, konuklarına) yemeğini tattıran, yavuz ve kötü düşmanı kaçırtan ve Oğrak ordusunu geri püskürten (bir kahraman)dı Ölüm (onu) yere yıkarak bastırdı (ve yendi.) | Yemeğini tattıran idi,<br>Pis düşmanı kaçıran idi,<br>Uğrakları döndüren idi…<br>Ölüm bastı, devirdi. |
| *Yagı otın öçürgen*<br>*(10) Toydın anı köçürgen*<br>*İşler üzüp keçürgen*<br>*Tegdi okı öldürü* (I, 522) | (O), düşman ateşini söndüren, (düşmanları) karargâhlarından (çıkartıp) göçürten (ve çetin) işlerin üstesinden gelen (biryiğit)ti. (Feleğin) oku (ona) isabet etti (ve onu) öldürdü. | Savaş ateşini söndüren,<br>Yerinden düşmanı süren,<br>İşleri evirip çeviren…<br>Felek oku öldürdü. |
| *Turgan ulug ışlaka*<br>*Tirgi urup aşlaka*<br>*(15) Tumlug kadır kışlaka*<br>*Kodtı erig umduru* (II, 53) | (O), büyük işlere kalkışan, soğuk (ve) şiddetli kış (ayların)da (bile) ziyafet sofrası kurup (konuklarına yemek yediren bir yiğit)ti. (Ölümü ile), halkı (onun cömertliğini) umar (ve bekler durumda) bıraktı. | Ağır işlere giren,<br>Aş dolu sofra kuran,<br>Sert kışlarda doyuran…<br>Erleri hasrette kodu. |

### 3.2.1. METİN DİL BİLİMSEL İNCELEME

#### 3.2.1.1. TUTARLILIK

##### 3.2.1.1.1. Yineleme

**Yagı**

*(1) Yawlak yagıg katargan* (yavuz ve kötü düşmanı geri püskürten)

*Yawlak yagıg kaçurgan* (yavuz ve kötü düşmanı kaçırtan)

(9) *Yagı otın öçürgen* (Düşman ateşini söndüren)

İkinci metinde üç kere yinelenen *yagı* kelimesi, "düşman" anlamına gelmektedir. Metinde nesne konumunda olan *yagı* ile anlam bağlam açısından tekrarlarla kuvvetlendirilmiştir. Metinde yinelenen *yagı* kelimesi hem kök halinde hem de belirtme durum eki almış şekilde çekime girerek, farklı şekillerde kullanılmıştır.

**Erdi aşın taturgan**

(1) *Erdi aşın taturgan* ((O, konuklarına) yemeği tattıran)

(5) *Erdi aşın taturgan*

İkinci metinde ilk dizenin ilk mısraı ile ikinci dizenin ilk mısraı kâfiye-redif açısından uyum sağlaması ve nakarat kısmını oluşturması sebebiyle, bilinmeyen bir kahramanın övgü dolu vasıfları sıralanmış ve bu kahramanın misafirperver oluşuna dikkat çekmek maksadıyla yinelenen ögeyle konu bütünlüğü sağlanmıştır.

##### 3.2.1.1.2. Özelleştirme

(1-4) *Erdi aşın taturgan/Yawlak yagıg katargan/Boynın tutup kadırgan/Bastı ölüm agtaru.* (O, konuklarına yemeği tattıran, yavuz ve kötü düşmanı geri püskürten ve onların boyunlarını tutup büken (bir kahraman)dı. Ölüm (onu yere yıkarak) bastırdı (ve yendi.)

Bilinmeyen bir kahramanın ağıdı olan ikinci metinde özelleştirme, ilk dizede göze çarpmaktadır. Kahramanın davetkâr oluşu, düşmanlarıyla savaşarak onları yenmesi ve ölmesi basit bir ifade ile anlatılmamıştır. Düşmanını öldürmesi, yavuz ve kötü düşmanı geri püskürten ve onların boynunu tutup büken bir kahraman şeklinde tasvir edilmesi, kahramanın ve yiğitlikle düşmanını öldürmesi özelleştirme bağlamında işlenmiştir. Aynı şekilde bu kahramanın ölümü ise sanki ölüm bir insan, bir düşmanmış gibi özelleştirilerek

kahramanı yere yıkarak bastıran ve yenen özellikleriyle verilerek anlam bağlam ve sanat açısından kuvvetlendirilmiştir.

#### 3.2.1.1.3. Genelleştirme

(11-15) *Turgan ulug ışlaka/Tirgi urup aşlaka/Tumlug kadır kışlaka/Kodtı erig umduru.* (O, büyük işlere kalkışan, soğuk ve şiddetli kış aylarında bile ziyafet sofrası kurup (konuklarına yemek yediren bir yiğitti.) (Ölümü ile), halkı (onun cömertliğini) umar (ve bekler durumda) bıraktı.)

Bilinmeyen bu kahramanın yiğitliği, olumlu özellikleri, düşman ateşini söndürmesi, düşmanları karargâhlarından çıkartıp göçürtmesi, düşmanları geri püskürtmesi, ziyafet sofraları kurması ve konuklarına yemeklerini tattırması, *turgan ulug ışlaka* "büyük işlere kalkışmak" deyimi ile genelleştirilmiştir.

#### 3.2.1.1.4. Nedensellik

(11-15) *Turgan ulug ışlaka/Tirgi urup aşlaka/Tumlug kadır kışlaka/Kodtı erig umduru.* (O, büyük işlere kalkışan, soğuk ve şiddetli kış aylarında bile ziyafet sofrası kurup (konuklarına yemek yediren bir yiğitti.) (Ölümü ile), halkı (onun cömertliğini) umar (ve bekler durumda) bıraktı.)

Bilinmeyen kahramanın ölümü üzerine halkının onun cömertliğini umup beklemesi, kahramanın büyük işlere kalkışması, soğuk ve şiddetli kış aylarında bile ziyafet sofraları kurdurarak konuklarının karnını doyurması, düşmanları yenmesi gibi olumlu özelliklerinin sebebine bağlanmıştır. Burada kahramanın olumlu özellikleri nedensellik gösterirken, halkın hala ölü bir kahramandan cömertlik umması ise sonuç ilişkisini göstermektedir.

#### 3.2.1.1.5. Karşıtlık

*(9-12) Yagı otın öçürgen/Toydın anı köçürgen/İşler üzüp keçürgen/Tegdi okı öldürü.* (O, düşman ateşini söndüren, düşmanları karargâhlarından çıkartıp göçürten ve çetin işlerin üstesinden gelen bir yiğitti. Feleğin oku ona isabet etti ve onu öldürdü.)

Düşman ile kahraman kelimeleri arasında tezatlık kurulmuştur. Bilinmeyen kahramanın ölümü üzerine yazılan bu anonim şiirde, kahramanın yiğitlikleri anlatılırken, yiğitliğine, cesur oluşuna, cömert oluşuna dikkat çekmek ve verilmek istenen mesajı kuvvetlendirmek için bağlamda düşman-yiğit karşıtlığından yararlanılmıştır.

#### 3.2.1.1.6. Karşılaştırma

(1-4) *Erdi aşın taturgan/Yawlak yagıg katargan/Boynın tutup kadırgan/Bastı ölüm agtaru.* (O konuklarına yemeği tattıran, yavuz ve kötü düşmanı geri püskürten ve onların boyunlarını tutup büken bir kahramandı. Ölüm onu yere yıkarak bastırdı ve yendi.)

İkinci metinde karşılaştırma ögesi, kahramanın bir yiğit olarak tüm düşmanlarını alt etmesi ve ölümle savaştığında yere serilip yenilmesiyle verilmiştir. Kahraman, konuklarına yemek tattıran, cömert, yavuz ve kötü düşmanlarını yenen, düşmanların boynunu tutup bükerken, ölüm karşısında yenilmiş, bastırılmış ve boyun büken konumundayken yere serilmiş bir durumdadır.

#### 3.2.1.1.7. Zaman

Bilinmeyen bir kahramanın ölümünün ağıtı olan bu şiirde sözlüksel olarak zaman ifadesine yer verilmemiştir.

### 3.2.1.2. GÖNDERİMSEL BAĞDAŞIKLIK

#### 3.2.1.2.1. ÖNCÜL BAĞIMSIZ GÖNDERİM ÖGELERİ

##### 3.2.1.2.1.1. Kişi Adılları

(10) *Toydın anı köçürgen* (düşmanları karargâhlarından çıkartıp göçürten)

Metinde kişi adılı yalnızca bir dizede geçmektedir. “Onu” anlamına gelen *anı* sözcüğü düşmanları kastederek adıl işleviyle ismin yerini tutarak kullanılmıştır.

##### 3.2.1.2.1.2. Gösterme Sıfatları

İkinci metinde “o”, “bu”, “şu” gösterme sıfatları tespit edilmemiştir.

#### 3.2.1.2.2. Ardıl Bağımlı Gönderim Ögeleri

##### 3.2.1.2.2.1. İyelik Ekleri

*Erdi aşın taturgan*

Aş+ (İK) +ı (3.TİE) +n (BDE)

*Boynın tutup kadırgan*

Boy(un)+ (İK) +ı (3.TİE) +n (BDE)

(6) *Ograk süsin kaytargan*

Sü+ (İK) +si (3.TİE) +n (BDE)

(9) *Yagı otın öçürgen*

Ot+ (İK) +ı (3.TİE) +n (BDE)

(12) *Tegdi okı öldürü*

Ok+ (İK) +ı (3.TİE)

İkinci metinde iyelik eki olarak yalnızca bilinmeyen kahraman kastedilerek, üçüncü tekil iyelik eki kullanılmıştır.

**3.2.1.2.2.2. Belirtme Durumu Eki**

(1) *Erdi aşın taturgan*

Aş+ (İK) +ı (3.TİE) +n (BDE)

(2) *Yawlak yagıg katargan*

Yagı+ (İK) +g (BDE)

(3) *Boynın tutup kadırgan*

Boy(un)+ (İK) +ı (3.TİE) +n (BDE)

*Ograk süsin kaytargan*

Sü+ (İK) +si (3.TİE) +n (BDE)

(9) *Yagı otın öçürgen*

Ot+ (İK) +ı (3.TİE) +n (BDE)

(10) *Toydın anı köçürgen*

A+ (İA) +nı (BDE)

(16) *Kodtı erig umduru*

Er+ (İK) +(i)g (BDE)

İkinci metinde belirtme durumu eki olarak; *+n, +g, +nI* ekleri kullanılmıştır.

#### 3.2.1.2.2.3. Kişi Ekleri

(4) *Bastı ölüm agtaru*

Bas- (FK) –tı (BGZ3.TKE)

(12) *Tegdi okı öldürü*

Teg- (FK) –di (BGZ3.TKE)

(16) *Kodtı erig umduru*

Kod- (FK) –tı (BGZ3.TKE)

İkinci metinde kişi eklerinden yalnızca bilinen geçmiş zamana ait üçüncü teklik şahıs eki kullanılarak, kahramanın eylemleri verilmiştir.

### 3.2.1.2.3. BİÇİMSEL SÖZLÜKSEL BAĞDAŞIKLIK

#### 3.2.1.2.3.1. Bağlaçlar

İkinci metinde bağlaç yer almamaktadır.

#### 3.2.1.2.3.2. Değiştirim

İkinci metinde değiştirim ögesi tespit edilmemiştir.

#### 3.2.1.2.3.3. Eksilti

(1) *Erdi aşın taturgan* (O konuklarına yemeğini tattıran idi.)

İkinci metinde "idi" anlamına gelen ve isim soylu sözcüğü ek fiil bağlamında yükleme çeviren *erdi* sözcüğü yer alarak, eksiltili yapıya işaret etmektedir.

### 3.3. III. METİN, *TANGUTLARA KARŞI SAVAŞ (TANGUT-KATUN SİNİ SAVAŞLARI)*

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 20-23). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 91-92). |
|---|---|---|
| *Begim özin ogurladı*<br>*Yarag bilip uğurladı*<br>*Ulug tengri ağırladı*<br>*Anın kut kıw tozı togdı (I, 300)* | Beyim kendisini (düşman askerinden) gizledi (ve pusuya yatarak düşmana saldırmak için) fırsat ve uygun vakit kolladı. Ulu Tanrı (ona yardım etti ve onu zaferle) ödüllendirdi. Böylece (onun) devlet ve bahtının tozu (göklere) yükseldi. | Beyim kendini gizledi,<br>Düşünüp fırsat gözledi,<br>Ulu Tanrı azizledi,<br>Ondan bahtın tozu doğdu (152/132) |
| *Yagı begdin udukladı*<br>*Körüp sünı adıkladı*<br>*Ölüm anı konukladı*<br>*Ağız içre agu sagdı(III, 339)* | Düşman, (başlarında) bey(leri olduğun)dan uyukladı. (Bu yüzden bizim) askerimizi (karşısında) görünce şaşaladı. (Böylece), ölüm onları konuklamış oldu ve ağızlarının içine zehir akıttı. | Bey gelirken yağı uyukladı,<br>Görünce orduyu, şaşaladı,<br>Ölüm yağıyı konukladı,<br>Ağızlarından zehir sağdı (592/485) |
| *Katun Sini çogıladı*<br>*Tangut begin yagıladı*<br>*Kanı akıp jagıladı*<br>*Boyun süwın kızıl sagdı (III. 325)* | Katun Sini (halkı) savaş nâraları attı, Tangut'ların beyini düşman saydı. (Bu yüzden onların) kanı (sular gibi) çağlayarak aktı. Boyunlarından kızıl sular (süt sağılırcasına) akıp gitti. | Bağrışmada Katun Sını,<br>Yağı bildi Tangut beyini,<br>Çağlayan gibi aktı kanı,<br>(586/480) Boynundan kızıl kan sağdı. |
| *Anı yetip süngüledi*<br>*Başın yandru yangıladı*<br>*Eren bâyup mengiledi* | Onlara yetişip mızrakladılar ve (onların) yaralarını yeniden açtılar. Erler (düşmanın yurdunu | Ona yetip mızrakladı,<br>Yaralarını yeniledi,<br>Erler nimetle zenginledi, |

| | | |
|---|---|---|
| *Anıng alpın kıra bogdı (III, 406)* | yağmaladılar) ve zenginleşip sevindiler. Onların yiğitlerini hezimete uğratıp boğdular. | (620/515) Yiğitlerini kırıp boğdu. |
| *Eren alpı akıştılar*<br>*Kıngır közün bakıştılar*<br>*Kamug tolmun tokıştılar*<br>*Kılıç kınka küçün sıgdı (I, 359)* | Erlerin yiğit olanları (savaş nâraları atarak) birbirlerine seslendiler ve kızgın gözlerle birbirlerine baktılar. (Üzerlerindeki) bütün silâhlarla savaştılar; (öyle ki) kılıçlar (üstlerinde kuruyup pıhtılaşan kanın çokluğu yüzünden) kınlarına güçlükle sığdılar. | |
| *Telim başlar yuwıldı-mat*<br>*Yağı andın yawaldı-mat*<br>*Küçi anıng keweldi-met*<br>*Kılıç kınka küçün sıgdı (I, 397)* | (Savaşta) çok başlar yuvarlandı; ve düşman bu yüzden yavaşladı, gücü kuvveti gevşedi ve zayıfladı. (Üzerlerinde pek çok kan kuruyup pıhtılaştığı için) kılıçlar kınlarına güçlükle sığdı. | |
| *Tangut süsin üşikledi*<br>*Kişi işin elikledi*<br>*Erin atın belikledi*<br>*Bulun bolup başı tıgdı (I, 307)* | (Bizim Bey) Tangut askerlerine (onlar soğukta) üşümüşlerken baskın yaptı. (Sonra da düşmanın bu gafilce) davranışı (yüzünden) onlarla alay etti. (Onların) adamlarını ve atlarını (bize) armağan olarak verdi. (Düşman askerleri) tutsak oldular ve (utançtan) başlarını eğdiler. | Tangut'u soğukta bastı,<br>Hâlleriyle alay etti,<br>Eri atı ganimet tuttu,<br>Tutsak olup baş eğdi (155/134) |

| | | |
|---|---|---|
| *Tangut hânı yupıladı*<br>*Ölüm birle töpüledi*<br>*Kadaşları tapaladı*<br>*Ölüm körüp yüzi agdı (III, 327)* | Tangut Hanı (Katun Sini Hanına) hile yaptı; (fakat, Katun Sini Hanı onu) ölümle tepeledi. Akrabaları (yenilen adamı) kınadılar ve ayıpladılar. Ölümü görünce (onun) yüzü (nün rengi) değişti. | Tangut hanı hile yaptı,<br>Öldüresiye tepeledi,<br>Dostlar, yeniği ayıpladı,<br>(587/481) Ölümü gördü, yüzü soldu. |
| *Özin ögnüp öriledi*<br>*Tırak yirig kanladı*<br>*Atıg kemşip orıladı*<br>*Uwut bölüp töpü agdı (I, 309)* | (O), kendini övüp böbürlenmişti; Uzak diyarları arşınlayarak (geldi) ve atını (üstümüze) saldırtarak haykırdı; (fakat, sonunda) mahcup oldu ve tepe (yi) aşıp gitti. | |
| *Eren ıdıp söke turdı*<br>*Başı boynın söke turdı*<br>*Ufut bölüp büke turdı*<br>*Udu kamma tepen tıgdı (III, 230)* | (Birtakım) adamlar gönderdi; (bunlar) diz çöküp oturdular. Başlarındaki adam (bunların) boyunlarına (vuruyor) ve söğüp duruyordu. (Bu adamlar) utançtan ezilip büzüldüler ve "Artık (bizi) dövmeyin" diyerek baş eğdiler. | |
| *Ewin barkın satıgsâdı*<br>*Tulug birip barıgsâdı*<br>*Tirig erse turugsâdı*<br>*Angar sâkınç küni (III, 333)* | (O), evini barkını satıp savmak istedi; kurtulmalık verip (bu diyardan) gitmek istedi ve ömrü oldukça yaşamak istedi. (Fakat, onun için artık) kaygılı ve kederli günler var. | |

### 3.3.1. METİN DİL BİLİMSEL İNCELEME

#### 3.3.1.1. TUTARLILIK

##### 3.3.1.1.1. Yineleme

**Beg**

(1) *Begim özin ogurladı* (Beyim kendisini düşman askerinden gizledi.)

(5) *Yagı begdin udukladı* (Düşman başlarında beyleri olduğundan uyukladı.)

(10) *Tangut begin yagıladı* (Tangutların beyini düşman saydı.)

**Eren**

(15) *Eren bayup mengiledi* (Erler düşmanın yurdunu yağmaladılar ve zenginleşip sevindiler.)

(17) *Eren alpı okıştılar* (Erlerin yiğit olanları savaş naraları atarak birbirlerine seslendiler.)

(37) *Eren ıdıp söke turdı* (Birtakım adamlar gönderdi; bunlar diz çöküp oturdular.)

**Ölüm**

(7) *Ölüm anı konukladı* (Böylece ölüm onları konuklamış oldu.)

(30) *Ölüm birle töpüledi* (Katun Sini Hanı onu ölümle tepeledi.)

(32) *Ölüm körüp yüzi agdı* (Ölümü görünce onun yüzünün rengi değişti.)

Üçüncü metinde yinelenen *beg, eren, ölüm* kelimeleri, Tangutlara yapılan savaşta vurgulanmak istenen ögelerdir. Ölüm ile gelişen olaylar, erlerin savaştaki durumları ve beylerin durumu tekrarlanarak, anlam bağlam açısından kuvvetlendirilmiştir.

##### 3.3.1.1.2. Özelleştirme

(20-24) *Telim başlar yuwıldı-mat/Yagı andın yawaldı-mat/Küçi anıng keweldi-met/Kılıç kınka küçün sıgdı.* (Savaşta çok başlar yuvarlandı; ve düşman bu yüzden yavaşladı, gücü kuvveti gevşedi ve zayıfladı. (Üzerlerinde pek çok kan kuruyup pıhtılaştığı için) kılıçlar kınlarına güçlükle sığdı.)

Yukarıda verilen örnekte Tangutlara yapılan savaş detaylandırılarak anlatılmıştır. Savaşta düşmanların yenilgiye uğratılması, düşmanın gücünün duraksaması, galip tarafın

durumu basit bir anlatım yerine savaşta başların yuvarlanması, düşmanın yavaşlaması, kuvvetinin gevşemesi, üzerlerinde kanların kuruyup pıhtılaşması, kılıçların kınlarının güçlükle sığması özel bir anlatım ile ifade edilmiştir.

#### 3.3.1.1.3. Genelleştirme

(1-4) *Begim özin ogurladı/Yarag bilip ugurladı/Ulug tengri agırladı/Anın kut kıw tozı togdı.* (Beyim kendisini (düşman askerinden) gizledi (ve pusuya yatarak düşmana saldırmak için) fırsat ve uygun vakit kolladı. Ulu Tanrı (ona yardım etti ve onu zaferle) ödüllendirdi. Böylece (onun) devlet ve bahtının tozu (göklere) yükseldi.)

Yapılan savaşta galip gelinmesinin Tanrı'nın kutsaması ve yardımıyla olduğu düşüncesi, Türklerde var olan inanç sisteminin bir genellemesidir. İstenilen bir durumun gerçekleşmesi için düşmanların bozguna uğratılması maksadıyla Tanrı'dan yardım, merhamet dilemek genelleştirilmiş bir husustur. Savaşta istenilen zaferin kazanılması durumu, ulu Tanrı'nın kutuyla genelleştirilmiştir.

#### 3.3.1.1.4. Nedensellik

(3-4) *Ulug tengri agırladı/Anın kut kuw tozı togdı*. (Ulu Tanrı (ona yardım etti ve onu zaferle) ödüllendirdi. Böylece (onun) devlet ve bahtının tozu (göklere) yükseldi.)

(5-6) *Yagı begdin udukladı/Körüp süni adıkladı*. (Düşman başlarında beyleri olduğundan uyukladı. Bu yüzden bizim askerimizi karşısında görünce şaşaladı.)

(21-23) *Telim başlar yuwıldı-mat/Yagı andın yawaldı-mat/Küçi anıng keweldi-met.* (Savaşta çok başlar yuvarlandı ve düşman bu yüzden yavaşladı, gücü kuvveti gevşedi ve zayıfladı.)

(37-40) *Eren ıdıp söke turdı/Başı boynın söke turdı/Ufut bölüp büke turdı /Udu kamma tepen tığdı.* (Birtakım) adamlar gönderdi; (bunlar) diz çöküp oturdular. Başlarındaki adam (bunların) boyunlarına (vuruyor) ve söğüp duruyordu. (Bu adamlar) utançtan ezilip büzüldüler ve "Artık (bizi) dövmeyin" diyerek baş eğdiler.)

Neden-sonuç ilişkisi, metinlerde verilmek istenen mesajı, anlam bağlam açısından kuvvetlendirme yolunda önemli ögelerden biridir. Burada savaşın zaferler sonuçlanması, ulu Tanrı'nın yardım etmesi sebebine isnat edilmiştir. Devletin ve bahtının yükselmesi, devletin refah seviyesinin düzelmesi, Tanrı'nın yardım edip, halkı ve beyi ödüllendirmesine bağlanmıştır. Düşmanın karşı tarafı görünce şaşırıp kalması, düşmanın gece uykuya dalması

sebebine dayandırılmıştır. Savaşta çok başların yere serilmesiyle, düşmanın gücünün zayıfladığı, savaşta adamların utançtan ezilip büzülmesinin nedeni, başlarında bulunan adamların, karşı taraftaki gücü zayıflatmak maksadıyla arbedeye girilmesinin sonucunu göstermektedir, metinde işlenen savaş teması neden-sonuç ilişkisi içerisinde işlenmiştir.

#### 3.3.1.1.5. Karşıtlık

(21-23) *Telim başlar yuwıldı-mat/Yagı andın yawaldı-mat/Küçi anıng keweldi-met.* (Savaşta çok başlar yuvarlandı ve düşman bu yüzden yavaşladı, gücü kuvveti gevşedi ve zayıfladı.)

Metinde düşman ile karşı tarafın durumunun belirginleşmesi, karşıtlıklardan yararlanılarak belirginleştirilmiştir. Güç, kuvvet ile yavaşlamak, zayıflamak kelimeleri arasında karşıtlık oluşturularak, düşmanın önceki güçlü durumdan, zayıf duruma geçişi tezatlıkla verilmiştir.

#### 3.3.1.1.6. Karşılaştırma

Metinde birebir karşılaştırma unsuru olmasa da metnin geneline bakıldığında Katun Sini halkı ile düşman askerleri ile beyinin bir karşılaştırmaya tabi tutulduğu görülmektedir.

#### 3.3.1.1.7. Zaman

Metinde sözlüksel olarak zaman ifadesi tespit edilmese de konu bakımından Çin'e en yakın Türk boyu olan Tangutların savaş zamanına işaret edilmiştir.

### 3.3.1.2. GÖNDERİMSEL BAĞDAŞIKLIK

#### 3.3.1.2.1. ÖNCÜL BAĞIMSIZ GÖNDERİM ÖGELERİ

##### 3.3.1.2.1.1. Kişi Adılları

(7) *Ölüm anı konukladı* (Ölüm onları konuklamış oldu.)

(13) *Anı yetip süngüledi* (Onlara yetişip mızrakladılar.)

(16) *Anıng alpın kıra bogdı* (Onların yiğitlerini hezimete uğratıp boğdular.)

(33) *Özin ögnüp öriledi* (Kendini övüp böbürlenmişti.)

Metinde kişi adılı olarak, *anı, anıng, özin* kelimeleri kullanılmıştır. Düşmanlar kastedilerek, ölümün kendilerini bulduğunu, bozguna uğratıldıklarını, kendi kendilerini övdüklerini belirtmek maksadıyla, düşman isminin yerini tutan bu zamirlere yer verilmiştir.

#### 3.3.1.2.1.2. Gösterme Sıfatları

Metinde "o", "bu", "şu'" gösterme sıfatları yer almamaktadır.

### 3.3.1.2.2. ARDIL BAĞIMLI GÖNDERİM ÖGELERİ

#### 3.3.1.2.2.1. İyelik Ekleri

(1) *Begim özin ogurladı*

Beg+ (İK) +(i)m (1.TİE)

Öz+ (İK) +i (3.TİE) +n (BDE)

(10) *Tangut begin yagıladı*

Beg+ (İK) +i (3.TİE) +n (BDE)

(17) *Eren alpı okıştılar*

Alp+ (İK) +ı (3.TİE)

(23) *Küçi anıng keweldi-met*

Küç+ (İK) +i (3.TİE)

(25) *Tangut süsin üşikledi*

Sü+ (İK) +si (3.TİE) +n (BDE)

(31) *Kadaşları tapaladı*

Kadaş+ (İK) +lar (3.ÇİE) +ı (BDE)

(33) *Özin ögnüp öriledi*

Öz+ (İK) +i (3.TİE) +n (BDE)

(41) *Ewin barkın satıgsadı*

Ew+ (İK) +i (3.TİE) +n (BDE)

Bark+ (İK) +ı (3.TİE) +n (BDE)

### 3.3.1.2.2.2. Belirtme Durumu Eki

(1) *Begim özin ogurladı*

Öz+ (İK) +i (3.TİE) +n (BDE)

(4) *Anın kut kıw tozı togdı*

A+ (İ.Z.) +nı (3.TİE) +n (BDE)

(7) *Ölüm anı konukladı*

A+ (İA) +nı (BDE)

(10) *Tangut begin yagıladı*

Beg+ (İK) +i (3.TİE) +n (BDE)

(12) *Boyun suwın kızıl sagdı*

Suw+ (İK) +ı (3.TİE) +n (BDE)

Boy+ (İK) +ı (3.TİE) +n (BDE)

(14) *Başın yandru yangıladı*

Baş+ (İK) +ı (3.TİE) +n (BDE)

(16) *Anıng alpın kıra bogdı*

Alp+ (İK) +ı (3.TİE) +n (BDE)

(25) *Tangut süsin üşikledi*

Sü+ (İK) +si (3.TİE) +n (BDE)

(26) *Kişi işin elikledi*

İş+ (İK) +i (3.TİE) +n (BDE)

(27) *Erin atın belikledi*

Er+ (İK) +i (3.TİE) +n (BDE)

At+ (İK) +ı (3.TİE) +n (BDE)

(28) *Bulun bolup başı tıgdı*

Baş+ (İK) +ı (BDE)

(34) *Yırak yirig karıladı*

Yir+ (İK) +(i)g (BDE)

(35) *Atıg kemşip orıladı*

At+ (İK) +(ı)g (BDE)

(38) *Başı boynın söke turdı*

Boyun+ (İK) +ı (3.TİE) +n (BDE)

(41) *Ewin barkın satıgsadı*

Ew+ (İK) +i (3.TİE) +n (BDE)

Bark+ (İK) +ı (3.TİE) +n (BDE)

**3.3.1.2.2.3. Kişi Ekleri**

*(1) Begim özin ogurladı*

Ogurla- (FG) –dı (BGZ3.TKE)

*(2) Yarag bilip ugurladı*

Ugurla- (FG) –dı (BGZ3.TKE)

*(3) Ulug tengri agırladı*

Agırla- (FG) –dı (BGZ3.TKE)

*(4) Anın kut kıw tozı togdı*

Tog- (FK) –dı (BGZ3.TKE)

*(5) Yağı begdin udukladı*

Udukla- (FG) –dı (BGZ3.TKE)

*(6) Körüp sünı adıkladı*

Adıkla- (FG) –dı (BGZ3.TKE)

*(7) Ölüm anı konukladı*

Konukla- (FG) –dı (BGZ3.TKE)

*(8) Ağız içre agu sagdı*

Sag- (FK) –dı (BGZ3.TKE)

*(9) Katun Sini çogıladı*

Çogıla- (FG) –dı (BGZ3.TKE)

*(10) Tangut begin yagıladı*

Yagıla- (FG) –dı (BGZ3.TKE)

*(11) Kanı akıp jagıladı*

Jagıla- (FG) –dı (BGZ3.TKE)

*(12) Anı yetip süngüledi*

Süngüle- (FG) –di (BGZ3.TKE)

*(13) Başın yandru yangıladı*

Yangıla- (FG) –dı (BGZ3.TKE)

*(14) Eren bâyup mengiledi*

Mengile- (FG) –di (BGZ3.TKE)

*(15) Anıng alpın kıra bogdı*

Bog- (FK) –dı (BGZ3.TKE)

*(16) Eren alpı akıştılar*

Akış- (FG) –tılar (BGZ3.ÇKE)

*(17) Kıngır közün bakıştılar*

Bakış- (FG) –tılar (BGZ3.ÇKE)

*(18) Kamug tolmun tokıştılar*

Tokış- (FG) –tılar (BGZ3.ÇKE)

*(19) Kılıç kınka küçün sıgdı*

Sıg- (FK) –dı (BGZ3.TKE)

*(20) Telim başlar yuwıldı-mat*

Yuwıl- (FG) –dı (BGZ3.TKE) –mat (PE)

*(21) Yağı andın yawaldı-mat*

Yawal- (FG) –dı (BGZ3.TKE) –mat (PE)

*(22) Küçi anıng keweldi-met*

Kewel- (FG) –di (BGZ3.TKE) –met (PE)

*(23) Tangut silsin üşikledi*

Üşikle- (FG) –di (BGZ3.TKE)

*(24) Kişi işin dikledi*

Dikle- (FK) –di (BGZ3.TKE)

*(25) Erin atın belikledi*

Belikle- (FK) –di (BGZ3.TKE)

*(26) Bulun bolup başı tıgdı*

Tıg- (FK) –dı (BGZ3.TKE)

*(27) Tangut hânı yupıladı*

Yupıla- (FK) –dı (BGZ3.TKE)

*(28) Ölüm birle töpüledi*

Töpüle- (FK) –di (BGZ3.TKE)

*(29) Kadaşları tapaladı*

Tapala- (FK) –dı (BGZ3.TKE)

*(30) Ölüm körüp yüzi agdı*

Ag- (FK) –dı (BGZ3.TKE)

*(31) Özin ögnüp öriledi*

Örile- (FK) –di (BGZ3.TKE)

*(32) Tırak yirig kanladı*

Kanla- (FK) –dı (BGZ3.TKE)

*(33) Atıg kemşip orıladı*

Orıla- (FK) –dı (BGZ3.TKE)

*(34) Eren ıdıp söke turdı*

Tur- (FK) –dı (BGZ3.TKE)

*(35) Udu kamma tepen tıgdı*

Tıg- (FK) –dı (BGZ3.TKE)

*(36) Ewin barkın satıgsâdı*

Satıgsa- (FK) –dı (BGZ3.TKE)

*(37) Tulug birip barıgsâdı*

Barıgsa- (FK) –dı (BGZ3.TKE)

*(38) Tirig erse turugsâdı*

Turugsa- (FK) –dı (BGZ3.TKE)

### 3.3.1.2.3. BİÇİMSEL SÖZLÜKSEL BAĞDAŞIKLIK

#### 3.3.1.2.3.1. Bağlaçlar

Üçüncü metinde "ve", "da", "de" görevini üstlenecek bir bağlaç kullanılmamıştır.

#### 3.3.1.2.3.2. Değiştirim

Metinde kendisinden önceki veya sonraki ifadeye bağlı olan bir sözcük kullanılmamıştır ve değiştirim ögesi tespit edilmemiştir.

#### 3.3.1.2.3.3. Eksilti

Üçüncü metinde eksiltili cümle yapısı görülmemektedir.

### 3.4. IV. METİN, *BUDİST UYGURLARA KARŞI SAVAŞ (UYGUR SEFERİ)*

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 26-27). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 98-99). |
|---|---|---|
| *Kimi içre oldurup*<br>*Ila suwın keçtimiz*<br>*Uygur tapa başlanıp*<br>*Mınglak İlin açtımız (III, 235)* | Kayık(ların) içine oturup<br>Ila ırmağını geçtik.<br>Uygur(lar)a doğru yönelip<br>Mınglak ülkesini fethettik. | Gemi içre oturup<br>Ila suyunu geçtik;<br>Uygurlara yönelip<br>(549/448) Mınlak elini açtık. |
| *Beçkem urup atlaka*<br>*Uygurdakı Tatlaka*<br>*Ogrı yawuz ıtlaka*<br>*Kuşlar kipi uçtımız (I. 483)* | Atlara nişan (lar) takarak<br>Uygur ülkesindeki Tatlara,<br>(o) hırsız ve aşağılık köpeklere (doğru) (yırtıcı) kuşlar gibi uçuşarak (üzerlerine çullandık.) | Perçem takıp atlara,<br>Uygur'daki Tatlara,<br>Hırsız, uğursuz itlere<br>Kuşlar gibi uçtuk (243/211) |
| *Kudruk katıg tügdümiz*<br>*Tengrig üküş ögdümiz*<br>*Kemşip atıg tegdimiz*<br>*Aldap yana kaçtımız (I, 472)* | (Atların) kuyruk(larını) sıkıca düğümledik; Tanrı'yı pek çok öğdük (ve tekbir getirdik). Atlarımızı düşman üstüne) sürerek saldırdık; (Arkamıza düşsünler diye onları) aldattık ve kaçtık. | Kuyrukları bağladık,<br>Yüce Tanrı'yı öğdük,<br>Atla saldırıp değdik,<br>Sonra hile için kaçtık (237/206) |
| *Tünle bile bastımız*<br>*Tegme yangak bustımız*<br>*Kesmelerin kestimiz*<br>*Mınglak erin bıçtımız (I, 434)* | (Onların üzerine) geceleyin baskın yaptık. (Düşmana) her yandan pusu kurduk. (Sonunda) onların perçemlerini kestik ve Mınglak askerlerini (kılıçlarımızla) biçtik. | Gece üzeri bastık,<br>Dört bir yana pustuk,<br>Perçemlerini kestik,<br>(218/187) Mınlak erleri biçtik. |
| *Kelginleyü aktımız*<br>*Kendler üze çıktımız*<br>*Furhan ewin yıktımız*<br>*Burhan üze sıçtımız (I, 343)* | (Uygurların üzerine) seller gibi akın ettik; Şehirler(inin) içine girdik, (onların) tapınaklarını yıktık ve Buda | Sellercesine aktık,<br>Kentler üstüne çıktık,<br>Buda evini yıktık,<br>(173/149) Putlar üstüne sıçtık. |

| | | |
|---|---|---|
| | (heykelleri(nin) üzerine pisledik. | |

### 3.4.1. METİN DİL BİLİMSEL İNCELEME

#### 3.4.1.1.TUTARLILIK

##### 3.4.1.1.1. Yineleme

**Mınglak**

(3) *Mınglak ilin açtımız.* (Mınglak ülkesini fethettik.)

(16) *Mınglak erin bıçtımız.* (Mınglak askerlerini kılıçlarımızla biçtik.)

**Üze**

(18) *Kendler üze çıktımız.* (Şehirlerinin içine girdik.)

(20) *Burhan üze sıçtımız.* (Buda heykellerinin üzerine pisledik.)

Metinde yinelenen *Mınglak* bir özel isim olmakla beraber, fethedilen bir yerin adıdır. Nesne konumunda kullanılan *Mınglak* ile fethedilen bölge, yinelenerek vurgulanan öge olarak verilmiştir. "Üzerine, üzerinde, içinde, içine" gibi anlamlara gelen *üze* sözcüğü, metinde düşman yurdunun iç bölgesini kastetmek ve vurgulamak maksadıyla yinelenmiştir.

##### 3.4.1.1.2. Özelleştirme

(5-9) *Beçkem urup atlaka/Uygurdakı Tatlaka/Ogrı yawuz ıtlaka/Kuşlar kipi uçtımız.* (Atlara nişan (lar) takarak Uygur ülkesindeki Tatlara, (o) hırsız ve aşağılık köpeklere (doğru) (yırtıcı) kuşlar gibi uçuşarak (üzerlerine çullandık.)

Metinde Mınglak ülkesinin fethedilmesi, Uygur bölgesindeki Tatların ele geçirilmesi basit bir anlatım ifadesi ile değil de düşmanın üzerine kuşlar gibi uçuşmak şekliyle verilmiştir. Düşmanın yenilmesi, yeni bir bölgenin fethedilip kuşatılması, düşmanın hırsız ve aşağılık şeklinde görülmesi gibi unsurlar özelleştirme ögesidir. Metinde özelleştirme ögesi ile düşmanı bozguna uğratan halkın unsurlarını, özelliklerini ve yiğitliklerini belirgin bir hale getirilmiştir.

##### 3.4.1.1.3. Genelleştirme

(9-12) *Kudruk katıg tügdümiz/Tengrig üküş ögdümiz/Kemşip atıg tegdimiz/Aldap yana kaçtımız.* (Atların) kuyruk(larını) sıkıca düğümledik; Tanrı'yı pek çok öğdük (ve tekbir

getirdik.) Atlarımızı düşman üstüne) sürerek saldırdık; (Arkamıza düşsünler diye onları) aldattık ve kaçtık.)

Metinde genelleştirme ifadesi, verilen mücadelede istenilen zaferi elde etmek için yapılan uygulamalardan olan tekbir getirme, Allah'ın adını anmak ve O'nun sıfatlarını övmek gibi unsurlar göze çarpmaktadır. Savaşta galip gelmek maksadıyla Tanrı'dan yardım istenmesi ve bu sebeple tekbir getirilerek, övgülerle Tanrı'nın anılması, dini açıdan yapılan bir genellemedir.

#### 3.4.1.1.4. Nedensellik

(9-12) *Kudruk katıg tügdümiz/Tengrig üküş ögdümiz/Kemşip atıg tegdimiz/Aldap yana kaçtımız.* (Atların) kuyruk(larını) sıkıca düğümledik; Tanrı'yı pek çok öğdük (ve tekbir getirdik.) Atlarımızı düşman üstüne) sürerek saldırdık; (Arkamıza düşsünler diye onları) aldattık ve kaçtık.)

Metinde Tanrı'nın övülme, tekbir getirilme sebebi, ülkenin fethedilme gayesine dayandırılmıştır. Ayrıca askerlerin, atlarını düşman üzerine sürerek saldırma sebepleri yine düşman tarafın arkalarından gelmesine dayandırılarak sebep-sonuç ilişkisi içerisinde ülkenin fethi, anlam bağlam açısından kuvvetlendirilmek istenmiştir.

#### 3.4.1.1.5. Karşıtlık

(12) *Aldap yana kaçtımız.* (Arkamıza düşsünler diye onları aldattık ve kaçtık.)

(13) *Tünle bile bastımız.* (Onların üzerine geceleyin baskın yaptık.)

Metin genel anlamda düşman taraf ile tezatlık üzerine inşa edilmiştir. Düşmandan kaçılması ifadesi ile baskın yapılması ifadesinde anlamsal bir zıtlık oluşturulmuştur. Metinde vurgulanmak istenen öge, iki zıt unsur dâhilinde verilerek, konu ve verilmek istenen mesajın bütünlüğünün dikkati üzerinde durulmuştur.

#### 3.4.1.1.6. Karşılaştırma

Metinde karşılaştırma ögesi tespit edilmemiştir.

#### 3.4.1.1.7. Zaman

Mınglak ülkesinin fethedilmesi, Uygurların üzerine akın edilmesi gibi ifadeler zaman kavramına işaret etse de metinde sözlüksel olarak zaman ifadesi tespit edilmemiştir.

### 3.4.1.2. GÖNDERİMSEL BAĞDAŞIKLIK

#### 3.4.1.2.1. ÖNCÜL BAĞIMSIZ GÖNDERİM ÖGELERİ

##### 3.4.1.2.1.1. Kişi Adılları

Metinde ismin yerini tutan kişi adılı kullanılmamıştır.

##### 3.4.1.2.1.2. Gösterme Sıfatları

Metinde “o”, “bu”, “şu” gösterme sıfatlarına yer verilmemiştir.

#### 3.4.1.2.2. ARDIL BAĞIMLI GÖNDERİM ÖGELERİ

##### 3.4.1.2.2.1. İyelik Ekleri

*(39) Ila suwın keçtimiz*

Suw+ (İK) +ı (3.TİE) +n (BDE)

(4) *Mınglak ilin açtımız*

İl+ (İK) +i (3.TİE) +n (BDE)

(16) *Mınglak erin bıçtımız*

Er+ (İK) +i (3.TİE) +n (BDE)

(19) *Furhan ewin yıktımız*

Ew+ (İK) +i (3.TİE) +n (BDE)

##### 3.4.1.2.2.2. Belirtme Durumu Eki

*Ila suwın keçtimiz*

Suw+ (İK) +ı (3.TİE) +n (BDE)

*Mınglak ilin açtımız*

İl+ (İK) +i (3.TİE) +n (BDE)

(11) *Kemşip atıg tegdimiz*

At+ (İK) +(ı)g (BDE)

(16) *Mınglak erin bıçtımız*

Er+ (İK) +i (3.TİE) +n (BDE)

(19) *Furhan ewin yıktımız*

Ew+ (İK) +i (3.TİE) +n (BDE)

**3.4.1.2.2.3. Kişi Ekleri**

(2) *Ila suwın keçtimiz*

Keç- (FK) –timiz (BGZ1.ÇKE)

(4) *Mınglak ilin açtımız*

Aç- (FK) –tımız (BGZ1.ÇKE)

(8) *Kuşlar kipi uçtımız*

Uç- (FK) –tımız (BGZ1.ÇKE)

(9) *Kudruk katıg tügdümiz*

Tüg- (FK) –dümiz (BGZ1.ÇKE)

(10) *Tengrig üküş ögdümiz*

Ög- (FK) –dümiz (BGZ1.ÇKE)

(11) *Kemşip atıg tegdimiz*

Teg- (FK) –dimiz (BGZ1.ÇKE)

(12) *Aldap yana kaçtımız*

Kaç- (FK) –tımız (BGZ1.ÇKE)

(13) *Tünle bile bastımız*

Bas- (FK) –tımız (BGZ1.ÇKE)

(14) *Tegme yangak bustımız*

Bus- (FK) –tımız (BGZ1.ÇKE)

(15) *Kesmelerin kestimiz*

Kes- (FK) –timiz (BGZ1.ÇKE)

(16) *Mınglak erin bıçtımız*

Bıç- (FK) –tımız (BGZ1.ÇKE)

(17) *Kelginleyü aktımız*

Ak- (FK) –tımız (BGZ1.ÇKE)

(18) *Kendler üze çıktımız*

Çık- (FK) –tımız (BGZ1.ÇKE)

(19) *Furhan ewin yıktımız*

Yık- (FK) –tımız (BGZ1.ÇKE)

(20) *Burhan üze sıçtımız*

Sıç- (FK) –tımız (BGZ1.ÇKE)

#### 3.4.1.2.3. BİÇİMSEL SÖZLÜKSEL BAĞDAŞIKLIK

##### 3.4.1.2.3.1. Bağlaçlar

(12) *Aldap yana kaçtımız.* (Arkamıza düşsünler diye onları aldattık ve kaçtık.)

Metinde geçen *yana* sözcüğü, bağlam açısından "ve" anlamına gelerek, bağlaç görevini üstlenmiştir.

##### 3.4.1.2.3.2. Değiştirim

Metinde değiştirim ögesi yer almamaktadır.

##### 3.4.1.2.3.3. Eksilti

Metinde eksiltili cümle yapısı kullanılmamıştır.

## 3.5. V. METİN, *YABAKULARA KARŞI SAVAŞ (YABAKULAR KARAHANLILARA KARŞI)*

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 32-33). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 93-94). |
|---|---|---|
| *Budraç yeme kudurdı*<br>*Alpagutın üdürdi*<br>*Süsin yana kadırdı*<br>*Kelgeli-met irkeşür* (I, 144) | (Yabaku boyunun Beyi) Budraç (bizimle savaşmak için öldü) kudurdu; En iyi savaşan yiğitlerini seçti ve askerlerini yine (bize doğru) döndürdü; (üzerimize) gelmek için toplanıyorlar. | Budraç yine kudurdu,<br>Yiğitlerini ayırdı,<br>Ordusunu yine döndürdü,<br>(83/74) Gelmek için toplaşır. |
| *Ertiş suwı Yimeki*<br>*Sıtgap tutar bileki*<br>*Kür-met anıng yüreki*<br>*Kelgeli-met irkişür* (I, 325) | Ertiş suyunun Yemekleri (de) (savaşmak için) bileklerini sıvadılar. Onlar yürekli ve pek cesur (yiğitler)dir. (Üzerimize) gelmek için toplanıyorlar. | İrtiş Suyu Yimeği,<br>Sıvadılar bileği,<br>Pektir onların yüreği,<br>(163/142) Gelmek için toplaşır. |
| *Kelse apang terkenim*<br>*Etilge-met törkünim*<br>*Yadılmagay terkinim*<br>*Emdi çerig çergeşür* (I, 442) | Eğer Hakanım (yardımımıza) gelirse boyum (un işleri) düzelecek, yoluna girecek; toplu halde olan boy çözülmeyecek. Şimdi, ordu (savaşmak için) saflar halinde diziliyor. | Hakanım gelse eğer,<br>Düzelir aşiretler,<br>Dağılmaz cemaatler,<br>(222/191) Artık saflar yerleşir. |
| *(Kelse apang terkenim*<br>*İtilge-met törkünüm*<br>*Tarılmagay törkünüm*<br>*Emdi çerig çergeşür)* (II, 209) | (Eğer Hakanım yardımımıza gelirse boyumun işleri düzelecek, yoluna girecek; toplu halde olan boy dağılmayacak. Şimdi, ordu savaşmak için saflar halinde diziliyor.) | |
| *Bıçgas bitig kılurlar*<br>*And key yeme birürler* | (Boylar, Hakan'a bağlılık) andlaşması yazıyor. (ve | Bir sözleşme yazıyorlar,<br>Üstüne ant veriyorlar, |

| | | |
|---|---|---|
| *Hândın basut tilerler*<br>*Basmıl Çomul tirkeçür* (I, 459) | ondan ayrılmayacaklarına dair) sıkı and veriyorlar. (Yabakulara karşı savaşta) Hakan'dan yardım diliyorlar. Basmıl ve Çomul boyları (bizimle savaşmak üzere) toplanıyorlar. | Handan yardım diliyorlar, (231/200) Basmıl Çomul üşüşür. |
| *Yandı erinç uğrağı*<br>*Keldi berü tıgragı*<br>*Özi kuyı ogrugı*<br>*Alplar kamug tirkeşür* (III, 65) | Galiba (düşman bizimle savaşmak) niyetinden vazgeçti; (bize) habercisi geldi: (Düşman) vadi, koy ve derelerde (mevzilenmiş); yiğitler (savaşmak için) hep toplanıyorlar. | Niyetinden döndü gibi,<br>Habercisi geldi beri,<br>Uğrağı vadinin dibi,<br>(472/378) Bütün alplar saflaşır. |

### 3.5.1. METİN DİL BİLİMSEL İNCELEME

#### 3.5.1.1. TUTARLILIK

##### 3.5.1.1.1. Yineleme

**Törkün**

*Etilge-met törkünim* (boyum(un) işleri düzelecek, yoluna girecek)

(14) *İtilge-met törkünüm* (boyumun işleri düzelecek, yoluna girecek)

(15) *Tarılmagay törkünüm* (toplu halde olan boy dağılmayacak)

**Kelgeli-met irkeşür**

(4) *Kelgeli-met irkeşür* (üzerimize gelmek için toplanıyorlar.)

(8) *Kelgeli-met irkişür* (üzerimize gelmek için toplanıyorlar.)

**Tirkeşür**

(20) *Basmıl Çomul tirkeşür.* (Basmıl ve Çomul boyları (bizimle savaşmak üzere) toplanıyorlar.)

(24) *Alplar kamug tirkeşür.* (Yiğitler (savaşmak için) hep toplanıyorlar.)

*Törk'ün*, "boy, kavim" anlamına gelerek, metinde özne konumunda, öznenin vurgulanması ve bağlamın kuvvetlenmesi maksadıyla üç kere yinelenmiştir. Törk'ün kök halinde olmak üzere iyelik ve belirtme ekleri alarak, çekime girmiş şekilde görülmektedir. Yabakulara karşı savaşı anlatan bu manzum metinde, düşmanın savaş açması, halkı basmak için toplanması, nakarat halinde tekrarlanarak, vurgulanan savaş teması yinelenmiştir. Yiğitlerin ve özel olarak verilen boy adları, Basmıl ve Çomul boylarının, savaşmak için toplanması yine metinde konu bütünlüğünü sağlamak maksadıyla tekrarlanan ögeler arasında yer almıştır.

#### 3.5.1.1.2. Özelleştirme

(4-8) *Ertiş suwı yimeki/Sıtgap tutar bileki/Kür-met anıng yüreki/Kelgeli-met irkişür.* (Ertiş suyunun yemekleri de (savaşmak için) bileklerini sıvadılar. Onlar yürekli ve pek cesur (yiğitler)dir. (Üzerimize) gelmek için toplanıyorlar.)

Metinde hâkim olan savaş teması, yiğitlerin cesur ve yürekli oluşu, yiğitlerin savaşa hazırlanışı basit bir anlatım ifadesi ile anlatılmak yerine *sıtgap bileki* "bileklerini sıvamaları" şeklinde savaş için yapılan hazırlık özelleştirme durumu ile anlatılmıştır.

#### 3.5.1.1.3. Genelleştirme

(9-12) *Kelse apang terkenim/Etilge-met törkünim/Yadılmagay terkinim/Emdi çerig çergeşür.* (Eğer hakanım yardımımıza gelirse boyumun işleri düzelecek, yoluna girecek, toplu halde olan boy çözülmeyecek. Şimdi, ordu savaşmak için saflar halinde diziliyor).

Metinde hakan temasının gücü, hakanın yetkinliği, kudreti, savaşın seyrini değiştirecek düzeyi, erlerine edeceği yardım gibi unsurlar, Türk topluluklarında hakana atfedilen olumlu genel özellikler arasında yer alarak metinde de hakanın yardıma gelmesi üzerine boyun işlerinin düzelmesi genelleştirme unsuru ile ele alınmıştır.

#### 3.5.1.1.4. Nedensellik

(17-20) *Bıçgas bitig kılurlar/And key yeme birürler/Handın basut tilerler/Basmıl Çomul tirkeşür.* (Boylar, Hakan'a bağlılık andlaşması yazıyor. (ve ondan ayrılmayacaklarına dair) sıkı and veriyorlar. (Yabakulara karşı savaşta) Hakan'dan yardım diliyorlar. Basmıl ve Çomul boyları (bizimle savaşmak üzere) toplanıyorlar.

Metinde hâkim olan savaş teması, genel anlamda neden-sonuç ilişkisi içerisinde ele alınmıştır. Boyların savaşta bozguna uğratılması durumunda ant vermeleri, hakana bağlılık yemini etmeleri, savaşta yenilgiye uğratılma sebebi üzerinde işlenmiştir. Yabakulara karşı

savaşta, hakandan yardım dilenmesi, boyların savaşmak üzere toplanması bir neden-sonuç ilişkisi içerisinde değerlendirilmiştir.

#### 3.5.1.1.5. Karşıtlık

Metinde karşıtlık ögesi bulunmamaktadır.

#### 3.5.1.1.6. Karşılaştırma

Yabakulara karşı savaş metni olan bu manzumede, Yabakular ile Basmıl ile Çomul boyları genel karşılaştırmaya tabi tutulmuştur. Yabaku boyu en iyi savaşan yiğitlerini seçerken Basmıl ve Çomul boyları karşısında savaşmaktan vazgeçip antlaşma yolunu seçmiştir.

#### 3.5.1.1.7. Zaman

Metinde zaman kavramı olarak "şimdi" anlamına gelen *emdi* sözcüğü kullanılmıştır. Metinde Yabakular ile Basmıl, Çomul boylarının savaşından bahsedilerek 1045-1055 yıllarına işaret edildiği görülmektedir.

### 3.5.1.2. GÖNDERİMSEL BAĞDAŞIKLIK

### 3.5.1.2.1. ÖNCÜL BAĞIMSIZ GÖNDERİM ÖGELERİ

#### 3.5.1.2.1.1. Kişi Adılları

(7) *Kür-met anıng yüreki* (Onlar yürekli ve pek cesur yiğitlerdir.)

Metinde kişi adılı olarak "onlar" anlamına gelen *anıng* sözcüğünün kullanıldığı görülmektedir.

#### 3.5.1.2.1.2. Gösterme Sıfatları

Metinde gösterim sıfatı yer almamaktadır.

### 3.5.1.2.2. ARDIL BAĞIMLI GÖNDERİM ÖGELERİ

#### 3.5.1.2.2.1. İyelik Ekleri

*Alpagutın üdürdi*

Alpagut+ (İK) +ı (3.TİE) +n (BDE)

*Süsin yana kadırdı*

Sü+ (İK) +si (3.TİE) +n (BDE)

*Kür-met anıng yüreki*

Yürek+ (İK) +i (3.TİE)

*Ertiş suwı yimeki*

Suw+ (İK) +ı (3.TİE)

Yimek+ (İK) +i (3.TİE)

*Sıtgap tutar bileki*

Bilek+ (İK) +i (3.TİE)

*Kelse apang terkenim*

Terken+ (İK) +(i)m (1.TİE)

*Etilge-met törkünim*

Törkün+ (İK) +(i)m (1.TİE)

*Yadılmagay terkinim*

Terkin+ (İK) +(i)m (1.TİE)

*Yandı erinç uğragı*

Ugrag+ (İK) +ı (3.TİE)

*Keldi berü tıgragı*

Tıgrag+ (İK) +ı (3.TİE)

*Özi kuyı ogrugı*

Ogrug+ (İK) +ı (3.TİE)

**3.5.1.2.2.2. Belirtme Durumu Eki**

(2) *Alpagutın üdürdi*

Alpagut+ (İK) +ı (3.TİE) +n (BDE)

(3) *Süsin yana kadırdı*

Sü+ (İK) +si (3.TİE) +n (BDE)

**3.5.1.2.2.3.Kişi Ekleri**

*(1) Budraç yeme kudurdı*

Kudur- (FK) –dı (BGZ3.TKE)

*(2) Alpagutın üdürdi*

Üdür- (FK) –di (BGZ3.TKE)

*(3) Süsin yana kadırdı*

Kadır- (FK) –dı (BGZ3.TKE)

*(4) Kelgeli-met irkeşür*

İrkeş- (FK) –(ü)r (Gen. Z.3.TKE)

*(5) Sıtgap tutar bileki*

Tut- (FK) –(a)r (Gen. Z.3.TKE)

*Kelgeli-met irkişür*

İrkiş- (FK) –(ü)r (Gen. Z.3.TKE)

(9) *Kelse apang terkenim*

Kel- (FK) –se (ŞK3.TKE)

(11) *Yadılmagay terkinim*

Yadıl- (FK) –magay (Olumsuz Gel. Z.3.TKE)

(12) *Emdi çerig çergeşür*

Çergeş- (FK) –(ü)r (Gen. Z.3.TKE)

(15) *Tarılmagay törkünüm*

Tarıl- (FK) –magay (Olumsuz Gel. Z.3.TKE)

(17) *Bıçgas bitig kılurlar*

Kıl- (FK) –(u)rlar (Gen. Z.3.ÇKE)

(18) *And key yeme birürler*

Bir- (FK) –(ü)rler (Gen. Z.3.ÇKE)

(19) *Hândın basut tilerler*

Tile- (FK) –rler (Gen. Z.3.ÇKE)

(21) *Yandı erinç ugragı*

Yan- (FK) –dı (BGZ3.TKE)

(22) *Keldi berü tıgragı*

Kel- (FK) –di (BGZ3.TKE)

### 3.5.1.2.3. BİÇİMSEL SÖZLÜKSEL BAĞDAŞIKLIK

#### 3.5.1.2.3.1. Bağlaçlar

(3) *Süsin yana kadırdı.* (Askerlerini yine bize doğru döndürdü.)

(9) *Kelse apang terkenim* (Eğer hakanım yardımımıza gelirse)

(18) *And key yeme birürler.* (Ve ondan ayrılmayacaklarına dair sıkı and veriyorlar.)

Metinde *yana* "yine", "ve", "da", "de"; *apang* "eğer", "şayet"; *yeme* "ve", "de", "da", "yine" anlamlarına gelen bağlaçlar kullanılmıştır.

#### 3.5.1.2.3.2. Değiştirim

Metinde değiştirim ögesi yer almamaktadır.

#### 3.5.1.2.3.3. Eksilti

Metinde eksiltili cümle yapısı yer almamaktadır.

### 3.6. VI. METİN, *YABAKULARA KARŞI SAVAŞ B (KARAHANLI ORDUSU YABAKU SEFERİNDE)*

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 36-37). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 95). |
|---|---|---|
| *Tünle bile köçelim*<br>*Yamar suwın keçelim*<br>*Terngük suwın içelim*<br>*Yuwga yağı uwulsun (II, 5)* | Geceleyin göçelim ve Yamar Suyu'nu geçelim. Onların kaynak sularından içelim; zayıf düşman (elimizde iyice) ufalansın, azalsın! | Geceleyin göçelim,<br>Yamar Suyu'nu geçelim,<br>Kaynak suyunu içelim,<br>Yufka yağı ufalansın (266/234) |
| *(Biz) tang ata yortalım*<br>*Budraç kanın irtelim*<br>*Basmıl begin örtelim*<br>*Emdi yiğit yuwulsun (III, 355)* | (Sabahleyin) tan atarken yola çıkalım ve (Yabakuların başbuğu) Budraç'ın kanını isteyelim; Basmılların beyini (de) yakalım! Şimdi, yiğitler (bunun için) toplansın, bir araya gelsin! | Tan atınca at salalım,<br>Budraç'tan öç alalım,<br>Basmıl beyini yakalım,<br>Artık gençler toplansın (600/492) |
| *Kıkrıp atıg kemşelim*<br>*Kalkan süngün çomşalım*<br>*Kaynap yana yumçalım*<br>*Katgı yağı yuwulsun (I, 441)* | Nâra atarak (düşman üzerine) atları(mızı) sürelim; kalkan ve mızraklar (imiz) la (düşman safları içine) dalalım! (Önce, öfkeden) kaynayıp köpürmüşçesine (dövüşelim), sonra (eğer barış dileğinde bulunurlarsa) yumuşayalım; (öyle ki) sert düşman yumuşasın, yatışsın ve yola gelsin! | Nara atıp at sürelim,<br>Kalkan, mızrakla dalalım,<br>Kaynayalım, durulalım,<br>Katı düşman yumuşasın (221/191) |
| *Tegre awıp egrelim*<br>*Attın tüşüp yügrelim* | (Düşmanın) etrafını çepe-çevre kuşatalım ve atlardan | Çevresini sarıp eğirelim,<br>Attan inerek yüğürelim, |

| | | |
|---|---|---|
| *Arslanlayu kükrelim*<br>*Küçi anın kewilsün (II, 137)* | inerek (düşmana doğru) koşar adım ilerleyelim. Arslanlar gibi kükreyelim (ki) (düşmanın moral) gücü böylece azalsın. | Aslan gibi kükreyelim, (270/237) Böylece gücü gevşesin. |

### 3.6.1. METİN DİL BİLİMSEL İNCELEME

#### 3.6.1.1. TUTARLILIK

##### 3.6.1.1.1. Yineleme

**Suwın**

(2) *Yamar suwın keçelim.* (Yamar Suyu'nu geçelim.)

(3) *Terngük suwın içelim*. (Onların kaynak sularından içelim.)

**Yagı**

(4) *Yuwga yagı uwulsun*. (Zayıf düşman elimizde iyice ufalansın, azalsın!)

(7) *Katgı yagı yuwılsın.* (Öyle ki sert düşman yumuşasın, yatışsın ve yola gelsin!)

Metinde Yabkularla olan savaşı anlatan bu ikinci manzumede fethedilecek bölgenin kaynakları ve düşmanın durumu yinelenerek konu bütünlüğünde dikkat çekilmek istenen unsur belirginleştirilmiştir.

##### 3.6.1.1.2. Özelleştirme

(1-4) *Tünle bile köçelim/Yamar suwın keçelim/Terngük suwın içelim/Yuwga yagı uwulsun.* (Geceleyin göçelim ve Yamar Suyu'nu geçelim. Onların kaynak sularından içelim; zayıf düşman (elimizde iyice) ufalansın, azalsın!)

Manzumede özelleştirme unsuru ilk dört dizede karşımıza çıkmaktadır. Düşmanın galip edilmesi, yenilgiye ve bozguna uğratılması basit bir anlatım yerine zayıflatılarak, *uwul*- "ufalanmak" mecazıyla dile getirilerek özel bir ifadeyle anlatılmıştır. Düşmanın, karşı taraftan ufalanarak azalması, yere serilmesi özelleştirilmiştir.

##### 3.6.1.1.3. Genelleştirme

(12-16)*Tegre awıp egrelim/Attın tüşüp yügrelim/Arslanlayu kükrelim/Küçi anın kewilsün.* ((Düşmanın) etrafını çepe-çevre kuşatalım ve atlardan inerek (düşmana doğru) koşar adım ilerleyelim. Arslanlar gibi kükreyelim (ki) (düşmanın moral) gücü böylece azalsın.)

Metinde savaş tasviri göze çarpmaktadır. Türklerin savaşta motivasyonlarını yerine getirmek için kullandığı ifadeler olan *arslanlayu kükrelim* "arslan gibi kükremek" deyimi ile düşman gücünün zayıflayacağı inancı genelleştirilmiştir. Türkün bir arslan gibi kükreyerek düşmanın yenilgiye uğratılması genellemesi ile inanç motifi karşımıza çıkmaktadır.

#### 3.6.1.1.4. Nedensellik

(9-12) *Kıkrıp atıg kemşelim/Kalkan süngün çomşalım/Kaynap yana yumçalım/Katgı yagı yuwulsun.* (Nâra atarak (düşman üzerine) atları(mızı) sürelim; kalkan ve mızraklar (imiz) la (düşman safları içine) dalalım! (Önce, öfkeden) kaynayıp köpürmüşçesine (dövüşelim), sonra (eğer barış dileğinde bulunurlarsa) yumuşayalım; (öyle ki) sert düşman yumuşasın, yatışsın ve yola gelsin!)

Metinde neden-sonuç ilişkisi bir varsayım üzerine kurulmuştur. Düşmana yapılan savaşta barış dileğinde bulunmaları karşılığında tutundukları sert tavırdan vazgeçmelerinin sebebi ve şartı düşmanın durumuna atfedilmiştir.

#### 3.6.1.1.5. Karşıtlık

Metinde yatışmak, yola gelmek ile arslan gibi kükremek ve kuşatmak kelimeleri arasında karşıtlık oluşturulmuştur. Arslan gibi kükreyen savaşta bir diğer tarafı oluşturan boy ile düşmanın yola gelmesi durumu tezatlıkla, anlam bağlam açısından kuvvetlendirilmek üzere verilmiştir.

(11) *Kaynap yana yumşalım.* (Eğer barış dileğinde bulunurlarsa yumuşayalım.)

(12) *Katgı yagı yuwılsın.* (Sert düşman yumuşasın, yatışsın ve yola gelsin.)

Metinde geçen *katgı* "katı" ile *yumşak* "yumuşak" kelimeleri arasında düşmanın iki karşıt durumu gözler önüne serilmiştir.

#### 3.6.1.1.6. Karşılaştırma

Metinde karşılaştırma ögesi yer almamaktadır.

#### 3.6.1.1.7. Zaman

Metnin ilk dizesinde geçen *tünle* "geceleyin", ikinci dizede geçen *emdi* "şimdi" kelimeleri zaman göndergeleridir ve metnin genelinde Yabakulara karşı verilen savaş zamanına işaret edildiği görülmektedir.

### 3.6.1.2. GÖNDERİMSEL BAĞDAŞIKLIK

#### 3.6.1.2.1. ÖNCÜL BAĞIMSIZ GÖNDERİM ÖGELERİ

##### 3.6.1.2.1.1. Kişi Adılları

Metinde ismin yerini tutan kişi adılları yer almamaktadır.

##### 3.6.1.2.1.2. Gösterme Sıfatları

Metinde gösterim sıfatlarına yer verilmemiştir.

#### 3.6.1.2.2. ARDIL BAĞIMLI GÖNDERİM ÖGELERİ

##### 3.6.1.2.2.1. İyelik Ekleri

(4) *Terngük suwın içelim*

Suw+ (İK) +ı (3.TİE) +n (BDE)

(5) *Budraç kanın irtelim*

Kan+ (İK) +ı (3.TİE) +n (BDE)

(6) *Basmıl begin örtelim*

Beg+ (İK) +i (3.TİE) +n (BDE)

##### 3.6.1.2.2.2. Belirtme Durumu Eki

(5) *Terngük suwın içelim*

Suw+ (İK) +ı (3.TİE) +n (BDE)

(5)*Budraç kanın irtelim*

Kan+ (İK) +ı (3.TİE) +n (BDE)

(6)*Basmıl begin örtelim*

Beg+ (İK) +i (3.TİE) +n (BDE)

##### 3.6.1.2.2.3. Kişi Ekleri

*(1) Tünle bile köçelim*

Köç- (FK) –elim (İstek K.1.ÇK)

*(2) Yamar suwın keçelim*

Keç- (FK) –elim (İstek K.1.ÇK)

*(3) Terngük suwın içelim*

İç- (FK) –elim (İstek K.1.ÇK)

*(4) Yuwga yağı uwulsun*

Uwul- (FK) –sun (Emir İstek 3.TK)

*(5) Biz tang ata yortalım*

Yort- (FK) –alım (İstek K.1.ÇK)

*(6) Budraç kanın irtelim*

İrt- (FK) –elim (İstek K.1.ÇK)

*(7) Basmıl begin örtelim*

Ört- (FK) –elim (İstek K.1.ÇK)

*(8) Emdi yiğit yuwulsun*

Yuwul- (FK) –sun (Emir İstek 3.TK)

*(9) Kıkrıp atıg kemşelim*

Kemş- (FK) –elim (İstek K.1.ÇK)

*(10) Kalkan süngün çomşalım*

Comş- (FK) –alım (İstek K.1.ÇK)

*(11) Kaynap yana yumçalım*

Yumç- (FK) –alım (İstek K.1.ÇK)

*(12) Tegre awıp egrelim*

Egir- (FK) –elim (İstek K.1.ÇK)

*(13) Attın tüşüp yügrelim*

Yügür- (FK) –elim (İstek K.1.ÇK)

*(14) Arslanlayu kükrelim*

Kükre- (FK) –elim (İstek K.1.ÇK)

*(15) Küçi anın kewilsün*

Kewil- (FK) –sün (Emir İstek 3.TK)

### 3.6.1.2.3. BİÇİMSEL SÖZLÜKSEL BAĞDAŞIKLIK

#### 3.6.1.2.3.1. Bağlaçlar

(11) *Kaynap yana yumşalım.* (Eğer barış dileğinde bulunurlarsa yumuşayalım.)

Metinde geçen *yana* ifadesi, "yine", "eğer", "şayet" anlamında kullanılan bir bağlaçtır. Düşmanın durumuna göre eylemlerini değiştireceklerini belirten karşı taraf olan halk, bağlamı güçlendirmek için şart koşmuş ve bunu da bağlaçla belirtmiştir.

#### 3.6.1.2.3.2. Değiştirim

(16) *Küçi anın kewilsün.* (Düşmanın moral gücü böylece azalsın.)

Metinde geçen *anın* sözcüğü, "böylece", "bu şekilde", "bunun gibi", "onun gibi" anlamlarında kullanılan bir değiştirim ögesidir. Kendisinden önceki ifadeye bağlı olan bu değiştirim unsuru, metin bağlamında düşmanın gücünü zayıflatacak unsuru önceden dile getirildiği belirtilmiştir.

#### 3.6.1.2.3.3. Eksilti

Metinde eksiltili cümle yapısına yer verilmemiştir.

## 3.7. VII. METİN, *BİLİNMEYEN BİR SAVAŞLA İLGİLİ MANZUME (SAVAŞ VE YİĞİTLİK)*

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 40-43). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 87-89). |
|---|---|---|
| *Öpkem kelip ugradım*<br>*Arslan-layu kükredim*<br>*Alplar başın togradım*<br>*Emdi meni kim tutar (I, 125)* | Kızıp öfkelenerek (düşman üzerine) saldırdım. Arslan gibi kükredim (ve nâra attım). (Nice) yiğitlerin başlarını doğradım. (Savaşırken) "Şimdi beni kim tutacak?" (diye meydan okudum.) | Öfkem gelip uğradım,<br>Arslan gibi kükredim,<br>Alplar başın doğradım,<br>Şimdi beni kim tutar?<br>(75/62) |
| *Tokış içre urıştım*<br>*Ulug birle karıştım*<br>*Tögüz atın yarıştım*<br>*Aydım emdi al Utar (I, 367)* | Savaşta (ben de) vuruştum ve (düşmanın) büyüğü ile çarpıştım. Alnı akıtmalı at ile (savaşa girdim ve onu) koşuşturdum. (Okumu düşmana atarak) dedim (ki): "Şimdi, al (bakalım ey) Utar!" | Savaş içre vuruştum,<br>Yağı başıyla karşılaştım,<br>Alnı ak atla yarıştım,<br>Bağırdım: "Al bakalım Utar!" (185/158) |
| *Alp eren-ni üdürdüm*<br>*Boynın anı(n)g kadırdım*<br>*Altun kümüş yüdürdüm*<br>*Süsi kalın kim öter (I, 370)* | (Düşmanın) koç yiğitlerini seçip ayırdım; Onların boyunlarını eğdirdim. (Hâzinelerindeki) altın ve gümüş (lerini alıp hayvanlarıma) yükledim. Askerleri (o kadar) çok (idi ki) "Kim (bu kalabalığı yarıp) geçer?" (diye düşündüm.) | Düşman askerini dağıttım,<br>Başbuğunun boynun kanırttım,<br>Altını gümüşü yüklettim,<br>Geçemiyordum, her taraf asker (186/159) |
| *Tapdu manga ilindi*<br>*Emgek körü ulındı* | Tapdu bana tutsak oldu; (çok) ıstırap çektiği için | Tapdu elime düştü,<br>Çok zorluk görüp bıktı, |

| | | |
|---|---|---|
| *Kılmışınga ilendi*<br>*Tutgun bolup ol katar(I, 205)* | (canından) bıktı ve usandı. Yaptıklarına (pişman olup kendisine) ilendi. Tutsak oldu, (böylece) derdi ve sıkıntısı (daha da) arttı. (Düşman, çalım satarcasına) aşırı derecede kalabalık bir ordu ile (üzerimize) geldi. | Yaptıklarına lanet etti,<br>Tutsak oldu, derdi artar (111/100) |
| *Keldi berü arturu*<br>*Birdi ilin ertürü*<br>*Munda kalıp olturu*<br>*Bükri bolup ün büter(I, 219)* | (Fakat, sonunda) ülkesini (bize) vermek zorunda kaldı. (Şimdi, nâçar) kalmış, burada oturuyor; beli bükülmüş, sesi (ise hiç) çıkmıyor. | Çalımla geldi üstümüze,<br>İli ganimet oldu bize,<br>Burda kaldı, geldi dize,<br>Bel bükülür ses biter (117/105) |
| *Başı anıng alıktı*<br>*Kânı yüzüp turuktı*<br>*Bâlıg bolup tagıktı*<br>*Emdi anı kim tutar (I, 192)* | Onun yarası azdı; (yarasından çok) kan aktı (ve bu yüzden durumu) ağırlaştı. Yaralandı ve dağa çıktı; şimdi ona kim yetişip erişebilir (ki)?! | Yarası onun, azıp aktı,<br>Kanı yayılıp birikti,<br>Yaralanıp dağa çıktı,<br>Şimdi ona kim yeter? (105/96) |
| *Kânı akıp yoşuldı*<br>*Kâpı kamug teşildi*<br>*Ölüg bile koşuldı*<br>*Tugmış küni uş batar (II, 128)* | (Adamın) kanı akıp boşaldı, (Sanki içinde kanlarının bulunduğu vücut) kabı delik deşik oldu. (Şimdi, o) ölüm ile bir ve beraber oldu; doğmuş olan güneşi işte batıyor (artık.) | Kanı akıp saçıldı,<br>Vücut kabı deşildi,<br>Ölülere karıldı,<br>İşte güneşi batar! (332/269) |
| *Tini yeme öçükti*<br>*Eri atı içikti*<br>*İşi takı çölükti*<br>*Sözin anı(n)g kim tutar (II, 118)* | (Adamın) nefesi de kesildi; Askerleri atları (ile birlikte) teslim oldular. İşleri de (böylece) bozulmuş oldu. Onun sözünü (şimdi) kim | Sonunda nefesi kesildi,<br>Erleri, atları teslim oldu,<br>Durumu da bozuldu,<br>Artık sözünü kim tutar? (327/266) |

| | | |
|---|---|---|
| | (dinler ve kim) yerine getirir? | |
| *Karvı çuvaç kuruldı*<br>*Tuğum tiklip uruldı*<br>*Süsi otun oruldı*<br>*Kançuk kaçar ol tutar (I, 194)* | Yuvarlak otağ(ım) kuruldu; Tuğum dikildi ve (davullar) vuruldu; (Düşman) askeri ekin (biçilir) gibi biçildi. (Şimdi, onların başbuğu benden) nasıl kaçar? (Askerlerim onu mutlaka) tutacaktır. | Korunaklı otağ kuruldu,<br>Tuğum dikildi, kös vuruldu,<br>Düşman eri ot gibi biçildi,<br>(106/97) Nasıl kaçar beği?<br>Erim tutar. |
| *Küçi tengi tokıştı*<br>*Uguş konum okuştı*<br>*Çerig tapa yakıştı*<br>*Bizke kelip öç öter (II, 103)* | (Düşman) gücü kuvveti yettiği kadar savaştı; (Bütün) akraba boyları ve yakınlarını (yardıma) çağırdılar ve ordu(muz)a doğru yaklaştılar. | Güç yettiğince savaştılar,<br>Soy sop, oba çağırıştılar,<br>Ordumuza doğru yaklaştılar,<br>Bize gelip öç almak ister (320/262) |
| *Alp-lar arıg alkışur*<br>*Küç bir kılıp arkaşur*<br>*Bir bir üze alkaşur*<br>*Edgermedip ok atar (I, 237)* | Bizim üstümüze gelip öç almak istiyorlar. Yiğitler birbirlerini iyi öldürüyorlar ve güçlerini birleştirip birbirlerine arka oluyorlar. (Yardımlaştıkları için de) birbirlerini alkışlıyor ve övünüyorlar. (Ölümden korkmaksızın) pervasızca (düşmana) ok yağdırıyorlar. | Alplar yaman vuruşur,<br>Sırt verilir, güç birleşir,<br>Övgü övgüye karışır,<br>Ölüme aldırmaz, ok atar (125/110) |
| *Eren arıg örpeşür*<br>*Öçin kekin irteşür*<br>*Sakal tutup tartışur*<br>*Köksi ara ot tüter (I, 230)* | Yiğitler birbirlerini kızıştırıyor ve iyice kabarıyorlar; intikam hırsı ve öfkeyle (basımlarını) araştırıyorlar. (Savaş iyice kızıştığından) birbirlerinin sakallarından tutup saç saça | Erler iyice kabarır,<br>Öçle, kinle bakışır,<br>Sakal tutup çekişir,<br>Göğüslerde ateş tüter (122/108) |

| | | |
|---|---|---|
| | baş başa çekişiyorlar. (Sanki) göğüslerinde (intikam) ateşi (yanıyor ve) tütüyor. (Düşman savaşta), gerçek bir yiğit (gibi) dövüştü ve koşturup durdu. | |
| *Tıgraklanıp sekirtti*<br>*Erin atın yügürtti*<br>*Bizni kamug engitti*<br>*Andag suke kim yeter (II, 274)* | Askerlerini ve atlarını üzerimize saldırttı. (Yiğitliği ve savaşçılığı ile) hepimizi hayretler içinde bıraktı Böyle bir askere kim karşı koyabilir? | Dayanıp üstümüze seğirtti,<br>Erini, atını koşturttu,<br>Bizi, hepimizi şaşırttı,<br>Böyle bir orduya kim yeter? (404/314) |
| *Emdi üdın odundı*<br>*Kidin telim öküdi*<br>*İl bolgalı ikendi*<br>*Andag erig kim utar (I, 200)* | (Düşman) şimdi uykudan uyandı (ve aklı başına geldi); (barış zamanındaki gafleti ve gevşekliğinden ötürü) sonradan çok pişmanlık duydu. (Bizimle) barış yapmak için (de) inatçılık etti. Böyle bir adamı (benden başka) kim yenebilir ki?! | Ancak uyandı uykudan,<br>Neden sonra oldu pişman,<br>Direndi, kaçtı barıştan,<br>Böyle eri kim üter? (109/98) |
| *İşi anı(n)g artaşıp*<br>*Ograk bile örteşip*<br>*Boynın alıp kadrışıp*<br>*Tutgun alıp kul satar (II, 219)* | Onun işi bozulmuştu; Oğrak'lar ile (savaşa) tutuştu ve onların boyunlarını bükerek (her birini) tutsak etti; (şimdi kurtulmalık alarak her birini köle gibi) satıyor. | |

### 3.7.1. METİN DİL BİLİMSEL İNCELEME

#### 3.7.1.1. TUTARLILIK

##### 3.7.1.1.1. Yineleme

**Er**

(30) *Eri atı içikti.* (Askerleri atları ile birlikte teslim oldular.)

(50) *Erin atın yügürtti.* (Askerlerini ve atlarını üzerimize saldırttı.)

(56) *Andag erig kim utar.* (Böyle bir adamı (benden başka) kim yenebilir ki?)

**Süsi**

(12) *Süsi kalın kim öter.* (Askerleri (o kadar) çok (idi ki) "Kim (bu kalabalığı yarıp geçer?" (diye düşündüm.)

(35) *Süsi otun uruldı.* (Düşman askeri ekin biçilir gibi biçildi.)

**Boyun**

(10) *Boynın anıng kadırdım.* (Onların boyunlarını eğdirdim.)

(59) *Boynın alıp kadrışıp* (ve onların boyunlarını bükerek)

Metinde anlamın bağlam açısından tutarlılığının sağlanması, tekrarlanan kelimeler ile konu bütünlüğünde verilen mesajla gerçekleştirilmiştir. "Asker, adam, er" anlamlarına gelen *er* kelimesi iyelik ve belirtme durum eki almış şekilde karşımıza çıkmaktadır. Konu ve tema bakımından savaş ile ilgili olan bu manzumede yine "asker" anlamına gelen *sü* kelimesinin tekrarlandığı dikkat çekmektedir. Yapılan savaşta düşmanın boynunu eğen boy aynı zamanda boyunlarını büktüğünü yineleyerek, savaşta galip gelindiğinin altını tekrarla çizmiştir.

##### 3.7.1.1.2. Özelleştirme

(10) *Boynın anıng kadırdım.* (Onların boyunlarını eğdirdim.)

(47) *Sakal tutup tartışur.* (Saç saça baş başa çekişiyorlar.)

Metinde özelleştirme ifadesi, *boynın kadır-* "boyun eğdirmek" deyimi ile *sakal tutup tartış-* "saç saça baş başa çekişmek" eylemi ile karşımıza çıkmaktadır. Düşmanın yere serilmesi, bozguna uğratılması detaylandırılarak özel bir ifade ile boyun eğdirme tabiri ile

anlatılırken, savaşın kızışması, askerlerin hararetli çatışması mecazlı bir ifade ile saç saça baş başa çekişmek ile aktarılarak özelleştirilmiştir.

#### 3.7.1.1.3. Genelleştirme

(20) *Bükri bolup ün büter.* (Beli bükülmüş, sesi ise hiç çıkmıyor.)

(29-32) *Tını yeme öçükti/Eri atı içikti/İşi takı çölükti/Sözin anıng kim tutar.* (Adamın nefesi de kesildi; askerleri atları ile birlikte teslim oldular. İşleri de böylece bozulmuş oldu. Onun sözünü şimdi kim dinler ve kim yerine getirir?)

Metinde genelleştirme ifadesi düşmanın yenildiği takdirde gösterdiği tavır ve tutum ile karşımıza çıkmaktadır. Düşman bozguna uğratıldığında, ülkesi elinden alındığında, karşı tarafa tam anlamıyla teslim olduğunda boynu ve beli bükük, sessiz bir şekilde biat etmektedir. Burada da düşmanın yenildiğindeki durumu genelleştirilmiştir. Yenilen düşman, teslim olduğunda ona biat eden topluluk veya boyun bu durumda sözünü dinleyecek, emirlerini yerine getirecek kimsesinin kalmaması durumu genelleştirilmiştir. Yiğit bir şekilde savaşıp gerekirse canından geçip şehit olmak yerine teslim olanların durumu genel geçer bir ifade ile dile getirilmiştir.

#### 3.7.1.1.4. Nedensellik

(13-16) *Tapdu manga ilindi/Emgek körü ulındı/Kılmışınga ilendi/Tutgun bolup ol katar.* (Tapdu bana tutsak oldu; ıstırap çektiği için canından bıktı ve usandı. Yaptıklarına pişman olup kendisine ilendi. Tutsak oldu, derdi ve sıkıntısı da arttı.)

Metinde nedensellik, Tapdu boyunun esir oluşuyla canından usanması, ıstırap çektiği için, düşman eline kalması sebebiyle yaptıklarına pişman olması ve tutsaklığının neticesinde derdinin artmasıyla işlenmiştir.

#### 3.7.1.1.5. Karşıtlık

(5) *Tokış içre urıştım.* (Savaşta ben de vuruştum.)

(55) *İl bolgalı ikendi.* (Bizimle barış yapmak için inatçılık etti.)

VII. metin bir savaşı, düşmanın boynunun bükülmesini anlatmaktadır. Yiğit bir şekilde savaşarak düşmanını alt eden bu boy ile karşıt tarafı oluşturan düşmanın barışa yeltenmemesi üzerine savaşın kızışması, savaş-barış karşıtlığından yararlanarak, konu bütünlüğünce ele alınmıştır.

#### 3.7.1.1.6. Karşılaştırma

(49-52) *Tıgraklanıp sekirtti/Erin atın yügürtti/Bizni kamug engitti/Andag suke kim yeter.* (Askerlerini ve atlarını üzerimize saldırttı. (Yiğitliği ve savaşçılığı ile) hepimizi hayretler içinde bıraktı Böyle bir askere kim karşı koyabilir?)

Metnin genel temasında bir karşılaştırma söz konusudur. Metin genel anlamda bir cengi tema edinirken, düşman ile savaşan diğer boyun durumu, savaştaki tarafları, yenilgisi, bir boyun yiğitçe savaşırken diğer boyun teslim olması, bir boyun sözünün geçerken, diğer boyun teslim olması ve boyun eğmesi sonucunda sözünün dinlenmemesi gibi durumlar karşılaştırmayla işlenmiştir.

#### 3.7.1.1.7. Zaman

(53) *Emdi udın odundı.* (Düşman şimdi uykudan uyandı.)

(54) *Kidin telim ökündi.* (Sonradan çok pişmanlık duydu.)

Metinde sözlüksel zaman ifadeleri olarak *emdi*, "şimdi"; *kidin* "sonradan" sözcükleri kullanılmıştır.

### 3.7.1.2. GÖNDERİMSEL BAĞDAŞIKLIK

#### 3.7.1.2.1. ÖNCÜL BAĞIMSIZ GÖNDERİM ÖGELERİ

##### 3.7.1.2.1.1. Kişi Adılları

(4) *Emdi meni kim tutar.* (Şimdi beni kim tutacak?)

(21) *Başı anıng alıktı*. (Onun yarası azdı.)

(40) *Bizke kelip öç öter.* (Bizim üstümüze gelip öç almak istiyorlar.)

(51) *Bizni kamug engitti.* (Hepimizi hayretler içinde bıraktı.)

(57) *İşi anıng artaşıp.* (Onun işi bozulmuştu.)

Metinde kişi adılı olarak *bizke, bizni, anıng, meni* ifadeleri kullanılmıştır. Doğrudan ismin, öznenin yerini alan bu sözcükler ile düşman ile karşı taraf kastedilmiştir.

##### 3.7.1.2.1.2. Gösterme Sıfatları

Metinde gösterim sıfatına yer verilmemiştir.

### 3.7.1.2.2. ARDIL BAĞIMLI GÖNDERİM ÖGELERİ

#### 3.7.1.2.2.1. İyelik Ekleri

(1) *Öpkem kelip ugradım*

Öpke+ (İK) +m (1.TİE)

(3) *Alplar başın togradım*

Baş+ (İK) +ı (3.TİE) +n (BDE)

(7) *Tögüz atın yarıştım*

At+ (İK) +ı (3.TİE) +n (BDE)

(10) *Boynın anı(n)g kadirdim*

Boyun+ (İK) +ı (3.TİE) +n (BDE)

(12) *Süsi kalın kim öter*

Sü+ (İK) +si (3.TİE)

(18) *Birdi ilin ertürü*

İl+ (İK) +i (3.TİE) +n (BDE)

(21) *Başı anıng alıktı*

Baş+ (İK) +ı (3.TİE)

(30) *Eri atı içikti*

Er+ (İK) +i (3.TİE)

At+ (İK) +ı (3.TİE)

(31) *İşi takı çölükti*

İş+ (İK) +i (3.TİE)

(32) *Sözin anı(n)g kim tutar*

Söz+ (İK) +i (3.TİE) +n (BDE)

(34) *Tuğum tiklip uruldı*

Tug+ (İK) +(u)m (1.TİE)

(37) *Küçi tengi tokıştı*

Küç+ (İK) +i (3.TİE)

(46) *Öçin kekin irteşür*

Öç+ (İK) +i (3.TİE) +n (BDE)

(50) *Erin atın yügürtti*

Er+ (İK) +i (3.TİE) +n (BDE)

**3.7.1.2.2.2. Belirtme Durumu Eki**

(3) *Alplar başın togradım*

Baş+ (İK) +ı (3.TİE) +n (BDE)

(7) *Tögüz atın yarıştım*

At+ (İK) +ı (3.TİE) +n (BDE)

(9) *Alp eren-ni üdürdüm*

Eren+ (İK) +ni (BDE)

(10) *Boynın anı(n)g kadirdim*

Boyun+ (İK) +ı (3.TİE) +n (BDE)

(18) *Birdi ilin ertürü*

İl+ (İK) +i (3.TİE) +n (BDE)

(24) *Emdi anı kim tutar*

A+ (İA) +nı (BDE)

(32) *Sözin anı(n)g kim tutar*

Söz+ (İK) +i (3.TİE) +n (BDE)

(46) *Öçin kekin irteşür*

Öç+ (İK) +i (3.TİE) +n (BDE)

(50) *Erin atın yügürtti*

Er+ (İK) +i (3.TİE) +n (BDE)

(51) *Bizni kamug engitti*

Biz+ (KA) +ni (BDE)

**3.1.7.1.2.2.3. Kişi Ekleri**

(1) *Öpkem kelip ugradım*

Uğra- (FK) –dım (BGZ1.TKE)

(2) *Arslan-layu kükredim*

Kükre- (FK) –dim (BGZ1.TKE)

(3) *Alplar başın togradım*

Togra- (FK) –dım (BGZ1.TKE)

(5) *Tokış içre urıştım*

Urış- (FK) –tım (BGZ1.TKE)

(6) *Ulug birle karıştım*

Karış- (FK) –tım (BGZ1.TKE)

(7) *Tögüz atın yarıştım*

Yarış- (FK) –tım (BGZ1.TKE)

(8) *Aydım emdi al Utar*

Ay- (FK) –dım (BGZ1.TKE)

(9) *Alp eren-ni üdürdüm*

Üdür- (FK) –düm (BGZ1.TKE)

(10) *Boynın anı(n)g kadırdım*

Kadır- (FK) –dım (BGZ1.TKE)

(11) *Altun kümüş yüdürdüm*

Yüdür- (FK) –düm (BGZ1.TKE)

(13) *Tapdu manga ilindi*

İl+ (İK) –in (İFYE) –di (BGZ3.TKE)

(14) *Emgek körü ulındı*

Ulın- (FK) –dı (BGZ3.TKE)

(15) *Kılmışınga ilendi*

İlen- (FK) –di (BGZ3.TKE)

(17) *Keldi berü arturu*

Kel- (FK) –di (BGZ3.TKE)

(18) *Birdi ilin ertürü*

Bir- (FK) –di (BGZ3.TKE)

(20) *Bükri bolup ün büter*

Büt- (FK) –(e)r (Gen. Z.3.TKE)

(21) *Başı anıng alıktı*

Alık- (FK) –tı (BGZ3.TKE)

(22) *Kânı yüzüp turuktı*

Turuk- (FK) –tı (BGZ3.TKE)

(23) *Bâlıg bolup tagıktı*

Tagık- (FK) –tı (BGZ3.TKE)

(25) *Kânı akıp yoşuldı*

Yoşul- (FK) –dı (BGZ3.TKE)

(26) *Kâpı kamug teşildi*

Teşil- (FK) –di (BGZ3.TKE)

(27) *Ölüg bile koşuldı*

Koşul- (FK) –dı (BGZ3.TKE)

(28) *Tugmış küni uş batar*

Bat- (FK) –(a)r (Gen. Z.3.TKE)

(29) *Tini yeme öçükti*

Öçük- (FK) –ti (BGZ3.TKE)

(30) *Eri atı içikti*

İçik- (FK) –ti (BGZ3.TKE)

(31) *İşi takı çölükti*

Çölük- (FK) –ti (BGZ3.TKE)

(33) *Karvı çuvaç kuruldı*

Kurul- (FK) –dı (BGZ3.TKE)

(34) *Tuğum tiklip uruldı*

Urul- (FK) –dı (BGZ3.TKE)

(35) *Süsi otun oruldı*

Orul- (FK) –dı (BGZ3.TKE)

(38) *Uguş konum okuştı*

Okuş- (FK) –tı (BGZ3.TKE)

(39) *Çerig tapa yakıştı*

Yakış- (FK) –tı (BGZ3.TKE)

(40) *Bizke kelip öç öter*

Öt- (FK) –(e)r (Gen. Z.3.TKE)

(41) *Alp-lar ang alkışur*

Alkış- (FK) –(u)r (Gen. Z.3.TKE)

(42) *Küç bir kılıp arkaşur*

Arkaş- (FK) –(u)r (Gen. Z.3.TKE)

(44) *Edgermedip ok atar*

At- (FK) –(a)r (Gen. Z.3.TKE)

(45) *Eren ang örpeşür*

Örpeş- (FK) –(ü)r (Gen. Z.3.TKE)

(46) *Öçin kekin irteşür*

İrteş- (FK) –(ü)r (Gen. Z.3.TKE)

(47) *Sakal tutup tartışur*

Tartış- (FK) –(u)r (Gen. Z.3.TKE)

(48) *Köksi ara öt tüter*

Tüt- (FK) –(e)r (Gen. Z.3.TKE)

(49) *Tıgraklanıp sekirtti*

Sekirt- (FK) –ti (BGZ3.TKE)

(50) *Erin atın yügürtti*

Yügürt- (FK) –ti (BGZ3.TKE)

(51) *Bizni kamug engitti*

Engit- (FK) –ti (BGZ3.TKE)

(53) *Emdi üdın odundı*

Odun- (FK) –dı (BGZ3.TKE)

(54) *Kidin telim öküdi*

Ökün- (FK) –di (BGZ3.TKE)

(55) *İl bolgalı ikendi*

İken- (FK) –di (BGZ3.TKE)

(60) *Tutgun alıp kul satar*

Sat- (FK) –(a)r (Gen. Z.3.TKE)

### 3.7.1.2.3. BİÇİMSEL SÖZLÜKSEL BAĞDAŞIKLIK

#### 3.7.1.2.3.1. Bağlaçlar

(27) *Ölüg bile koşuldı*. (Ölüm ile bir ve beraber oldu.)

(29) *Tını yeme öçükti*. (Nefesi de kesildi.)

(31) *İşi takı çölükti*. (İşleri de bozulmuş oldu.)

Metinde bağlaç görevini üstelenen kelimeler, *bile, yeme, takı* şeklinde tespit edilmiştir. "İle", "ve", "de", "da" anlamlarında kullanılan bu bağlaçlar, metinde daha önce gerçekleşen olaylara ilaveten yinelenen unsurları vurgulamaktadır.

#### 3.7.1.2.3.2. Değiştirim

(56) *Andag erig kim utar.* (Böyle bir adamı (benden başka) kim yenebilir ki?)

Metinde kullanılan *andag* kelimesi, "böyle", "şöyle", "onun", "bunun gibi" anlamlara gelerek, kendisinden önceki ifadeye bağlı bir öge olduğunun vurgusu yapılmaktadır. Metinde yapılan savaş temasında erin, kendi yiğitliğini vurgulamak üzere karşı taraftaki düşman gibi adam derken, yenilmiş, teslim olunmuş, tutsak edilmiş, sözünün bile dinlenmediği kişi, önceki dizelerden hareketle kastedilerek, değiştirim ögesinden yararlanılmıştır.

#### 3.7.1.2.3.3. Eksilti

Metinde eksiltili cümle yapısı tespit edilmemiştir.

## 3.8. VIII. METİN, *BİR SAVAŞÇIYA ÖVGÜ (AKILLI YİĞİT)*

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 44-45). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 102). |
|---|---|---|
| *Meni(n)g bile kengeşti*<br>*Bilgi manga tengeşti*<br>*Eren bile süngüşti*<br>*Alplar başın ol yuwar* (III, 393) | (O), benimle (konuştu ve bana) danıştı; aklı ve bilgisi benimki ile denk oldu. (Savaşta) askerlerle çarpıştı. (Şimdi), yiğitlerin başlarını (top gibi) yuvarlıyor. | Benim ile kengeşti,<br>Aklı benimle denkleşti,<br>Erler ile vuruştu,<br>(615/510) Alplar başını yuvarlar. |
| *Udu barıp songdadı*<br>*Tengre turup angdıdı*<br>*Saçın kıra mengdedi*<br>*Arju-layu er awar* (III, 401) | (Onun) ardı sıra gitti (ve onu) kovaladı; etrafını kuşatarak pusuya yattı. (Onu yakalayıp) saçlarını yoldu ve kopardı. (O), çakallar gibi, (bir insana rastlayınca) onu kuşatır, çember içine alır. | Peşinden gidip vardı,<br>Dolanıp tuzak kurdu,<br>Saçını kesip yoldu,<br>(618/514) Adamı çakallar gibi sarar. |

### 3.8.1. METİN DİL BİLİMSEL İNCELEME

#### 3.8.1.1.TUTARLILIK

##### 3.8.1.1.1. Yineleme

**Bile**

(1) *Mening bile kengeşti.* (O benimle konuştu ve bana danıştı.)

(3) *Eren bile süngüşti.* (Savaşta askerlerle çarpıştı.)

Metinde yinelenen unsur “ile” anlamına gelen vasıta görevi gören *bile* sözcüğüdür. Bile kelimesi ile metinde belirtilmek istenen unsura dikkat çekilmiştir.

#### 3.8.1.1.2. Özelleştirme

(4) *Alplar başın ol yuwar.* (Yiğitlerin başını (top gibi) yuvarlıyor.)

Bilinmeyen bir savaşçıya, yiğit bir ere olan övgü manzumesinde savaşçının düşmanları alt etmesi, kendi dışındaki yiğitlerle olan mücadelesi, onları yenmesi basit bir ifade ile değil de başını yuvarlamak deyimi ile ifade edilerek savaşçının gücünün ifadesi özelleştirilmiştir.

#### 3.8.1.1.3. Genelleştirme

(8) *Arju-layu er awar.* (Çakallar gibi (bir insana rastlayınca) onu kuşatır, çember içine alır.)

Metinde genelleştirme ifadesi, savaşçının bir insana sessizce yaklaşıp, o kişiyi kuşatması, gözlemleyip mücadele etmesi çakal ifadesi ile benzetime sokularak, genelleştirilmiştir.

#### 3.8.1.1.4. Nedensellik

Metinde nedensellik kurulmamıştır.

#### 3.8.1.1.5. Karşıtlık

Metinde karşıtlık bildiren sözcükler tespit edilmemiştir.

#### 3.8.1.1.6. Karşılaştırma

(2) *Bilgi manga tengeşti.* (Aklı ve bilgisi benimki ile denk oldu.)

Metinde bir savaşçının kendisi gibi yiğitçe yetiştirdiği bir diğer savaşçı akıl ve bilgi açısından karşılaştırılmıştır. Savaşçı, kendi yetiştirdiği erin akıllı oluşuyla, bilgili oluşuyla kendisi ile denk hale gelişini karşılaştırma unsuru ile ele almıştır.

#### 3.8.1.1.7. Zaman

Metinde herhangi bir zaman dilimine işaret edilmemekle birlikte zaman kavramları da yer almamaktadır.

### 3.8.1.2. GÖNDERİMSEL BAĞDAŞIKLIK

#### 3.8.1.2.1. ÖNCÜL BAĞIMSIZ GÖNDERİM ÖGELERİ

##### 3.8.1.2.1.1. Kişi Adılları

(1) *Mening bile kengeşti.* (Benimle (konuştu ve bana) danıştı.)

(2) *Bilgi manga tengeşti.* (Aklı ve bilgisi benimki ile denk oldu.)

Metinde *mening, manga* sözcükleri "bana, benimle" anlamlarına gelerek ismin yerine kullanılan kişi adıllarıdır.

##### 3.8.1.2.1.2. Gösterme Sıfatları

Metinde gösterme sıfatları yer almamaktadır.

#### 3.8.1.2.2. ARDIL BAĞIMLI GÖNDERİM ÖGELERİ

##### 3.8.1.2.2.1. İyelik Ekleri

(4) *Alplar başın ol yuwar*

Baş+ (İK) +ı (3.TİE) +n (BDE)

(7) *Saçın kıra mengdedi.*

Saç+ (İK) +ı (3.TİE) +n (BDE)

##### 3.8.1.2.2.2. Belirtme Durumu Eki

(4) *Alplar başın ol yuwar.*

Baş+ (İK) +ı (3.TİE) +n (BDE)

(7) *Saçın kıra mengdedi.*

Saç+ (İK) +ı (3.TİE) +n (BDE)

##### 3.8.1.2.2.3. Kişi Ekleri

*(1) Meni(n)g bile kengeşti*

Kengeş- (FK) –ti (BGZ3.TKE)

*(2) Bilgi manga tengeşti*

Tengeş- (FK) –ti (BGZ3.TKE)

*(3) Eren bile süngüşti*

Süngüş- (FK) –ti (BGZ3.TKE)

*(4) Alplar başın ol yuwar*

Yuw- (FK) –(a)r (ŞZ3.TKE)

*(5) Udu barıp songdadı*

Songda- (FK) –dı (BGZ3.TKE)

*(6) Tengre turup angdıdı*

Angdı- (FK) –dı (BGZ3.TKE)

*(7) Saçın kıra mengdedi*

Mengde- (FK) –di (BGZ3.TKE)

*(8) Arju-layu er awar*

Aw- (FK) –(a)r (Gen. Z.3.TKE)

### 3.8.1.2.3. BİÇİMSEL SÖZLÜKSEL BAĞDAŞIKLIK

#### 3.8.1.2.3.1. Bağlaçlar

Metinde bağlaç kullanılmamıştır.

#### 3.8.1.2.3.2. Değiştirim

Metinde değiştirim ögesi tespit edilmemiştir.

#### 3.8.1.2.3.3. Eksilti

Metinde eksiltili cümle yapısı yer almamaktadır.

## 3.9. IX. METİN, *ÖLDÜRÜLEN BİR DÜŞMANIN ARDINDAN (YAMAR SUYU KIYISINDAKİ YİĞİT)*

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 46-47). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 101). |
|---|---|---|
| *Anıng işin keçürdüm*<br>*İşin yeme kaçurdum*<br>*Ölüm otın içürdüm*<br>*İçti bolup yüz turı* (I, 47) | (Onu öldürdüm ve böylece) işini bitirdim. Arkadaşını da kaçırdım. (Ona) ölüm ilâcını içirdim: içti ve (yüz)ü) bumburuşuk oldu. | Onun işini bitirdim,<br>Arkadaşını kaçırdım,<br>Ölüm otunu içirdim,<br>(35/22) İçti, ekşitip yüzünü. |
| *Körüp neçük kaçmadıng*<br>*Yamar suwın keçmeding*<br>*Tawarıngnı saçmadıng*<br>*Yisün seni ör böri* (I, 79) | (Beni) gördüğün halde niçin kaçmadın ve Yamar Suyunu geçmedin? (Niçin) malını (cömertçe) saçmadın (ve tatlı canını kurtarmadın)? (O halde, şimdi) seni sırtlanlar yesin. | Görüp niçin kaçmadın,<br>Yamar Suyu'n geçmedin,<br>Mallarını saçmadın?<br>Yesin sırtlanlar seni. |

### 3.9.1. METİN DİL BİLİMSEL İNCELEME

#### 3.9.1.1. TUTARLILIK

##### 3.9.1.1.1. Yineleme

Metinde yinelenen unsur tespit edilmemiştir.

##### 3.9.1.1.2. Özelleştirme

(1) *Anıng işin keçürdüm.* (Onun işini bitirdim.)

Metinde özelliştirme ifadesi, yenilen düşmanın öldürülmesinde işini bitirmek deyimi ile ifade edilişinde ortaya çıkmıştır. Öldürmek eylemi yerine işini bitirmek ile ölümü, bozguna uğratmayı, kuşatmayı kasteden savaşçının ağzından çıkan bu sözlerle özelleştirme yapılmıştır.

##### 3.9.1.1.3. Genelleştirme

Metinde genelleştirme ifadesi yer almamaktadır.

#### 3.9.1.1.4. Nedensellik

(3-4) *Ölüm otın içürdüm/İçti bolup yüz turı.* (Ona ölüm ilacını içirdim; içti ve yüzü bumburuşuk oldu.)

Metinde yenilen düşmanın kaçırılan arkadaşına içirilen ölüm ilacının neticesinde erin yüzü buruşmuştur. Neden-sonuç ilişkisine dayalı bu iki mısrada kaçırılan kişinin yüzünün buruşmasının sebebi, ölüm ilacına dayandırılmıştır.

#### 3.9.1.1.5. Karşıtlık

Metinde karşıtlık unsurları yer almamaktadır.

#### 3.9.1.1.6. Karşılaştırma

Metinde karşılaştırma unsuru tespit edilmemiştir.

#### 3.9.1.1.7. Zaman

Metinde sözlüksel olarak zaman ifadesi tespit edilmemiştir.

### 3.9.1.2. GÖNDERİMSEL BAĞDAŞIKLIK

#### 3.9.1.2.1. ÖNCÜL BAĞIMSIZ GÖNDERİM ÖGELERİ

##### 3.9.1.2.1.1. Kişi Adılları

(1) *Anıng işin keçürdüm.* (Onun işini bitirdim.)

(8) *Yisün seni ar böri.* (Seni sırtlanlar yesin.)

Metinde geçen *anıng* "onu" ile *seni* sözcükleri ismin yerini tutan kişi adıllarıdır. Şair, isim vermek yerine karşı taraf olan düşmanı ve düşmanın arkadaşını kişi adılı ile karşılamıştır.

##### 3.9.1.2.1.2. Gösterme Sıfatları

Metinde gösterme sıfatları yer almamaktadır.

### 3.9.1.2.2. ARDIL BAĞIMLI GÖNDERİM ÖGELERİ

#### 3.9.1.2.2.1. İyelik Ekleri

(1) *Anıng işin keçürdüm.*

İş+ (İK) +i (3.TİE) +n (BDE)

(3) *Ölüm otın içürdüm.*

Ot+ (İK) +ı (3.TİE) +n (BDE)

(6) *Yamar suwın keçmeding.*

Suw+ (İK) +ı (3.TİE) +n (BDE)

(7) *Tawarıngnı saçmadıng.*

Tawar+ (İK) +ıng (2.TİE) +nı (BDE)

#### 3.9.1.2.2.2. Belirtme Durumu Eki

(1) *Anıng işin keçürdüm.*

İş+ (İK) +i (3.TİE) +n (BDE)

(3) *Ölüm otın içürdüm.*

Ot+ (İK) +ı (3.TİE) +n (BDE)

(6) *Yamar suwın keçmeding.*

Suw+ (İK) +ı (3.TİE) +n (BDE)

(7) *Tawarıngnı saçmadıng.*

Tawar+ (İK) +ıng (2.TİE) +nı (BDE)

(8) *Yisün seni ör böri*

Sen+ (KA) +i (BDE)

#### 3.9.1.2.2.3. Kişi Ekleri

(1) *Anıng işin keçürdüm*

Keçür- (FG) –düm (BGZ1.TKE)

(2) *İşin yeme kaçurdum*

Kaçur- (FG) –dum (BGZ1.TKE)

(3) *Ölüm otın içürdüm*

İçür- (FG) –düm (BGZ1.TKE)

(4) *İçti bolup yüz tun*

İç- (FK) –ti (BGZ3.TKE)

(5) *Körüp neçük kaçmadıng*

Kaç- (FK) –ma (OE) –dıng (BGZ2.TKE)

(6) *Yamar suwın keçmeding*

Keç- (FK) –me (OE) –ding (BGZ2.TKE)

(7) *Tawarıngnı saçmadıng*

Saç- (FK) –ma (OE) –dıng (BGZ2.TKE)

(8) *Yisün seni ör böri*

Yi- (FK) –sün (İstek K.3.TK)

#### 3.9.1.2.3. BİÇİMSEL SÖZLÜKSEL BAĞDAŞIKLIK

##### 3.9.1.2.3.1. Bağlaçlar

Metinde bağlaç kullanılmamıştır.

##### 3.9.1.2.3.2. Değiştirim

Metinde değiştirim ögesi yer almamaktadır.

##### 3.9.1.2.3.3. Eksilti

Metinde eksiltili cümle yapısı kullanılmamıştır.

## 3.10. X. METİN, *BİR ZAFER ŞİİRİ (ÖVÜNEN YİĞİDİN SONU)*

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 50-51). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 104). |
|---|---|---|
| *Aga büktir üze yordım*<br>*Yırak bakıp kara kördim*<br>*Anı bilip takı bardım*<br>*Tükel yağı tozı togdı (I, 455)* | (Dağa) tırmanıp (dağın) sert yamaç(ı) üzerinde yürüdüm; uzak(lar)a bakıp bir karaltı gördüm; Onu tanıdım ve daha da (yakınına) gittim; (Birden) düşmanın (ayak) tozları (havaya) yükseldi. | Çıkıp dağ büklümüne yürüdüm,<br>Yara yaklaşınca karaltı gördüm,<br>Onu tanıyıp ileri vardım,<br>Yağının tozu tümüyle doğdu. |
| *Kodı kıkrıp uguş tirdim*<br>*Yağı karu kiriş kurdum*<br>*Tokuş içre uruş birdim*<br>*Eren körüp başı tığdı (II, 83)* | (Tepeden) aşağıya (doğru) seslenip kabile(yi) topladım; Düşmana doğru yay(ımı) kurdum. Savaşta (iyice) vuruştum. (Düşman askerleri benim) adamlar(ımı) görüp başlarını eğdiler (ve kaçtılar.) | Aşağı bağırıp obayı derdim,<br>Yağıya doğru yayımı kurdum,<br>Savaş içinde vuruş vurdum,<br>Erlerimi görüp yağı baş eğdi (310/255). |
| *Apang kolsam udu barıp*<br>*Tutar erdim süsin tarıp*<br>*Bulun kılıp başı yarıp*<br>*Yulug barça manga yığdı (I, 399)* | Eğer isteseydim, (düşmanın) ardı sıra gider, askerini dağıtır ve (onu) tutardım. (Onu) tutsak eder ve kafasını yarardım. (Ancak) bana kurtulmalık (olarak pek çok mal getirdi) ve hepsini (önüme) yığdı, (ben de onu serbest bıraktım.) | İstesem peşinden varırdım,<br>Tutar, ordusunu dağıtırdım,<br>Tutsak eder, başını yarardım,<br>Fidyeyi bütün, önüme yığdı (201/172) |

### 3.10.1. METİN DİL BİLİMSEL İNCELEME

### 3.10.1.1. TUTARLILIK

#### 3.10.1.1.1. Yineleme

**Yagı**

(4) *Tükel yagı yoz togdı.* (Düşmanın (ayak) tozları (havaya) yükseldi.)

(6) *Yagı karu kiriş kurdum.* (Düşmana doğru yayımı kurdum.)

Bir zaferin şiiri olan bu metinde "düşman" anlamına gelen *yagı* kelimesi yinelerek konu bütünlüğünün vurgulandığı görülmektedir.

#### 3.10.1.1.2. Özelleştirme

(8) *Eren körüp başı tığdı*. (Adamlarımı görüp başlarını eğdiler.)

Metinde özelleştirme ifadesi, düşmanın yenilgiye uğraması ve kaçması ile ele alınmıştır. Düşmanın, karşı tarafın asker ve adamlarını görünce kaçması, savaşmadan teslim olması, baş eğmek deyimiyle özelleştirilmiştir.

#### 3.10.1.1.3. Genelleştirme

Metinde genelleştirme ifadesine yer verilmemiştir.

#### 3.10.1.1.4. Nedensellik

(5-8) *Kodı kıkrıp uguş tirdim/Yagı karu kiriş kurdum/Tokuş içre uruş birdim/Eren körüp başı tıgdı.* (Tepeden) aşağıya (doğru) seslenip kabile(yi) topladım; Düşmana doğru yay(ımı) kurdum. Savaşta (iyice) vuruştum. (Düşman askerleri benim) adamlar(ımı) görüp başlarını eğdiler (ve kaçtılar.)

Metinde neden-sonuç ilişkisi, anlamın bağlam açısından kuvvetlenmesini ve metnin daha anlaşılır kılınmasını sağlamaktadır. Düşmanın baş eğip kaçmasının sebebi karşı tarafın askerlerinin çokluğunu görmesine bağlanmaktadır.

#### 3.10.1.1.5. Karşıtlık

Metinde karşıtlık unsuru yer almamaktadır.

#### 3.10.1.1.6. Karşılaştırma

Metinde karşılaştırma ögesine yer verilmemiştir.

#### 3.10.1.1.7. Zaman

Metinde sözlüksel olarak bir zaman ifadesi tespit edilmemiştir.

### 3.10.1.2. GÖNDERİMSEL BAĞDAŞIKLIK

#### 3.10.1.2.1. ÖNCÜL BAĞIMSIZ GÖNDERİM ÖGELERİ

##### 3.10.1.2.1.1. Kişi Adılları

(3) *Anı bilip takı bardım.* (Onu tanıdım ve daha da (yakınına) gittim.)

(12) *Yulug barça manga yığdı.* (Bana kurtulmalık (olarak pek çok mal getirdi) ve hepsini (önüme) yığdı, (ben de onu serbest bıraktım.)

Metinde kişi adılı olarak *manga, anı* sözcükleri görülmektedir. *Anı* sözcüğü ile şair, düşmanın ismini adıl ile karşılamıştır.

##### 3.10.1.2.1.2. Gösterme Sıfatları

Metinde gösterim sıfatı kullanılmamıştır.

#### 3.10.1.2.2. ARDIL BAĞIMLI GÖNDERİM ÖGELERİ

##### 3.10.1.2.2.1. İyelik Ekleri

(3) *Anı bilip takı bardım*

A+ (İA) +nı (3.TİE)

(10) *Tutar erdim süsin tarıp*

Sü+ (İK) +si (3.TİE) +n (BDE)

##### 3.10.1.2.2.2. Belirtme Durumu Eki

(8) *Eren körüp başı tıgdı*

Baş+ (İK) +ı (BDE)

(10) *Tutar erdim süsin tarıp*

Sü+ (İK) +si (3.TİE) +n (BDE)

##### 3.10.1.2.2.3. Kişi Ekleri

(1) *Aga büktir üze yordım*

Yor- (FK) –dım (BGZ1.TKE)

(2) *Yırak bakıp kara kördim*

Kör- (FK) –dim (BGZ1.TKE)

(3) *Anı bilip takı bardım*

Bar- (FK) –dım (BGZ1.TKE)

(4) *Tükel yağı tozı togdı*

Tog- (FK) –dı (BGZ3.TKE)

(5) *Kodı kıkrıp uguş tirdim*

Uguş tir- (FK) –dim (BGZ1.TKE)

(6) *Yağı karu kiriş kurdum*

Kiriş kur- (FK) –dum (BGZ1.TKE)

(7) *Tokuş içre uruş birdim*

Uruş bir- (FK) –dim (BGZ1.TKE)

(8) *Eren körüp başı tıgdı*

Tıg- (FK) –dı (BGZ3.TKE)

(10) *Tutar erdim silsin tarıp*

Tut- (FK) –(a)r erdim (Gen. Z.H.1.TK)

(12) *Yulug barça manga yıgdı*

Yıg- (FK) –dı (BGZ3.TKE)

### 3.10.1.2.3. BİÇİMSEL SÖZLÜKSEL BAĞDAŞIKLIK

#### 3.10.1.2.3.1. Bağlaçlar

(3) *Anı bilip takı bardım.* (Onu tanıdım ve daha da (yakınına) gittim.

Metinde bağlaç unsuru olarak “ve”, “de”, “da” anlamlarına gelen *takı* sözcüğü kullanılmıştır.

#### 3.10.1.2.3.2. Değiştirim

Metinde değiştirim ögesi yer almamaktadır.

#### 3.10.1.2.3.3. Eksilti

Metinde eksiltili cümle yapısına yer verilmemiştir.

## 3.11. XI. METİN, *BİR SAVAŞ HAZIRLIĞI (YABAKULAR KARAHANLILARA KARŞI-DOSTLUĞUN BOZULMASI)*

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 52-53). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 93, 126). |
|---|---|---|
| *Urunçak alıp yermedi*<br>*Alımlıg körü armadı*<br>*Adaşlık üze turmadı*<br>*Kalın eren tirkeşür (I, 148)* | Emanet(i) aldı, beğenmemezlik etmedi; Alacaklı(yı) sık sık (karşısında) görmekten (de) bıkıp usanmadı. Dostluk ve arkadaşlığın gerektirdiği) şekilde davranmadı. (Şimdi de, onun emriyle, benim üzerime gelmek için) kalabalık bir ordu toplanıyor. | Emanet almaktan üzülmedi,<br>Alacaklı görünmekten bozulmadı,<br>Dostlukta sebat üzre olmadı,<br>Büyük bir ordu toplamaktadır (85/76). |
| *Usıtgan kuyaş kapsadı*<br>*Umunçlug adaş tepsedi*<br>*Ertiş suwın keçsedi*<br>*Bodun anın ürküşür(I, 155)* | Susatan (ve bayıltan) güneş(in sıcağı ortalığı) kapladı. Kendisinden dostluk umduğumuz arkada(şımız) bize haset etti. (Düşman şimdi) İrtiş suyunu geçmek niyetinde. Halk bu yüzden korku ve telâşa kapıldı. | Bastırdı susatan güneş,<br>Gelmedi umulan arkadaş,<br>Düşmanca geçilmekte İrtiş<br>Boylar bu yüzden ürküşür (88/79). |

### 3.11.1. METİN DİL BİLİMSEL İNCELEME

#### 3.11.1.1. TUTARLILIK

##### 3.11.1.1.1. Yineleme

**Adaş**

(3) *Adaşlık üze turmadı.* (Dostluk ve arkadaşlığın gerektirdiği şekilde davranmadı.)

(6) *Umunçlug adaş tepsedi.* (Kendisinden dostluk umduğumuz arkada(şımız) bize haset etti.)

Bir savaş hazırlığı manzumesi olan bu metinde dostluk ve arkadaşlığın görevlerinden bahsedilirken yinelenen *adaş* sözcüğü anlamı bağlam açısından kuvvetlendirmektedir. Aynı zamanda *adaş* sözcüğü hem kök halinde hem de yapım eki almış şeklinde iki farklı hali ile kullanılarak tekrarlanılmıştır.

##### 3.11.1.1.2. Özelleştirme

Metinde özelleştirilen ifade yer almamaktadır.

##### 3.11.1.1.3. Genelleştirme

(5) *Usıtgan kuyaş kapsadı.* (Susatan (ve bayıltan) güneş (in sıcağı ortalığı) kapladı.)

Metinde güneşin verdiği sıcaklık, genelleştirme tabiri ile susatan ve bayıltan özellikleri ile detaylandırılmıştır. Genelleştirme unsurunun güneşte yer almasıyla kavurucu sıcağın ve güneşin vasfına vurgu yapılmıştır.

##### 3.11.1.1.4. Nedensellik

(4-8) *Usıtgan kuyaş kapsadı/Umunçlug adaş tepsedi/Ertiş suwın keçsedi/Bodun anın ürküşür.* (Susatan (ve bayıltan) güneş (in sıcağı ortalığı) kapladı. Kendisinden dostluk umduğumuz arkada(şımız) bize haset etti. (Düşman şimdi) İrtiş suyunu geçmek niyetinde. Halk bu yüzden korku ve telâşa kapıldı.)

Metinde nedensellik, düşmanın İrtiş suyunu geçmek niyetinde olduğu anlaşılınca verilmektedir. Halkın korku ve endişeye kapılması, düşmandan korkması, düşmanın nehirlerinden geçmek üzere oluşuna dayandırılarak, neden-sonuç ilişkisi içerisinde açıklanmıştır.

#### 3.11.1.1.5. Karşıtlık

(1) *Urunçak alıp yermedi.* (Emaneti aldı, beğenmemezlik etmedi.)

(6) *Umunçlug adaş tepsedi.* (Kendisinden dostluk umduğumuz arkadaşımız bize haset etti.)

Metinde anlam açısından haset ile emanet kelimeleri arasında tezatlık oluşturulmuştur. Emanet, olumlu bir anlama sahip iken emanete sahip çıkmak, korumak karşıtlığın bir tarafını oluştururken haset olumsuz bir anlamda iken haset etmek emanete sahip çıkmamak, kıskanmak, zarar vermek anlamlarında karşıtlığın diğer tarafını oluşturmaktadır.

#### 3.11.1.1.6. Karşılaştırma

Metinde karşılaştırılan bir unsur yer almamaktadır.

#### 3.11.1.1.7. Zaman

Metinde sözlüksel olarak zaman ifadesi tespit edilmemiştir.

### 3.11.1.2. GÖNDERİMSEL BAĞDAŞIKLIK

#### 3.11.1.2.1. ÖNCÜL BAĞIMSIZ GÖNDERİM ÖGELERİ

##### 3.11.1.2.1.1. Kişi Adılları

Metinde ismin yerini tutan kişi adılı yer almamaktadır.

##### 3.11.1.2.1.2. Gösterme Sıfatları

Metinde gösterim sıfatına yer verilmemiştir.

#### 3.11.1.2.2. ARDIL BAĞIMLI GÖNDERİM ÖGELERİ

##### 3.11.1.2.2.1. İyelik Ekleri

(7) *Ertiş suwın keçsedi.*

Suw+ (İK) +ı (3.TİE) +n (BDE)

#### 3.11.1.2.2.2. Belirtme Durumu Eki

(7) *Ertiş suwın keçsedi.*

Suw+ (İK) +ı (3.TİE) +n (BDE)

#### 3.11.1.2.2.3. Kişi Ekleri

(1) *Urunçak alıp yermedi*

Yer- (FK) –me (OE) –di (BGZ3.TKE)

(2) *Alımlıg körü armadı*

Ar- (FK) –ma (OE) –dı (BGZ3.TKE)

(3) *Adaşlık üze turmadı*

Tur- (FK) –ma (OE) –dı (BGZ3.TKE)

(4) *Kalın eren tirkeşür*

Tirkeş- (FG) –(ü)r (Gen. Z.3.TKE)

(5) *Usıtgan kuyaş kapsadı*

Kapsa- (FK) –dı (BGZ3.TKE)

(6) *Umunçlug adaş tepsedi*

Tepse- (FG) –di (BGZ3.TKE)

(7) *Ertiş suwın keçsedi*

Keçse- (FG) –di (BGZ3.TKE)

(8) *Bodun anın ürküşür*

Ürküş- (FG) –(ü)r (Gen. Z.3.TKE)

### 3.11.1.2.3. BİÇİMSEL SÖZLÜKSEL BAĞDAŞIKLIK

#### 3.11.1.2.3.1. Bağlaçlar

Metinde bağlaç unsuru yer almamaktadır.

#### 3.11.1.2.3.2. Değiştirim

(8) *Bodun anın ürküşür.* (Halk bu yüzden korku ve telaşa kapıldı.)

Metinde geçen *anı* sözcüğü "bu sebeple, bu yüzden, bunun için" gibi anlamlarda kullanılarak değiştirim ögesine işaret etmektedir. Anın sözcüğü ile metnin yukarıdaki dizelere bağlı olduğu anlaşılmaktadır.

#### 3.11.1.2.3.3. Eksilti

Metinde eksiltili cümle yapısına yer verilmemiştir.

## 3.12. XVII. METİN, *SAVAŞLA İLGİLİ BEYİTLER (YALVARMANIN YARARI YOK)*

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 59). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 165). |
|---|---|---|
| *Utru turup yagdı angar kîş okı çıgılwar*,<br>*Aydım asıg kılğu emes sen takı (bar) yalwar*,<br>*Öngdün nelek yalwarmadıng kaç kata birding tawar,*<br>*Tomlug bolup katındıng (ok) kânı(n)g emdi yir suwar* | Karşıma dikildi ve ona ok torbasından (yağmur gibi) küçük oklar yağdı. (Ona) dedim (ki): "Sen (istediğin kadar) yalvar yakar, (artık sana hiçbir) faydası olmaz!" Daha önce niçin yalvarmadın? (Şimdiye kadar bana) birkaç kere (vergi olarak) mal vermiştin; (şimdi) silâhlanmış, (bana karşı) sertleşiyorsun. (Çabuk vergini öde, yoksa) kanın şimdi yeri sulayacak! | Karşımda yağdı ona sadaktan küçük oklar,<br>Dedim ki, yararı yoktur, sen daha yalvar!<br>Önce niye yalvarmadın, kaç kez vergi verirken?<br>Silahlı olunca sertleştin, kanın şimdi yeri sular. |

### 3.12.1. METİN DİL BİLİMSEL İNCELEME

#### 3.12.1.1. TUTARLILIK

##### 3.12.1.1.1. Yineleme

Metinde yinelenen unsur tespit edilmemiştir.

##### 3.12.1.1.2. Özelleştirme

(4) *Tomlug bolup katındıng (ok) kânı(n)g emdi yir suwar.* (şimdi) silâhlanmış, (bana karşı) sertleşiyorsun. (Çabuk vergini öde, yoksa) kanın şimdi yeri sulayacak!)

Metinde silahlanan, sertleşen vergisini ödemeyen vatandaşa karşı bir uyarıda bulunan kişi, onu öldürmekle tehdit ederken yoksa ölürsün gibi basit bir ifade kullanmak yerine *kanıng yir suwar* "kanın yeri sulayacak" deyimi kullanmasıyla detaylı bir anlatım ile özelleştirme yaptığı görülmektedir.

##### 3.12.1.1.3. Genelleştirme

Metinde genelleştirme unsuru yer almamaktadır.

##### 3.12.1.1.4. Nedensellik

Metinde nedensellik unsuru kullanılmamıştır.

##### 3.12.1.1.5. Karşıtlık

Metinde karşıtlık fonksiyonu yer almamaktadır.

##### 3.12.1.1.6. Karşılaştırma

Metinde vergi olarak mal, mülk ödeyen kişinin önceki durumu ile şimdi silahlanarak kendini ve malını korurcasına sert tavrı karşılaştırılmıştır.

##### 3.12.1.1.7. Zaman

Metinde sözlüksel olarak zaman ifadesine yer verilmemiştir.

#### 3.12.1.2. GÖNDERİMSEL BAĞDAŞIKLIK

##### 3.12.1.2.1. ÖNCÜL BAĞIMSIZ GÖNDERİM ÖGELERİ

###### 3.12.1.2.1.1. Kişi Adılları

(1) *Utru turup yagdı angar kîş okı çıgılwar*

(2) *Aydım asıg kılgu emes sen takı (bar) yalwar*

Metinde geçen *"angar", "sen"* sözcükleri, vergisini ödemeyen adamın ismini karşılayan kişi adılıdır.

#### 3.12.1.2.1.2. Gösterme Sıfatları

Metinde gösterme sıfatına yer verilmemiştir.

### 3.12.1.2.2. ARDIL BAĞIMLI GÖNDERİM ÖGELERİ

#### 3.12.1.2.2.1. İyelik Ekleri

(1) Utru turup yagdı angar kîş okı çıgılwar

Ok+ (İK) +ı (3.TİE)

(4) *Tomlug bolup katındıng (ok) kânı(n)g emdi yir suwar.*

Kan+ (İK) +ıng (2.TİE)

#### 3.12.1.2.2.2. Belirtme Durumu Eki

Metinde belirtme durumu eki tespit edilmemiştir.

#### 3.12.1.2.2.3. Kişi Ekleri

(1) *Utru turup yagdı angar kîş okı çıgılwar*

Yag- (FK) –dı (BGZ3.TKE)

(2) *Aydım asıg kılgu emes sen takı (bar) yalwar*

Ay- (FK) –dım (BGZ1.TKE)

Yalwar- (FK) – (Eksiz Emir 2.TK)

(3) *Öngdün nelek yalwarmadıng kaç kata birding tawar*

Bir- (FK) –ding (BGZ2.TKE)

(4) *Tolmlug bolup katındıng (ok) kânı(n)g emdi yir suwar*

Suwa- (FK) –r (Gel. Z.3.TKE)

### 3.12.1.2.3. BİÇİMSEL SÖZLÜKSEL BAĞDAŞIKLIK

#### 3.12.1.2.3.1. Bağlaçlar

(1) *Aydım asıg kılğu emes sen takı (bar) yalwar*

Metinde geçen *takı* sözcüğü "ve", "de", "da" anlamlarında kullanılan bağlaç görevinde bir yapıdadır.

#### 3.12.1.2.3.2. Değiştirim

Metinde değiştirim unsuruna yer verilmemiştir.

#### 3.12.1.2.3.3. Eksilti

(2) *Aydım asıg kılğu emes sen takı (bar) yalwar.* (Sen istediğin kadar yalvar yakar, faydası olmaz.)

Metinde geçen *emes* sözcüğü olumsuz ekfiildir.

## 3.13. XIX. METİN, *HIRSIZ VE SAHTEKÂR BİR ORTAK ÜZERİNE (HİLEKÂR ORTAK)*

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 62-63). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 123). |
|---|---|---|
| *Yarag bulup yaguştı*<br>*Ortuklukın söküşti*<br>*Kulun kapup ketişti*<br>*Sürdi meni(n)g koyumî (II, 90)* | (Ortağım) bir fırsat bulup (bana) yaklaştı; (sonra, benimle olan) ortaklığını bozdu. Taylarımı çalıp gitti ve koyunlarımı sürüp (götürdü.) | Yanaşıp fırsat buldu,<br>Ortaklıktan ayrıldı,<br>Tayımı kapıp çaldı,<br>Sürdü koyunlarımı. |
| *Tüngür kadın boluştı*<br>*Kırkın takı koluştı*<br>*Emdi tişim kamaştı*<br>*Altı Turumtayımnı (II, 110)* | (O, benimle) dünür-kayın olmağa kalkıştı ve karşılıklı olarak kız alıp vermek istedi. (Sonra, bana gadretti ve) Turumtay (adlı kölemi) alıp (götürdü). (Bu yüzden) şimdi dişlerim kamaştı (sütten ağzım yandı.) | Dünür kayın anlaştı,<br>Kız aldı, kız verişti,<br>Şimdi dişim kamaştı,<br>Aldı Turumtay'ımı. |

| | | |
|---|---|---|
| *Todgurmadı ıtımnı*<br>*Torgurgalır atımnı*<br>*Sürdi meni (n)g kutumnı*<br>*Kaz takı kor dayımı (II, 177)* | Köpeğimi doyur(a)madı, atımı (da çok koşturmaktan) az daha bitkin ve mecalsiz bırakacaktı. Kaz ve kuğularımla birlikte (sanki) talihimi de aldı götürdü! | Doyurmadı itimi,<br>Zayıflattı atımı,<br>Kovdu benim bahtımı,<br>Kazlarımı, kuğumu. |
| *Kelse sanga yolgıra*<br>*Üdın anı odgur-a*<br>*Barsun naru kadgura*<br>*Sattı meni (n)g ayımı*<br>*(II, 193)* | (Yolda yürürken) sana rastlarsa onu uyku (sun) dan uyandır (ve yaptıklarını anlat), (öyle ki) kaygılanarak uzaklaşıp gitsin: (çünkü, benim iznim olmaksızın) benim ay (yüzlü kölemi) sattı! | Sana rastlarsa eğer,<br>Uykudan onu uyar!<br>Üzülsün üzüldüğü kadar,<br>Sattı benim ayımı. |
| *Ortak bolup bilişti*<br>*Meni(n)g tamar satıştı*<br>*Biste bile yaraştı*<br>*Kizlep tutar tayımı (III, 71)* | (Benimle) tanıştı (ve bana) ortak oldu; hayvanlarımı satmakta bana yardım etti, (sonra), ev sahibi ile (gizlice) anlaştı taylarımı gizleyip elinde tutuyor. | Ortak oldu, tanıştı,<br>Mallarımı satıştı,<br>Biste ile anlaştı,<br>Gizliyor benim tayımı. |
| *Aydım angar sawulma*<br>*Kulbak udu yumulma*<br>*Yumga sumun sumalma*<br>*Kaptı meni(n)g Kayımi (III, 80)* | Ona dedim ki: "Sakın benden) ayrılma ve uzaklaşma!" "Kulbak (denen adamın) ardı sıra yuvarlanıp gitme!" "ince(cik) su ile sulanma!" (Beni dinlemedi ve) benim Kay (boyundan getirilmiş kölemi) kapıp gitti. | Yönelme dedim ona,<br>Düşme Kulbak ardına!<br>Sığ sularla sulanma!<br>Çaldı benim Kay'ımı. |
| *Nelük angar biliştim*<br>*Kuçşup takı kawuştum*<br>*Tüzünlükin kayıştım* | Ne diye onunla tanıştım ve kucaklaşıp dost oldum? Niçin ona yumuşak davrandım ve onu | Ne diye onu bildim,<br>Kucaklaşıp dost oldum,<br>Yumuşaklıkla göz yumdum? |

| | | |
|---|---|---|
| *Alktı meni (n)gyayımı (III, 188)* | kayırdım? (Hiçbir iş yapmayarak) benim (bütün) yazımı mahvetti. | Mahvetti benim yazımı. |

### 3.13.1. METİN DİL BİLİMSEL İNCELEME

#### 3.13.1.1. TUTARLILIK

##### 3.13.1.1.1. Yineleme

**Takı**

(6) *Kırkın takı koluştı.* (Ve karşılıklı olarak kız alıp vermek istedi.)

(12) *Kaz takı kor dayımı.* (Kaz ve kuğularımla birlikte.)

(26) *Kuçşup takı kawuştum.* (Ve kucaklaşıp dost oldum.)

**Angar**

(21) *Aydım angar samulma.* (Ona dedim ki: "Sakın benden ayrılma ve uzaklaşma.)

(25) *Nelük angar biliştim.* (Ne diye onunla tanıştım.)

Metinde yineleme unsuru bağlaç olan *takı* ile ve kişi adılı olan *angar* sözcüğü ile sağlanmıştır.

##### 3.13.1.1.2. Özelleştirme

(8) *Emdi tişim kamaştı.* (Şimdi dişlerim kamaştı.)

Metinde, ortağın ortaklığını bozması, taylarını çalması, koyunlarını götürmesi, bir yandan da dünür-kayın olmaya çalışması, kölesini alıp götürmesi gibi kahramanın başına gelen bu talihsiz olaylar, basit bir anlatım ile değil de sütten ağzı yanmak, dişlerin kamaşması gibi artık aklının başına gelmesi durumunu detaylandırarak, dişlerin kamaşması ifadesini özelleştirerek aktarmıştır.

##### 3.13.1.1.3. Genelleştirme

Metinde genelleştirme ifadesi yer almamaktadır.

#### 3.13.1.1.4. Nedensellik

Metinde neden-sonuç ilişkisi şöyledir: *Yarag bulup yaguştı/Ortuklukın söküşti/Kulun kapup ketişti/Sürdi meni(n)g koyumî.* (Yanaşıp fırsat buldu. Ortaklıktan ayrıldı. Tayımı kapıp çaldı. Sürdü koyunlarımı.) Kahramanın başına gelen olaylar sebebiyle, ortağının taylarını çalması, kölesini satması, ortaklığı bozması, kahramanın durumun farkına vararak sütten ağzının yanmasının sonucuna bağlanmıştır.

#### 3.13.1.1.5. Karşıtlık

(5) *Tüngür kadın boluştı.* (Dünür-kayın olmaya kalkıştı.)

(11) *Sürdi mening kutumnı.* (Talihimi de aldı götürdü.)

(15) *Barsun naru kadgura.* (Kaygılanarak uzaklaşıp gitsin.)

Metinde *tüngür* "dünür" ile *kadın* "kayın" sözcükleri arasında anlamsal bir tezatlık vardır. *Kut,* "talih" ile "kaygı", "endişe", "şanssızlık" anlamlarına gelen *kadgu* sözcüğü arasında karşıtlık oluşturularak, kahramanın ortağından önceki durumunun tam zıttına döndüğü belirtilmiştir.

#### 3.13.1.1.6. Karşılaştırma

Metinde karşılaştırma unsuru yer almasa da anlam bağlam açısından ele alındığında, kahramanın ortağı ile tanışmadan önceki durumu ile ortağının hırsızlığından sonraki durumu karşılaştırılmıştır.

#### 3.13.1.1.7. Zaman

(28) *Alktı mening yayımı.* (Benim bütün yazımı mahvetti.)

Metinde sözlüksel olarak zaman ifadesi *yay* sözcüğü ile tespit edilmiştir. Kahramanın başından geçen kötü olayların yaz mevsiminde yaşadığı belirtilmektedir.

### 3.13.1.2. GÖNDERİMSEL BAĞDAŞIKLIK

#### 3.13.1.2.1. ÖNCÜL BAĞIMSIZ GÖNDERİM ÖGELERİ

#### 3.13.1.2.1.1. Kişi Adılları

(4) *Sürdi mening koyumi*

(11) *Sürdi mening kutumnı*

(13) *Kelse sanga yolgıra*

(14) *Udın anı odgur-a*

(16) *Sattı mening ayımı*

(18) *Mening tawar sawulma*

(24) *Kaptı mening Kayımı*

(25) *Nelük angar biliştim*

(28) *Alktı mening yayımı*

Metinde sıkça kişi adılı kullanıldığı görülmektedir. *Menin, sanga, angar* sözcükleri ile kahraman ad vermeden hem kendisine hem uyarıda bulunduğu üçüncü şahsa hem de sahtekâr ve hırsız olan ortağına işaret etmektedir.

#### 3.13.1.2.1.2. Gösterme Sıfatları

Metinde gösterme sıfatı kullanılmamıştır.

### 3.13.1.2.2. ARDIL BAĞIMLI GÖNDERİM ÖGELERİ

#### 3.13.1.2.2.1. İyelik Ekleri

(2) *Ortuklukın söküşti*

Ortuk+ (İK) +luk (İİYE) +ı (3.TİE) +n (BDE)

(3) *Kulun kapup ketişti*

Kul+ (İK) +ı (3.TİE) +n (BDE)

(4) *Sürdi meni(n)g koyumi*

Koy+ (İK) +(u)m (1.TİE) +i (BDE)

(7) Emdi tişim kamaştı

Tiş+ (İK) +(i)m (1.TİE)

(8) *Altı Turumtayımnı*

Turumtay+ (ÖA) +(ı)m (1.TİE) +nı (BDE)

(9) *Todgurmadı ıtımnı*

It+ (İK) +(ı)m (1.TİE) +nı (BDE)

(10) *Torgurgalır atımnı*

At+ (İK) +(ı)m (1.TİE) +nı (BDE)

(11) *Sürdi meni (n)g kutumnı*

Kut+ (İK) +(u)m (1.TİE) +nı (BDE)

(12) *Kaz takı kordayımı*

Korday+ (İK) +(ı)m (1.TİE) +ı (BDE)

(14) *Üdın anı odgur-a*

Üd+ (İK) +ı (3.TİE) +n (BDE)

(16) *Sattı meni (n)g ayımı*

Ay+ (İK) +(ı)m (1.TİE) +ı (BDE)

(20) *Kizlep tutar tayımı*

Tay+ (İK) +(ı)m (1.TİE) +ı (BDE)

(22) *Kulbak udu yumulma*

Ud+ (İK) +u (3.TİE)

(23) *Yumga suwun suwalma*

Suw+ (İK) +ı (3.TİE) +n (BDE)

(24) *Kaptı meni(n)g Kayımi*

Kay+ (İK) +(ı)m (1.TİE) +i (BDE)

(28) *Alktı meni (n)g yayımı*

Yay+ (İK) +(ı)m (1.TİE) +ı (BDE)

#### 3.13.1.2.2.2. Belirtme Durumu Eki

(2) *Ortuklukın söküşti*

Ortuk+ (İK) +luk (İİYE) +ı (3.TİE) +n (BDE)

(3) *Kulun kapup ketişti*

Kul+ (İK) +ı (3.TİE) +n (BDE)

(4) *Sürdi meni(n)g koyumi*

Koy+ (İK) +(u)m (1.TİE) +i (BDE)

(8) *Altı Turumtayımnı*

Turumtay+ (ÖA) +(ı)m (1.TİE) +nı (BDE)

(9) *Todgurmadı ıtımnı*

It+ (İK) +(ı)m (1.TİE) +nı (BDE)

(10) *Torgurgalır atımnı*

At+ (İK) +(ı)m (1.TİE) +nı (BDE)

(11) *Sürdi meni (n)g kutumnı*

Kut+ (İK) +(u)m (1.TİE) +nı (BDE)

(12) *Kaz takı kordayımı*

Korday+ (İK) +(ı)m (1.TİE) +ı (BDE)

(14) *Üdın anı odgur-a*

Üd+ (İK) +ı (3.TİE) +n (BDE)

(16) *Sattı meni (n)g ayımı*

Ay+ (İK) +(ı)m (1.TİE) +ı (BDE)

(20) *Kizlep tutar tayımı*

Tay+ (İK) +(ı)m (1.TİE) +ı (BDE)

(23) *Yumga suwun suwalma*

Suw+ (İK) +ı (3.TİE) +n (BDE)

(24) *Kaptı meni(n)g Kayımi*

Kay+ (İK) +(ı)m (1.TİE) +i (BDE)

(28) *Alktı meni (n)g yayımı*

Yay+ (İK) +(ı)m (1.TİE) +ı (BDE)

### 3.13.1.2.2.3. Kişi Ekleri

(1) *Yarag bulup yaguştı*

Yaguş- (FK) –tı (BGZ3.TKE)

(2) *Ortuklukın söküşti*

Söküş- (FK) –ti (BGZ3.TKE)

(2) *Kulun kapup ketişti*

Ketiş- (FK) –ti (BGZ3.TKE)

(3) *Sürdi meni(n)g koyumî*

Sür- (FK) –di (BGZ3.TKE)

(4) *Tüngür kadın boluştı*

Boluş- (FG) –tı (BGZ3.TKE)

(5) *Kırkın takı koluştı*

Koluş- (FG) –tı (BGZ3.TKE)

(6) *Emdi tişim kamaştı*

Kamaş- (FK) –tı (BGZ3.TKE)

(7) *Altı Turumtayımnı*

Al- (FK) –tı (BGZ3.TKE)

(9) *Todgurmadı ıtımnı*

Todgur- (FK) –ma (OE) –dı (BGZ3.TKE)

(15) *Barsun naru kadgura*

Bar- (FK) –sun (Emir İstek 3.TK)

(16) *Sattı meni (n)g ayımı*

Sat- (FK) –tı (BGZ3.TKE)

(17) *Ortak bolup bilişti*

Biliş- (FG) –ti (BGZ3.TKE)

(18) *Meni(n)g tamar satıştı*

Satış- (FK) –tı (BGZ3.TKE)

(19) *Biste bile yaraştı*

Yaraş- (FK) –tı (BGZ3.TKE)

(20) *Kizlep tutar tayımı*

Tut- (FK) –(a)r (Gen. Z.3.TKE)

(21) *Aydım angar sawulma*

Ay- (FK) –dım (BGZ1.TKE)

Sawul- (FK) –ma (Olumsuz Emir 2.TK)

(22) *Kulbak udu yumulma*

Yumul- (FK) –ma (Olumsuz Emir 2.TK)

(23) *Yumga sumun suwalma*

Suwal- (FK) –ma (Olumsuz Emir 2.TK)

(24) *Kaptı meni(n)g Kayımi*

Kap- (FK) –tı (BGZ3.TKE)

(26) *Kuçşup takı kawuştum*

Kawuş- (FK) –tum (BGZ1.TKE)

(27) *Tüzünlükin kayıştım*

Kayış- (FK) –tım (BGZ1.TKE)

(28) *Alktı meni (n)g yayımı*

Alk- (FK) –tı (BGZ3.TKE)

### 3.13.1.2.3. BİÇİMSEL SÖZLÜKSEL BAĞDAŞIKLIK

#### 3.13.1.2.3.1. Bağlaçlar

(6) *Kırkın takı koluştı.* (Ve karşılıklı olarak kız alıp vermek istedi.)

(12) *Kaz takı kor dayımı.* (Kaz ve kuğularımla birlikte.)

(26) *Kuçşup takı kawuştum.* (Ve kucaklaşıp dost oldum.)

Metinde bağlaç görevini üstlenen *takı* sözcüğü "ve", "da", "de", "dahi" anlamlarına gelerek kendisinden önceki cümleyi, nesneyi kendisinden sonraki cümleye, nesneye bağlamaktadır.

#### 3.13.1.2.3.2. Değiştirim

Metinde değiştirim unsuru yer almamaktadır.

#### 3.13.1.2.3.3. Eksilti

Metinde eksiltili cümle yapısı kullanılmamıştır.

## 3.14. XX. METİN, *VEFASIZ BİR GENCE (VEFASIZ GENÇ)*

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 65). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 125). |
|---|---|---|
| *Kança bardıng ay ogul*<br>*Erding munda inç amul*<br>*Attın emdi sen töngül*<br>*Kıldıng erse kılmagu* (I, 74) | Nereye gittin, ey oğul? Burada, (benim yanımda), rahat ve huzur içinde idin; (Gel), şimdi (bu) attan vazgeç; (çünkü, sen) yapılmaması gereken bir şey yaptın: (atını bırakıp gittin.) | Ey oğul ne diye gittin?<br>Burda huzur içindeydin.<br>Ümidini kes artık attan!<br>Yapılmayacak işi ettin. |
| *Bardıng nelük aymadıng*<br>*Kirü körüp kaymadıng*<br>*Köngül berü yaymadıng*<br>*Boldung erinç bolmagu* (III, 245) | Gittin, (fakat gittiğini) niçin (bize) söylemedin? Niçin ardına bakıp (geride bıraktıklarına) iltifat etmedin? Niçin (bize) gönül vermedin (ve sevgini bizden esirgedin)? Sen galiba hayırsızın biri oldun! | Gittin, ne diye sormadın,<br>Dönüp ilgi göstermedin,<br>Gönlünü, bize vermedin?<br>Olmayacak durumda oldun. |

### 3.14.1. METİN DİL BİLİMSEL İNCELEME

#### 3.14.1.1. TUTARLILIK

##### 3.14.1.1.1. Yineleme

(1) *Kança bardıng ay ogul* (Nereye gittin, ey oğul?)

(5) *Bardıng nelük aymadıng.* (Gittin (fakat gittiğini) niçin (bize) söylemedin?)

(8) *Boldung erinç bolmagu.* (Sen galiba hayırsızın biri oldun!)

XX. başlıklı metinde yineleme unsurları olarak karşımıza *"bar-"* fiili ile *"bol-"* fiili çıkmaktadır. *Bar-* fiili "varmak, gitmek" anlamında metinde iki kere aynı gerçek anlamıyla tekrarlanırken, *bol-* fiili "olmak" anlamında son mısrada iki kere yinelenmiştir.

#### 3.14.1.1.2. Özelleştirme

Vefasız bir gence XX. başlıklı metinde genç bir adamın habersizce işini bırakıp gitmesi üzerine sitemde bulunan işveren konumundaki şiirin sözcüsü, bu vefasız gence işine, patronuna sadık kalmadın, işini önemsemeden gittin ifadeleri yerine sen bize gönül vermedin ifadesine yer vererek, bu durumu gönül vermek deyimiyle özelleştirmiştir.

#### 3.14.1.1.3. Genelleştirme

Metinde genelleştirme ifadesi, *Attın emdi sen töngül* (Ümidini kes artık attan!) cümlesinde ve şiirin sözcüsü konumundaki işverenin, vefasız gencin vakitsiz ansızın gitmesi üzerine kendiliğinden, o gencin hayırsız biri olduğuna kanaat getirmesi, kendisini, atını yarıyolda bıraktığı için sitemle onu hayırsız bir insan olarak görmesinde tespit edilmiştir.

#### 3.14.1.1.4. Nedensellik

*Kança bardıng ay ogul/Attın emdi sen töngül/Kıldıng erse kılmagu.* (Ey oğul ne diye gittin? Ümidini kes artık attan! Yapılmayacak işi ettin.)

Metinde neden-sonuç ilişkisi, işi birden terkeden gencin geri dönmemek koşuluyla atına tekrar kavuşamaması olarak değerlendirilebilir. İşi bırakan gencin gitmesi sonuç iken, atını işini bırakması ve ansızın gitmesi ise neden olarak görülmektedir. Yani burada hayırsız olan gencin gitmesi, atından da vazgeçmek zorunda kalışı nedensellik ilkesine dayandırılmaktadır.

#### 3.14.1.1.5. Karşıtlık

XX. metinde karşıtlık ilkesi tespit edilmemiştir.

#### 3.14.1.1.6. Karşılaştırma

Metne genel çerçevede baktığımızda birebir karşılaştırma ögesi görülmese de, sitem edilen hayırsız gencin, diğer insanlarla kıyaslandığı, yapılmaması gereken bir şeyi (birden habersizce çekip gitmek) yapması, bunu diğer insanların yapmadığını göstermekte ve genel bir karşılaştırma yapıldığı dikkat çekmektedir.

#### 3.14.1.1.7. Zaman

Metinde sözlüksel olarak zaman ifadesi *emdi* "şimdi" sözcüğünde tespit edilmiştir.

### 3.14.1.2. GÖNDERİMSEL BAĞDAŞIKLIK

#### 3.14.1.2.1. ÖNCÜL BAĞIMSIZ GÖNDERİM ÖGELERİ

##### 3.14.1.2.1.1. Kişi Adılları

(3) *Attın emdi sen töngül.* (Gel, şimdi (bu) attan vazgeç.)

Metinde kişi adılı olarak karşımıza *"sen"* ifadesi çıkmaktadır. Burada vefasız, hayırsız gence sitemde bulunan işveren, bu hayırsız gencin atından vazgeçmesi gerektiğini ifade ederken adını anmak yerine onu hatırlatan *"sen"* kişi adılını kullanmıştır.

##### 3.14.1.2.1.2. Gösterme Sıfatları

Metinde gösterme sıfatı yer almamaktadır.

#### 3.14.1.2.2. ARDIL BAĞIMLI GÖNDERİM ÖGELERİ

##### 3.14.1.2.2.1. İyelik Ekleri

Metinde ardıl bağımlı gönderim ögelerinden olan iyelik eki tespit edilmemiştir.

##### 3.14.1.2.2.2. Belirtme Durumu Eki

Metinde ardıl bağımlı gönderim ögelerinden olan belirtme durum ekine yer verilmediği görülmüştür.

##### 3.14.1.2.2.3. Kişi Ekleri

*(1) Kança bardıng ay ogul*

Bar- (FK)- dıng (BGZ2.TKE)

*(2)Erding munda inç amul*

Er- (FK) –ding (BGZ2.TKE)

(3)*Attın emdi sen töngül*

Töngül- (FG) (Eksiz Emir 2.TK)

*(4)Kıldıng erse kılmagu*

Kıl- (FK) –dıng (BGZ2.TKE)

*(5)Bardıng nelük aymadıng*

Bar- (FK) –dıng (BGZ2.TKE)

Ay- (FK) –ma (OE) –dıng (BGZ2.TKE)

*(6)Kirü körüp kaymadıng*

Kayma- (FK) –dıng (BGZ2.TKE)

*(7)Köngül berü yaymadıng*

Yay- (FK) –ma (OE) –dıng (BGZ2.TKE)

*(8)Boldung erinç bolmagu*

Bol-(FK) –dung (BGZ2.TKE)

### 3.14.1.2.3. BİÇİMSEL SÖZLÜKSEL BAĞDAŞIKLIK

#### 3.14.1.2.3.1. Bağlaçlar

Metinde biçimsel sözlüksel bağdaşıklığın ögelerinden olan bağlaç unsuru tespit edilmemiştir.

#### 3.14.1.2.3.2. Değiştirim

Metinde biçimsel sözlüksel bağdaşıklık unsuru olan değiştirim ögesine yer verilmemiştir.

#### 3.14.1.2.3.3. Eksilti

Metinde herhangi bir eksiltili cümle yapısı tespit edilmemiştir.

## 3.15. XXI. METİN, *BİR YOLCULUK ŞİİRİ (BOZKIRDA BİR GECE-KURT PEŞİNDE)*

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 67). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 84-86). |
|---|---|---|
| *Kara tünüg keçürsedim*<br>*Agır ünı uçursâdım*<br>*Yetikenig kaçar sâdım*<br>*Sakış içre künüm tugdı (III, 247)* | Karanlık gecenin geçmesini istedim ve ağır uykunun uçup gitmesini diledim. (Uyumamak için) Yedi Kardeşleri defalarca saydım. (Ben) saymakla uğraşırken (nihayet) güneşim doğdu (ve sabah oldu.) | Kara geceyi geçirmek istedim,<br>Ağır uykuyu uçurmak istedim,<br>Yetiken'in dönüşünü kaç kez saydım,<br>Sayıp dururken güneşim doğdu. |
| *Ikılaçım erik boldı*<br>*Erik bolgu yarar kördi*<br>*Bulıt örüp kök örtüldi*<br>*Tuman törüp tolı yagdı (I, 139)* | Soylu atım yüğrük oldu (ve çok hızlı koştu); hızlı koşmayı (kendi şâmna) yaraşır gördü. (Çünkü hava bozdu; gökyüzünde) bulutlar belirdi ve gökyüzü örtüldü; (ortalığı) duman bürüdü ve dolu yağmağa başladı. | Küheylanım yüzer oldu,<br>Hızlanmayı uygun gördü,<br>Bulut yükseldi, gök örtüldü,<br>Sis bastırdı, dolu yağdı. |

### 3.15.1. METİN DİL BİLİMSEL İNCELEME

#### 3.15.1.1. TUTARLILIK

##### 3.15.1.1.1. Yineleme

XXI. metinde yinelenen bir unsur yer almamaktadır.

##### 3.15.1.1.2. Özelleştirme

*(2)Agır unı uçursadım.* (ve ağır uykunun uçup gitmesini diledim.)

Metne genel olarak bakıldığında yolculuğa çıkacak bir adamın bastıran uykusuyla mücadele ettiği görülmektedir. Yukarıdaki örnekte uykunun ağır olarak nitelendirilmesi ve

ağır uyku şeklinde mecaz kullanılması, çok fazla uykunun geldiğini belirtmek amacıyla özelleştirildiği dikkat çekmektedir.

#### 3.15.1.1.3. Genelleştirme

Metinde genelleştirme ögesi bulunmamaktadır.

#### 3.15.1.1.4. Nedensellik

*(1)Kara tünüg keçürsedim* (Karanlık gecenin geçmesini istedim.)

*(2)Ağır ünı uçursâdım.* (ve ağır uykunun uçup gitmesini diledim.)

*(3)Yetikenig kaçar sâdım.* (Uyumamak için) Yedi Kardeşleri defalarca saydım.

Metinde yolculuk için sabahı bekleyen ve gelen uykusunu kaçırmak için uğraşan yolcunun, uykusunun kaçması için uyumamak için Yedi Kardeşleri sayması ifadesinde nedensellik ilkesi görülmektedir. Yolcunun Yedi Kardeşleri saymasının nedeni, ağır uykusunun uçup gitmesi içindir.

#### 3.15.1.1.5. Karşıtlık

*(1)Kara tünüg keçürsedim.* (Karanlık gecenin geçmesini istedim.)

*(4)Sakış içre künüm tugdı.* (Ben saymakla uğraşırken (nihayet) güneşim doğdu (ve sabah oldu.)

Metinde karşıtlık ögesi olarak *kara tünüg* "karanlık gece" ile *kün* "güneş" ifadelerine yer verilmiştir.

#### 3.15.1.1.6. Karşılaştırma

Metinde karşılaştırma ögesine yer verilmemiştir.

#### 3.15.1.1.7. Zaman

Metinde sözlüksel olarak *kara tünüg* (karanlık gece), *künüm tugdı* (güneşim doğdu) zaman ifadelerine yer verilmiştir.

### 3.15.1.2. GÖNDERİMSEL BAĞDAŞIKLIK

#### 3.15.1.2.1. ÖNCÜL BAĞIMSIZ GÖNDERİM ÖGELERİ

##### 3.15.1.2.1.1. Kişi Adılları

Metinde kişi adılı yer almamaktadır.

##### 3.15.1.2.1.2. Gösterme Sıfatları

Metinde gösterme sıfatı kullanılmamıştır.

#### 3.15.1.2.2. ARDIL BAĞIMLI GÖNDERİM ÖGELERİ

##### 3.15.1.2.2.1. İyelik Ekleri

*(4)Sakış içre künüm tugdı*

Kün+ (İK) +(ü)m (1.TİE)

*(5)Ikılaçım erik boldı*

Ikılaç+ (İK) +(ı)m (1.TİE)

##### 3.15.1.2.2.2. Belirtme Durumu Eki

*(1)Kara tünüg keçürsedim*

Tün+ (İK) +(ü)g (BDE)

*(2)Agır unı uçursâdım*

Un+ (İK) +ı (BDE)

*(3)Yetikenig kaçar sâdım*

Yetiken+ (İK) +(i)g (BDE)

##### 3.15.1.2.2.3. Kişi Ekleri

*(1)Kara tünüg keçürsedim*

Keç- (FK) –ür (FFYE) –se (ŞK) –dü (BGZ) –m (1.TKE)

*(2)Ağır ünı uçursâdım*

Uçur- (FG) –sa (ŞK) –dı (BGZ) –m (1.TKE)

*(3)Yetikenig kaçar sâdım*

Sâ- (FK) –dı (BGZ) –m (1.TKE)

*(4)Sakış içre künüm tugdı*

Tug- (FK) –dı (BGZ3.TKE)

*(5)Ikılaçım erik boldı*

Bol- (FK) –dı (BGZ3.TKE)

*(6)Erik bolgu yarar kördi*

Kör- (FK) –di (BGZ3.TKE)

*(7)Bulıt örüp kök örtüldi*

Ört- (FK) –ül (FFYE) –di (BGZ3.TKE)

*(8)Tuman törüp tolı yagdı*

Yag- (FK) –dı (BGZ3.TKE)

### 3.15.1.2.3. BİÇİMSEL SÖZLÜKSEL BAĞDAŞIKLIK

#### 3.15.1.2.3.1. Bağlaçlar

Metinde biçimsel sözlüksel bağdaşıklık unsuru olan bağlaçlara yer verilmemiştir.

#### 3.15.1.2.3.2. Değiştirim

Metinde biçimsel sözlüksel bağdaşıklık unsuru olan değiştirim ögesi tespit edilmemiştir.

#### 3.15.1.2.3.3. Eksilti

Metinde eksiltili cümle yapısına yer verilmemiştir.

### 3.16. XXII. METİN, *BİR KURT AVI (KURT PEŞİNDE)*

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 69). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 86). |
|---|---|---|
| *Kiçe turup yorır erdim*<br>*Kara kızıl böri kördüm*<br>*Katıg yânı kura kördüm*<br>*Kaya körüp baku agdı* (III, 219 | (Bir) gece, kalkmış, yürüyordum; (Birden), kara ve kızıl (renkli) kurtlar gördüm. (Hemen) sert yay(ım)ı kuruverdim: (Kurtlar bana doğru dönüp beni görünce) artlarına baka baka yokuşu aştılar. | Gece kalkmış, yürüyordum,<br>Kara kızıl kurtlar gördüm,<br>Katı yayı hemen kurdum,<br>(541/442) Dönüp baktı, tepeye ağdı. |
| *Udu barıp üküş iwdim*<br>*Telim yorıp küçi kewdim*<br>*Atım birle tegü awdım*<br>*Meni körüp yini agdı*<br>(I, 167) | (Kurdun) ardından gidip hızla (onu) kovaladım; Uzun süre kovalayarak (onun) gücünü azalttım (ve onu yordum). (Sonunda) atım ile (ona) eriştim (ve onu) kuşattım. Beni görünce (korkudan bütün) vücudu ürperdi. | Ardından hızla koşturdum,<br>Çok yürüyüp gücünü kırdım,<br>Atımla yetişip çevirdim,<br>(93/87) Beni görüp tüyleri ağdı. |
| *Itım tutup kodı çaldı*<br>*Anın tüsin kıra yuldı*<br>*Başın alıp kodı saldı*<br>*Boguz alıp tükel bogdı*<br>(II, 24) | Köpeğim (kurdu) yakaladı ve yere çaldı; onun tüylerini kopara kopara yoldu ve başını kaparak yere yatırdı; boğazından yakalayıp (ısırdı ve onu) boğup öldürdü. | İtim tutup yere çaldı,<br>Tüyünü koparıp yoldu,<br>Başını alıp yere saldı,<br>(276/240) Boğazını ısırıp boğdu. |

### 3.16.1. METİN DİL BİLİMSEL İNCELEME

#### 3.16.1.1. TUTARLILIK

##### 3.16.1.1.1. Yineleme

*(2)Kara kızıl böri kördüm*

*(4)Kaya körüp baku agdı*

*(8)Meni körüp yini agdı*

*(11)Başın alıp kodı saldı*

*(12)Boguz alıp tükel bogdı*

Metinde yineleme unsurları *kör-* "görmek" fiili, *al-* "almak" fiili ile *ag-* "değiştirmek" fiili görülmektedir. *Kör-, al-, ag-* fiilleri üçer kez yinelenmiştir.

##### 3.16.1.1.2. Özelleştirme

Metinde özelleştirme ögesine yer verilmemiştir.

##### 3.16.1.1.3. Genelleştirme

Metinde genelleştirme unsuru yer almamaktadır.

##### 3.16.1.1.4. Nedensellik

Metinde nedensellik ilkesine uygun bir cümle, kelime yapısı görülmemiştir.

##### 3.16.1.1.5. Karşıtlık

Metinde doğrudan bir karşıtlık ögesi görülmese de metnin genelinde kurt ile köpeğin birbirini öldürmeye çalışması neticesinde köpeğin kurdu öldürmesi vb. ile kurt-köpek ifadeleri tezat unsurlar olarak ele alınabilir.

##### 3.16.1.1.6. Karşılaştırma

Metinde karşılaştırılan herhangi bir unsur yer almamaktadır.

##### 3.16.1.1.7. Zaman

Metinde sözlüksel olarak *kiçe* "gece" ile *ya* "yaz" zaman ifadelerinden bir yaz gecesinde av yapıldığı anlaşılmaktadır.

### 3.16.1.2. GÖNDERİMSEL BAĞDAŞIKLIK

#### 3.16.1.2.1. ÖNCÜL BAĞIMSIZ GÖNDERİM ÖGELERİ

##### 3.16.1.2.1.1. Kişi Adılları

*(8) Meni körüp yini agdı*

*(10) Anın tüsin kıra yuldı*

Metinde kişi adılı olarak *men, anın* ifadelerine yer verildiği, kişinin kendi adını ve sıfatını sakladığı ve köpeğin kurdun tüylerini yolduğu aktarılırken kurt yerine onun ifadesi kullanıldığı görülmektedir.

##### 3.16.1.2.1.2. Gösterme Sıfatları

Metinde gösterme sıfatı kullanılmamıştır.

#### 3.16.1.2.2. ARDIL BAĞIMLI GÖNDERİM ÖGELERİ

##### 3.16.1.2.2.1. İyelik Ekleri

*(3) Katıg yanı kura kördüm*

Ya+ (İK) +n (YS) +ı (3.TİE)

*(7)Atım birle tegü awdım*

At+ (İK) +(ı)m (1.TİE)

*(8)Meni körüp yini agdı*

Yin+ (İK) +i (3.TİE)

*(9)Itım tutup kodı çaldı*

It+ (İK) +(ı)m (1.TİE)

*(10)Anın tüsin kıra yuldı*

A+ (İA) +nı (3.TİE) +n (BDE)

Tü+ (İK) +si (3.TİE) +n (BDE)

*(11)Başın alıp kodı saldı*

Baş+ (İK) +ı (3.TİE) +n (BDE)

#### 3.16.1.2.2.2. Belirtme Durumu Eki

*(10)Anın tüsin kıra yuldı*

A+ (İA) +nı (3.TİE) +n (BDE)

Tü+ (İK) +si (3.TİE) +n (BDE)

*(11)Başın alıp kodı saldı*

Baş+ (İK) +ı (3.TİE) +n (BDE)

#### 3.16.1.2.2.3. Kişi Ekleri

*(1)Kiçe turup yorır erdim*

Yorı- (FK) –rerdim (Gen. Z.H.1.TKE)

*(2)Kara kızıl böri kördüm*

Kör- (FK) –düm (BGZ1.TKE)

*(3)Katıg yânı kura kördüm*

Kör- (FK) –düm (BGZ1.TKE)

*(4)Kaya körüp baku agdı*

Ag- (FK) –dı (BGZ3.TKE)

*(5)Udu barıp üküş iwdim*

İw- (FK) –dim (BGZ1.TKE)

*(6)Telim yorıp küçi kewdim*

Kew- (FK) –dim (BGZ1.TKE)

*(7)Atım birle tegü awdım*

Aw- (FK) –dım (BGZ1.TKE)

*(8)Meni körüp yini agdı*

Ag- (FK) –dı (BGZ3.TKE)

*(9)Itım tutup kodı çaldı*

Ko- (FK) –dı (BGZ3.TKE)

Çal- (FK) –dı (BGZ3.TKE)

*(10)Anın tüsin kıra yuldı*

Yul- (FK) –dı (BGZ3.TKE)

*(11)Başın alıp kodı saldı*

Ko- (FK) –dı (BGZ3.TKE)

Sal- (FK) –dı (BGZ3.TKE)

*(12)Boguz alıp tükel bogdı*

Bog- (FK) –dı (BGZ3.TKE)

### 3.16.1.2.3. BİÇİMSEL SÖZLÜKSEL BAĞDAŞIKLIK

#### 3.16.1.2.3.1. Bağlaçlar

Metinde biçimsel sözlüksel bağdaşıklık unsuru olan bağlaç ögesi yer almamaktadır.

#### 3.16.1.2.3.2. Değiştirim

Metinde biçimsel sözlüksel bağdaşıklık unsuru olan değiştirim ögelerine yer verilmemiştir.

#### 3.16.1.2.3.3. Eksilti

Metinde eksiltili cümle yapısı tespit edilmemiştir.

## 3.17. XXVI. METİN, *İÇKİ MECLİSLERİ, KIR-AV EĞLENCELERİ (AV EĞLENCESİ-BOZKIRDA EĞLENCE)*

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 74-75). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 83-85). |
|---|---|---|
| *Ottuz içip kıkralım*<br>*Yokar kopup sekrelim*<br>*Arslan-layu kükrelim*<br>*Kaçtı sakınç sevmelim (I, 142)* | Üç kez içip haykıralım ve yerlerimizden kalkıp sıçrayalım. Arslanlar gibi kükreyelim; kaygı ve keder kaçıp gitti, (artık) sevinelim! | Üçer kez içip haykıralım,<br>Kalkıp kalkıp sıçrayalım,<br>Aslan gibi kükreyelim,<br>(83/73) Kaçtı keder, sevinelim. |
| *Iwrık başı kazlayu*<br>*Sagrak tolu közleyü*<br>*Sakınç kodı kizleyü*<br>*Tün kün bile sewnelim (I, 100)* | İbriğin başı kaz (boynu) gibi (dikilmiş), (şarap) kâsesi de göz gibi dolmuş. Kaygıyı ve kederi defnederek gece gündüz sevinelim (ve eğlenelim)! | İbrik başı kaz gibi,<br>Kadeh dolu, göz gibi,<br>Gizleyip alta gamı,<br>(63/49) Gece gündüz sevinelim. |
| *Kügler kamug tüzüldi*<br>*Iwrık idiş tizildi*<br>*Sensiz özüm özeldi*<br>*Kelgil amul oynalım (III, 131)* | (Çalgılar akort edildi), nağmeler, melodiler düzüldü; sürahiler ve kadehler dizildi. Gönlüm sensiz üzgün ve kederli (idi), (Hemen) gel (de) huzur içinde oynayalım (ve eğlenelim)! | Üçer kez içip haykıralım,<br>Kalkıp kalkıp sıçrayalım,<br>Aslan gibi kükreyelim,<br>(83/73) Kaçtı keder, sevinelim. |
| *Yigitlerig işletü*<br>*Yıgaç yemiş ırgatu*<br>*Kulan keyik awlatu*<br>*Badram kılıp avmalım (I, 263)* | Gençleri çalıştıralım, işe koşalım. (Onlara) meyva ağaçlarını silktirelim (ve meyva toplatalım), yaban eşekleri ve yaban hayvanları avlatalım. (Böylece, günlerce) bayram edelim, avunup eğlenelim! | Gençleri işleterek,<br>Ağaç, yemiş sallatarak,<br>Kulun, geyik avlatarak,<br>(136/118) Bayram edip eğlenelim. |

| | | |
|---|---|---|
| *Çagrı birip kuşlatu*<br>*Taygan ıdıp tışlatu*<br>*Tilki tonguz taşlatu*<br>*Erdem bile öglelim (II, 343)* | (Gençlere) şahin verip (onlara) kuş avlatalım; tazıları bırakalım (ki) tilki ve domuzları ısırsınlar. (Tazılara yardım olsun diye onları) taşlatalım. (Biz de, böylece) erdemli kişiler olarak övünelim. | Doğan verip kuşlatarak,<br>Tazı salıp dişleterek,<br>Tilki, domuz taşlatarak<br>(435/340) Hünerler ile övünelim. |
| *Tosun münüp sekirtsün*<br>*Esizlikin amurtsun*<br>*Itka keyik kaytartsun*<br>*Tutmış sânı umnalım (III, 429)* | (O genç) hiç binilmemiş haşarı taya binsin, koştursun (ve böylece) onun haşarılığını gidersin, onu uslandırsın. (Onun sırtında avlansın), köpeğe av hayvanlarını kışkırtsın ve kaçırtsın; (biz de av) yakalanmış, tutulmuş gibi (etini yemek için) ümitlenelim. | Taya binip koştursun,<br>Huysuzluğunu gidersin,<br>İt, yabanları döndürsün,<br>(630/525) Tutmuş gibi umutlanalım. |

### 3.17.1. METİN DİL BİLİMSEL İNCELEME

#### 3.17.1.1. TUTARLILIK

##### 3.17.1.1.1. Yineleme

XXVI. metinde tutarlılık unsurunun ögesi olan yineleme tespit edilmemiştir.

##### 3.17.1.1.2. Özelleştirme

*(3)Arslan-layu kükrelim* (Arslanlar gibi kükreyelim.)

*(5)Iwrık başı kazlayu* (İbriğin başı kaz (boynu) gibi (dikilmiş.)

İçki, eğlence meclislerini konu alan bu metinde içkinin ve eğlencenin getirdiği neşe ile oynayıp gülmek, arslanlar gibi kükremek deyimiyle ifade edilerek özelleştirilmiştir. İçki meclislerinde şarap dökülen ibriklerin açık olması, ibriğin başının kaz boynuna benzetilmesiyle özelleştirilmiştir.

### 3.17.1.1.3. Genelleştirme

Metinde genelleştirme unsuru tespit edilmemiştir.

### 3.17.1.1.4. Nedensellik

*Yigitlerig işletü*

*Yıgaç yemiş ırgatu*

*Kulan keyik awlatu*

*Badram kılıp avmalım*

*Çağrı birip kuşlatu*

*Taygan ıdıp tışlatu*

*Tilki tonguz taşlatu*

*Erdem bile öglelim*

*Tosun münüp sekirtsün*

*Esizlikin amurtsun*

*Itka keyik kaytartsun*

*Tutmış sânı umnalım*

Metinde insanların bayram edip avunup eğlenmelerinin nedeni, gençlerin çalıştırılmasına, ağaçlardan meyve toplamalarına, hayvanlarla avlatılmalarına dayandırılmıştır. Metinde erdemli kişi olarak övünebilmenin sebebi, gençlere şahin verip kuş avlatılmalarına, tilki ve domuzları ısırmalarına, tazıları taşlatılmalarına atfedilmiştir.

### 3.17.1.1.5. Karşıtlık

*(7)Sakınç kodı kizleyü.* (Kaygıyı ve kederi defnederek.)

*(8)Tün kün bile sewnelim.* (Gece gündüz sevinelim.)

Metinde *sakınç* "kaygı, keder" ile *sewin-* "sevinmek" sözcükleri karşıtlık oluşturmaktadır. Aynı zamanda *tün kün* "gece gündüz" ikilemesi de tezatlık barındırmaktadır.

### 3.17.1.1.6. Karşılaştırma

Metinde karşılaştırma ifadesi tespit edilmemiştir.

#### 3.17.1.1.7. Zaman

Metinde sözlüksel olarak zaman ifadesi, *tün kün* "gece gündüz" ikilemesinde tespit edilmiştir.

### 3.17.1.2. GÖNDERİMSEL BAĞDAŞIKLIK

#### 3.17.1.2.1. ÖNCÜL BAĞIMSIZ GÖNDERİM ÖGELERİ

##### 3.17.1.2.1.1. Kişi Adılları

*(11)Sensiz özüm özeldi.* (Gönlüm sensiz üzgün ve kederli (idi).

Metinde kişi adılı olarak *sensiz*, *özüm* (kendim, ben) sözcükleri kullanılmıştır.

##### 3.17.1.2.1.2. Gösterme Sıfatları

Metinde öncül bağımsız gönderim ögelerinden olan gösterme sıfatlarına yer verilmemiştir.

#### 3.17.1.2.2. ARDIL BAĞIMLI GÖNDERİM ÖGELERİ

##### 3.17.1.2.2.1. İyelik Ekleri

*(5)Iwrık başı kazlayu*

Baş+ (İK) +ı (3.TİE)

*(11)Sensiz özüm özeldi*

Öz+ (İK) +(ü)m (1.TİE)

*(22)Esizlikin amurtsun*

Esizlik+ (İG) +i (3.TİE) +n (BDE)

##### 3.17.1.2.2.2. Belirtme Durumu Eki

*(13)Yigitlerig işletü*

Yigit+ (İK) +ler (ÇE) +(i)g (BDE)

*(22)Esizlikin amurtsun*

Esizlik+ (İG) +i (3.TİE) +n (BDE)

### 3.17.1.2.2.3. Kişi Ekleri

*(1)Ottuz içip kıkralım*

Kık-(ır) (FK) –alım (Emir İstek 1.ÇK)

*(2)Yokar kopup sekrelim*

Sekre- (FK) –lim (Emir İstek 1.ÇK)

*(3)Arslan-layu kükrelim*

Kükre- (FK) –lim (Emir İstek 1.ÇK)

*(4)Kaçtı sakınç sewnelim*

Sew- (FK) (-i)n- (FFYE) –elim (Emir İstek 1.ÇK)

*(7)Sakınç kodı kizleyü*

Ko- (FK) –dı (BGZ3.TKE)

*(8)Tün kün bile sewnelim*

Sew- (FK) (-i)n- (FFYE) –elim (Emir İstek 1.ÇK)

*(9)Kügler kamug tüzüldi*

Tüz- (FK) –ül (FFYE) –di (BGZ3.TKE)

*(10)Iwrık idiş tizildi*

Tiz- (FK) –il (FFYE) –di (BGZ3.TKE)

*(11)Sensiz özüm özeldi*

Özel- (FG) –di (BGZ3.TKE)

*(12)Kelgil amul oynalım*

Oyna- (FK) –lım (Emir İstek 1.ÇK)

Kel- (FK) –gil (Emir K.2.TK)

*(16)Badram kılıp awnalım*

Aw(un)- (FK) –alım (Emir İstek 1.ÇK)

*(20)Erdem bile öglelim*

Ög+ (İK) –le (İFYE) –lim (Emir İstek 1.ÇK)

*(21)Tosun münüp sekirtsün*

Sek- (FK) –irt (FFYE) –sün (Emir K.3.TK)

*(22)Esizlikin amurtsun*

Amurt- (FG) –sun (Emir K.3.TK)

*(23)Itka keyik kaytartsun*

Kaytart- (FG) -sun (Emir K.3.TK)

*(24)Tutmış sânı umnalım*

Um-(un)- (FK) –alım (Emir İstek 1.ÇK)

### 3.17.1.2.3. BİÇİMSEL SÖZLÜKSEL BAĞDAŞIKLIK

#### 3.17.1.2.3.1. Bağlaçlar

Metinde biçimsel sözlüksel bağdaşıklık unsuru olan bağlaçlara yer verilmemiştir.

#### 3.17.1.2.3.2. Değiştirim

Metinde biçimsel sözlüksel bağdaşıklık unsuru olan değiştirim ögesine yer verilmemiştir.

#### 3.17.1.2.3.3. Eksilti

*Iwrık başı kazlayu*

*Sagrak tolu közleyü*

*Sakınç kodı kizleyü*

*Yigitlerig işletü*

*Yıgaç yemiş ırgatu*

*Kulan keyik awlatu*

*Çağrı birip kuşlatu*

*Taygan ıdıp tışlatu*

*Tilki tonguz taşlatu*

Metinde fiil öbekleri genellikle ilk üç dizenin zarf türü ile dördüncü dizeye ilk üç dizeyi de kapsayacak bir fiile bağlandığı ve dolayısıyla *"kazlayu, közleyü, kizleyü, işletü, ırgatu, awlatu, kuşlatu, tışlatu, taşlatu"* ifadeleriyle eksiltili cümle yapısına yer verildiği görülmektedir.

### 3.18. XXVIII. METİN, *BİR AŞK ŞİİRİ (SEVGİLİNİN HAYALİ)*

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 78-79). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 120). |
|---|---|---|
| *Bulnar mini öles köz*<br>*Kara mengiz kızıl yüz*<br>*Andın tamar tükel tuz*<br>*Bulnap yana ol kaçar (I, 60)* | O) baygın göz(ler) beni avlıyor (ve üzerinde) kara benler (bulunan o) pembe yüz (beni tutsak ediyor). Bütün güzellik(ler) ondan damlıyor (sanki); (beni) tutsak ediyor, sonra da kaçıp gidiyor! | Mest eder beni baygın gözler,<br>O kara benler, kızıl yüzler,<br>Bütün güzellik ondan damlar,<br>Mest edip beni yine kaçar. |
| *Awlap meni koy mangiz*<br>*Ayık ayıp kaymangız*<br>*Akar közüm uş tengiz*<br>*Tegre yöre kuş uçar (II, 45)* | Beni avlayıp bırakmayın, (ne olur): Söz verip sözünüzden caymayın! Gözlerim (den) deniz gibi (yaşlar) akıyor işte; (öyle ki akan gösyaşlarımın) çevresinde kuşlar uçuşuyor! | Avlayıp beni koymayın,<br>Sözler verip de caymayın,<br>Gözüm yaşı denizleyin,<br>Çevresinde kuşlar uçar. |
| *Yıglap udu artadım*<br>*Bagrım başın kartadım*<br>*Kaçmış kutug irtedim*<br>*Yağmur kipi kân saçar (I, 272)* | (Beni bırakıp giden sevgilimin) ardından ağlayıp mahvoldum. Bağrımın (kapanmış olan) yarasını (yeniden) deştim ve kaçıp gitmiş olan mutluluğu aradım durdum. (Gözlerim) yağmur gibi kan(lı yaşlar) saçıyor (şimdi.) | Ağlayıp ardından kötüleştim,<br>Yüreğimin yarasını deştim,<br>Kaçmış bahtın peşine düştüm,<br>Gözüm yağmur gibi kan saçar. |

| | | |
|---|---|---|
| *Yüknüp manga imledi*<br>*Közüm yaşın yamladı*<br>*Bağrım başın emledi*<br>*Elkin bolup ol keçer (III, 84)* | (Sevgilimin hayali beni görünce) eğilip bana işaret etti; (kendini göstermekle) gözlerimin yaşını silmiş ve bağrımın yarasını tedavi etmiş oldu. (Ne yazık ki sonra) bir konuk gibi geçti gitti. | Eğilip bana göz etti,<br>Gözümdeki yaşlar gitti,<br>Gönül yaramı sağalttı,<br>Yolcudur o, gelip geçer. |

### 3.18.1. METİN DİL BİLİMSEL İNCELEME

#### 3.18.1.1. TUTARLILIK

##### 3.18.1.1.1. Yineleme

*(1)Bulnar mini öles köz.* (O baygın gözler beni avlıyor.)

*(7)Akar közüm uş tengiz.* (Gözlerimden deniz gibi yaşlar akıyor işte.)

*(14)Közüm yaşın yamladı.* (Gözlerimin yaşını silmiş.)

Metinde yinelenen öge *köz* "göz" kelimesi gerçek anlamıyla üç kere kullanılmıştır.

##### 3.18.1.1.2. Özelleştirme

*(1)Bulnar mini öles köz.* (O baygın gözler beni avlıyor.)

*(7)Akar közüm uş tengiz.* (Gözlerimden deniz gibi yaşlar akıyor işte.)

*(12)Yagmur kipi kan saçar.* (Gözlerim yağmur gibi kanlı yaşlar saçıyor.)

Metinde bir âşığın sevgilisine olan aşkı, sevgilisinin güzelliği ve sevgilisiyle geçirdiği günleri hatırlaması anlatılmaktadır. Klasik Türk şiirinde de sevgiliyle, aşk unsuruyla bağdaştırılmış baygın gözlerin âşığı avlaması, aşk uğruna gözlerden deniz gibi yaşların akması, gözlerden yağmur gibi kanlı yaşlar saçılması özelleştirme ifadeleridir. Burada âşık, sevgili uğruna çok ağladığını, sevgilinin gözlerinden çok etkilendiğini basit bir anlatımla aktarmak yerine deniz gibi yaş akması, baygın gözlerin avlaması, gözden yağmur gibi kanlı yaşlar saçılması deyimleriyle özelleştirme sağlanmıştır.

##### 3.18.1.1.3. Genelleştirme

*Bulnar mini öles köz/Kara mengiz kızıl yüz/Andın tamar tükel tuz/Bulnap yana ol kaçar.* (O baygın gözler beni avlıyor ve üzerinde kara benler bulunan o pembe yüz beni

tutsak ediyor. Bütün güzellikler ondan damlıyor sanki; beni tutsak ediyor, sonra da kaçıp gidiyor.)

Metinde bir âşığın dilinden dökülen bu sözlerle sevgilinin âşıkları gözleriyle tesiri altına alması, sevgilinin kara benleri, pembe yüzü gibi güzellik unsurlarıyla âşığı kendine çekmesi ve evrende, dünyada, çevrede meydana gelen tüm güzelliklerin sevgiliye atfedilmiş olması bir genelleştirme ifadesidir. Geçmişten günümüze gelen aşk anlayışı şiirlerde de sevgiliyi övmek, sevgilinin güzelliği neticesinde tüm güzelliklerin yine ondan evrene yayılması aşk şiirlerinde yapılan bir genelleştirmedir.

#### 3.18.1.1.4. Nedensellik

*(1)Bulnar mini öles köz.* (O baygın gözler beni avlıyor.)

*(5)Awlap meni koymangız.* (Beni avlayıp bırakmayın ne olur.)

*(6)Ayık ayıp kaymangız.* (Söz verip sözünüzden caymayın!)

*(7)Akar közüm uş tengiz.* (Gözlerimden deniz gibi yaşlar akıyor işte.)

Metinde âşığın gözlerinden deniz gibi yaşların akmasının nedeni, sevgilinin baygın gözlerle âşığı avlaması, sevgilinin âşığa verdiği sözleri tutmamasına dayandırılmıştır. Metinde nedensellik ilkesi, âşığın ağlayarak mahvolması, gözlerinden deniz gibi, yağmur gibi kanlı yaşlar akıtması, sevgilinin güzellik unsurları ve sevgiliyle olan güzel anılarla inşa edilmiştir.

#### 3.18.1.1.5. Karşıtlık

*(9)Yıglap udu artadım.* (Ardından ağlayıp mahvoldum.)

*(11)Kaçmış kutug irtedim.* (Kaçıp gitmiş olan mutluluğu aradım durdum.)

Metinde karşıtlık ifadesi *arta-* "mahvolmak, üzülmek", *yıgla-* "ağlamak" ile *kut* "mutluluk, sevinç" sözcükleri arasında görülmektedir.

#### 3.18.1.1.6. Karşılaştırma

*(16)Elkin bolup ol keçer.* (Bir konuk gibi geçti gitti.)

Metinde karşılaştırma unsuru son dizede, sevgilinin diğer insanlarla, misafirlerle karşılaştırılmasıyla görülmekle beraber sevgili misafirlerle kıyaslanmış ardından da misafir gibi çekip gitmesiyle konuklara benzetilmiştir.

#### 3.18.1.1.7. Zaman

Metinde sözlüksel olarak zaman ifadesi tespit edilmemiştir.

### 3.18.1.2. GÖNDERİMSEL BAĞDAŞIKLIK

#### 3.18.1.2.1. ÖNCÜL BAĞIMSIZ GÖNDERİM ÖGELERİ

##### 3.18.1.2.1.1. Kişi Adılları

*(1)Bulnar mini öles köz.*

Men/Min+ (KA) +i (BDE)

*(5)Awlap meni koymangız.*

Men+ (KA) +i (BDE)

*(13)Yüknüp manga imledi*

Men/Man+ (KA) +ga (YDE)

##### 3.18.1.2.1.2. Gösterme Sıfatları

Metinde herhangi bir gösterme sıfatı kullanılmamıştır.

#### 3.18.1.2.2. ARDIL BAĞIMLI GÖNDERİM ÖGELERİ

##### 3.18.1.2.2.1. İyelik Ekleri

*(7)Akar közüm uş tengiz*

Köz+ (İK) +(ü)m (1.TİE)

*(10)Bağrım başın kartadım*

Bağır+ (İK) +(ı)m (1.TİE)

*(14)Közüm yaşın yamladı*

Köz+ (İK) +(ü)m (1.TİE)

*(15)Bagrım başın emledi*

Bagır+ (İK) +(ı)m (1.TİE)

#### 3.18.1.2.2.2. Belirtme Durumu Eki

*(1)Bulnar mini öles köz*

Men/Min+ (KA) +i (BDE)

*(5)Awlap meni koymangız*

Men+ (KA) +i (BDE)

#### 3.18.1.2.2.3. Kişi Ekleri

*(1)Bulnar mini öles köz*

Bulna- (FG) –r (Gen. Z.3.TKE)

*(3)Andın tamar tükel tuz*

Tam- (FK) –(a)r (Gen. Z.3.TKE)

*(4)Bulnap yana ol kaçar*

Kaç- (FK) –(a)r (Gen. Z.3.TKE)

*(5)Awlap meni koymangız*

Koy- (FK) –ma (OE) –ngız (Emir İstek 2.ÇK)

*(6)Ayık ayıp kaymangız*

Kay- (FK) –ma (OE) –ngız (Emir İstek 2.ÇK)

*(7)Akar közüm uş tengiz*

Ak- (FK) –(a)r (Gen. Z.3.TKE)

*(8)Tegre yöre kuş uçar*

Uç- (FK) –(a)r (Gen. Z.3.TKE)

*(9)Yıglap udu artadım*

Arta- (FK) –dım (BGZ1.TKE)

*(10)Bağrım başın kartadım*

Karta- (FK) –dım (BGZ1.TKE)

*(11)Kaçmış kutug irtedim*

İrte- (FK) –dim (BGZ1.TKE)

*(12)Yağmur kipi kân saçar*

Kan saç- (FK) –(a)r (Gen. Z.3.TKE)

*(13)Yüknüp manga imledi*

İmle- (FG) –di (BGZ3.TKE)

*(14)Közüm yaşın yamladı*

Yamla- (FG) –dı (BGZ3.TKE)

*(15)Bağrım başın emledi*

Em+ (İK) –le (İFYE) –di (BGZ3.TKE)

*(16)Elkin bolup ol keçer*

Keç- (FK) –(e)r (Gen. Z.3.TKE)

### 3.18.1.2.3. BİÇİMSEL SÖZLÜKSEL BAĞDAŞIKLIK

#### 3.18.1.2.3.1. Bağlaçlar

Metinde doğrudan kullanılan bir bağlaç yer almamaktadır.

#### 3.18.1.2.3.2. Değiştirim

*(3)Andın tamar tükel tuz.* (Bütün güzellikler ondan damlıyor.)

Metinde değiştirim ögesi *andın* sözcüğüdür. Bir sevgiliye olan aşkını dile getiren metnin sözcüsü, bütün güzelliklerin sevgiliden meydana geldiğini belirtmek için sevgili yerine andın sözcüğünü kullanarak değiştirim ögesine yer vermiştir. "Böyle, şöyle, ondan, bundan" gibi ifadeler metinde isme, nesneye, tümceye, eyleme bağlı olarak kendisinden önceki veya sonraki ifadeye bağlı olarak, işlevini yerine getirebilmesi için açıklamasının da öncesinde verilmesi gerektiği değiştirim ögesinin unsuru yukarıda *andın* sözcüğü ile sağlanmıştır.

### 3.18.1.2.3.3. Eksilti

*(2)Kara mengiz kızıl yüz.* (Kara benler pembe yüz.)

Metinde ikinci dizede cümlenin yüklemle tamamlanmadığı görülerek, eksiltili cümle yapısı olarak tespit edilmektedir. Yukarıdaki örnekte eksiltili cümle yapısı, bir sonraki dizeyle yükleme ortak bağlanmıştır.

## 3.19. XXIX. METİN, *AŞK VE AYRILIK ŞİİRİ (AŞK VE AYRILIK)*

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 82-83). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 116-117). |
|---|---|---|
| *Üdig mini komıttı*<br>*Sakınç manga yumıttı*<br>*Könglüm angar emitti*<br>*Yüzüm meni(n)g sargarur* (I, 69) | Aşk beni coşturdu ve heyecanlandırdı; Dert bana (geldi ve bende) toplandı. Gönlüm o (güzel)e meyletti; Yüzüm (o yüzden) sararıyor. | Coşturdu beni sevgi,<br>Bende toplandı kaygı,<br>Gönlüm ona yöneldi,<br>Yüzüm benim sararır. |
| *Könglüm angar kaynayu*<br>*İçtin angar oynayu*<br>*Keldi manga boynayu*<br>*Oynap meni argarur* (I, 225) | Gönlüm ona (karşı coşuyor ve ona) kaynıyor; (çünkü, evin) içinde onunla oynaşıyorum. (Bana (çalımla, kurumla), mağrur (bir şekilde) gelmişti; (benimle) oynaşıp sevişerek beni yordu (ve mecalsiz bıraktı.) | Gönlüm ona kaynayıverdi,<br>Evde onunla oynaşıp durdu,<br>Geldi bana, boynunu gerdi,<br>Oynayıp beni yordurur. |
| *Bardı közüm yarukı*<br>*Aldı özüm konukı*<br>*Kanda erinç kanı-kı*<br>*Emdi üdın odgarur* (I, 46) | Gözümün nuru (sevgilim beni bırakıp gitti). (Giderken) bedenimin konuğunu (yani) canımı (da birlikte) alıp götürdü. Acaba (şimdi) o nerdedir? Nerde ki? Beni uykudan | Gözümün ışığı gitti,<br>Gidişi ruhumu kabzetti,<br>Nerdedir nerde ah şimdi<br>Uykudan beni uyandırır. |

| | | |
|---|---|---|
| | uyandırıyor (ve uykumu kaçırıyor.) | |
| *Kördi meni emleyü*<br>*Baktı manga imleyü*<br>*Kaldım köngül tumlıyu*<br>*Kadgu meni torgurur* (III, 295) | (Sevgilim) beni gördü ve tedavi etti; Bana baktı ve (beni) selâmladı. (ben onun aşkı ile) gönlü soğumuş ve donmuş (olarak) kaldım. Kaygı ve keder beni zayıflatıyor, (yiyip bitiriyor.) | Gördü beni, emledi,<br>Baktı bana imledi,<br>Kalakaldım buz gibi,<br>Kaygı beni bitirir. |

### 3.19.1. METİN DİL BİLİMSEL İNCELEME

#### 3.19.1.1. TUTARLILIK

##### 3.19.1.1.1. Yineleme

*(4)Yüzüm mening sargarur.* (Yüzüm sararıyor.)

*(8)Oynap meni argarur.* (Benimle oynaşarak beni yordu.)

*(13)Kördi meni emleyü.* (Beni gördü ve tedavi etti.)

*(16)Kadgu meni torgurur.* (Kaygı ve keder beni zayıflatıyor.)

*(3)Könglüm angar emitti.* (Gönlüm o güzele meyletti.)

*(5)Könglüm angar kaynayu.* (Gönlüm ona kaynıyor.)

Metinde yineleme unsurları *men* "ben" kişi adılı dört kere, *köngül* "gönül" kelimesi ise iki kere tekrarlanarak kullanılmıştır.

##### 3.19.1.1.2. Özelleştirme

*(5)Könglüm angar kaynayu.* (Gönlüm ona kaynıyor.)

*(10)Aldı özüm konukı.* (Bedenimin konuğunu canımı alıp götürdü.)

Metinde aşk, sevgili, âşık konuları merkeze alınmıştır. Burada âşık, sevgiliye olan hislerini, düşüncelerini dile getirmektedir. Sevgiliyi görünce aşktan coşan, heyecanlanan âşık, gönlünde sevgilinin yer aldığını basit bir ifadeyle değil de gönlün kaynaması deyimiyle ifade ederek özelleştirme unsurundan yararlanmıştır. Sevgilinin âşığı bırakıp terkedip

gitmesi üzerine âşık, çok sıkıntı çektiğini, üzüldüğünü, canının yandığını ifade ederken canını bir beden misafiri olarak özelleştirmiştir.

#### 3.19.1.1.3. Genelleştirme

*(1)Üdig mini komıtttı.* (Aşk beni coşturdu ve heyecanlandırdı.)

Metinde genelleştirme unsuru, aşkın algılanış biçimiyle ilgilidir. Aşkın insanı heyecanlandırması, mutlu etmesi, sarhoş etmesi, coşturması gibi özellikler daima aşkın bir özelliği olarak genelleştirilerek şiirlerde yer almıştır.

#### 3.19.1.1.4. Nedensellik

*Üdig mini komıttı./Sakınç manga yumıttı./Könglüm angar emitti./Yüzüm mening sargarur.* (Aşk beni coşturdu ve heyecanlandırdı; dert bana geldi ve bende toplandı. Gönlüm o güzele meyletti; yüzüm sararıyor.)

Metinde nedensellik ilkesi, âşığın sevgiliye duyduğu ve beslediği aşkla coşup heyecanlanması, beraberinde ise keder ve derde tutulmasıyla yani güzeller güzeli sevgiliye meyletmesi ile yüzünün sararmasını, canının bir misafir gibi uzaklaşmasını sağlamış şeklinde görülmektedir. Burada âşığın yüzünün sararması, sevgiliye olan aşkı sebebine dayanmaktadır.

#### 3.19.1.1.5. Karşıtlık

*(1)Üdig mini komıttı.* (Aşk beni coşturdu ve heyecanlandırdı.)

*(2)Sakınç manga yumıttı.* (Dert bana geldi ve bende toplandı.)

*(16)Kadgu meni torgurur.* (Kaygı ve keder beni zayıflatıyor.)

Metinde karşıtlık unsuru olarak aşkın insanı coşturup heyecanlandırması ve yine aynı aşkın dert, keder ve kaygıyı beraberinde getirmesi şeklinde ele alabiliriz. Burada karşıtlık oluşturan sözcükler *komıt-* "heyecanlandırmak, coşturmak"; *sakınç* "dert, keder"; *kadgu* "kaygı, keder" olarak tespit edilmiştir.

#### 3.19.1.1.6. Karşılaştırma

Metinde karşılaştırmaya yer verilmemiştir.

#### 3.19.1.1.7. Zaman

Metinde sözlüksel olarak zaman ifadesi tespit edilmemiştir.

### 3.19.1.2. GÖNDERİMSEL BAĞDAŞIKLIK

#### 3.19.1.2.1. ÖNCÜL BAĞIMSIZ GÖNDERİM ÖGELERİ

##### 3.19.1.2.1.1. Kişi Adılları

*(1)Üdig mini komıttı.*

Min/Men+ (KA) +i (BDE)

*(2)Sakınç manga yumıttı.*

Man/Men+ (KA) +ga (YDE)

*(13)Kördi meni emleyü*

Men+ (KA) +i (BDE)

*(14)Baktı manga imleyü*

Man/Men+ (KA) +ga (YDE)

*(16)Kadgu meni torgurur*

Men+ (KA) +i (BDE)

##### 3.19.1.2.1.2. Gösterme Sıfatları

Metinde gösterme sıfatı kullanılmamıştır.

#### 3.19.1.2.2. ARDIL BAĞIMLI GÖNDERİM ÖGELERİ

##### 3.19.1.2.2.1. İyelik Ekleri

*(3)Könglüm angar emitti*

Köngül+ (İK) +(ü)m (1.TİE)

*(4)Yüzüm meni(n)g sargarur*

Yüz+ (İ.K.) +(ü)m (1.TİE)

*(5)Könglüm angar kaynayu*

Köngül+ (İK) +(ü)m (1.TİE)

*(9)Bardı közüm yarukı*

Köz+ (İK) +(ü)m (1.TİE)

*(10)Aldı özüm konukı*

Öz+ (İK) +(ü)m (1.TİE)

#### 3.19.1.2.2.2. Belirtme Durumu Eki

*(1)Üdig mini komıttı*

Min+ (KA) +i (BDE)

*(8)Oynap meni argarur*

Men+ (KA) +i (BDE)

*(13)Kördi meni emleyü*

Men+ (KA) +i (BDE)

*(16)Kadgu meni torgurur*

Men+ (KA) +i (BDE)

#### 3.19.1.2.2.3. Kişi Ekleri

*(1)Üdig mini komıttı*

Komıt- (FG) –tı (BGZ3.TKE)

*(2)Sakınç manga yumıttı*

Yum- (FK) –ıt (FFYE) –tı (BGZ3.TKE)

*(3)Könglüm angar emitti*

Emit- (FG) –ti (BGZ3.TKE)

*(4)Yüzüm meni(n)g sargarur*

Sargar- (FG) –(u)r (Gen. Z.3.TKE)

*(8)Oynap meni argarur*

Argar- (FK) –(u)r (Gen. Z.3.TKE)

*(9)Bardı közüm yarukı*

Bar- (FK) –dı (BGZ3.TKE)

*(10)Aldı özüm konukı*

Al- (FK) –dı (BGZ3.TKE)

*(12)Emdi üdın odgarur*

Odgar- (FG) –(u)r (Gen. Z.3.TKE)

*(13)Kördi meni emleyü*

Kör- (FK) –di (BGZ3.TKE)

*(14)Baktı manga imleyü*

Bak- (FK) –tı (BGZ3.TKE)

*(15)Kaldım köngül tumlıyu*

Kal- (FK) –dım (BGZ1.TKE)

*(16)Kadgu meni torgurur*

Torgur- (FG) –(u)r (Gen. Z.3.TKE)

### 3.19.1.2.3. BİÇİMSEL SÖZLÜKSEL BAĞDAŞIKLIK

#### 3.19.1.2.3.1. Bağlaçlar

Metinde biçimsel sözlüksel bağdaşıklık unsuru olan bağlaçlar kullanılmamıştır.

#### 3.19.1.2.3.2. Değiştirim

Metinde biçimsel sözlüksel bağdaşıklık unsuru olan değiştirim ögesi yer almamaktadır.

#### 3.19.1.2.3.3. Eksilti

*(5)Könglüm angar kaynayu*

Metinde eksiltili cümle yapısı yukarıda örnekte görüldüğü gibi yüklemin zarf fiil olmasıyla kendisinden bir sonraki dizeye genel fiil ile bağlanması şeklinde kullanılmıştır.

## 3.20. XXX. METİN, *SEVGİLİNİN HAYALİ İLE SÖYLEŞİ (SEVGİLİNİN TASVİRİ-DEDİM DEDİ)*

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 86-87). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 118, 121). |
|---|---|---|
| *Aydım angar sewük*<br>*Bizni tapa nelük*<br>*Keçting yazı kerig*<br>*Kırlar ediz bedük (I, 93-94)* | Ona dedim (ki): (Ey) sevgili! Bizim taraflara nasıl (gelebildin)? Geniş ovaları nasıl geçebildin? Yüksek ve büyük tepeleri nasıl (aşabildin)? | "Ey sevgili!" dedim ona,<br>"Nasıl geldin bizden yana"<br>"Geçerek yazı yayla;"<br>"Dağlar yüce, dağlar yüksek?" |
| *Aydı sening udu*<br>*Emgek telim îdu*<br>*Yumşar katıg ödi*<br>*Könglüm sanga yüğrük (I, 110)* | (Sevgilimin hayali bana) dedi (ki): Senin ardın sıra (gelebilmek için) çok zahmet ve sıkıntı çektim.<br>Sarp ve yalçın dağlar, dereler yumuşadı (ve bana yol verdiler); (çünkü) gönlüm sana (bir an önce varmak için) yürük (olmuştu)! | Dedi ki senin izince<br>O kadar çektim ki çile,<br>Yumuşadı sert dağlar bile;<br>Gönlüm sana yel yepelek. |
| *Yelwin anı(n)g közi*<br>*Telkin anı(n)g özi*<br>*Tolun ayın yüzi*<br>*Yardı mening yürek (III, 33)* | Onun gözleri büyüleyicidir, (âşıklarını onlarla avlar); Kendisi (böylece gönlümün) konuğu (oldu). Onun yüzü dolunay gibidir; (güzelliği ve bakışları ile) beni kalbimden vurdu ve yaraladı. | Büyülüdür gözü,<br>Bir yolcudur özü,<br>Dolunaydır yüzü,<br>Yardı yüreğimi. |

### 3.20.1. METİN DİL BİLİMSEL İNCELEME

#### 3.20.1.1. TUTARLILIK

##### 3.20.1.1.1. Yineleme

*(1)Aydım angar sewük.* (Ona dedim ki (ey) sevgili!)

*(5)Aydı sening udu.* (Dedi ki senin ardın sıra.)

*(9)Yelwin anıng közi.* (Onun gözleri büyüleyicidir.)

*(10)Yelkin anıng özi.* (Onun kendisi (böylece gönlümün) komuğu (oldu.)

Metinde yineleme unsuru *ay-* "söylemek, demek" fiilinin iki kere; *anıng* "onun" zamirinin iki kere tekrarlanması ile sağlanmıştır.

##### 3.20.1.1.2. Özelleştirme

*(7)Yumşar katıg ödi.* (Sarp ve yalçın dağlar, dereler yumuşadı.)

*(11)Tolun ayın yüzi.* (Onun yüzü dolunay gibidir.)

Metinde özelleştirme unsuru derelerin, sarp ve yalçın dağların yumuşaması ve sevgilinin yüzünün dolunay gibi olması ifadelerinde yer almaktadır. Sevgilinin hayali ile söyleşi yapan konumunda olan âşık, sevgilisinin kendisine ulaşabilmesi için yüksek dağ ve tepeleri geçerek geldiği gibi basit bir ifade kullanmak yerine sarp ve yalçın dağların, derelerin yumuşadığı ifadesini kullanarak özelleştirmiştir. Aynı zamanda âşık, sevgilinin yüzünü güzel olarak görmekte fakat bunu güzel gibi bir basit ifadeyle kullanmak yerine onun yüzünü dolunay ile özelleştirmiştir.

##### 3.20.1.1.3. Genelleştirme

*(9)Yelwin anıng közi.* (Onun gözleri büyüleyicidir.)

*(10)Yelkin anıng özi.* (Kendisi böylece gönlümün konuğu oldu.)

*(11)Tolun ayın yüzi.* (Onun yüzü dolunay gibidir.)

*(12)Yardı mening yürek.* (Güzelliği ve bakışları ile beni kalbimden vurdu ve yaraladı.)

Metinde genelleştirme unsuru, sevgilinin âşıkları güzelliğiyle, bakışları ile güzellik unsuru olarak atfedilen boy pos, endam, yüzü ile kalplerinden vurup yaralaması olarak ele alınmaktadır. Sevgilinin genel özelliği olan âşığı kalpten vurması, gönülden yaralaması,

sevgilinin gözlerinin büyüleyici olması tamamen sevgilinin genel özelliği ile genelleştirilmesidir.

#### 3.20.1.1.4. Nedensellik

Metinde nedensellik ilkesine uygun bir cümle yapısı görülmemektedir.

#### 3.20.1.1.5. Karşıtlık

Metinde karşıtlık unsuru oluşturacak sözcük ve sözcük öbekleri kullanılmamıştır.

#### 3.20.1.1.6. Karşılaştırma

Metinde karşılaştırmaya yer verilmemiştir.

#### 3.20.1.1.7. Zaman

Metinde sözlüksel olarak zaman ifadesine yer verilmediği tespit edilmiştir.

### 3.20.1.2. GÖNDERİMSEL BAĞDAŞIKLIK

### 3.20.1.2.1. ÖNCÜL BAĞIMSIZ GÖNDERİM ÖGELERİ

#### 3.20.1.2.1.1. Kişi Adılları

*(1) Aydım angar sewük.*

A+ (İA) +n (Z. N'si) +gar (YGE) >Ona (KA)

*(2)Bizni tapa nelük.*

Biz+ (KA) +ni (BDE)

*(5)Aydı sening udu*

Sen+ (KA) +ing (İDE)

*(8)Könglüm sanga yüğrük*

San/Sen+ (KA) +ga (YDE)

*(9)Yelwin anıng közi*

A+ (İA) +nıng (İDE)

*(10)Yelkin anıng özi*

A+ (İA) +nıng (İDE)

#### 3.20.1.2.1.2. Gösterme Sıfatları

Metinde gösterme sıfatı kullanılmamıştır.

### 3.20.1.2.2. ARDIL BAĞIMLI GÖNDERİM ÖGELERİ

#### 3.20.1.2.2.1. İyelik Ekleri

*(8)Könglüm sanga yüğrük*

Köngül+ (İK) +(ü)m (1.TİE)

*(9)Yelwin anı(n)g közi*

Köz+ (İK) +i (3.TİE)

*(10)Yelkin anı(n)g özi*

Öz+ (İK) +i (3.TİE)

#### 3.20.1.2.2.2. Belirtme Durumu Eki

*(2)Bizni tapa nelük*

Biz+ (KA) +ni (BDE)

#### 3.20.1.2.2.3. Kişi Ekleri

*(1)Aydım angar sewük*

Ay- (FK) –dım (BGZ1.TKE)

*(3)Keçting yazı kerig*

Keç- (FK) –ting (BGZ2.TKE)

*(5)Aydı sening udu*

Ay- (FK) –dı (BGZ3.TKE)

*(12)Yardı mening yürek*

Yar- (FK) –dı (BGZ3.TKE)

### 3.20.1.2.3. BİÇİMSEL SÖZLÜKSEL BAĞDAŞIKLIK

#### 3.20.1.2.3.1. Bağlaçlar

Metinde biçimsel sözlüksel bağdaşıklık unsuru olan bağlaçlara yer verilmemiştir.

#### 3.20.1.2.3.2. Değiştirim

Metinde biçimsel sözlüksel bağdaşıklık unsuru olan değiştirim ögesi kullanılmamıştır.

#### 3.20.1.2.3.3. Eksilti

*(2)Bizni tapa nelük*

*(4)Kırlar ediz bedük*

*(8)Könglüm sanga yügrük*

*(9)Yelwin anıng közi*

*(10)Yelkin anıng özi*

*(11)Tolun ayın yüzi*

Metinde eksiltili cümle yapısı yukarıdaki örnekte sıralanmıştır. Eksiltili cümleler metinde genelde kendisinden sonraki dizenin eylemine bağlanarak tamamlanmaktadır.

## 3.21. XXXVIII. METİN, *BAHAR TASVİRİ (AY EVİ-ARDIÇ DALI)*

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 94). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 156). |
|---|---|---|
| *Kim ayıp iştür kulak*<br>*Ay ewi artuç butak (I, 377)* | Ay hâlesinin ardıç ağacı (üzerinde olduğunu) kim söylemiş (ve bunu hangi) kulak işitmiştir? | Kim der, hangi kulak işitir:<br>Ayın evi ardıç dalıdır. |
| *Atgalır oknı azak*<br>*Tegmedi bu saw uşak (II, 20)* | (O oynak kadın) nereden ve kimden geldiği belli olmayan (bir) okla (beni) vurmağa niyetleniyormuş; Bu dedikodu (henüz bana) erişmedi. | Atmak ister sapmış oku,<br>Gelmedi bana bu dedikodu |
| *Ugragım kendü yırak*<br>*Bulnadı meni karak (III, 23)* | Gideceğim yer aslında (çok) uzak; (fakat, sevgilimin) gözleri beni avlayıp tutsak etti (ve yolundan alıkoydu.) | Uğrayacağım yer ırak;<br>Bu göz etti beni tutsak. |
| *Akturur közüm yulak*<br>*Tuşlanur ördek yugak (I, 222)* | Gözlerim pınar (gibi yaş) akıtıyor; (öyle ki orada) ördekler ve ördeğe benzer su kuşları toplanıyor. | Akıtır gözlerimden pınar,<br>Ördek iner, su kuşu iner. |

### 3.21.1. METİN DİL BİLİMSEL İNCELEME

#### 3.21.1.1. TUTARLILIK

##### 3.21.1.1.1. Yineleme

Metinde yinelenen herhangi bir unsur yer almamaktadır.

##### 3.21.1.1.2. Özelleştirme

*(6)Bulnadı meni karak.* (Gözleri beni avlayıp tutsak etti.)

*(7)Akturur közüm yulak.* (Gözlerim pınar (gibi yaş) akıtıyor.)

Metinde özelleştirme unsuru, âşığın oynak sevgilisinin gözleriyle büyülenmesinde, o şuh gözlere tutsak edilmesinde görülmektedir. Sevgilinin gözlerinin güzelliği basit bir ifadeyle aktarılmak yerine sevgilinin gözlerinin bir avcı olup âşığı tutsak edecek derecede

güzel olduğu özelleştirilerek ifade edilmiştir. Ayrıca sevgilinin güzelliğinden kendinden geçen, yolundan ayrı düşen âşık, sevgili uğruna çokça üzülmüş, çokça gözyaşı dökmüş konumdadır. Burada âşık çokça ağladım gibi basit bir ifade kullanmak yerine gözlerinin pınar gibi yaş akıttığı söylemini özelleştirme unsuru ile aktarmıştır.

#### 3.21.1.1.3. Genelleştirme

Metinde sevgilinin gözlerinin âşıkları avlayıp tutsak etmesi, *akturur közüm yulak,* yolundan alıkoyması gibi unsurlar, doğrudan mâşuk ile genelleştirilen kalıplaşmış ifadelerdir.

#### 3.21.1.1.4. Nedensellik

Metinde nedensellik ilkesinden yararlanılmamıştır.

#### 3.21.1.1.5. Karşıtlık

Metinde herhangi bir karşıtlık ifadesi kullanılmamıştır.

#### 3.21.1.1.6. Karşılaştırma

Metinde karşılaştırılan herhangi bir unsura yer verilmemiştir.

#### 3.21.1.1.7. Zaman

Metinde sözlüksel olarak zaman ifadesi kullanılmamıştır.

### 3.21.1.2. GÖNDERİMSEL BAĞDAŞIKLIK

### 3.21.1.2.1. ÖNCÜL BAĞIMSIZ GÖNDERİM ÖGELERİ

#### 3.21.1.2.1.1. Kişi Adılları

*(6)Bulnadı meni karak*

Men+ (KA) +i (BDE)

#### 3.21.1.2.1.2. Gösterme Sıfatları

*(4)Tegmedi bu saw uşak.*

Metinde gösterme sıfatlarından *"bu"* sıfatına yer verilmiştir.

### 3.21.1.2.2. ARDIL BAĞIMLI GÖNDERİM ÖGELERİ

#### 3.21.1.2.2.1. İyelik Ekleri

*(2)Ay ewi artuç butak*

Ew+ (İK) +i (3.TİE)

*(5)Ugragım kendü yırak*

Ugrag+ (İK) +(ı)m (1.TİE)

*(7)Akturur közüm yulak*

Köz+ (İK) +(ü)m (1.TİE)

#### 3.21.1.2.2.2. Belirtme Durumu Eki

*(6)Bulnadı meni karak*

Men+ (KA) +i (BDE)

#### 3.21.1.2.2.3. Kişi Ekleri

*(4)Tegmedi bu saw uşak*

Teg- (FK) –me (OE) –di (BGZ3.TKE)

*(6)Bulnadı meni karak*

Bulna- (FG) –dı (BGZ3.TKE)

*(7)Akturur közüm yulak*

Ak- (FK) –tur (FFYE) –(u)r (Gen. Z.3.TKE)

*(8)Tuşlanur ördek yugak*

Tuşla- (FG) –n (FFYE) –(u)r (Gen. Z.3.TKE)

### 3.21.1.2.3. BİÇİMSEL SÖZeLÜKSEL BAĞDAŞIKLIK

#### 3.21.1.2.3.1. Bağlaçlar

Metinde herhangi bir bağlaca yer verilmemiştir.

#### 3.21.1.2.3.2. Değiştirim

Metinde biçimsel sözlüksel bağdaşıklık unsuru olan değiştirim ögesi tespit edilmemiştir.

#### 3.21.1.2.3.3. Eksilti

*(1)Kim ayıp iştür kulak*

*(5)Ugragım kendü yırak*

Metinde eksiltili cümle yapısı, ilk dizenin devrik soru cümle yapısında olmasıyla ve eksiltili cümlenin kendisinden sonraki cümlenin eylemiyle bağlanılarak görülmüştür.

## 3.22. XXXIX. METİN, *BAHAR TASVİRİ (KALBİM BILDIRCIN)*

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 94-95). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 159). |
|---|---|---|
| *Özüm meni(n)g budursın*<br>*Otı anı(n)g çoklanur (I, 513)* | Benim gönlüm (bir) bıldırcın (olmuş); onun (sevgisinin) ateşi (ise) alevlenmiş (onu yakmağa hazırlanıyor). | Benim kalbim bıldırcın,<br>Döner ateşinde onun. |
| *Üdig otı tutunup*<br>*Öpke yürek kagrulur (II, 144)* | Aşk ateşi tutuşunca ciğer ve yürek kavrulur. | Aşk ateşi tutuşur,<br>Ciğer, yürek kavrulur. |
| *Tün kün turup yıglayu*<br>*Yaşım meni(n)g sawrulur (II, 232)* | Gece gündüz ağlayıp durduğumdan gözyaşlarım (etrafa) savruluyor. | Gece gündüz ağlarım,<br>Savrulur gözyaşlarım. |

### 3.22.1. METİN DİL BİLİMSEL İNCELEME

### 3.22.1.1. TUTARLILIK

#### 3.22.1.1.1. Yineleme

Metinde yinelenen herhangi bir unsur yer almamaktadır.

#### 3.22.1.1.2. Özelleştirme

*(1)Özüm meni(n)g budursın.* (Benim gönlüm bıldırcın (olmuş.)

*(2)Otı anı(n)g çoklanur.* (Onun sevgisinin ateşi alevlenmiş.)

*(3)Üdig otı tutunup.* (Aşk ateşi tutuşunca.)

*(4)Öpke yürek kagrulur.* (Ciğer ve yürek kavrulur.)

Metinde özelleştirme unsuru ilk iki mısrada karşımıza çıkmıştır. Sevgiliye duyduğu aşkla kendinden geçen âşığın gönlü sevgiden, aşktan coşmuş ve bıldırcına dönüşmüştür. Sevgilinin aşkı aleve, aşk ise bir ateşe benzetilerek bu aşk ateşiyle âşığın ciğerinin ve yüreğinin kavrulduğu ifade edilmektedir. Burada âşık, sevgiliye olan aşkıyla coşup heyecanlandığını basit bir söylem ile dile getirmeyerek aşkı ateşle, kendi yüreğini bıldırcınla özelleştirerek aktarmıştır.

#### 3.22.1.1.3. Genelleştirme

*(3)Üdig otı tutunup.* (Aşk ateşi tutuşunca.)

*(4)Öpke yürek kagrulur.* (Ciğer ve yürek kavrulur.)

Metinde genelleştirme ifadesi, aşkın bir ateşe benzetilmesi ve daima aşk unsurunun yakıcı özellik gösteren sözcüklerle anılması, bunun neticesinde de âşıkların ciğerlerinin ve yüreklerinin kavrulması şeklinde görülebilir. Çünkü aşk, insana acı veren, gönlünü yakan, canını acıtan ifadelerle genelleştirilerek şiirlerde işlenmiştir.

#### 3.22.1.1.4. Nedensellik

*(5)Tün kün turup yıglayu.* (Gece gündüz ağlayıp durduğumdan)

*(6)Yaşım mening sawrulur.* (Gözyaşlarım etrafa savruluyor.)

Metinde nedensellik ilkesi son iki mısrada görülmektedir. Sevgili uğruna gözyaşı döken âşığın gözyaşlarının etrafa savrulmasının nedeni, âşığın çokça, her daim, gece gündüz ağlamasına dayandırılmıştır.

#### 3.22.1.1.5. Karşıtlık

Metinde herhangi bir karşıtlık ögesi kullanılmamıştır.

#### 3.22.1.1.6. Karşılaştırma

Metinde karşılaştırma unsuruna yer verilmemiştir.

#### 3.22.1.1.7. Zaman

Metinde sözlüksel olarak zaman ifadesi, sevgili uğruna sürekli ağlayan âşığın, gece gündüz durmadan gözyaşı döktüğünü belirttiği cümlede görülmektedir.

### 3.22.1.2. GÖNDERİMSEL BAĞDAŞIKLIK

#### 3.22.1.2.1. ÖNCÜL BAĞIMSIZ GÖNDERİM ÖGELERİ

##### 3.22.1.2.1.1. Kişi Adılları

*(1)Özüm mening budursın*

Men+ (KA) +ing (İDE)

Öz+ (KA) +(ü)m (1.TİE)

*(2)Otı anıng çoklanur*

A+ (İA) +n (Z. N'si) +ıng (İDE)

*(6)Yaşım mening sawrulur*

Men+ (KA) +ing (İDE)

##### 3.22.1.2.1.2. Gösterme Sıfatları

Metinde gösterme sıfatı yer almamaktadır.

#### 3.22.1.2.2. ARDIL BAĞIMLI GÖNDERİM ÖGELERİ

##### 3.22.1.2.2.1. İyelik Ekleri

*(1)Özüm mening budursın*

Öz+ (İK) +(ü)m (1.TİE)

*(2)Otı anıng çoklanur*

Ot+ (İK) +ı (3.TİE)

*(3)Üdig otı tutunup*

Ot+ (İK) +ı (3.TİE)

*(6)Yaşım mening sawrulur*

Yaş+ (İK) +(ı)m (1.TİE)

##### 3.22.1.2.2.2. Belirtme Durumu Eki

Metinde belirtme durumu eki tespit edilmemiştir.

#### 3.22.1.2.2.3. Kişi Ekleri

*(2)Otı anıng çoklanur*

Çoklan- (FG) –(u)r (Gen. Z.3.TKE)

*(4)Öpke yürek kagrulur*

Kag(ı)rul- (FG) –(u)r (Gen. Z.3.TKE)

*(6)Yaşım mening sawrulur*

Saw(ır)ul- (FG) –(u)r (Gen. Z.3.TKE)

### 3.22.1.2.3. BİÇİMSEL SÖZLÜKSEL BAĞDAŞIKLIK

#### 3.22.1.2.3.1. Bağlaçlar

Metinde biçimsel sözlüksel bağdaşıklık unsuru olan bağlaçlara yer verilmemiştir.

#### 3.22.1.2.3.2. Değiştirim

Metinde biçimsel sözlüksel bağdaşıklık unsuru olan değiştirim ögesi tespit edilmemiştir.

#### 3.22.1.2.3.3. Eksilti

*(1)Özüm mening budursın*

*(3)Üdig otı tutunup*

*(5)Tün kün turup yıglayu*

Metinde eksiltili cümle yapısı, genelde kendisinden sonraki eyleme bağlanarak kurallı fiil cümlesi oluşturacak şekilde düzenlenmiştir. Yukarıdaki örnekte âşığın gönlünün bıldırcın, aşk ateşi tutuşunca, gece gündüz ağlayıp durduğumdan ifadeleri zarf fiil yapısı gösterdiğinden eksiltili cümle yapısı olarak ele alınmaktadır.

### 3.23. XLI. METİN, *BAHAR TASVİRİ (BAHAR)*

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 98-101). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 73-75). |
|---|---|---|
| *Keldi esin esneyü*<br>*Kadka tükel osnayu*<br>*Kirdi bodun kasnayu*<br>*Kara bulıt kükreşür (II, 223)* | (Bahar) rüzgârı eserek geldi. (Ama bu rüzgâr) kar tipisine benziyordu. Halk soğuktan titreşerek (evlere) girdi). (Gökyüzünde) kara bulutlar gürlüyor. | Eserek geldi rüzgâr,<br>Tıpkı tipiye benzer,<br>Titreşip kapanır halklar,<br>Kara bulut kükreşir (378/297) |
| *Ördi bulıt ugraşu*<br>*Aktı akın möngreşü*<br>*Kaldı bodun tanglaşu*<br>*Kükrer takı mangraşur (III, 398)* | Bulutlar gürleyerek yükseldi ve seller şarıldayarak aktı. Halk (bu ani sağnak karşısında) hayret içinde kaldı; bulutlar gürlüyor (ve insanlar) bağrışıyorlar. | Çıktı bulut gürleyerek,<br>Aktı seller şarlayarak,<br>Kalakaldı halk şaşırarak,<br>Şimşek çakar, gök gürleşir (617/512) |
| *Yaşın atıp yaşnadı*<br>*Tuman turup tuşnadı*<br>*Adgır kısır kişnedi*<br>*Ögür alıp okraşur (I, 235)* | Gök gürleyip şimşek çaktı; bulutlar karşı karşıya gelip harekete geçtiler. Aygırlarla kısraklar kişnediler; her biri eşini (yanına) aldı, alçak sesle kişniyorlar. | Bulutlar şimşek çakıştı,<br>Sisler kalktı, yerleşti,<br>Aygır kısrak kişneşti,<br>Eşlerini alıp inleşir (124/110) |
| *Kuydı bulıt yagmurın*<br>*Kerip tutar ak torın*<br>*Kırka kodtı ol karın*<br>*Akın akar engreşür (III, 39)* | Bulutlar yağmurlarını döktü; (sanki) ak ağlarını (havaya) gerdiler ve karlarını kırlara bıraktılar. (Dağlardan) uğuldayarak seller akıyor. | Döktü bulut yağmurunu,<br>Gerip tutuyor ak torunu,<br>Kırlara bıraktı karını,<br>Seller akar, şarıldaşır (461/365) |
| *Kar buz kamug erüşdi*<br>*Taglar suwı akışdı*<br>*Kökşin bulıt örüşdi*<br>*Kayguk bolup ügrişür (I, 186)* | Karlar ve buzlar hep eridi; (böylece) dağların suyu (seller halinde) aktı. (Gökyüzünde) mavimtırak bulutlar belirdi; (bunlar | Karlar buzlar hep eridi,<br>Dağların suyu yürüdü,<br>Mavi bulutlar belirdi,<br>Kayıklar gibi kımıldaşır (102/94) |

| | | |
|---|---|---|
| | deniz üstündeki) kayıklar gibi (havada) sallanıp duruyor. | |
| *Kaklar kamug kölerdi*<br>*Taglar başı ilerdi*<br>*Ajun tını yılırdı*<br>*Tü tü çeçek çergeşür (I, 170; II, 283)* | (Baharın gelişi ile birlikte) kuru göl yatakları (da) doldu. Dağ başları hayal meyal belirmeğe başladı. Dünyanın nefesi ısındı; Rengârenk çiçekler (birbiri ardı sıra) dizildiler. | Birikintiler göllendi,<br>Dağların başı göründü,<br>Acunun soluğu ılındı,<br>(407/318) Nice çiçekler dizilişir. |
| *Yagmur yağıp saçıldı*<br>*Türlüg çeçek suçuldı*<br>*Yinçü kapı açıldı*<br>*Çından yıpar yugruşur (II, 122)* | Yağmur yağdı ve (sular her tarafa) saçıldı; Türlü türlü çiçekler açtı. (Sanki) bir inci mahfazası açıldı; sandal ve misk (kokuları) birbirine karıştı. | Yağmur yağdı, sular saçıldı,<br>Yerden türlü çiçek seçildi,<br>Sanki inci kapları açıldı,<br>(329/267) Sandal, misk kokusu yoğruşur. |
| *Tümen çeçek tizildi*<br>*Bükünden ol yazıldı*<br>*Üküş yatıp özeldi*<br>*Yirde kopa adrışur (I, 235)* | On binlerce çiçek sıra sıra dizildi (ve düğüm halindeki) tomurcuklarından çözüldü. (Belli ki yer altında) uzun süre yatmaktan sıkılmışlardı. (Şimdi, hepsi de) yerden birerek birbirlerinden ayrılıyorlardı. | Bin bir çiçek dizildi,<br>Tomurcuklar açıldı,<br>Aylarca yatıp ezildi,<br>(123/109) Yerden çıkıp ayrışır. |
| *Tegme çeçek ügüldi*<br>*Bokuklanıp büküldi*<br>*Tügsin tügün tügüldi*<br>*Yazlıp yana yörgeşür (II, 285)* | Bütün çiçekler bir araya geldi, tomurcuklanıp (boyunlarını) büktüler. (Tomurcuklar) birer düğüm gibi bağlandılar; açılıyor ve birbirlerine dolaşıyorlar. | Bütün çiçekler kümelendi,<br>Çanak yapraklar toplandı,<br>Düğüm düğüm düğümlendi,<br>Açılıp yeniden sarılışır (408/319) |
| *Tegme çeçek ügüldi*<br>*Bokuklanıp büküldi*<br>*Tügsin tügün tügüldi* | Bütün çiçekler bir araya geldi, tomurcuklanıp (boyunlarını) büktüler. | Bütün çiçekler kümelendi,<br>Çanak yapraklar toplandı, |

| | | |
|---|---|---|
| *Yargalı-mat yörgeşür (I, 437)* | (Tomurcuklar) birer düğüm gibi bağlandılar; (Çiçekler tomurcuklarını) yarıp açmak için birbirlerine dolanıyorlar. | Düğüm düğüm düğümlendi,<br>Yayılıp yeniden sarılışır (219/189) |
| *Kızıl sarıg arkaşıp*<br>*Yipgin yaşıl yüzkeşip*<br>*Bir bir-gerü yörgeşip*<br>*Yalnguk anı tanglaşur (I, 395)* | Kızıl ve sarı (renkli çiçekler) ardı ardına yerden bitiyor; Mor ile yeşil yüz yüze geliyor ve birbirlerine sarılıyorlar. İnsan (bu ren cümbüşünü görünce) hayretler içinde kalıyor. | Al sarı sırt sırta verir,<br>Mor yeşil yüz yüze vurur,<br>Birbirine sarılıp durur,<br>(199/170) İnsanlar bakıp şaşırır. |
| *Alın töpü yaşardı*<br>*Urut otın yaşurdı*<br>*Köl-ni(n)g suwın küşerdi*<br>*Sıgır buka möngreşür (II, 79)* | Yamaçlar ve tepeler yeşerdi. Kuru otlarını gizleyip (tazelerini çıkardılar); göllerin suyunu taşırdılar. Sığırlar ve boğalar (sevinçlerinden) böğrüşüyorlar. | Yamaç tepe yeşerdi,<br>Kuru otları aşırdı,<br>Göl sularını taşırdı,<br>(308/254) Sığır boğa böğrüşür |
| *Kulan tükel komıttı*<br>*Arkar sukak yumuttı*<br>*Yaylag tapa emitti*<br>*Tizig turup sekrişür (I, 214)* | (Bahar) yaban eşeklerini iyice coşturdu; dağ keçilerini ve geyikleri (hep) bir araya getirdi. (Bunlar otlamak için) yaylalara doğru yöneldiler. Sıra sıra dizilip (sevinçlerinden) hoplayıp zıplıyorlar. | Yaban eşeklerini hep coşturdu, Keçileri geyikleri birleştirdi,<br>Yaylaya doğru yöneltip koşturdu,<br>(115/103) Hepsi sıra sıra dizilip hoplaşır. |
| *Koçngar teke seşildi*<br>*Saglık sürüg koşuldı*<br>*Sütler kamug yoşuldı*<br>*Oglak kozı yamraşur (III, 202)* | (Yaz geldiği için) koçlar ve tekeler (dişi koyun ve keçilerden) ayrıldılar. Sağmal (hayvanlardan oluşan) sürüler bir araya getirildi. (Memelerden) hep | Koç, teke dişiden ayrıldı,<br>Sağmallar birbirine katıldı,<br>Sütler memelerden boşaldı,<br>(486/389) Oğlaklar kuzular karışır. |

| | | |
|---|---|---|
| | sütler boşandı; oğlaklar ve kuzular (süt emmek için analarının) kasıkları atasına girdiler. | |
| *Tumlıg kelip kapsadı*<br>*Kutug yayıg tepsedi*<br>*Karlap ajun yapsadı*<br>*Et yin üşüp emrişür (I, 463)* | Soğuklar gelip bastırdı (ve her yeri) kapladı. Kış mübarek yaz (mevsimine) haset etti (ve onu kıskandı). Kar yağdırdı ve (bütün) dünyayo karla örtmek istedi. (İnsanların) vücutları üşüyor ve (soğuktan) titreşiyor. | |

### 3.23.1. METİN DİL BİLİMSEL İNCELEME

#### 3.23.1.1. TUTARLILIK

##### 3.23.1.1.1. Yineleme

*(24)Tü tü çeçek çergeşür.* (Rengârenk çiçekler dizildiler.)

*(26)Türlüg çeçek suçuldı.* (Türlü türlü çiçekler açtı.)

*(29)Tümen çeçek tizildi.* (On binlerce çiçek sıra sıra dizildi.)

*(33)Tegme çeçek ügüldi.* (Bütün çiçekler bir araya geldi.)

*(37)Tegme çeçek ügüldi.* (Bütün çiçekler bir araya geldi.)

Metinde en çok yinelenen sözcük *çeçek* "çiçek" gerçek anlamıyla beş kere tekrarlanmıştır.

*(4)Kara bulıt kükreşür.* (Kara bulutlar gürlüyor.)

*(5)Ördi bulıt ungraşu.* (Bulutlar gürleyerek yükseldi.)

*(13)Kuydı bulıt yagmurın.* (Bulutlar yağmurlarını döktü.)

*(19)Kökşin bulıt örüşdi.* (Mavimtrak bulutlar belirdi.)

Çeçek sözcüğünden sonra metinde en çok yinelenen (dört kere) *"bulıt"* sözcüğüdür.

*(33)Tegme çeçek ügüldi*

*(34)Bokuklanıp bükü̈ldi*

*(35)Tügsin tügün tügüldi*

*(36)Yazlıp yana yörgeşür (II, 285)*

Aşağıda verilen örnekte *"tegme çeçek ügüldi, bokuklanıp, bükü̈ldi, tügsin, tügün, tügüldi, yörgeşir"* ifadeleri ikişer kez nakarat gibi yinelenmiştir.

*(37)Tegme çeçek ügüldi*

*(38)Bokuklanıp bükü̈ldi*

*(39)Tügsin tügün tügüldi*

*(40)Yargalı-mat yörgeşür (I, 437)*

Metinde *bodun* "halk" kelimesi ise iki kere tekrarlanmıştır.

*(3)Kirdi bodun kasnayu*. (Halk soğuktan titreşerek girdi.)

*(7)Kaldı bodun tanglaşu.* (Halk hayret içinde kaldı.)

Metinde "kar" sözcüğü gerçek anlamıyla iki kere yinelenmiştir.

*(15)Kırka kodtı ol karın.* (Karlarını kırlara bıraktılar.)

*(17)Kar buz kamug erüşdi.* (Karlar ve buzlar hep eridi.)

**3.23.1.1.2. Özelleştirme**

*(9)Yaşın atıp yaşnadı*. (Gök gürleyip şimşek çaktı.)*/(10)Tuman turup tuşnadı*. (Bulutlar karşı karşıya gelip harekete geçtiler.)

Gök gürlemesi basit bir anlatım ile aktarılarak, şimşeklerin çakması detaylı bir şekilde özelleştirilerek bulutların karşı karşıya gelip harekete geçtikleri şeklinde özel mecaz bir ifade ile dile getirilmiştir. Burada bulutların insan gibi düşünülmesinde özelleştirme unsuru görülmektedir.

*(42)Yipgin yaşıl yüzkeşip.* (Mor ile yeşil yüz yüze geliyor).

*(58)Kutlug yayıg tepsedi.* (Kış mübarek yaz (mevsimine) haset etti.)

Bahar tasvirinin ve mevsim geçişinin konu edildiği metinde özelleştirme, rengârenk çiçeklerin zamanında açılması üzerine renklerin birbirlerine, yüz yüze gelmelerinde ve kış mevsiminin kişiselleştirilerek yaz mevsimini kıskanmasında görülmektedir. Burada mevsim geçişi, çiçeklerin açışı, renk renk çiçeklerin sayılması yerine sanki renkler bir insan gibi düşünülerek, mor ve yeşil rengin yüz yüze gelmesi ifadesiyle özelleştirilmiştir. Ayrıca kış mevsimi de bir insan gibi düşünülerek, yaz mevsimini kıskandığı, ona haset ettiği ifadesi de özelleştirme unsuru içermektedir.

#### 3.23.1.1.3. Genelleştirme

*(21)Kaklar kamug kölerdi/(22)Taglar başı ilerdi/(23)Ajun tını yılırdı/(24)Tü tü çeçek çergeşür.* (Baharın gelişi ile birlikte kuru göl yatakları doldu. Dağ başları hayal meyal belirmeğe başladı. Dünyanın nefesi ısındı. Rengârenk çiçekler dizildiler.)

Metinde genelleştirme ifadesi, baharın tasviriyle, bahar geldikten sonra gerçekleşen olaylarda görülmektedir. Baharın gelişiyle kuru göl yataklarının dolması, dağ başlarının beyaz karlardan sıyrılıp yemyeşil görünmeye başlaması, renk renk çiçeklerin açması vb. bahar mevsiminin genel özellikleridir.

#### 3.23.1.1.4. Nedensellik

*(1)Keldi esin esneyü/(2)Kadka tükel osnayu/(3)Kirdi bodun kasnayu.* (Bahar rüzgârı eserek geldi. Kar tipisine benziyordu. Halk soğuktan titreşerek (evlere) girdi.)

*(5)Ördi bulıt ıngraşu/(6)Aktı akın möngreşü/(7)Kaldı bodun tanglaşu.* (Bulutlar gürleyerek yükseldi ve seller şarıldayarak aktı. Halk hayret içinde kaldı.)

*(25)Yagmur yağıp saçıldı/(26)Türlüg çeçek suçuldı.* (Yağmur yağdı ve sular her tarafa saçıldı. Türlü türlü çiçekler açtı.)

*(57)Tumlıg kelip kapsadı/(58)Kutlug yayıg tepsedi/(59)Karlap ajun yapsadı./(60)Et yin üşüp emrişür.* (Soğuklar gelip bastırdı ve her yeri kapladı. Kış mübarek yaz mevsimine haset etti. Kar yağdırdı ve dünyayı karla örtmek istedi. İnsanların vücutları üşüyor ve soğuktan titreşiyor.)

Metinde halkın soğuktan titreşmesi ve evlere girmesinin nedeni, bahar rüzgârının kar tipisine benzeyerek esmesine dayandırılarak nedensellik ilkesi kurulmuştur. Halkın hayret içinde kalmasının nedeni, bulutların gürleyerek esmesi ve sellerin akmasına isnat edilmiş ve halkın şaşkın oluşuyla sellerin şarıldaması arasında nedensellik ilkesi kurulmuştur. Türlü türlü çiçeklerin açmasının sebebi, yağmurun yağmasına atfedilmiş ve yağmur ile çiçeklerin

açılması arasında nedensellik ilişkisi kurulmasına yol açmıştır. İnsanların vücutlarının üşümesinin, bedenlerinin soğuktan titremesinin nedeni kar yağışına dayandırılmış ve kar ile insanların üşüyüşü arasında nedensellik ilkesi kurulmuştur.

#### 3.23.1.1.5. Karşıtlık

Metne genel çerçevede bakıldığında yaz, bahar tasviri ile kış mevsiminin bir arada işlendiği görülmektedir. "Soğuk" anlamına gelen *tumlıg* sözcüğü ile "sıcak, yaz mevsimi" anlamına gelen *yay* sözcüğü arasında anlamsal bir zıtlık kurularak, karşıtlık ilkesinden yararlandığı görülmektedir. "Isınmak" anlamına gelen *yılır-* fiili ile "üşümek" anlamına gelen *üşü-* fiili arasında yine anlamsal bir zıtlık kurulmuş, *yılır-* ile *üşü-* fiilleri tezatlık göstererek, karşıtlık unsurunu sağlamaktadır.

*(57)Tumlıg kelip kapsadı/(58)Kutlug yayıg tepsedi.* (Soğuklar gelip bastırdı ve her yeri kapladı. Kış mübarek yaz mevsimine haset etti.)

*(23)Ajun tını yılırdı.* (Dünyanın nefesi ısındı)*/(60)Et yin üşüp emrişür.* (İnsanların vücutları üşüyor ve soğuktan titreşiyor.)

#### 3.23.1.1.6. Karşılaştırma

Metnin genelinde bahar ile kış mevsiminin tasviri yapılmakta ve baharın gelişiyle kuru göl yataklarının doluşu, dağ başlarının belirmesi, mavimtırak bulutların belirmesi, rengârenk çiçeklerin dizilmesi ile kış mevsiminde kar tipisinin oluşması, halkın soğuktan üşüyerek evlerine girmesi, bulutların gürleyerek seller gibi akması, yağmurların yağması, soğukların gelişiyle karın dünyayı örtmesi unsurları birbirleriyle karşılaştırılmıştır.

#### 3.23.1.1.7. Zaman

Metinde bahar, kış tasviri yapıldığı için sözlüksel olarak zaman ifadesinde mevsim dilimleri kullanılmıştır. *Tumlıg* ile soğukların geldiği kış mevsiminin yaşandığı; rengârenk çiçeklerin dizilmesiyle bahar mevsiminin yaşandığı anlaşılmaktadır.

### 3.23.1.2. GÖNDERİMSEL BAĞDAŞIKLIK

#### 3.23.1.2.1. ÖNCÜL BAĞIMSIZ GÖNDERİM ÖGELERİ

##### 3.23.1.2.1.1. Kişi Adılları

*(44)Yalnguk anı tanglaşur.*

A+ (İA) +nı (3.TİE)>Onu (KA)

##### 3.23.1.2.1.2. Gösterme Sıfatları

Metinde gönderimsel bağdaşıklık unsurunun alt başlıklarından olan gösterme sıfatına yer verilmemiştir.

#### 3.23.1.2.2. ARDIL BAĞIMLI GÖNDERİM ÖGELERİ

##### 3.23.1.2.2.1. İyelik Ekleri

*(18)Taglar suwı akışdı.*

Suw+ (İK) +ı (3.TİE)

*(23)Ajun tını yılırdı.*

Tın+ (İK) +ı (3.TİE)

*(44)Yalnguk anı tanglaşur.*

A+ (İZ) +nı (3.TİE)

*(47)Kölning suwın küşerdi*

Suw+ (İK) +ı (3.TİE) +n (BDE)

##### 3.23.1.2.2.2. Belirtme Durumu Eki

*(21)Kaklar kamug kölerdi*

Kamu+ (İK) +g (BDE)

*(41)Kızıl sarıg arkaşıp*

Sarı+ (İK) +g (BDE)

*(47)Kölning suwın küşerdi*

Suw(İK) +ı(3.TİE) +n (BDE)

*(54)Saglık sürüg koşuldı*

Sürü+ (İK) +g (BDE)

*(55)Sütler kamug yoşuldı*

Kamu+ (İK) +g (BDE)

*(58)Kutlug yayıg tepsedi*

Yay+ (İK) +(ı)g (BDE)

**3.23.1.2.2.3. Kişi Ekleri**

*(1)Keldi esin esneyü*

Kel- (FK) –di (BGZ3.TKE)

*(3)Kirdi bodun kasnayu*

Kir- (FK) –di (BGZ3.TKE)

*(4)Kara bulıt kükreşür*

Kükre- (FK) –ş (FFYE) –(ü)r (Gen. Z.3.TKE)

*(5)Ördi bulıt ugraşu*

Ör- (FK) –di (BGZ3.TKE)

*(6)Aktı akın möngreşü*

Ak- (FK) –tı (BGZ3.TKE)

*(7)Kaldı bodun tanglaşu*

Kal- (FK) –dı (B.G.Z.3.T.K.E.)

*(8)Kükrer takı mangraşur*

Kükre- (FK) –r (Gen. Z.3.TKE)

Mangraş- (FG) –(u)r (Gen. Z.3.TKE)

*(9)Yaşın atıp yaşnadı*

Yaşna- (FG) –dı (BGZ3.TKE)

*(10)Tuman turup tuşnadı*

Tuşna- (FK) –dı (BGZ3.TKE)

*(11)Adgır kısır kişnedi*

Kişne- (FK) –di (BGZ3.TKE)

*(12)Ögür alıp okraşur*

Okraş- (FG) –(u)r (Gen. Z.3.TKE)

*(13)Kuydı bulıt yagmurın*

Kuy- (FK) –dı (BGZ3.TKE)

*(14)Kerip tutar ak torın*

Tut- (FK) –(a)r (Gen. Z.3.TKE)

*(15)Kırka kodtı ol karın*

Kod- (FK) –tı (BGZ3.TKE)

*(16)Akın akar engreşür*

Ak- (FK) –(a)r (Gen. Z.3.TKE)

*(17)Kar buz kamug erüşdi*

Er- (FK) –(ü)ş (FFYE) –di (BGZ3.TKE)

*(18)Taglar suwı akışdı*

Ak- (FK) –(ı)ş (FFYE) –dı (BGZ3.TKE)

*(19)Kökşin bulıt örüşdi*

Ör- (FK) –(ü)ş (FFYE) –di (BGZ3.TKE)

*(20)Kayguk bolup ügrişür*

Ügriş- (FK) –(ü)r (Gen. Z.3.TKE)

*(21)Kaklar kamug kölerdi*

Köler- (FG) –di (BGZ3.TKE)

*(22)Taglar başı ilerdi*

İler- (FG) –di (BGZ3.TKE)

*(23)Ajun tını yılırdı*

Yılır- (FG) –dı (BGZ3.TKE)

*(24)Tü tü çeçek çergeşür*

Çergeş- (FG) –(ü)r (Gen. Z.3.TKE)

*(25)Yagmur yağıp saçıldı*

Saç- (FK) –ıl (FFYE) –dı (BGZ3.TKE)

*(26)Türlüg çeçek suçuldı*

Suçul- (FG) –dı (BGZ3.TKE)

*(27)Yinçü kapı açıldı*

Aç- (FK) –ıl (FFYE) –dı (BGZ3.TKE)

*(28)Çından yıpar yugruşur*

Yugruş- (FK) –(u)r (Gen. Z.3.TKE)

*(29)Tümen çeçek tizildi*

Tiz- (FK) –il (FFYE) –di (BGZ3.TKE)

*(30)Bükünden ol yazıldı*

Yaz- (FK) –ıl (FFYE) –dı (BGZ3.TKE)

*(31)Üküş yatıp özeldi*

Özel- (FG) –di (BGZ3.TKE)

*(32)Yirde kopa adrışur*

Adrış- (FG) –(u)r (Gen. Z.3.TKE)

*(33)Tegme çeçek ügüldi*

Ügül- (FG) –di (BGZ3.TKE)

*(34)Bokuklanıp bükildi*

Bükül- (FG) –di (BGZ3.TKE)

*(35)Tügsin tügün tügüldi*

Tügül- (FG) –di (BGZ3.TKE)

*(36)Yazlıp yana yörgeşür*

Yörgeş- (FG) –(ü)r (Gen. Z.3.TKE)

*(37)Tegme çeçek ügüldi*

Ügül- (FG) –di (BGZ3.TKE)

*(38)Bokuklanıp bükültdi*

Bük- (FK) –ül (FFYE) – di (BGZ3.TKE)

*(39)Tügsin tügün tügüldi*

Tüg- (FK) –ül (FFYE) –di (BGZ3.TKE)

*(40)Yargalı-mat yörgeşür*

Yörgeş- (FG) –(ü)r (Gen. Z.3.TKE)

*(44)Yalnguk anı tanglaşur*

Tanglaş- (FG) –(u)r (Gen. Z.3.TKE)

*(45)Alın töpü yaşardı*

Yaşar- (FG) –dı (BGZ3.TKE)

*(46)Urut otın yaşurdı*

Yaşur- (FG) –dı (BGZ3.TKE)

*(47)Köl-ni(n)g suwın küşerdi*

Küşer- (FG) –di (BGZ3.TKE)

*(48)Sıgır buka möngreşür*

Möngreş- (FG) –(ü)r (Gen. Z.3.TKE)

*(49)Kulan tükel komıttı*

Komıt- (FG) –tı (BGZ3.TKE)

*(50)Arkar sukak yumuttı*

Yumut- (FG) –tı (BGZ3.TKE)

*(51)Yaylag tapa emitti*

Emit- (FG) –ti (BGZ3.TKE)

*(52)Tizig turup sekrişür*

Sekriş- (FG) –(ü)r (Gen. Z.3.TKE)

*(53)Koçngar teke seşildi*

Seşil- (FG) –di (BGZ3.TKE)

*(54)Saglık sürüg koşuldı*

Koşul- (FG) –dı (BGZ3.TKE)

*(55)Sütler kamug yoşuldı*

Yoşul- (FG) –dı (BGZ3.TKE)

*(56)Oglak kozı yamraşur*

Yamraş- (FG) –(u)r (Gen. Z.3.TKE)

*(57)Tumlıg kelip kapsadı*

Kapsa- (FG) –dı (BGZ3.TKE)

*(58)Kutug yayıg tepsedi*

Tepse- (FG) –di (BGZ3.TKE)

*(59)Karlap ajun yapsadı*

Yapsa- (FG) –dı (BGZ3.TKE)

*(60)Et yin üşüp emrişür*

Emriş- (FG) –(ü)r (Gen. Z.3.TKE)

### 3.23.1.2.3. BİÇİMSEL SÖZLÜKSEL BAĞDAŞIKLIK

#### 3.23.1.2.3.1. Bağlaçlar

*(9)Kükrer takı mangraşur.* (Bulutlar gürlüyor ve (insanlar) bağrışıyorlar.)

*(36)Yazlıp yana yörgeşür.* (Açılıyor ve birbirlerine dolaşıyorlar.)

Metinde bağlaç görevi gören sözcükler şunlardır: *takı* "ve, da, de" ile *yana* "yine, ve, da, de".

#### 3.23.1.2.3.2. Değiştirim

Metinde biçimsel sözlüksel bağdaşıklık unsuru olan değiştirim ögesine rastlanılmamıştır.

#### 3.23.1.2.3.3. Eksilti

*(2)Kadka tükel osnayu.*

Metinde bir örnekten başka eksiltili cümleye rastlanılmamıştır. Metnin genel yapısı fiil cümlesi ile kurallı bir şekilde oluşturulmuştur.

## 3.24. XLII. METİN, *YAZ İLE KIŞIN TARTIŞMASI (KIŞ İLE YAZIN ATIŞMASI)*

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 104-105). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 80-81). |
|---|---|---|
| *Kış yay bile tokuştı*<br>*Kıngır közün bakıştı*<br>*Tutuşkalı yakıştı*<br>*Utgalı-mat ugraşur (I, 170)* | Kış ile yaz (birbirlerine düşman olup) savaştılar; kızgın gözlerle birbirlerine bakıştılar. Tutuşup dövüşmek için birbirlerine yaklaştılar; birbirlerini yenmek için uğraşıyorlar. | Kış ile yaz savaştılar,<br>Öfkeli gözle bakıştılar,<br>Tutuşmak için yaklaştılar,<br>Yenişmek için uğraşırlar (95/88) |
| *Kış yaygaru süwleyür*<br>*Er at menin tawrayur*<br>*İgler yeme sewriyür*<br>*Et yin takı bekrişür(III, 278)* | Kış yaz (mevsimine şöyle) fısıldıyor; İnsanlar ve atlar benimle güçlenir ve sertleşir; Hastalıklar da (benim zamanımda) azalır. (İnsanların) vücutları ve | Kış yaza doğru dikleşir,<br>Er at benimle pekleşir,<br>Hastalıklar seyrekleşir,<br>Beden ve et pekişirler.(566/467) |

| | | |
|---|---|---|
| | etleri de (benim zamanımda) sağlamlaşır. | |
| *Sende kopar çadanlar*<br>*Kudgu singek yılanlar*<br>*Dük ming kayu temenler*<br>*Kudruk tikip yügrüşür (III, 367)* | (Yılanlar ve) çıyanlar (hep) senin zamanında ortaya çıkar; Kara ve (sivri) sinekler, yılanlar (ve diğer haşerat da öyle). Bin türlü iğne(li börtü böcek hep senin zamanında) kuyruklarını dikerek (oraya buraya) koşuşurlar. | Sende ortaya çıkar çıyanlar,<br>Kara, sivrisinek, yılanlar,<br>Kurtçuklar, binler, on binler,<br>Kuyruk kıvırıp koşuşurlar (605/496) |
| *Yay kış bile karıştı*<br>*Erdem yasın kurıştı*<br>*Çerig tutup küreşti*<br>*Oktagalı utruşur (II, 97)* | Yaz (mevsimi) kış ile karşılaştı (ve karşılıklı olarak) hüner yaylarını kurdular. Saf bağlayıp savaştılar ve birbirlerine ok atmak için karşı karşıya durdular. | Yaz ile kış karşı durdular,<br>Hüner yaylarını kurdular,<br>Saf tutup savaşa durdular,<br>(317/260) Oklamak için duruşurlar |
| *Balçık balık yugrulur*<br>*Çıgay yawuz yıgrılur*<br>*Erngekleri ogrulur*<br>*Odguç bile ewrişür (I, 258)* | (Kışın her taraf) çamur içinde olur; fakir fukara (soğuktan) büzülür; (soğuktan insanların) parmakları (bile) ayrılır, birbirine kavuşmaz olur; (insanlar ısınmak için ellerini) ateşe tutup oğuştururlar. | Balçık çamur karışır,<br>Yoksul düşkün büzüşür,<br>Parmakları titreşir,<br>Aleve tutup ovuşurlar. |
| *Yılkı yazın edlenür*<br>*Otlap anın etlenür*<br>*Begler semüz atlanur*<br>*Sewnüp öğür ısrışur (I, 285)* | Hayvanlar baharda iyileşir; (bol bol) otlar ve semizleşir. (Böylece) beyler (de) semiz atlara binmek fırsatını bulurlar. (Bahrda hayvanlar) sevinç içinde olur ve | |

| | | |
|---|---|---|
| | sevinçten birbirlerini ısırırlar. | |
| *Senden kaçar sundılaç*<br>*Mende tınar kargılaç*<br>*Tatlıg öter sanduwaç*<br>*Erkek tişi uçraşur (I, 529; III, 178)* | (Ey kış)! Çayır kuşları senden kaçar; Kırlangıçlar (da) bende rahat ve huzura kavuşur. Bülbüller (ise ancak yazın) tatlı tatlı öter. (Hayvanların) erkek ve dişisi (benim zamanımda) buluşur ve çiftleşirler. | Çalıkuşu senden kaçar,<br>Kırlangıç bende yer tutar,<br>Bülbüller tatlı tatlı öter,<br>Erkek dişi bende çiftleşirler<br>(523/423) |

### 3.24.1. METİN DİL BİLİMSEL İNCELEME

#### 3.24.1.1. TUTARLILIK

##### 3.24.1.1.1. Yineleme

*(1)Kış yay bile tokuştı.* (Kış ile yaz savaştılar.)

*(5)Kış yaygaru süwleyür.* (Kış yaz mevsimine fısıldıyor.)

*(13)Yay kış bile karıştı.* (Yaz kış ile karıştı.)

Metinde üç kere *kış* ile *yay* "yaz" sözcükleri yinelenerek kullanılmış, metnin yaz ile kış temalarında olduğuna dikkat çekmiştir.

##### 3.24.1.1.2. Özelleştirme

*(1)Kış yay bile tokuştı/(2)Kıngır közün bakıştı/(3)Tutulkalı yakıştı/(4)Utgalı-mat ugraşur.* (Kış ile yaz savaştılar. Kızgın gözlerle birbirlerine bakıştılar. Tutuşup dövüşmek için birbirlerine yaklaştılar. Birbirlerini yenmek için uğraşıyorlar.)

*(12)Yay kış bile karıştı/(13)Erdem yasın kurıştı/(14)Çerig tutup küreşti/ (15)Oktagalı utruşur.* (Yaz kış ile karşılaştı. Hüner yaylarını kurdular. Saf bağlayıp savaştılar. Ve birbirlerine ok atmak için karşı karşıya durdular.)

Metinde özelleştirme, yaz mevsimi ile kış mevsiminin bir insan gibi düşünülerek birbirleriyle savaşmaları, kızgın gözlerle birbirlerine bakışmaları, dövüşmek için birbirlerine yaklaşmaları, birbirlerini yenmek için uğraşmaları, saf bağlamaları ve birbirlerine ok atmak için karşı karşıya gelmeleri özelleştirme ilkesini göstermektedir. Kış mevsiminden yaz mevsimine geçiş basit bir ifade ile aktarılmak yerine mecazlı, teşhisli ifadelerle ele alınarak

anlatımda tutarlılık ve edebi bir dilin sağlanması hedeflenmiştir. Kısaca bu metinde yaz ile kışın, tıpkı bir insan gibi dövüşmeleri, savaşmaları, mevsim geçişleri özelleştirme ilkesiyle aktarılmıştır.

#### 3.24.1.1.3. Genelleştirme

*(5)Kış yaygaru süwleyür/(6)Er at menin tawrayur/(7)İgler yeme sewriyür/(8)Et yin takı bekrişür.* (Kış yaz mevsimine fısıldıyor: İnsanlar ve atlar benimle güçlenir ve sertleşir; hastalıklar da benim zamanımda azalır. İnsanların vücutları ve etleri de benim zamanımda sağlamlaşır.)

*(21)Yılkı yazın edlenür/(22)Otlap anın etlenür/(23)Begler semüz atlanur/ (24)Sewnüp ögür ısrışur.* (Hayvanlar baharda iyileşir. Bol bol otlar ve semizleşir. Beyler semiz atlara binmek fırsatını bulurlar. Baharda hayvanlar sevinç içinde olur ve sevinçten birbirlerini ısırırlar.)

Metinde genelleştirme ilkesi, kış ile yaz mevsiminin genel özelliklerinin şiire yansımasında görülmektedir. Yukarıda örnek aldığımız dizelerde kış mevsiminde insanların ve atların sertleşip güçleşmesi, insanların bedenlerinin sağlamlaşması; yaz mevsiminde ise hayvanların iyileşmesi, otlamaları, semizleşmeleri, beylerin atlara binebilmesi gibi unsurlar sıralanarak genelleştirme özelliği göstermektedir. Kısaca kış ve yaz mevsiminin genel özellikleri sıralanmış, genelleştirilme yapılmıştır.

#### 3.24.1.1.4. Nedensellik

*(25)Senden kaçar sundılaç/(26)Mende tınar kargılaç/(27)Tatlıg öter sanduwaç/(28)Erkek tişi uçraşur.* (Ey kış! Çayır kuşları senden kaçar. Kırlangıçlar bende rahat ve huzura kavuşur. Bülbüller tatlı tatlı öter. Hayvanların erkek ve dişisi buluşur ve çiftleşirler.)

Metinde nedensellik ilkesi, yaz mevsiminin gelişiyle ele alınabilir. Çayır kuşlarının kıştan kaçmasının, kırlangıçların rahata ve huzura erişmesinin, bülbüllerin tatlı tatlı ötmesinin, hayvanların çiftleşmesinin nedeni, yaz mevsiminin, baharın gelişine bağlanarak nedensellik kurulmuştur.

#### 3.24.1.1.5. Karşıtlık

*(1)Kış yay bile tokuştı.* (Kış ile yaz savaştılar.)

*(28)Erkek tişi uçraşur.* (Hayvanların erkek ve dişisi buluşur ve çiftleşirler.)

Metnin genelinde hâkim olan karşıtlık ilkesi, yaz ile kış mevsiminin özellikleri olarak doğrudan sıralanmaktadır. *Kış* ile *yay*, "yaz" *erkek* ile *tişi* "dişi" kelimeleri arasında anlamsal bir zıtlık kurularak, karşıtlık oluşturulmuştur.

**3.24.1.1.6. Karşılaştırma**

*(5)Kış yaygaru süwleyür/(6)Er at menin tawrayur/(7)İgler yeme sewriyür/(8)Et yin takı bekrişür.* (Kış yaz (mevsimine şöyle) fısıldıyor; İnsanlar ve atlar benimle güçlenir ve sertleşir; hastalıklar da (benim zamanımda) azalır. (İnsanların) vücutları ve etleri de (benim zamanımda) sağlamlaşır.)

*(9)Sende kopar çadanlar/(10)Kudgu singek yılanlar/(11)Dük ming kayu temenler/ (12)Kudruk tikip yügrüşür.* (Yılanlar ve) çıyanlar (hep) senin zamanında ortaya çıkar; Kara ve (sivri) sinekler, yılanlar (ve diğer haşerat da öyle). Bin türlü iğne(li börtü böcek hep senin zamanında) kuyruklarını dikerek (oraya buraya) koşuşurlar.)

*(17)Balçık balık yugrulur/(18)Çıgay yawuz yugrılur/(19)Erngekleri ogrulur/ (20)Odguç bile ewrişür.* (Yaz (mevsimi) kış ile karşılaştı (ve karşılıklı olarak) hüner yaylarını kurdular. Saf bağlayıp savaştılar ve birbirlerine ok atmak için karşı karşıya durdular. (Kışın her taraf) çamur içinde olur; fakir fukara (soğuktan) büzülür; (soğuktan insanların) parmakları (bile) ayrılır, birbirine kavuşmaz olur; (insanlar ısınmak için ellerini) ateşe tutup oğuştururlar.)

*(21)Yılkı yazın edlenür/(22)Otlap anın etlenür/(23)Begler semüz atlanur/ (24)Sewnüp öğür ısrışur.* (Hayvanlar baharda iyileşir; (bol bol) otlar ve semizleşir. (Böylece) beyler (de) semiz atlara binmek fırsatını bulurlar. (Bahrda hayvanlar) sevinç içinde olur ve sevinçten birbirlerini ısırırlar.)

*(25)Senden kaçar sundılaç/(26)Mende tınar kargılaç/(27)Tatlıg öter sanduwaç/ (28)Erkek tişi uçraşur.* (Ey kış)! Çayır kuşları senden kaçar; Kırlangıçlar (da) bende rahat ve huzura kavuşur. Bülbüller (ise ancak yazın) tatlı tatlı öter. (Hayvanların) erkek ve dişisi (benim zamanımda) buluşur ve çiftleşirler.)

Metnin genelinde karşılaştırma yapıldığı görülmektedir. Kış mevsimi ve özellikleri ile yaz mevsimi ile özellikleri kıyaslanmaktadır. Metinde kış mevsiminde insanların ve atların güçlenmesiyle, hastalıkların azalmasıyla, insan vücutlarının sağlamlaşmasıyla olumlu anlamda; kışın her tarafın çamur içinde olmasıyla, insanların soğuktan büzülmesiyle olumsuz anlamda yaz mevsimi ile karşılaştırılmıştır. Yaz mevsiminde hayvanların

iyileşmesiyle, hayvanların otlamasıyla, beylerin atlarına binebilmesiyle, kırlangıçların rahata ve huzura erişmesiyle, bülbüllerin tatlı tatlı ötmesiyle, hayvanların çiftleşmesiyle karşılaştırılarak, karşılaştırma ilkesi sağlanmıştır.

#### 3.24.1.1.7. Zaman

Metinde yaz-kış mevsimlerinin adı ve özelliklerinin kullanılmasıyla mevsim geçiş dönemleri, kış zamanı ve yaz zamanı ele alınmıştır.

### 3.24.1.2. GÖNDERİMSEL BAĞDAŞIKLIK

#### 3.24.1.2.1. ÖNCÜL BAĞIMSIZ GÖNDERİM ÖGELERİ

##### 3.24.1.2.1.1. Kişi Adılları

*(6)Er at menin tawrayur*

Men+ (KA) +in (İDE)

*(9)Sende kopar çadanlar*

Sen+ (KA) +de (Bul.DE)

*(25)Senden kaçar sındılaç*

Sen+ (KA) +den (ADE)

*(26)Mende tınar kargılaç*

Men+ (KA) +de (Bul.DE)

##### 3.24.1.2.1.2. Gösterme Sıfatları

Metinde öncül bağımsız gönderim ögelerinden olan gösterme sıfatı kullanılmamıştır.

#### 3.24.1.2.2. ARDIL BAĞIMLI GÖNDERİM ÖGELERİ

##### 3.24.1.2.2.1. İyelik Ekleri

*(19)Erngekleri ogrulur*

Erngek+ (İK) +ler (ÇE) +i (3.TİE)

##### 3.24.1.2.2.2. Belirtme Durumu Eki

Metinde ardıl bağımlı gönderim ögelerinden olan belirtme durum ekine rastlanılmamıştır.

### 3.24.1.2.2.3. Kişi Ekleri

*(1)Kış yay bile tokuştı*

Tokuş- (FG) –tı (BGZ3.TKE)

*(2)Kıngır közün bakıştı*

Bak- (FK) –ış (FFYE) –tı (BGZ3.TKE)

*(3)Tutuşkalı yakıştı*

Yakış- (FG) –tı (BGZ3.TKE)

*(4)Utgalı-mat ugraşur*

Ugra- (FK) –ş (FFYE) –(u)r (Gen. Z.3.TKE)

*(5)Kış yaygaru süwleyür*

Süwle- (FG) –y (YS) –(ü)r (Gen. Z.3.TKE)

*(6)Er at menin tawrayur*

Tawra- (FG) –y (YS) –(u)r (Gen. Z.3.TKE)

*(7)İgler yeme sewriyür*

Sewri- (FG) –y (YS) –(ü)r (Gen. Z.3.TKE)

*(8)Et yin takı bekrişür*

Bekriş- (FG) –(ü)r (Gen. Z.3.TKE)

*(9)Sende kopar çadanlar*

Kop- (FK) –(a)r (Gen. Z.3.TKE)

*(12)Kudruk tikip yügrüşür*

Yigrüş- (FG) –(ü)r (Gen. Z.3.TKE)

*(13)Yay kış bile karıştı*

Karış- (FG) –tı (BGZ3.TKE)

*(14)Erdem yasın kurıştı*

Kurış- (FG) –tı (BGZ3.TKE)

*(15)Çerig tutup küreşti*

Küreş- (FK) –ti (BGZ3.TKE)

*(16)Oktagalı utruşur*

Utruş- (FG) –(u)r (Gen. Z.3.TKE)

*(17)Balçık balık yugrulur*

Yugrul- (FG) –(u)r (Gen. Z.3.TKE)

*(18)Çıgay yawuz yıgrılur*

Yıgrıl- (FG) –(u)r (Gen. Z.3.TKE)

*(19)Erngekleri ogrulur*

Ogrul- (FG) –(u)r (Gen. Z.3.TKE)

*(20)Odguç bile ewrişür*

Ewriş- (FG) –(ü)r (Gen. Z.3.TKE)

*(21)Yılkı yazın edlenür*

Edlen- (FG) –(ü)r (Gen. Z.3.TKE)

*(22)Otlap anın etlenür*

Etlen- (FG) –(ü)r (Gen. Z.3.TKE)

*(23)Begler semüz atlanur*

Atlan- (FG) –(u)r (Gen. Z.3.TKE)

*(24)Sewnüp öğür ısrışur*

Isrış- (FG) –(u)r (Gen. Z.3.TKE)

*(25)Senden kaçar sundılaç*

Kaç- (FK) –(a)r (Gen. Z.3.TKE)

*(26)Mende tınar kargılaç*

Tın- (FK) –(a)r (Gen. Z.3.TKE)

*(27)Tatlıg öter sanduwaç*

Öt- (FK) –(e)r (Gen. Z.3.TKE)

*(28)Erkek tişi uçraşur*

Uçraş- (FG) –(u)r (Gen. Z.3.TKE)

### 3.24.1.2.3. BİÇİMSEL SÖZLÜKSEL BAĞDAŞIKLIK

#### 3.24.1.2.3.1. Bağlaçlar

*(1)Kış yay bile tokuştı.* (Kış ile yaz savaştılar.)

*(8)Et yin takı bekrişür.* (İnsanların vücutları ve etleri de sağlamlaşır.)

*(13)Yay kış bile karıştı.* (Kış ile yaz karşılaştı.)

Metinde *"bile, takı"* bağlaçları kullanılmıştır.

#### 3.24.1.2.3.2. Değiştirim

Metinde biçimsel sözlüksel bağdaşıklık unsuru olan değiştirim ögesi kullanılmamıştır.

#### 3.24.1.2.3.3. Eksilti

*(10)Kudgu singek yılanlar.*

*(11)Dük ming kayu temenler.*

Metnin genelinde kurallı, basit fiil cümlesi kullanılsa da yukarıda verilen örnekte, iki cümlede eksiltili yapıya rastlanılmıştır.

## 3.25. XLIV. METİN, *YAZ VE DOĞA TASVİRLERİ (BAHAR GELİNCE)*

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 110-111). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 78). |
|---|---|---|
| *Yay yarupan ergüzi*<br>*Aktı akın munduzı*<br>*Tugdı yaruk yulduzı*<br>*Tıngla sözüm külgüsüz (I, 96)* | Bahar (güneşi) ışıdı, eriyen kar ve buzlardan oluşan sular coşkun seller (halinde) aktı. Parlak (sabah) yıldızı doğdu. (Şaşılası) sözlerimi gülmeksizin dinle! | Bahar ışıdı, eridi buz,<br>Aktı deli seller apansız,<br>Doğdu gökte parlak yıldız,<br>Dinle sözümü!... Gülünmez (60/47) |
| *Agdı bulıt kükreyü*<br>*Yagmur tolı sekriyü*<br>*Kalık anı ügriyü*<br>*Kança barır belgüsüz (I, 354)* | Bulut gürleyerek yükseldi; (gökyüzünden) bardaktan boşanırcasına yağmur ve dolu yağıyor. Hava, bulutlu (deniz üstündeki bir kayık gibi) sallanıyor; (bu yüzden) nereye gideceği belli olmuyor. | Yükseldi bulut, kükrüyor,<br>Yağmur ve dolu sıçrıyor,<br>Hava onu savuruyor,<br>Nereye gider, bilinmez (178/152) |
| *Türlük çeçek yarıldı*<br>*Barçın yadım kerildi*<br>*Uçmak yeri körüldi*<br>*Tumlug yana keldüsüz (I, 119)* | Rengârenk çiçekler açıldı (ve yerlere sanki) ipek yaygıtlar serildi; Cennet bahçeleri görünmüş gibi oldu. (Havalar ısındı), soğuklar artık hiç gelmeyecek! | Türlü çiçekler yarıldı,<br>İpek halılar gerildi,<br>Cennetin yeri görüldü,<br>Soğuklar geri gelmez (72/58) |
| *Kurt kuş kamug tirildi*<br>*Erkek tişi tirildi*<br>*Ögür alıp tarıldı*<br>*Yınka yana kirgüsüz (III, 5)* | (Bahar geldi), kurtlar kuşlar hep dirildi; erkekler ve dişiler (hep) bir araya geldiler ve eşlerini alıp dağıldılar (hiçbiri) artık ine girmeyecek! | Kurt kuş hepsi dirildi,<br>Erkek dişi derildi,<br>Sürü sürü dağıldı,<br>Artık ine girilmez (446/350) |

### 3.25.1. METİN DİL BİLİMSEL İNCELEME

#### 3.25.1.1. TUTARLILIK

##### 3.25.1.1.1. Yineleme

Metinde tutarlılık ilkesinin unsuru olan yinelemeye yer verilmemiştir.

##### 3.25.1.1.2. Özelleştirme

*(9)Türlük çeçek yarıldı/(10)Barçın yadım kerildi/(11)Uçmak yeri körüldi/ (12)Tumlug yana keldüsüz.* (Rengârenk çiçekler açıldı (ve yerlere sanki) ipek yaygıtlar serildi; Cennet bahçeleri görünmüş gibi oldu. (Havalar ısındı), soğuklar artık hiç gelmeyecek!)

Metinde özelleştirme ifadesi, bahar ve yaz mevsiminin gelmesiyle cennet bahçelerinin özdeşleştirilmesinde görülmektedir. Yaz mevsimi beraberinde güzellikleri, güzel tabiat tasvirlerini getirdiği için metinde baharın gelişi basit bir anlatımla ele alınmayarak, yaz ve bahar ile cennet bahçeleri özdeşleştirilerek özelleştirme yapılmıştır.

##### 3.25.1.1.3. Genelleştirme

*(12)Tumlug yana keldüsüz.* (Havalar ısındı), soğuklar artık hiç gelmeyecek!)

Metinde genelleştirme ifadesi, yaz mevsiminin, baharın gelişiyle beraber bir süre soğukların, soğuk havanın ve kış mevsiminin gelmeyecek olmasıyla aktarılmıştır. Yaz mevsiminin genel özelliği olan soğukları ardında bırakışı, burada genelleştirme ilkesine uymaktadır.

##### 3.25.1.1.4. Nedensellik

*(13)Kurt kuş kamug tirildi/(14)Erkek tişi tirildi/(15)Ögür alıp tarıldı/(16)Yınka yana kirgüsüz.* (Bahar geldi), kurtlar kuşlar hep dirildi; erkekler ve dişiler (hep) bir araya geldiler ve eşlerini alıp dağıldılar (hiçbiri) artık ine girmeyecek!)

Metinde nedensellik ilkesi, baharın gelişiyle kuşların dirilmesinde, hayvanların eşlerini alıp kendilerini doğaya salmalarında görülmektedir. Hayvanların eşleriyle bir araya gelip, inlerine girmemeleri, kurt ve kuşların dirilmesinin nedeni, baharın gelmesi sonucuyla gösterilmiştir.

#### 3.25.1.1.5. Karşıtlık

*(1)Yay yarupan ergüzi.*

*(12)Tumlug yana kelgüsüz.*

Metinde karşıtlık *yay* "yaz, bahar" ile *tumlug* "soğuk, kış" sözcükleri arasında görülmektedir.

#### 3.25.1.1.6. Karşılaştırma

Metinde doğrudan bir karşılaştırma unsuru görülmese de bahar ile kış mevsiminin özelliklerinin dolaylı yoldan karşılaştırılarak hissettirildiği görülmektedir.

#### 3.25.1.1.7. Zaman

Metinde sözlüksel olarak zaman ifadesi *yay* "yaz, bahar" ile *tumlug* "soğuk, kış" sözcüklerinde görülmektedir.

### 3.25.1.2. GÖNDERİMSEL BAĞDAŞIKLIK

### 3.25.1.2.1. ÖNCÜL BAĞIMSIZ GÖNDERİM ÖGELERİ

#### 3.25.1.2.1.1. Kişi Adılları

Metinde öncül bağımsız gönderim ögelerinden olan kişi adılları kullanılmamıştır.

#### 3.25.1.2.1.2. Gösterme Sıfatları

Metinde gösterme sıfatı kullanılmamıştır.

### 3.25.1.2.2. ARDIL BAĞIMLI GÖNDERİM ÖGELERİ

#### 3.25.1.2.2.1. İyelik Ekleri

*(4)Tıngla sözüm külgüsüz*

Söz+ (İK) +(ü)m (1.TİE)

*(10)Barçın yadım kerildi*

Yad+ (İK) +(ı)m (1.TİE)

*(11)Uçmak yeri körüldi*

Yer+ (İK) +i (3.TİE)

#### 3.25.1.2.2.2. Belirtme Durumu Eki

Metinde belirtme durumu eki kullanılmamıştır.

#### 3.25.1.2.2.3. Kişi Ekleri

*(2)Aktı akın munduzı*

Ak- (FK) –tı (BGZ3.TKE)

*(3)Tugdı yaruk yulduzı*

Tug- (FK) –dı (BGZ3.TKE)

*(4)Tıngla sözüm külgüsüz*

Tıng- (FK) –la (Emir K.2.TK)

*(5)Agdı bulıt kükreyü*

Ag- (FK) –dı (BGZ3.TKE)

*(8)Kança barır belgüsüz*

Bar- (FK) –(ı)r (Gen. Z.3.TKE)

*(9)Türlük çeçek yarıldı*

Yar- (FK) –ıl (FFYE) –dı (BGZ3.TKE)

*(10)Barçın yadım kerildi*

Keril- (FG) –di (BGZ3.TKE)

*(11)Uçmak yeri körüldi*

Kör- (FK) –ül (FFYE) –di (BGZ3.TKE)

*(13)Kurt kuş kamug tirildi*

Tiri+ (İK) –l (İFYE) –di (BGZ3.TKE)

*(14)Erkek tişi tirildi*

Tiri+ (İK) –l (İFYE) –di (BGZ3.TKE)

*(15)Ögür alıp tarıldı*

Tarıl- (FG) –dı (BGZ3.TKE)

### 3.25.1.2.3. BİÇİMSEL SÖZLÜKSEL BAĞDAŞIKLIK

#### 3.25.1.2.3.1. Bağlaçlar

Metinde biçimsel sözlüksel bağdaşıklık unsuru olan bağlaçlara yer verilmemiştir.

#### 3.25.1.2.3.2. Değiştirim

Metinde biçimsel sözlüksel bağdaşıklık unsuru olan değiştirim ögesi tespit edilmemiştir.

#### 3.25.1.2.3.3. Eksilti

*(6)Yagmur tolı sekriyü*

*(7)Kalık anı ügriyü*

*(16)Yınka yana kirgüsüz*

Metinde eksiltili cümle yapısı yukarıdaki üç örnekte görülmektedir. Eksiltili cümle yapılarında, eylemlerin zarf ve sıfat fiilleriyle tamamlandığı ve anlam olarak kendisinden bir sonraki dizenin fiiline bağlandığı görülmektedir.

## 3.26. XLIX. METİN, *KÖŞK VE ÇİFTLİK TASVİRİ (SARAY-GÖLLER-IRMAKLAR)*

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 118-119). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 168-169). |
|---|---|---|
| *Mende bulnur sewinç otı kadgu atar*<br>*Karşı körüp sagdıç anı uçmak atar (III, 374)* | Sevincin ilacı bende bulunur; (bu ilaç) kaygıyı ve kederi giderir. (Benim yaptırdığım) köşk(ü) gören dost (onun güzelliği karşısında ona "Cennet" adını verir. | Bendedir sevinç ilacı, kaygıyı biçer,<br>Sarayımı görüp sağdıç, ona uçmak der. |
| *Korday kugu anda uçup yumgın öter*<br>*Kuzgun yangan sayrap anın üni büter (III, 240)* | Orada, pelikanlar ve kuğular uçuşup hepsi (de türlü seslerle) ötüşürler; Kuzgunlar ve alakargalar (öylesine ötüşürler ki) bu yüzden sesleri kısılır. | Kuğular orda uçup hep birlikte öter,<br>Kuzgun, alakarga şakır, sesleri biter. |
| *Kölüm komı kopsa kalı tamıg iter*<br>*Körse anı bilge kişi sözke büter (III, 137)* | Gönlüm dalgalansa (köşkümün duvarına çarparak) onu (adeta) iter; Aklı başında biri bunu görürse söz(üm)e inanır. | Gönlümde dalga kopsa duvarı iter,<br>Görünce onu bilge kişi evet der. |
| *Tamga suwı taşra çıkıp tagıg öter*<br>*Artuçları tegre ünüp tizgin yeter (I, 424)* | (Bu göle dökülen) ırmak suları (yataklarından) taşarak dağların (bile üstünden) aşar; çevrelerinde yetişen ardıç ağaçları (taşkınlık etmesinler diye adeta onları) dizginler. | Suyun kolu dışarı çıkıp dağı deler,<br>Çevresinde bitmiş sıra sıra ardıçlar. |
| *Bolsa kiming altun kümüş irle iter*<br>*Anda bolup tengrigerü tapgın öter (III, 251)* | Kimin altınları ve gümüşleri olursa (o kimse kendine) bir yurt edinir; oraya yerleşir ve | Kimin altın gümüşü olsa bir yer eder,<br>Orada Tanrı'ya ibadetini öder. |

| | | |
|---|---|---|
| | (yüce) Tanrı'ya olan ibadetini edâ eder. | |

### 3.26.1. METİN DİL BİLİMSEL İNCELEME

#### 3.26.1.1. TUTARLILIK

##### 3.26.1.1.1. Yineleme

*(5)Kölüm komı kopsa kalı tamıg iter.* (Gönlüm dalgalansa onu iter.)

*(9)Bolsa kiming altun kümüş irle iter.* (Kimin altınları ve gümüşleri olursa bir yurt edinir.)

*(10)Anda bolup tengrigerü tapgın öter.* (Oraya yerleşir ve Tanrı'ya olan ibadetini edâ eder.)

*(7)Tamga suwı taşra çıkıp tagıg öter.* (Irmak suları taşarak dağlarını aşar.)

Metinde *bol-* "olmak" fiili, *öt-* "aşmak, geçmek, eda etmek" fiili, *it-* "etmek "fiili ikişer kere tekrarlanarak yineleme unsuru sağlanmıştır.

##### 3.26.1.1.2. Özelleştirme

*(1)Mende bulnur sewinç otı kadgu atar/(2)Karşı körüp sağdıç anı uçmak atar.* (Sevincin ilacı bende bulunur; (bu ilaç) kaygıyı ve kederi giderir. (Benim yaptırdığım) köşk(ü) gören dost (onun güzelliği karşısında ona "Cennet" adını verir.)

Metinde özelleştirme unsuru, köşkün kişiselleştirilerek insan gibi düşünülmesinde ve bu köşkün kendi içinde sevincin ilacını barındırması, kaygı ve kederi giderme vasıflarının bulunmasında görülmektedir. Köşkün, insanın bulunduğu çevreye olumlu etkileri basit bir anlatım ile ifade edilmeyerek içinde sevinç ilacı barındırarak hüzün, üzüntü, kaygı ve keder gibi olumsuz duygulardan arındırma özellikleri özelleştirilerek aktarılmıştır.

##### 3.26.1.1.3. Genelleştirme

*(9)Bolsa kiming altun kümüş irle iter.* (Kimin altınları ve gümüşleri olursa bir yurt edinir.)

Metinde genelleştirme unsuru, insanların altınları ve gümüşleri olduğu takdirde yani kişinin birikimi olduğu vakit yurt edinebileceği ifadesinde görülmektedir. Kişi gerekli birikim ve yatırımını yaptığı zaman, elinde para, altın, gümüş biriktirdiği zaman ev, yurt edinme imkânının bulunması genelleştirilmiştir.

#### 3.26.1.1.4. Nedensellik

Metinde neden-sonuç ilişkisi kurularak nedensellik ilkesini sağlayan herhangi bir yapı bulunmamaktadır.

#### 3.26.1.1.5. Karşıtlık

*(1)Mende bulnur sewinç otı kadgu atar.* (Sevincin ilacı bende bulunur, kaygıyı ve kederi giderir.)

Metinde *sewinç* "sevinç" ve *kadgu* "kaygı, keder" sözcükleri arasında anlamsal bir zıtlık oluşturularak, karşıtlık ilkesini sağlamaktadır.

#### 3.26.1.1.6. Karşılaştırma

Metinde karşılaştırma unsuruna yer verilmemiştir.

#### 3.26.1.1.7. Zaman

Metinde sözlüksel olarak zaman ifadesine yer verilmemiştir.

### 3.26.1.2. GÖNDERİMSEL BAĞDAŞIKLIK

### 3.26.1.2.1. ÖNCÜL BAĞIMSIZ GÖNDERİM ÖGELERİ

#### 3.26.1.2.1.1. Kişi Adılları

*(1)Mende bulnur sewinç otı kadgu atar*

Men+ (KA) +de (Bul. DE)

#### 3.26.1.2.1.2. Gösterme Sıfatları

Metinde öncül bağımsız gönderim ögelerinden olan gösterme sıfatına yer verilmemiştir.

### 3.26.1.2.2. ARDIL BAĞIMLI GÖNDERİM ÖGELERİ

#### 3.26.1.2.2.1. İyelik Ekleri

*(1)Mende bulnur sewinç otı kadgu atar*

Ot+ (İK) +ı (3.TİE)

*(4)Kuzgun yangan sayrap anın üni büter*

Ün+ (İK) +i (3.TİE)

*(5)Kölüm komı kopsa kalı tamıg iter*

Köl+ (İK) +(ü)m (1.TİE)

(7)Tamga suwı taşra çıkıp tagıg öter

Suw+ (İK) +ı (3.TİE)

#### 3.26.1.2.2.2. Belirtme Durumu Eki

*(7)Tamga suwı taşra çıkıp tagıg öter*

Tag+ (İK) +(ı)g (BDE)

#### 3.26.1.2.2.3. Kişi Ekleri

*(1)Mende bulnur sewinç otı kadgu atar*

Bul- (FK) –(u)n (FFYE) –(u)r (Gen. Z.3.TKE)

*(2)Karşı körüp sağdıç anı uçmak atar (III, 374)*

At- (FK) –(a)r (Gen. Z.3.TKE)

*(3)Korday kugu anda uçup yumgın öter*

Öt- (FK) –(e)r (Gen. Z.3.TKE)

*(4)Kuzgun yangan sayrap anın üni büter (III, 240)*

Büt- (FK) –(e)r (Gen. Z.3.TKE)

*(5)Kölüm komı kopsa kalı tamıg iter*

İt- (FK) –(e)r (Gen. Z.3.TKE)

*(6)Körse anı bilge kişi sözke büter (III, 137)*

Büt- (FK) –(e)r (Gen. Z.3.TKE)

*(7)Tamga suwı taşra çıkığ tagıg öter*

Öt- (FK) –(e)r (Gen. Z.3.TKE)

*(8)Artuçları tegre ünüp tizgin yeter (I, 424)*

Yet- (FK) –(e)r (Gen. Z.3.TKE)

*(9)Bolsa kiming altun kümüş irle iter*

İt- (FK) –(e)r (Gen. Z.3.TKE)

*(10)Anda bolup tengrigerü tapgın öter (III, 251)*

Öt- (FK) –(e)r (Gen. Z.3.TKE)

### 3.26.1.2.3. BİÇİMSEL SÖZLÜKSEL BAĞDAŞIKLIK

#### 3.26.1.2.3.1. Bağlaçlar

Metinde biçimsel sözlüksel bağdaşıklık unsuru olan bağlaç görevli sözcük tespit edilmemiştir.

#### 3.26.1.2.3.2. Değiştirim

*(3)Korday kugu anda uçup yumgın öter*. (Orada pelikanlar ve kuğular uçuşup hepsi ötüşürler).

*(10)Anda bolup tengrigerü tapgın öter.* (Oraya yerleşir ve Tanrı'ya olan ibadetini edâ eder.)

Metinde değiştirim unsuruna iki örnek tespit edilmiştir. Değiştirim unsurunu sağlayan sözcük *anda* "orada"dır. Kendisinden önceki cümleye, sözcüğe bağlı olan değiştirim ögesinde, köşkte pelikanların ve kuğuların uçuşarak ötüşmeleri, orada sözcüğü ile konum ifade etmektedir. Kişinin yeterli birikimi olması durumunda, altın ve gümüşleri olması durumunda yurt edinip, kendi yurduna yerleşerek Tanrı'ya olan ibadetini gerçekleştireceğinin ifadesi orada değiştirim unsuru ile konumu işaretleyerek aktarılmıştır.

#### 3.26.1.2.3.3. Eksilti

Metinde eksiltili cümle yapısı tespit edilmemiştir.

## 3.27. LIV. METİN, *TERKEN KATUN ÖVGÜSÜNDEN ÜÇ BEYİT (TERKEN KATUN'A ARZ)*

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 125). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 127). |
|---|---|---|
| *Terken Katun kutınga mendin tegür koşug*<br>*Aygıl sizing tapugçı ötnür yangı tapug* | Terken Hatun hazretlerine benden (bir) kaside sun ve de ki "Hizmetkârınız (sizden) yeni hizmetler rica ediyor". | Terken Katun hazretlerine bu şiiri arz et,<br>De ki sizin kulunuz diler sizden yeni hizmet. |
| *Tutçı yagar bulıtı altun tamar arıg*<br>*Aksa anıng akını kandı meni(n)g kanıg* | (Onun ihsan) bulutu durmadan (hediyeler) yağdırır; (ondan adetâ) halis altın damlar. Onun (ihsan) seli (bana doğru da) akarsa sevincim (sonsuz olur) ve muradıma ermiş (olurum.) | Sürekli yağmada bulutu, som altın damlar,<br>Aksa onun yağmuru, gönlüm sevinçle dolar. |
| *Urmış ajun busugın kılmış anı balıg*<br>*Em sem (köngül) tilenip sizde bulur yakıg* | Felek pususunu kurmuş ve onu, (yani gönlümü), yaralamıştır; (gönlüm) derdine derman arayıp durdu (ve derman olacak) yakıyı (ancak) sizde buldu. | Kurmuş felek pusuyu, vurmuş ona yarayı,<br>Yaraya ilaç diledim, sizde buldu devayı. |

### 3.27.1. METİN DİL BİLİMSEL İNCELEME

#### 3.27.1.1. TUTARLILIK

##### 3.27.1.1.1. Yineleme

**Tapug**

*Aygıl sizing tapugçı ötnür yangı tapug.* (De ki "Hizmetkârınız (sizden) yeni hizmetler rica ediyor".)

Terken Hatun'a övgü amaçlı yazılan manzumede *tapug* "hizmet" sözcüğünün yinelenmesi, Terken Hatun'a verilen saygı ve değeri göstermektedir.

#### 3.27.1.1.2. Özelleştirme

*Urmış ajun busugın kılmış anı balıg/Em sem (köngül) tilenip sizde bulur yakıg.* (Felek pususunu kurmuş ve onu, (yani gönlümü), yaralamıştır; (gönlüm) derdine derman arayıp durdu (ve derman olacak) yakıyı (ancak) sizde buldu.)

Terken Katun'a övgü temalı manzumede özelleştirme, ajun busugın ur- "feleğin pusu kurması" birleşik fiilinde görülmektedir. Terken Katun'a büyük bir sevgi ve saygı besleyen şair, gönlünün Terken Katun'a bağlandığını ifade etmek için feleğin pusu kurması deyimi ile özelleştirmeye gitmiştir.

#### 3.27.1.1.3. Genelleştirme

Metinde genelleştirme, Terken Katun'un kullarına, hizmetçilerine yeni emir ve hizmet beklemesinde görülmektedir. Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah'ın eşi olan Terken Katun'un halka ve buyruğundakilerine yeni hizmet ve görevler vermesi, onun hizmetçilerinin ise yeni emir bekleyip dilemesi, padişah-halk, kullar ilişkisince yapılan bir genellemedir.

#### 3.27.1.1.4. Nedensellik

*Urmış ajun busugın kılmış anı balıg/Em sem (köngül) tilenip sizde bulur yakıg.* (Felek pususunu kurmuş ve onu, (yani gönlümü), yaralamıştır; (gönlüm) derdine derman arayıp durdu (ve derman olacak) yakıyı (ancak) sizde buldu.)

Şairin feleğin pususu ile vurulup gönlünün yaralanmasının nedeni Terken Katun'a bağlanmıştır. Manzumede nedensellik, Terken Katun'un hizmetçisinin gönül yarası sebebi ile derdine derman aramasında ve bu gönül yarasının bizzat kaynağının Terken Katun olmasında görülmektedir.

#### 3.27.1.1.5. Karşıtlık

Metinde karşıtlık, genel çerçevede manzumeye bakıldığında Terken Katun'un bir sultan eşi olması ile padişah konumunda bir lider, yönetici ile manzumede saygısını, sevgisini belirten onun hizmetçisi, kulu, sıradan bir insan vb. şeklinde arz etmektedir.

#### 3.27.1.1.6. Karşılaştırma

Metinde karşılaştırma unsuru tespit edilmemiştir.

#### 3.27.1.1.7. Zaman

Metinde sözlüksel olarak zaman ifadesi yer almasa da şiirin başkişisi olan Terken Katun'dan hareketle Sultan Melikşah ile evlilik tarihleri 1055-1092 yıllarına gönderme yapıldığı anlaşılmaktadır.

### 3.27.1.2. GÖNDERİMSEL BAĞDAŞIKLIK

#### 3.27.1.2.1. ÖNCÜL BAĞIMSIZ GÖNDERİM ÖGELERİ

##### 3.27.1.2.1.1. Kişi Adılları

*Terken Katun kutınga mendin tegür koşug*

Men+ (KA) +din (ADE)

*Aygıl sizing tapugçı ötnür yangı tapug*

Siz+ (KA) +ing (İDE)

*Aksa anıng akını kandı meni(n)g kanıg*

A+ (KA) +nı (3.TİE) +ng (BDE)

*Urmış ajun busugın kılmış anı balıg*

A+ (KA) +nı (3.TİE)

*Em sem (köngül) tilenip sizde bulur yakıg*

Siz+ (KA) +de (BDE)

Manzumede *"mendin, anıng, anı, sizde"* kişi zamirleri kullanılmıştır.

##### 3.27.1.2.1.2. Gösterme Sıfatları

Metinde gösterme sıfatı kullanılmamıştır.

#### 3.27.1.2.2. ARDIL BAĞIMLI GÖNDERİM ÖGELERİ

##### 3.27.1.2.2.1. İyelik Ekleri

*Terken Katun kutınga mendin tegür koşug*

Kut+ (İK) +ı (3.TİE) +(ng)a (YDE)

*Aksa anıng akını kandı meni(n)g kanıg*

A+ (KA) +nı (3.TİE) +ng (BDE)

*Urmış ajun busugın kılmış anı balıg*

A+ (KA) +nı (3.TİE)

Bus- (FK) +ug (FİYE) +ı (3.TİE) +n (BDE)

*Tutçı yagar bulıtı altun tamar arıg*

Bulıt+ (İK) +ı (3.TİE)

#### 3.27.1.2.2.2. Belirtme Durumu Eki

*Aksa anıng akını kandı meni(n)g kanıg*

A+ (KA) +nı (3.TİE) +ng (BDE)

*Urmış ajun busugın kılmış anı balıg*

Bus- (FK) +ug (FİYE) +ı (3.TİE) +n (BDE)

#### 3.27.1.2.2.3. Kişi Ekleri

*Terken Katun kutınga mendin tegür koşug*

Tegür- (FK; Eksiz Emir 2.TK)

*Aygıl sizing tapugçı ötnür yangı tapug*

Ay- (FK) –gıl (Emir K.2.TK)

Öt(ü)n- (FK) –(ü)r (Gen. Z.3.TKE)

*Tutçı yagar bulıtı altun tamar arıg*

Yag- (FK) –(a)r (Gen. Z.3.TKE)

*Aksa anıng akını kandı meni(n)g kanıg*

Kan- (FK) –dı (BGZ3.TKE)

*Urmış ajun busugın kılmış anı balıg*

Ur- (FK) –mış (ÖGZ3.TKE)

*Em sem (köngül) tilenip sizde bulur yakıg*

Bul- (FK) –(u)r (Gen. Z.3.TKE)

### 3.27.1.2.3. BİÇİMSEL SÖZLÜKSEL BAĞDAŞIKLIK

#### 3.27.1.2.3.1. Bağlaçlar

Manzumede biçimsel sözlüksel bağdaşıklığı sağlayan bağlaç ögesi bulunmamaktadır.

#### 3.27.1.2.3.2. Değiştirim

Metinde değiştirim unsuru tespit edilmemiştir.

#### 3.27.1.2.3.3. Eksilti

Metinde eksiltili cümle yapısı görülmemektedir.

## 3.28. LVII. METİN, *TÜRLÜ KONULARDA ÖĞÜTLER (İYİLİK-ERDEM-ÖĞÜT)*

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 132-133). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 131). |
|---|---|---|
| *Algıl öğüt mendin ogul erdem tile*<br>*Boyda ulug bilge bolup bilging ula (I, 51)* | (Ey) oğul! Benden öğüt al ve erdem dileğinde bulun, (öyle ki) halk içinde büyük bilge olasın ve bilgini (herkese) yayasın. | Oğul, benden öğüt al, erdem dile.<br>Boyda ulu bilge ol, bilgini dinle. |
| *Kelse kişi atma angar örter kül-e*<br>*Bakkıl angar edgülükün ağzın küle (I, 129)* | (Senin yanına) bir kimse gelirse, (sakın) ona yanar kül atma; ona iyilikle ve gülümseyerek bak. | Sana gülen kişiyi atma sıcak kül,<br>Ona iyilikle bak, gülümse ve gül. |
| *Tegme iwet ışka körüp turgıl ele*<br>*Çakmak çakıp iwse kalı udnur yula (III, 25)* | Hiçbir işe acele ile girişme, (önce) bir düşün ve yavaş ol; (nitekim, insan) çakmak çakarken acele ederse kandil söner. | İşe hızla girişme, bir bak dur hele;<br>Söner kandil, çakmak çakarsan aceleyle. |

### 3.28.1. METİN DİL BİLİMSEL İNCELEME

#### 3.28.1.1. TUTARLILIK

##### 3.28.1.1.1. Yineleme

*(2)Boyda ulug bilge bolup bilging ula*. (Halk içinde büyük bilge olasın ve bilgini yayasın.)

Metinde *bilge* sözcüğü, aynı beyit içinde iki kere tekrarlanmıştır.

##### 3.28.1.1.2. Özelleştirme

*(3)Kelse kişi atma angar örter kül-e.* (Bir kimse gelirse ona yanar kül atma.)

*(6)Çakmak çakıp iwse kalı udnur yula.* (Çakmak çakarken acele ederse kandil söner.)

Metinde özelleştirme unsuru *kül-e atma* "kül atmak deyimi" ve *çakmak çakıp iwse kalı udnur yula* "çakmak çakarken acele edince kandil söner" atasözü ile sağlanmıştır. Kişinin erdemli, bilge, iyi biri olabilmesi için karşısındaki kişiye kötü söz, can yakıcı söz, iftira gibi sözlerde bulunmaması gerekliliği kül atmamak deyimi ile özelleştirilerek ifade edilmiştir. Herhangi bir işe girerken acele etmeden, düşünerek sakince işe girilmesi gerekliliği çakmak çakarken acele edilince kandilin sönmesi sözü ile özelleştirilerek aktarılmıştır.

##### 3.28.1.1.3. Genelleştirme

Metinde genelleştirme unsuru yer almamaktadır.

##### 3.28.1.1.4. Nedensellik

Metinde nedensellik ilkesine uygun bir cümle yapısı görülmemektedir.

##### 3.28.1.1.5. Karşıtlık

*(5)Tegme iwet ışka körüp turgıl ele.* (Hiçbir işe acele ile girişme, bir düşün ve yavaş ol.)

Metinde karşıtlık unsuru *iwet* "acele" ile *turgıl* "yavaş" sözcükleri arasında sağlanmıştır.

##### 3.28.1.1.6. Karşılaştırma

Metinde karşılaştırma unsuru yer almamaktadır.

##### 3.28.1.1.7. Zaman

Metinde sözlüksel olarak zaman ifadesi kullanılmamıştır.

### 3.28.1.2. GÖNDERİMSEL BAĞDAŞIKLIK

#### 3.28.1.2.1. ÖNCÜL BAĞIMSIZ GÖNDERİM ÖGELERİ

##### 3.28.1.2.1.1. Kişi Adılları

*(1)Algıl öğüt mendin ogul erdem tile*

Men+ (KA) +din (ADE)

##### 3.28.1.2.1.2. Gösterme Sıfatları

Metinde öncül bağımsız gönderim ögelerinden gösterme sıfatlarına yer verilmemiştir.

#### 3.28.1.2.2. ARDIL BAĞIMLI GÖNDERİM ÖGELERİ

##### 3.28.1.2.2.1. İyelik Ekleri

*(3)Boyda ulug bilge bolup bilging ula.*

Bil- (FK) +gi (FİYE) +ng (2.TİE)

*(4)Bakkıl angar edgülükün ağzın küle.*

Edgü+ (İK) +lük (İİYE) +ü (3.TİE) +n (BDE)

Agız+ (İK) +ın (2.TİE)

##### 3.28.1.2.2.2. Belirtme Durum Eki

*(4)Bakkıl angar edgülükün ağzın küle.*

Edgü+ (İK) +lük (İİYE) +ü (3.TİE) +n (BDE)

##### 3.28.1.2.2.3. Kişi Ekleri

*(1)Algıl öğüt mendin ogul erdem tile*

Al- (FK) –gıl (Emir K.2.TK)

Erdem tile- (Eksiz Emir 2.TK)

*(3)Kelse kişi atma angar örter kül-e*

At- (FK) –ma (Olumsuz Emir 2.TK)

*(4)Bakkıl angar edgülükün ağzın küle (I, 129)*

Bak- (FK) –kıl (Emir K.2.TK)

*(5)Tegme iwet ışka körüp turgıl ele*

Tur- (FK) –gıl (Emir K.2.TK)

*(6)Çakmak çakıp iwse kalı udnur yula (III, 25)*

Ud(u)n- (FK) –(u)r (Gen. Z.3.TKE)

### 3.28.1.2.3. BİÇİMSEL SÖZLÜKSEL BAĞDAŞIKLIK

#### 3.28.1.2.3.1. Bağlaçlar

Metinde biçimsel sözlüksel bağdaşıklık unsuru olan bağlaçlara yer verilmemiştir.

#### 3.28.1.2.3.2. Değiştirim

Metinde biçimsel sözlüksel bağdaşıklık unsuru olan değiştirim ögesi tespit edilmemiştir.

#### 3.28.1.2.3.3. Eksilti

Metinde eksiltili cümle yapısı kullanılmamıştır.

## 3.29. LVIII. METİN, *TÜRLÜ KONULARDA ÖĞÜTLER (KONUKSEVERLİK-CÖMERTLİK)*

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 132-133). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 134-135). |
|---|---|---|
| *Koşnı konum ugışka kılgıl angar ağırlık*<br>*Artut alıp anungıl edgü tawar ugurluk (I, 114)* | Konu-komşuya ve hısım akrabana saygı göster ve ikramda bulun; (onlardan) hediyeler aldığın zaman karşılık olarak (sen de) iyi şeyler (vermeğe) hazırlan. | Akrabalarını, yakınlarını ağırla;<br>Armağan alınca iyi bir karşılık hazırla. |
| *Kolsa kalı ugrapan birgil takı azukluk*<br>*Kargış kılur ümeler yunçıg körüp konukluk (I, 274)* | Eğer (sana bir konuk gelir ve yiyecek) isterse hemen biraz daha yiyecek ver; (çünkü), konuklar, (eğer onları) ağırlamakta kusur edersen, (sana) beddua ederler. | Eğer biri gelip isterse, azık ver ona;<br>Lanet eder konuklar, kötüyse ağırlama. |
| *Kelse üme tüşürgil tınsın anı(n)g arukluk*<br>*Arpa saman yagutgıl bulsın atı yarukluk (II, 316)* | (Sana) bir konuk gelirse (hemen) onu atından indir (ki) yorgunluğu dinsin; (atı için) arpa ve saman (da) getir (ki) atının da yüzü gülsün. | Gelse konuk içeri al, gitsin ondan yorgunluk;<br>Arpa saman yaklaştır, bulsun atı aydınlık. |

### 3.29.1. METİN DİL BİLİMSEL İNCELEME

#### 3.29.1.1. TUTARLILIK

##### 3.29.1.1.1. Yineleme

*(1)Koşnı konum ugışka kılgıl angar ağırlık.* (Konu komşuya ve hısım akrabana saygı göster ve ikramda bulun.)

*(4)Kargış kılur ümeler yunçıg körüp konukluk.* (Konuklar (eğer onları) ağırlamakta kusur edersen (sana) beddua ederler.)

Metinde *kıl-* "yapmak, etmek" yardımcı fiili iki kere kullanılarak, yineleme unsuru sağlanmıştır.

#### 3.29.1.1.2. Özelleştirme

Metinde özelleştirme unsuru bulunmamaktadır.

#### 3.29.1.1.3. Genelleştirme

*(4)Kargış kılur ümeler yunçıg körüp konukluk.* (Konuklar (eğer onları) ağırlamakta kusur edersen (sana) beddua ederler.)

Metinde genelleştirme unsuru olarak bir kişinin konuklarını düzgün bir şekilde ağırlamadığı zaman konuklarının kendisine beddua etmesi ifadesinde dikkat çekmektedir. Türk kültüründe ve geleneğinde misafir adabı ve geleneği büyük önem arz etmektedir, metinde konu alanan konuk-ev sahibi ilişkisinde genelleme yapılarak, misafire kusur işlersen konuğun da senin için kötü düşünür, beddua eder düşüncesi genelleştirilmiştir.

#### 3.29.1.1.4. Nedensellik

Metinde nedensellik ilişkisi kurulmamıştır.

#### 3.29.1.1.5. Karşıtlık

Metinde karşıtlık ögesi yer almamaktadır.

#### 3.29.1.1.6. Karşılaştırma

Metinde karşılaştırma unsuruna rastlanılmamıştır.

#### 3.29.1.1.7. Zaman

Metinde sözlüksel olarak zaman ifadesi kullanılmamıştır.

### 3.29.1.2. GÖNDERİMSEL BAĞDAŞIKLIK

### 3.29.1.2.1. ÖNCÜL BAĞIMSIZ GÖNDERİM ÖGELERİ

#### 3.29.1.2.1.1. Kişi Adılları

*(1)Koşnı konum ugışka kılgıl angar ağırlık*

A+ (KA) +n (Z. N'si) +gar (YGE)

*(5)Kelse üme tüşürgil tınsın anıng arukluk*

A+ (KA) +nı (3.TİE) +ng (BDE)

#### 3.29.1.2.1.2. Gösterme Sıfatları

Metinde öncül bağımsız gönderim ögelerinden olan gösterme sıfatları kullanılmamıştır.

### 3.29.1.2.2. ARDIL BAĞIMLI GÖNDERİM ÖGELERİ

#### 3.29.1.2.2.1. İyelik Ekleri

*(5)Kelse üme tüşürgil tınsın anıng arukluk*

A+ (KA) +nı (3.TİE) +ng (BDE)

*(6)Arpa saman yagutgıl bulsın atı yarukluk.*

At+ (İK) +ı (3.TİE)

#### 3.29.1.2.2.2. Belirtme Durum Eki

*(5)Kelse üme tüşürgil tınsın anıng arukluk*

A+ (KA) +nı (3.TİE) +ng (BDE)

#### 3.29.1.2.2.3. Kişi Ekleri

*(1)Koşnı konum ugışka kılgıl angar ağırlık*

Kıl- (FK) –gıl (Emir K.2.TK)

*(2)Artut alıp anungıl edgü tawar ugurluk (I, 114)*

Anun- (FG) –gıl (Emir K.2.TK)

*(3)Kolsa kalı ugrapan birgil takı azukluk*

Bir- (FK) –gil (Emir K.2.TK)

*(4)Kargış kılur ümeler yunçıg körüp konukluk (I, 274)*

Kargış kıl- (FK) –(u)r (Gen. Z.3.TKE)

*(5)Kelse üme tüşürgil tınsın anı(n)g arukluk*

Tüş- (FK) –ür (FFYE) –gil (Emir K.2.TK)

*(6)Arpa saman yagutgıl bulsın atı yarukluk (II, 316)*

Yagut- (FG) –gıl (Emir K.2.TK)

Bul- (FK) –sın (Emir K.3.TK)

### 3.29.1.2.3. BİÇİMSEL SÖZLÜKSEL BAĞDAŞIKLIK

#### 3.29.1.2.3.1. Bağlaçlar

*(3)Kolsa kalı ugrapan birgil takı azukluk*

Metinde *takı* "ve", "da", "de" bağlacı kullanılmıştır.

#### 3.29.1.2.3.2. Değiştirim

Metinde biçimsel sözlüksel bağdaşıklık unsuru olan değiştirim ögesi yer almamaktadır.

#### 3.29.1.2.3.3. Eksilti

Metinde biçimsel sözlüksel bağdaşıklık unsuru olan eksiltili cümle yapısı kurulmamıştır.

## 3.30. LIX. METİN, *TÜRLÜ KONULARDA ÖĞÜTLER (KONUKSEVERLİK-CÖMERTLİK)*

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 132-133). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 136-137). |
|---|---|---|
| *Körklüg tonug özüng-ke tatlıg aşıg adınka*<br>*Tutgıl konuk ağırlık yadsun çawıng bodunka (I, 45)* | Güzel elbiseyi kendine (ayır), tatlı yiyeceği (ise) başkasına (ikram et.)<br>Konuğu iyi ağırla (ki) senin ününü herkese yaysın! | Güzel giyimi kendine, tatlı aşı başkasına;<br>Konuğu ağır tut, yayılsın ünün halk arasına. |
| *Bakmas bodun sewüg-süz yudı saranka*<br>*Kazgan olıç tüzünlük kalsun çawıng yarınka (II, 249-250)* | Halk, sevimsiz, pis, mendebur ve hasis insanlara itibar etmez; (Ey) oğul!<br>Yumuşak huylu olmağa çalış (ki) adın yarına kalsın. | Yüzü asık, iğrenç olan cimriye bakmaz millet;<br>Yumuşak huy edin yavrum, kalsın yarına şöhret. |
| *Birmiş seni(n)g (turur) bil yalnguk tapar karınka*<br>*Kalmış tawar adınnı(n)g kirse kara orunka (III, 221)* | (Şunu) bil (ki) vermiş olduğun şeyler (aslında) senindir; insanoğlu (adeta) boğazına tapar; (ne var ki) mezara girdikten (sonra) bıraktığı mal başkasının (olur.) | Sana verilen senin, mideye hizmet eder insan;<br>Kalan mal başkasınındır mezara girdiğin zaman. |

### 3.30.1. METİN DİL BİLİMSEL İNCELEME

#### 3.30.1.1. TUTARLILIK

##### 3.30.1.1.1. Yineleme

*(2)Tutgıl konuk ağırlık yadsun çawıng bodunka.* (Halk sevimsiz, pis, mendebur ve hasis insanlara itibar etmez.)

*(3)Bakmas bodun sewüg-süz yudkı yudı saranka.* (Ey oğul! Yumuşak huylu olmağa çalış ki adın yarına kalsın.)

Metinde *bodun* "halk" sözcüğü iki kere tekrarlanmıştır.

#### 3.30.1.1.2. Özelleştirme

*(5)Birmiş seni(n)g (turur) bil yalnguk tapar karınka./(6)Kalmış tawar adınnı(n)g kirse kara orunka*. (Şunu) bil (ki) vermiş olduğun şeyler (aslında) senindir; insanoğlu (adeta) boğazına tapar; (ne var ki) mezara girdikten (sonra) bıraktığı mal başkasının (olur.)

Metinde özelleştirme, insanoğlunun boğazına düşkün olmasından dolayı boğazına tapmasıyla ifade edilmektedir. Burada insanların yemeğe olan düşkünlüğü, yemek yemeyi, mal biriktirmeyi seviyor oluşu basit bir ifade ile aktarılmak yerine insanoğlunun boğazına tapması şeklinde özelleştirilerek aktarılmıştır.

#### 3.30.1.1.3. Genelleştirme

*(6)Kalmış tawar adınnı(n)g kirse kara orunka.* (Ne var ki) mezara girdikten (sonra) bıraktığı mal başkasının (olur.)

Metinde genelleştirme unsuru, insanın öldükten, bu dünyadan göç ettikten sonra ardında bıraktığı malının mülkünün başkasına kalacağı ve malı mülkü yanına götüremeyeceği şeklindeki ifadede görülmektedir.

#### 3.30.1.1.4. Nedensellik

Metinde nedensellik ilkesine uygun bir cümle yapısı tespit edilmemiştir.

#### 3.30.1.1.5. Karşıtlık

*(3)Bakmas bodun sewüg-süz yudı saranka./(4)Kazgan olıç tüzünlük kalsun çawıng yarınka.* (Halk, sevimsiz, pis, mendebur ve hasis insanlara itibar etmez; (Ey) oğul! Yumuşak huylu olmağa çalış (ki) adın yarına kalsın.)

Metinde karşıtlık ifadesi *sewüg-süz* "sevimsiz", *yudı* "pis" sözcükleri ile *tüzünlük* "yumuşak huylu" sözcüğü arasında görülmektedir.

#### 3.30.1.1.6. Karşılaştırma

Metinde karşılaştırma unsuru yer almamaktadır.

#### 3.30.1.1.7. Zaman

Metinde sözlüksel olarak zaman ifadesi kullanılmamıştır.

### 3.30.1.2. GÖNDERİMSEL BAĞDAŞIKLIK

#### 3.30.1.2.1. ÖNCÜL BAĞIMSIZ GÖNDERİM ÖGELERİ

##### 3.30.1.2.1.1. Kişi Adılları

*(5)Birmiş sening turur bil yalnguk tapar karınka*

Sen+ (KA) +ing (İDE)

##### 3.30.1.2.1.2. Gösterme Sıfatları

Metinde öncül bağımsız gönderim ögelerinden olan gösterme sıfatları kullanılmamıştır.

#### 3.30.1.2.2. ARDIL BAĞIMLI GÖNDERİM ÖGELERİ

##### 3.30.1.2.2.1. İyelik Ekleri

*(1)Körklüg tonug özüng-ke tatlıg aşıg adınka*

Öz+ (İK) +üng (2.TİE) +ke (YDE)

*(4)Kazgan olıç tüzünlük kalsun çawıng yarınka*

Çaw+ (İK) +ın (2.TİE) +g (BDE)

*(6)Kalmış tawar adınnı(n)g kirse kara orunka*

Adın+ (İK) +nı (3.TİE) +ng (İDE)

##### 3.30.1.2.2.2. Belirtme Durumu Eki

*(1)Körklüg tonug özüng-ke tatlıg aşıg adınka*

Ton+ (İK) +(u)g (BDE)

Aş+ (İK) +(ı)g (BDE)

*(4)Kazgan olıç tüzünlük kalsun çawıng yarınka*

Çaw+ (İK) +ın (2.TİE) +g (BDE)

##### 3.30.1.2.2.3. Kişi Ekleri

*(2)Tutgıl konuk ağırlık yadsun çawıng bodunka (I, 45)*

Tut- (FK) –gıl (Emir K.2.TK)

*(3)Bakmas bodun sewüg-süz yudı saranka*

Bak- (FK) –mas (Olumsuz Gen. Z.3.TKE)

*(4)Kazgan olıç tüzünlük kalsun çawıng yarınka (II, 249-250)*

Kal- (FK) –sun (Emir K.3.TK)

*(5)Birmiş seni(n)g (turur) bil yalnguk tapar karınka*

Tap- (FK) –(a)r (Gen. Z.3.TKE)

*(6)Kalmış tawar adınnı(n)g kirse kara orunka (III, 221)*

Kal- (FK) –mış (ÖGZ3.TKE)

### 3.30.1.2.3. BİÇİMSEL SÖZLÜKSEL BAĞDAŞIKLIK

#### 3.30.1.2.3.1. Bağlaçlar

Metinde biçimsel sözlüksel bağdaşıklık unsuru olan bağlaçlar kullanılmamıştır.

#### 3.30.1.2.3.2. Değiştirim

Metinde biçimsel sözlüksel bağdaşıklık unsuru olan değiştirim ögesi tespit edilmemiştir.

#### 3.30.1.2.3.3. Eksilti

*(1)Körklüg tonug özüng-ke tatlıg aşıg adınka*

Metinde eksiltili cümle yapısı sadece bir örnekte görülmektedir.

## 3.31. LX. METİN, *TÜRLÜ KONULARDA ÖĞÜTLER (UYUM)*

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 134-135). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 141-142). |
|---|---|---|
| *İştip ata anang-nı(n)g sawlarını kadırma*<br>*Neng kut bulup küwezlik kılnıp yana kuturma* | Anne ve babanın sözlerini (ve öğütlerini) işittiğin zaman (onları) reddetme; mala mülke ve ikbale eriştiğin zaman (da) kibirlenip böbürlenme ve taşkınlık etme. | Ata ananın sözlerine karşılık verme; Malı çok bulunca gururlanıp kudurma. |
| *Koldaş bile yaraşgıl karşıp adın üdürme*<br>*Bek tut yawaş takagu süwlin yazın ederme* | Arkadaşlarınla iyi geçin, (onlara) karşı çıkıp başkalarını (arkadaş) seçme. (Evindeki) yumuşak huylu tavuğu iyi gözet; (onu bırakıp) kırlarda sülün arama! | Arkadaşına uy, karşı çıkıp başkasını seçme; Sıkı tut uysal tavuğu, kırda sülün peşine düşme. |
| *Agruk agır işingni adnakuga yüdürme*<br>*Açrup özüng öşerip adnagunı todurma* | Ağır ve zahmetli işlerini başkasının sırtına yükleme! Kendini ölesiye aç bırakıp başkalarını doyurma! | Ağır işlerini başka insanlara buyurma; Açlıktan gözün kararırken gayrıyı doyurma. |

### 3.31.1. METİN DİL BİLİMSEL İNCELEME

#### 3.31.1.1. TUTARLILIK

##### 3.31.1.1.1. Yineleme

Metinde tekrar edilen sözcük veya cümle bulunmamaktadır.

##### 3.31.1.1.2. Özelleştirme

Metinde özelleştirilen hususlar tespit edilmemiştir.

##### 3.31.1.1.3. Genelleştirme

Metnin tamamına genel bir şekilde bakıldığında anne-babanın sözlerini dinlemek gerektiği, mala mülke erişildiğinde kibirden uzak durmak, arkadaşlarla iyi geçinmek,

başkalarının işlerini kendine yük etmemek, kişinin başkalarını doyurup kendisinin aç kalmaması vb. çeşitli konularda nasihate dair genelleme yapıldığı görülmektedir.

#### 3.31.1.1.4. Nedensellik

Metinde sebep-sonuç ilişkisinden yararlanılmadığı tespit edilmiştir.

#### 3.31.1.1.5. Karşıtlık

*Açrup özüng öşerip adnagunı todurma*. (Kendini ölesiye aç bırakıp başkalarını doyurma.)

Metinde karşıtlık ilişkisi *aç* sözcüğü ile *todur-* fiilinde görülmektedir.

#### 3.31.1.1.6. Karşılaştırma

Metinde tutarlılık ilkesinin karşılaştırma bağlantısına yer verilmemiştir.

#### 3.31.1.1.7. Zaman

Metinde sözlüksel olarak zaman ifadesi kullanılmamıştır.

### 3.31.1.2. GÖNDERİMSEL BAĞDAŞIKLIK

### 3.31.1.2.1. ÖNCÜL BAĞIMSIZ GÖNDERİM ÖGELERİ

#### 3.31.1.2.1.1. Kişi Adılları

Metinde öncül bağımsız gönderim ögelerinden kişi adıllarına yer verilmemiştir.

#### 3.31.1.2.1.2. Gösterme Sıfatları

Metinde gösterme sıfatları tespit edilmemiştir.

### 3.31.1.2.2. ARDIL BAĞIMLI GÖNDERİM ÖGELERİ

#### 3.31.1.2.2.1. İyelik Ekleri

*İştip ata anang-nı(n)g sawlarını kadırma*

Saw+ (İK) +lar (ÇE) +ı (3.TİE) +nı (BDE)

*Agruk agır işingni adnakuga yüdürme*

İş+ (İK) +i (3.TİE) +ni (BDE)

#### 3.31.1.2.2.2. Belirtme Durumu Eki

*İştip ata anang-nı(n)g sawlarını kadırma*

Saw+ (İK) +lar (ÇE) +ı (3.TİE) +nı (BDE)

*Agruk agır işingni adnakuga yüdürme*

İş+ (İK) +i (3.TİE) +ni (BDE)

*Açrup özüng öşerip adnagunı todurma*

Adnagu+ (İG) +nı (BDE)

#### 3.31.1.2.2.3. Kişi Ekleri

*İştip ata anang-nı(n)g sawlarını kadırma*

Kadırma- (FK; Olumsuz Emir K.2.TK)

*Neng kut bulup küwezlik kılnıp yana kuturma*

Kuturma- (FG; Olumsuz Emir K.2.TK)

*Koldaş bile yaraşgıl karşıp adın üdürme*

Üdürme- (FG; Olumsuz Emir K.2.TK)

*Bek tut yawaş takagu süwlin yazın ederme*

Bek tut- (FK; Eksiz Emir 2.TK)

Eder- (FK) –me (Olumsuz Emir K.2.TK)

*Agruk agır işingni adnakuga yüdürme*

Yüdür- (FG) –me (Olumsuz Emir K.2.TK)

*Açrup özüng öşerip adnagunı todurma*

Todur- (FG) –ma (Olumsuz Emir K.2.TK)

### 3.31.1.2.3. BİÇİMSEL SÖZLÜKSEL BAĞDAŞIKLIK

#### 3.31.1.2.3.1. Bağlaçlar

*Neng kut bulup küwezlik kılnıp yana kuturma*. (Mala mülke ve ikbale eriştiğin zaman (da) kibirlenip böbürlenme ve taşkınlık etme.)

Metinde kullanılan *yana* sözcüğü, "yine", "ve", "de", "da" anlamlarında kullanılan bağlaçtır.

#### 3.31.1.2.3.2. Değiştirim

Metinde değiştirim sağlayan sözcük ve söz öbekleri tespit edilmemiştir.

#### 3.31.1.2.3.3. Eksilti

Manzumede eksiltili cümle yapısı görülmemektedir.

## 3.32. LXI. METİN, *TÜRLÜ KONULARDA ÖĞÜTLER (İYİLİK-ERDEM-ÖĞÜT)*

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 134-135). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 129). |
|---|---|---|
| *Öç kek kamug kişi-ning yalnguk üze alım bil*<br>*Edgülüküg ugança elging bile telim kıl (I, 43)* | Öç ve hınç bütün insanların (ardında koştuğu) bir alacak gibidir; (bunlardan kaçın; konuklara ve bütün insanlara) elinden geldiğince çok iyilik yap. | Öç, kin, herkesin insanlardan alacağıdır, bil;<br>Elinin yettiğince çok fazla iyilikler kıl. |
| *Külse kişi yüzinge körklüg yüzin körüngil*<br>*Yawlak küdez tılı(n)gnı edgü sawıg tilengil (III, 43)* | Bir kimse senin yüzüne gülerse (sen de ona) güler yüz göster. Dilini sıkı tut, (kötü söz söyleme); daima iyi söz söylemeğe çalış. | Gülse biri yüzüne, güzel yüzle ona görün;<br>Sıkı tut dilini, iyi söz ara, iyi olsun sözün. |
| *Kelse kalı katıglık erter teyü seringil*<br>*Ödlek işin bilip tur ança angar tirengil (III, 233)* | (Sana) bir bela ve musibet geldiğinde "geçer" diyerek sabret; dünya halinin (böyle) olduğunu bil ve öylece (onlara karşı diren.) | Gelirse eğer bela, geçer diyip sabret;<br>Zamanın işlerini bil, sonra ona ayak diret! |
| *Bulmış nengig sewer sen akrun angar sewingil*<br>*Barmış nengig sakınma azrak angar öküngil (III, 360)* | Elde etmiş olduğun malı seversin; (ama) az sevinsen iyi olur; (çünkü o mal elinden gidebilir). Elinden çıkıp gitmiş olan mal için de (fazla) kaygulanma, biraz üzül (yeter.) | Elde olan malı seversin, sevinme çok fazla;<br>Çok pişman olup üzülme elden çıkmış mala. |

### 3.32.1. METİN DİL BİLİMSEL İNCELEME

#### 3.32.1.1. TUTARLILIK

##### 3.32.1.1.1. Yineleme

*(1) Öç kek kamug kişi-ning yalnguk üze alım bil.* (Öç ve hınç bütün insanların (ardında koştuğu) bir alacak gibidir.)

*(3)Külse kişi yüzinge körklüg yüzin körüngil.* (Bir kimse senin yüzüne gülerse (sen de ona) güler yüz göster.)

*(7)Bulmış nengig sewer sen akrun angar sewingil.* (Elde etmiş olduğun malı seversin; (ama) az sevinsen iyi olur; (çünkü o mal elinden gidebilir.)

*(8)Barmış nengig sakınma azrak angar ökügil.* (Elinden çıkıp gitmiş olan mal için de (fazla) kaygulanma, biraz üzül (yeter.)

Metinde *kişi, nengig* "mal, mülk, şey" ve *"yüz"* kelimeleri ikişer kez yinelenmiştir.

##### 3.32.1.1.2. Özelleştirme

*(4)Yawlak küdez tılı(n)gnı edgü sawıg tilengil*. (Dilini sıkı tut, (kötü söz söyleme); daima iyi söz söylemeğe çalış.)

Metinde özelleştirme ifadesi, güzel söz söylemek, kötü söz etmekten kaçınmak gibi basit ifade yerine; *yawlak küdez tılı(n)gnı* "dilini sıkı tut" deyimiyle aktarılarak sağlanmıştır.

##### 3.32.1.1.3. Genelleştirme

Metinde genelleştirme unsuru görülmemektedir.

##### 3.32.1.1.4. Nedensellik

Metinde nedensellik ilkesine uygun cümle yapısı yer almamaktadır.

##### 3.32.1.1.5. Karşıtlık

Metinde karşıtlık unsuru tespit edilmemiştir.

##### 3.32.1.1.6. Karşılaştırma

Metinde karşılaştırma ögesi yer almamaktadır.

##### 3.32.1.1.7. Zaman

Metinde sözlüksel olarak zaman ifadesi kullanılmamıştır.

### 3.32.1.2. GÖNDERİMSEL BAĞDAŞIKLIK

### 3.32.1.2.1. ÖNCÜL BAĞIMSIZ GÖNDERİM ÖGELERİ

#### 3.32.1.2.1.1. Kişi Adılları

Metinde öncül bağımsız gönderim ögelerinden olan kişi adılları tespit edilmemiştir.

#### 3.32.1.2.1.2. Gösterme Sıfatları

Metinde öncül bağımsız gönderim ögelerinden olan gösterme sıfatlarına yer verilmemiştir.

### 3.32.1.2.2. ARDIL BAĞIMLI GÖNDERİM ÖGELERİ

#### 3.32.1.2.2.1. İyelik Ekleri

*(3)Külse kişi yüzinge körklüg yüzin körüngil*

Yüz+ (İK) +in (2.TİE) +ge (YDE)

Yüz+ (İK) +in (2.TİE)

*(4)Yawlak küdez tılı(n)gnı edgü sawıg tilengil*

Tıl+ (İK) +ıng (2.TİE) +nı (BDE)

#### 3.32.1.2.2.2. Belirtme Durumu Eki

*(4)Yawlak küdez tılı(n)gnı edgü sawıg tilengil*

Tıl+ (İK) +ıng (2.TİE) +nı (BDE)

Saw+ (İK) +(ı)g (BDE)

#### 3.32.1.2.2.3. Kişi Ekleri

*(1)Öç kek kamug kişi-ning yalnguk üze alım bil*

Bil- (Eksiz Emir 2.TK)

*(2)Edgülüküg ugança elging bile telim kıl (I, 43)*

Telim kıl- (Eksiz Emir 2.TK)

*(3)Külse kişi yüzinge körklüg yüzin körüngil*

Kör- (FK) –ün (FFYE) –gil (Emir K.2.TK)

*(4)Yawlak küdez tılı(n)gnı edgü sawıg tilengil (III, 43)*

Tile- (FK) –n (FFYE) –gil (Emir K.2.TK)

*(5)Kelse kalı katıglık erter teyü seringil*

Serin- (FG) –gil (Emir K.2.TK)

*(6)Ödlek işin bilip tur ança angar tirengil (III, 233)*

Tiren- (FG) –gil (Emir K.2.TK)

*(7)Bulmış nengig sewer sen akrun angar sewingil*

Sew- (FK) –in (FFYE) –gil (Emir K.2.TK)

*(8)Barmış nengig sakınma azrak angar öküngil (III, 360)*

Ökün- (FG) –gil (Emir K.2.TK)

### 3.32.1.2.3. BİÇİMSEL SÖZLÜKSEL BAĞDAŞIKLIK

#### 3.32.1.2.3.1. Bağlaçlar

Metinde biçimsel sözlüksel bağdaşıklık unsuru olan bağlaçlara yer verilmemiştir.

#### 3.32.1.2.3.2. Değiştirim

Metinde değiştirim ögesi kullanılmamıştır.

#### 3.32.1.2.3.3. Eksilti

Metinde eksiltili cümle yapısı tespit edilmemiştir.

## 3.33. LXXIV. METİN, *HASİSLİK VE CÖMERTLİK ÜZERİNE PARÇALAR (TALİH- BEYLİK-MALA DÜŞKÜNLÜK-CİMRİLİK)*

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 142-143). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 138, 149). |
|---|---|---|
| *Kut(ıg) kuwıg birse idim kulınga*<br>*Künde işi yügsepen yok(k)ar agar (I, 320)* | Tanrım (bir) kuluna talih ve şans verirse onun işleri her gün iyiye gider ve yükselir. | Baht talih verse Tanrı'm kuluna,<br>Her gün işi yükselip yukarı ağar. |
| *Ögür sürüg koy tiwi yundı bile*<br>*Yumurlayu erkenin sütin sagar (I, 389)* | (Böyle bir kimse) koyun, deve ve at sürülerine (sahip olur) (ve bunları) toplayarak erkenden sütlerini sağar. | Koyun, deve, at sürülerini<br>Toparlayıp erkenden süt sağar. |
| *Sewinmegil yund öğür adgır anın*<br>*Altun kümüş bulnapan agı tawar (II, 153)* | (Ama sen) at, aygır sürülerine (sahip olmakla) ve altın gümüş, ipekli kumaşlar ve mal mülk (elde etmekle) sevinme. | Sevinme at sürüsüyle, aygırla,<br>Bulunca altın, gümüş, ipekliler. |
| *Tawar yığıp suw akın indi sakın*<br>*Korum kipi idisin kodı yuwar (III, 61)* | Mal mülk biriktirmeğe kalkma, (bunlar dağlardan inen) seller gibidir; (seller nasıl taşları yuvarlarsa, bunlar da) taşları yuvarlar gibi sahiplerini aşağı yuvarlar. | Yığılan mala seller indi sanki;<br>Malını kayalar gibi yuvarlar. |
| *Yagı erür yalngukung nengi tawar*<br>*Bilig eri yagısın nelik sewer (III, 385)* | Mal mülk insanın düşmanıdır; akıllı ve bilgili bir insan düşmanını nasıl sever? | Düşmandır insana malı davarı;<br>Aklı olan, düşmanını nasıl sever? |

### 3.33.1. METİN DİL BİLİMSEL İNCELEME

#### 3.33.1.1.TUTARLILIK

##### 3.33.1.1.1. Yineleme

*(6)Altun kümüş bulnapan agı tawar.* (Altın gümüş, ipekli kumaşlar ve mal mülk (elde etmekle) sevinme.)

*(7)Tawar yıgıp suw akın indi sakın.* (Mal mülk biriktirmeğe kalkma, (bunlar dağlardan inen) seller gibidir.)

*(9)Yagı erür yalngukung nengi tawar.* (Mal mülk insanın düşmanıdır.)

Metinde tutarlılık ilkesinin ögesi olan yineleme, *tawar* "mal mülk" sözcüğünde üç kere görülmektedir.

##### 3.33.1.1.2. Özelleştirme

*(7)Tawar yıgıp suw akın indi sakın.* (Mal mülk biriktirmeğe kalkma, (bunlar dağlardan inen) seller gibidir.)

*(8)Korum kipi idisin kodı yuwar.* (Taşları yuvarlar gibi sahiplerini aşağı yuvarlar.)

Metinde özelleştirme unsuru, mal mülk biriktirmeye kalkışıldığında mal ve mülkün sellere benzetilmesinde, sahiğlerini aşağı yuvarlaması ifadesinde görülmektedir. Mal mülkün gelip geçiciliği basit bir söylem ile ele alınmayarak bu gelip geçici mal ve mülkün seller gibi insanı aşağı çeken özelliği ile ifade edilmesinde özelleştirmeden yararlanılmıştır.

##### 3.33.1.1.3. Genelleştirme

Metinde genelleştirme unsuru, mal mülkün olumsuz özellikleri ve insanlara olumsuz etkileriyle düşünülerek insanı aşağı çeken, gelip geçici bu mal mülkün insanın düşmanı konumunda olması şeklinde görülmektedir.

##### 3.33.1.1.4. Nedensellik

Metinde nedensellik unsuruna yer verilmemiştir.

##### 3.33.1.1.5. Karşıtlık

Metinde karşıtlık unsuru tespit edilmemiştir.

##### 3.33.1.1.6. Karşılaştırma

*(10)Bilig eri yagısın nelik sewer.* (Akıllı ve bilgili bir insan düşmanını nasıl sever?)

Metinde karşılaştırma unsuru şu şekildedir: akıllı ve bilgili insanlar ile tam tersi olan akılsız, cahil insanlar kastedilerek işlenmiştir. Akıllı ve bilgili insanlar mala mülke düşkün olmayarak, mal ve mülkü düşman gibi görürken; tam zıttı olan akılsız ve cahil insanlar ise mala mülke önem veren, tapan, sürekli mal mülk edinme peşinde koşan kişiler ise malı mülkü dostu gibi görmektedir sonucu çıkartılabilir.

#### 3.33.1.1.7. Zaman

Metinde sözlüksel olarak zaman ifadesine yer verilmemiştir.

### 3.33.1.2. GÖNDERİMSEL BAĞDAŞIKLIK

#### 3.33.1.2.1. ÖNCÜL BAĞIMSIZ GÖNDERİM ÖGELERİ

##### 3.33.1.2.1.1. Kişi Adılları

Metinde öncül bağımsız gönderim ögelerinden olan kişi adılları yer almamaktadır.

##### 3.33.1.2.1.2. Gösterme Sıfatları

Metinde öncül bağımsız gönderim ögelerinden olan gösterme sıfatına yer verilmemiştir.

#### 3.33.1.2.2. ARDIL BAĞIMLI GÖNDERİM ÖGELERİ

##### 3.33.1.2.2.1. İyelik Ekleri

*(1)Kut(ıg) kuwıg birse idim kulınga*

İdi+ (İK) +m (1.TİE)

Kul+ (İK) +ın (2.TİE) +ga (YDE)

*(8)Korum kipi idisin kodı yuwar*

İdi+ (İK) +si (3.TİE) +n (BDE)

*(9)Yagı erür yalngukung nengi tawar*

Neng+ (İK) +i (3.TİE)

*(10)Bilig eri yagısın nelik sewer*

Yagı+ (İK) +sı (3.TİE) +n (BDE)

### 3.33.1.2.2.2. Belirtme Durumu Eki

*(1)Kut(ıg) kuwıg birse idim kulınga*

Kut+ (İK) +(ı)g (BDE)

Kuw+ (İK) +(ı)g (BDE)

*(8)Korum kipi idisin kodı yuwar*

İdi+ (İK) +si (3.TİE) +n (BDE)

*(10)Bilig eri yagısın nelik sewer*

Yagı+ (İK) +sı (3.TİE) +n (BDE)

### 3.33.1.2.2.3. Kişi Ekleri

*(1)Kut(ıg) kuwıg birse idim kulınga*

Bir- (FK) –se (Şart K.3.TK)

*(2)Künde işi yügsepen yok(k)ar agar (I, 320)*

Ag- (FK) –(a)r (Gen. Z.3.TKE)

*(4)Yumurlayu erkenin sütin sagar (I, 389)*

Sag- (FK) –(a)r (Gen. Z.3.TKE)

*(5)Sewinmegil yund öğür adgır anın*

Sew- (FK) –in (FFYE) –megil (Olumsuz Emir 2.TK)

*(7)Tawar yığıp suw akın indi sakın*

İn- (FK) –di (BGZ3.TKE)

*(8)Korum kipi idisin kodı yuwar (III, 61)*

Ko- (FK) –dı (BGZ3.TKE)

*(10)Bilig eri yagısın nelik sewer (III, 385)*

Sew- (FK) –(e)r (Gen. Z.3.TKE)

### 3.33.1.2.3. BİÇİMSEL SÖZLÜKSEL BAĞDAŞIKLIK

#### 3.33.1.2.3.1. Bağlaçlar

Metinde biçimsel sözlüksel bağdaşıklık unsuru olan bağlaçlar kullanılmamıştır.

#### 3.33.1.2.3.2. Değiştirim

Metinde biçimsel sözlüksel bağdaşıklık unsuru olan değiştirim ögesine yer verilmemiştir.

#### 3.33.1.2.3.3. Eksilti

*(6)Altun kümüş bulnapan agı tawar.*

Metinde eksiltili cümle yapısı bir örnekte görülmektedir. Eksiltili cümle, anlamsal olarak kendisinden önceki beytin eylemine bağlanmaktadır.

## 3.34. LXXXIV. METİN, *DÜNYA CEFALARI VE İNSANLARIN TAMAHKÂRLIĞI ÜZERİNE PARÇALAR (DÜNYA-ZAMAN-CİMRİLİK)*

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 150-151). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 147, 150-151). |
|---|---|---|
| *Közüm yaşı sawrulup kodı akar*<br>*Bilnip ajun emgekin tükel ukar (II, 228)* | (Bu) dünyanın zahmet ve sıkıntılarını çok iyi bilip anladığım (için), gözlerimden (devamlı olarak) yaş dökülür ve savrulur. | Gözüm yaşı savrulup akar aşağıya,<br>Dünya zahmetini bilip anlar ve görür. |
| *Emgek-sizin turgu yök munda tamu*<br>*Edgülüküg körmedip ajun çıkar (I, 420)* | (İnsanın) burada zahmet ve eziyet çekmeksizin yaşaması düşünülemez; (insanoğlu) bir hayır ve iyilik (bile) görmeden ömür sona erer. | Sıkıntısız kalmak yoktur dünyada,<br>Daha iyilik görmeden biter ömür. |
| *Eren kamug artadı neng-ler udu*<br>*Tawar körüp üs-leyü es-ke çokar (II, 17)* | Mal mülk peşinde koşmaktan insanların huyları ve ahlakı hepten bozuldu; nerede bir mal görürlerse akbabaların leşe konmaları gibi üzerine saldırıyorlar; | İnsanlar hep bozuldu mal peşinde,<br>Mal görünce akbaba gibi üşer leşe. |
| *Yakın yaguk körmedip nengni küdür*<br>*Kadaş tapa ıt kipi kıngru bakar (III, 22)* | (Tamahkârlık yüzünden insanların gözleri) hısım akrabayı (bile) görmez oldu, (sadece) mal mülk peşindeler; (bu yüzden) kardeşlerine (bile), (kemiğini insanlardan kıskanan) köpek gibi, yan gözle ve haince bakıyorlar. | Yakınlarını görmeyip mal güder;<br>İtmiş gibi, kızgın bakar kardeşe. |

| | | |
|---|---|---|
| *Ne(n)gin tutar bekleyü özi yimes*<br>*Saranlıkın yıglayu altun yıgar (I, 504)* | (İnsanlar, malları olduğu halde, bunu ellerinde) sımsıkı tutuyor, kendileri (bile) yemiyor, cimrilik ederek ağlaya sızlaya altın biriktiriyorlar. | Malını sımsıkı tutar yemez,<br>Cimrilikten ağlayıp altın yığar. |
| *Tawar üçün tengri(ni) edlemedip*<br>*Uya kadaş oglını çınla bogar (I, 86)* | (İnsanlar) mal için Allah'tan (bile) korkmadan akraba ve kardeş çocuklarını (bile) gerçekten boğuyor (ve öldürüyorlar.) | Mal için Tanrı'ya aldırmayıp,<br>Kardeş oğlunu bile boğar. |
| *Tugup takı kalmadı menggü eren*<br>*Ajun küni yulduzı tutçı tugar (III, 378)* | Dünyaya gelip ebedi olarak yaşayan hiçbir insan yoktur; halbu ki güneş ve yıldızlar (her sabah ve her gece, daima) doğar durur. | Doğup da ebedi kalmaz insanlar,<br>Güneş ve yıldızlarsa her zaman doğar. |

### 3.34.1. METİN DİL BİLİMSEL İNCELEME

#### 3.34.1.1.TUTARLILIK

##### 3.34.1.1.1. Yineleme

*(2)Bilnip ajun emgekin tükel ukar.* (Dünyanın zahmet ve sıkıntılarını çok iyi bilip anladığım (için.)

*(3)Emgek-sizin turgu yok munda tamu*. (İnsanın burada zahmet ve eziyet çekmeksizin yaşaması düşünülemez.)

*(4)Edgülüküg körmedip ajun çıkar.* (İnsanoğlu bir hayır ve iyilik (bile) görmeden ömür sona erer.)

*(14)Ajun küni yulduzı tutçı tugar.* (Halbu ki güneş ve yıldızlar doğar durur.)

*(5)Eren kamug artadı neng-ler udu*. (Mal mülk peşinde koşmaktan insanların huyları ve ahlâkı hepten bozuldu.)

*(7)Yakın yaguk körmedip nengni küdür.* (Hısım akrabayı görmez oldu, mal mülk peşindeler.)

*(6)Tawar körüp üs-leyü es-ke çokar.* (Nerede bir mal görürlerse akbabaların leşe konmaları gibi üzerine saldırıyorlar.)

*(11)Tawar üçün tengri(ni) edlemedip.* (Mal için Allah'tan bile korkmadan.)

Metinde *ajun* "dünya" sözcüğü iki, *neng* "mal mülk, şey" sözcüğü iki kere, *tawar* "mal" sözcüğü iki kere, *emgek* "eziyet, sıkıntı" sözcüğü iki kere yinelenmiştir.

#### 3.34.1.1.2. Özelleştirme

*(6)Tawar körüp üs-leyü es-ke çokar.* (Nerede bir mal görürlerse akbabaların leşe konmaları gibi üzerine saldırıyorlar.)

Metinde özelleştirme ifadesi olarak insanların mal mülk görünce akbaba gibi mal mülkün üzerine konması, üşüşmesi cümlesini ele alınmaktadır. Burada insanların mal mülk için yapamayacağı şeyin olmaması şeklinde bir ifade yerine mal görünce akbabaların leşe konmaları gibi malın üzerine saldırması ifadesinin kullanılışı özelleştirme unsurudur.

#### 3.34.1.1.3. Genelleştirme

*(13)Tugup takı kalmadı menggü eren/(14)Ajun küni yulduzı tutçı tugar.* (Dünyaya gelip ebedi olarak yaşayan hiçbir insan yoktur; halbuki güneş ve yıldızlar (her sabah ve her gece, daima) doğar durur.)

Metinde genelleştirme insan ömrünün gelip geçici olması ve dünyanın daima devretmesi ifadelerinde yer almaktadır. Dünyaya gelip de sonsuza kadar yaşayan bir insanın olmayışı, insan ömrünün fâni oluşu, güneş ve yıldızların daima doğup durması ifadeleri genelleştirme unsuruna örnektir.

#### 3.34.1.1.4. Nedensellik

Metinde nedensellik ilkesine uygun bir cümle yapısı tespit edilmemiştir.

#### 3.34.1.1.5. Karşıtlık

Metinde karşıtlık bildiren bir unsur yer almamaktadır.

#### 3.34.1.1.6. Karşılaştırma

*(13)Tugup takı kalmadı menggü eren/(14)Ajun küni yulduzı tutçı tugar.* (Dünyaya gelip ebedi olarak yaşayan hiçbir insan yoktur; halbu ki güneş ve yıldızlar (her sabah ve her gece, daima) doğar durur.)

Metinde karşılaştırma unsuru olarak fani ömürlü insan ve dünya sözcükleri dikkat çekmektedir. İnsanın ömrünün sınırlı oluşu, sonsuza kadar yaşayamaması özellikleri ile

dünyanın, güneşin ve yıldızların her sabah, her gece, daima doğup daima durduğu, sonsuz oluşu özellikleri arasında bir karşılaştırma yapılmıştır.

#### 3.34.1.1.7. Zaman

Metinde sözlüksel olarak zaman ifadesi kullanılmamıştır.

### 3.34.1.2. GÖNDERİMSEL BAĞDAŞIKLIK

#### 3.34.1.2.1. ÖNCÜL BAĞIMSIZ GÖNDERİM ÖGELERİ

##### 3.34.1.2.1.1. Kişi Adılları

Metinde öncül bağımsız gönderim ögelerinden olan kişi adıllarına yer verilmemiştir.

##### 3.34.1.2.1.2. Gösterme Sıfatları

Metinde öncül bağımsız gönderim ögelerinden gösterme sıfatı tespit edilmemiştir.

#### 3.34.1.2.2. ARDIL BAĞIMLI GÖNDERİM ÖGELERİ

##### 3.34.1.2.2.1. İyelik Ekleri

*(1)Közüm yaşı sawrulup kodı akar*

Köz+ (İK) +(ü)m (1.TİE)

*(9)Ne(n)gin tutar bekleyü özi yimes*

Öz+ (İK) +i (3.TİE)

*(12)Uya kadaş oglını çınla boğar*

Og(u)l+ (İK) +ı (3.TİE) +nı (BDE)

*(14)Ajun küni yulduzı tutçı tugar*

Kün+ (İK) +i (3.TİE)

Yulduz+ (İK) +ı (3.TİE)

##### 3.34.1.2.2.2. Belirtme Durumu Eki

*(1)Közüm yaşı sawrulup kodı akar*

Yaş+ (İK) +ı (BDE)

*(7)Yakın yaguk körmedip nengni küdür*

Neng+ (İK)+ni (BDE)

*(12)Uya kadaş oglını çınla boğar*

Og(u)l+ (İK) +ı (3.TİE) +nı (BDE)

### 3.34.1.2.2.3. Kişi Ekleri

*(1)Közüm yaşı sawrulup kodı akar*

Ak- (FK) –(a)r (Gen. Z.3.TKE)

*(2)Bilnip ajun emgekin tükel ukar (II, 228)*

Uk- (FK) –(a)r (Gen. Z.3.TKE)

*(4)Edgülüküg körmedip ajun çıkar (I, 420)*

Çık- (FK) –(a)r (Gen. Z.3.TKE)

*(5)Eren kamug artadı neng-ler udu*

Arta- (FG) –dı (BGZ3.TKE)

*(6)Tawar körüp üs-leyü es-ke çokar (II, 17)*

Çok- (FK) –(a)r (Gen. Z.3.TKE)

*(8)Kadaş tapa ıt kipi kıngru bakar (III, 22)*

Bak- (FK) –(a)r (Gen. Z.3.TKE)

*(9)Ne(n)gin tutar bekleyü özi yimes*

Tut- (FK) –(a)r (Gen. Z.3.TKE)

*(10)Saranlıkın yıglayu altun yıgar (I, 504)*

Yıg- (FK) –(a)r (Gen. Z.3.TKE)

*(12)Uya kadaş oglını çınla bogar (I, 86)*

Bog- (FK) –(a)r (Gen. Z.3.TKE)

*(13)Tugup takı kalmadı menggü eren*

Kal- (FK) –ma (Olumsuzluk) –dı (B.G.Z.3.TKE)

*(14)Ajun küni yulduzı tutçı tugar (III, 378)*

Tug- (FK) –(a)r (Gen. Z.3.TKE)

### 3.34.1.2.3. BİÇİMSEL SÖZLÜKSEL BAĞDAŞIKLIK

#### 3.34.1.2.3.1. Bağlaçlar

*(13)Tugup takı kalmadı menggü eren.*

Metinde bağlaç olarak *takı* "ve", "da", "de" kullanılmıştır.

#### 3.34.1.2.3.2. Değiştirim

Metinde biçimsel sözlüksel bağdaşıklık unsuru olan değiştirim ögesi yer almamaktadır.

#### 3.34.1.2.3.3. Eksilti

*(3)Emgek-sizin turgu yok munda tamu*

*(7)Yakın yaguk körmedip nengni küdür*

*(11)Tawar üçün tengri(ni) edlemedip*

Metinde eksiltili cümle yapısı üç cümlede görülmektedir. Eksiltili yapıda olan cümleler, kendisinden sonraki veya önceki beyitlere anlamsal olarak, ortak eyleme bağlanmaktadır.

## 3.35. LXXXV. METİN, *DÜNYA CEFALARI VE İNSANLARIN TAMAHKÂRLIĞI ÜZERİNE PARÇALAR (KONUKSEVMEZLİK)*

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 152). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 153). |
|---|---|---|
| *Bardı eren konuk körüp kutka sakar*<br>*Kaldı yawuz uyuk körüp ewni yıkar (I, 85)* | Bir konuk gördüğünde bunu mutluluk sayan insanlar ölüp gitti; (bunların yerine) bir karaltı gördüklerinde (bunu konuk sanarak) çadırlarını yıkan kötüler kaldı. | Konuğu görüp uğur sayan erler yok oldu,<br>Korkuluk görüp konuk diye ev yıkanlar kaldı. |
| *(Bardı eren konuk bulup kutka sakar*<br>*Kaldı alıg uyuk körüp ewni yıkar) (I, 384)* | (Bir konuk bulduklarında bunu mutluluk sayanlar ölüp gitti: bunların yerine, bir karaltı gördüklerinde, bunu konuk sanarak, çadırlarını yıkan alçaklar kaldı.) | Konuğu bulup uğur sayan erler yok oldu,<br>Kötü hayal görüp konuk diye ev yıkanlar kaldı. |
| *Ötrük utun ogrı-layu yüzke bakar*<br>*Elgin taşup birmiş aşıg başra kakar (I, 102)* | Hırsız gibi (konuğun) yüzüne bakıp (gülen) hilekâr ve alçak kimselerle elleri ile verdikleri yemeği (konuğun) başına kakanlar (kaldı.) | Hilekâr, konuğa hırsız diye bakar,<br>Yolcuya verdiği aşı başa kakar. |

### 3.35.1. METİN DİL BİLİMSEL İNCELEME

#### 3.35.1.1. TUTARLILIK

##### 3.35.1.1.1. Yineleme

*(1)Bardı eren konuk körüp kutka sakar.* (Bir konuk gördüğünde bunu mutluluk sayan insanlar ölüp gitti.)

*(2)Kaldı yawuz uyuk körüp ewni yıkar.* (Bunların yerine) bir karaltı gördüklerinde (bunu konuk sanarak) çadırlarını yıkan kötüler kaldı.)

*(3)(Bardı eren konuk bulup kutka sakar*. (Bir konuk bulduklarında bunu mutluluk sayanlar ölüp gitti.)

*(4)Kaldı alıg uyuk körüp ewni yıkar).* (Bunların yerine, bir karaltı gördüklerinde, bunu konuk sanarak, çadırlarını yıkan alçaklar kaldı.)

Metinde *bar-, konuk, kut, sak-, kal-* sözcükleri ikişer kere yinelenmiştir.

#### 3.35.1.1.2. Özelleştirme

*(5)Ötrük utun ogrı-layu yüzke bakar/(6)Elgin taşup birmiş aşıg başra kakar*. (Hırsız gibi (konuğun) yüzüne bakıp (gülen) hilekâr ve alçak kimselerle elleri ile verdikleri yemeği (konuğun) başına kakanlar (kaldı.)

Metinde özelleştirme unsuru kötü huylu misafirlerin, ev sahiplerinin bizzat elleri ile verdikleri yemeğin lafını bile yapacak duruma gelmeleri, başa kakmak deyimi ile özelleştirilerek aktarılmıştır.

#### 3.35.1.1.3. Genelleştirme

Metinde genelleştirme unsuru tespit edilmemiştir.

#### 3.35.1.1.4. Nedensellik

Metinde nedensellik ilkesine uygun bir cümle yapısı tespit edilmemiştir.

#### 3.35.1.1.5. Karşıtlık

Metinde karşıtlık unsuru yer almamaktadır.

#### 3.35.1.1.6. Karşılaştırma

Metinde bir konuk gördüğünde bunu mutluluk sayan insanlar ile artık zamanın değişmesiyle beraber bir konuk bulduklarında yaptığı hizmetleri başına kakan insanlar genel çerçevede karşılaştırılmıştır.

#### 3.35.1.1.7. Zaman

Metinde sözlüksel olarak zaman ifadesine yer verilmemiştir.

### 3.35.1.2. GÖNDERİMSEL BAĞDAŞIKLIK

### 3.35.1.2.1. ÖNCÜL BAĞIMSIZ GÖNDERİM ÖGELERİ

#### 3.35.1.2.1.1. Kişi Adılları

Metinde öncül bağımsız gönderim ögelerinden olan kişi adıllarına yer verilmemiştir.

#### 3.35.1.2.1.2. Gösterme Sıfatları

Metinde öncül bağımsız gönderim ögelerinden olan gösterme sıfatları tespit edilmemiştir.

### 3.35.1.2.2. ARDIL BAĞIMLI GÖNDERİM ÖGELERİ

#### 3.35.1.2.2.1. İyelik Ekleri

Metinde ardıl bağımlı gönderim ögelerinden iyelik eki kullanılmamıştır.

#### 3.35.1.2.2.2. Belirtme Durumu Eki

*(2)Kaldı yawuz uyuk körüp ewni yıkar*

Ew+ (İK) +ni (BDE)

*(6)Elgin taşup birmiş aşıg basra kakar*

Aş+ (İK) +(ı)g (BDE)

#### 3.35.1.2.2.3. Kişi Ekleri

*(1)Bardı eren konuk körüp kutka sakar*

Sak- (FK) –(a)r (Gen. Z.3.TKE)

*(2)Kaldı yawuz uyuk körüp ewni yıkar (I, 85)*

Yık- (FK) –(a)r (Gen. Z.3.TKE)

*(3)(Bardı eren konuk bulup kutka sakar*

Sak- (FK) –(a)r (Gen. Z.3.TKE)

*(4)Kaldı alıg uyuk körüp ewni yıkar) (I, 384)*

Yık- (FK) –(a)r (Gen. Z.3.TKE)

*(5)Ötrük utun ogrı-layu yüzke bakar*

Bak- (FK) –(a)r (Gen. Z.3.TKE)

*(6)Elgin taşup birmiş aşıg başra kakar (I, 102)*

Kak- (FK) –(a)r (Gen. Z.3.TKE)

### 3.35.1.2.3. BİÇİMSEL SÖZLÜKSEL BAĞDAŞIKLIK

#### 3.35.1.2.3.1. Bağlaçlar

Metinde biçimsel sözlüksel bağdaşıklık unsuru olan bağlaçlar yer almamaktadır.

#### 3.35.1.2.3.2. Değiştirim

Metinde biçimsel sözlüksel bağdaşıklık unsuru olan değiştirim ögesi kullanılmamıştır.

#### 3.35.1.2.3.3. Eksilti

Metinde eksiltili cümle yapısı görülmemiştir.

## 3.36. XCI. METİN, *TANRIYA ÖVGÜ VE İHTİYARLIK ÜZERİNE (BİLGİ-BİLGELİK-ERDEM-GECE-HİKMET)*

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 158-159). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 79, 112, 114). |
|---|---|---|
| *İdimni öger men*<br>*Biligni yüger men*<br>*Köngülni tüger men*<br>*Erdem üze türlünür (II, 243)* | Rabbimi överim, bilgi ve hikmetleri toplar, yığarım, gönlümü ve nefsimi düğümleyip bağlarım. O (sadece) edep ve erdem üzerine dürülür ve katlanır. | Tanrımı öğerim,<br>Bilgiyi yığarım,<br>Gönülü bağlarım,<br>O, erdemle dürülür. |
| *Yarattı yaşıl çeş*<br>*Sawurdı ürüng kaş*<br>*Tizildi Kara Kuş*<br>*Tün kün üze yörgenür (I, 330)* | Tanrı, firuze (gibi) yeşil (gökleri) yarattı, (bunun üzerine) bembeyaz yüzük taşları (gibi olan yıldızları) serpiştirdi. Kara Kuş (Jüpiter gezegeni) yıldızı (da bunlar arasında) dizildi ve yerini aldı. | Mavi firuze yarattı,<br>Üsyüne ak yeşim attı,<br>Mizan yıldızını kattı,<br>Gece döner gündüz üstüne. |
| *Ulug-nı tiler men*<br>*Tawarın yöler men*<br>*Tilek-ni bular men*<br>*Yılkım angar üplenür (III, 89)* | Büyüklüğü ve ululuğu isterim, mala mülke dayanır ve güvenirim. (Böylece) muradıma ererim. (Bu yüzden) sürülerim yağmalanır oldu. | Ululuğu dilerim,<br>Malla desteklerim,<br>Dileği bulurum,<br>Yılkım yağma olur. |
| *Küçendi bilekim*<br>*Yagudı tilekim*<br>*Telindi biligim*<br>*Tegrüp angar çertilür (II, 148)* | (Yaşlılık yüzünden) bileğimde güç kuvvet kalmadı. (Artık) dileğim yaklaştı. (Gönlümdeki) bilgi ve hikmet (kaynakları) delindi. (Ömrüm beni oraya) yaklaştırıyor ve yok oluyor. | Ağırlaştı bileğim,<br>Yaklaştı dileğim,<br>Açıldı biliğim,<br>Oldum ama ömür biter. |

### 3.36.1. METİN DİL BİLİMSEL İNCELEME

#### 3.36.1.1. TUTARLILIK

##### 3.36.1.1.1. Yineleme

*(1)İdimni öger men./(2)Biligni yüger men./(3)Köngülni tüger men./(4)Erdem üze türlünür.* (Rabbimi överim, bilgi ve hikmetleri toplar, yığarım, gönlümü ve nefsimi düğümleyip bağlarım. O (sadece) edep ve erdem üzerine dürülür ve katlanır.)

*(9)Ulug-nı tiler men./(10)Tawarın yöler men./(11)Tilek-ni bular men.(12)Yılkım angar üplenür.* (Büyüklüğü ve ululuğu isterim, mala mülke dayanır ve güvenirim. (Böylece) muradıma ererim. (Bu yüzden) sürülerim yağmalanır oldu.)

*(11)Tilek-ni bular men.* (Muradıma eriştim.)

*(14)Yagudı tilekim.* (Dileğim yaklaştı.)

Metinde kişi zamirlerinde olan *men* sözcüğü altı kere, *tilek* "dilek, arzu, murat" sözcüğü ise iki kere yinelenmiştir.

##### 3.36.1.1.2. Özelleştirme

*(1)İdimni öger men./(2)Biligni yüger men./(3)Köngülni tüger men./(4)Erdem üze türlünür.* (Rabbimi överim, bilgi ve hikmetleri toplar, yığarım, gönlümü ve nefsimi düğümleyip bağlarım. O (sadece) edep ve erdem üzerine dürülür ve katlanır.)

*(5)Yarattı yaşıl çeş./(6)Sawurdı ürüng kaş./(7)Tizildi Kara Kuş./(8)Tün kün üze yörgenür.* (Tanrı, firuze (gibi) yeşil (gökleri) yarattı, (bunun üzerine) bembeyaz yüzük taşları (gibi olan yıldızları) serpiştirdi. Kara Kuş (Jüpiter gezegeni) yıldızı (da bunlar arasında) dizildi ve yerini aldı.)

Metinde özelleştirme ifadesi, Tanrı'ya övgüde bulunan ve bağlılığını bildiren kişinin nefsine hâkim olması gibi basit bir ifade yerine nefsini düğümleyerek bağlaması ifadesini tercih etmesiyle görülmektedir. Aynı zamanda Tanrı'nın gökleri yaratışı firuze gibi yeşil gökler şeklinde; yıldızları yaratışı bembeyaz yüzük taşları gibi olan yıldızları şeklinde ifade edilmesi özelleştirme unsuruna işaret etmektedir.

#### 3.36.1.1.3. Genelleştirme

*(13)Küçendi bilekim./(14) Yagudı tilekim.* (Yaşlılık yüzünden bileğimde güç kuvvet kalmadı. Dileğim yaklaştı.)

Metinde genelleştirme unsuru, yaşlılık üzerinden insanın Tanrı'ya yaklaşma arzusunda görülmektedir. İnsan yaşlandıkça bedeni zayıflar ve güçten kuvvetten düşer, tek dileği olan Tanrı'ya kavuşma arzusuna yaklaşması gibi özellikler, insanın yaşlanmasıyla ilgili yapılan genelleştirmelerdir.

#### 3.36.1.1.4. Nedensellik

Metinde nedensellik ilkesine uygun bir cümle yapısına yer verilmemiştir.

#### 3.36.1.1.5. Karşıtlık

Metinde karşıtlık oluşturan herhangi bir ifade yer almamaktadır.

#### 3.36.1.1.6. Karşılaştırma

Metinde karşılaştırma unsuru tespit edilmemiştir.

#### 3.36.1.1.7. Zaman

Metinde sözlüksel olarak zaman ifadesine yer verilmemiştir.

### 3.36.1.2. GÖNDERİMSEL BAĞDAŞIKLIK

### 3.36.1.2.1. ÖNCÜL BAĞIMSIZ GÖNDERİM ÖGELERİ

#### 3.36.1.2.1.1. Kişi Adılları

Metinde öncül bağımsız gönderim ögelerinden olan kişi adıllarına yer verilmemiştir.

#### 3.36.1.2.1.2. Gösterme Sıfatları

Metinde öncül bağımsız gönderim ögelerinden olan gösterme sıfatları tespit edilmemiştir.

### 3.36.1.2.2. ARDIL BAĞIMLI GÖNDERİM ÖGELERİ

#### 3.36.1.2.2.1. İyelik Ekleri

*(1)İdimni öger men*

İdi+ (İK) +m (1.TİE) +ni (BDE)

*(12)Yılkım angar üplenür (III, 89)*

Yılkı+ (İK) +m (1.TİE)

*(13)Küçendi bilekim*

Bilek+ (İK) +(i)m (1.TİE)

*(14)Yagudı tilekim*

Tilek+ (İK) +(i)m (1.TİE)

*(15)Telindi biligim*

Bil- (FK) +ig (FİYE) +(i)m (1.TİE)

#### 3.36.1.2.2.2. Belirtme Durumu Eki

*(1)İdimni öger men*

İdi+ (İK) +m (1.TİE) +ni (BDE)

*(2)Biligni yüger men*

Bilig+ (İK) +ni (BDE)

*(3)Köngülni tüger men*

Köngül+ (İK) +ni (BDE)

*(9)Ulug-nı tiler men*

Ulug+ (İK) +nı (BDE)

*(11)Tilek-ni bular men*

Tilek+ (İK) +ni (BDE)

### 3.36.1.2.2.3. Kişi Ekleri

*(1)İdimni öger men*

Ög- (FK) –(e)r men (Gen. Z. (Zamirli Çekim) 1.TKE)

*(2)Biligni yüger men*

Yüg- (FK) –(e)r men (Gen. Z.1.TKE)

*(3)Köngülni tüger men*

Tüg- (FK) –(e)r men (Gen. Z.1.TKE)

*(4)Erdem üze türlünür (II, 243)*

Türlün- (FG) –(ü)r (Gen. Z.3.TKE)

*(5)Yarattı yaşıl çeş*

Yarat- (FG) –tı (BGZ3.TKE)

*(6)Sawurdı ürüng kaş*

Sawur- (FG) –dı (BGZ3.TKE)

*(7)Tizildi Kara Kuş*

Tiz- (FK) –il (FFYE) –di (BGZ3.TKE)

*(8)Tün kün üze yörgenür (I, 330)*

Yörgen- (FG) –(ü)r (Gen. Z.3.TKE)

*(9)Ulug-nı tiler men*

Tile- (FK) –r men (Gen. Z.1.TKE)

*(10)Tawarın yöler men*

Yöle- (FK) –r men (Gen. Z.1.TKE)

*(11)Tilek-ni bular men*

Bula- (FG) –r men (Gen. Z.1.TKE)

*(12)Yılkım angar üplenür (III, 89)*

Üplen- (FG) –(ü)r (Gen. Z.3.TKE)

*(13)Küçendi bilekim*

Küçen- (FG) –di (BGZ3.TKE)

*(14)Yagudı tilekim*

Yagu- (FG) –dı (BGZ3.TKE)

*(15)Telindi biligim*

Telin- (FG) –di (BGZ3.TKE)

*(16)Tegrüp angar çertilür (II, 148)*

Çertil- (FG) –(ü)r (Gen. Z.3.TKE)

### 3.36.1.2.3. BİÇİMSEL SÖZLÜKSEL BAĞDAŞIKLIK

#### 3.36.1.2.3.1. Bağlaçlar

Metinde biçimsel sözlüksel bağdaşıklık unsuru olan bağlaçlara yer verilmemiştir.

#### 3.36.1.2.3.2. Değiştirim

Metinde biçimsel sözlüksel bağdaşıklık unsurlarından değiştirim ögesi tespit edilmemiştir.

#### 3.36.1.2.3.3. Eksilti

Metinde eksiltili cümle yapısı kullanılmamıştır.

## SONUÇ&DEĞERLENDİRME

Türkçenin zengin söz varlığını ortaya koyan ve bir sözlükten daha fazlası olan DLT, Eski Türkçe döneminde Kaşgarlı Mahmud (1072-1074) tarafından Bağdat halifesi Ebü'l Kâsım Abdullah'a takdim edilmek üzere Arapça-Türkçe sözlük niteliğinde hazırlanmıştır. Kaşgarlı, Arapça kadar Türkçenin de zengin ve yaygın kullanılan bir dil olduğunu ispat çabasına girerek Türklerin kültür, gelenek, günlük hayat, sosyal hayat, yaşam tarzlarından ve dünyaya bakış açılarından bahsettiği DLT'yi 1072-1074 yılları arasında yazmıştır. Eserinde madde başı olan Türkçe kelimelerin anlamını güçlendirmek maksadı ile çeşitli cümle yapılarından ve edebi türlerden (şiir, atasözü, deyim vb.) örnekler vermiştir. DLT'de örnek verilen manzumelerin edebi açıdan kuvvetli olduğu ve akılda kalıcı sözcüklerin kullanılarak dilsel bir ahenk yakalandığı görülmektedir.

Manzumelere şekil-biçim açısından bakıldığında, dörtlük ve beyit nazım birimlerinin bir arada karışık; ölçü olarak da hece ve aruz vezninin kullanıldığı görülmektedir. Toplamda yedi yüz altmış dört dize olan DLT'deki manzumeler, Kilisli Muallim Rifat tarafından (1916-1917) basılmıştır. Mehmed Fuad Köprülü, Carl Brockelman, Abdurrauf Fitrat, Tourkhan Gandjei, Tahsin Banguoğlu, Iya Vasilyevna Stebleva, Talat Tekin, Ahmet Bican Ercilasun gibi isimler DLT'deki manzum parçalar üzerine çalışmıştır. DLT'nin bir sözlük olmasından dolayı DLT'deki şiirlerin sayısı araştırmacılara göre çeşitlilik arz etmektedir. DLT'deki manzum parçalar hakkında genel görüş, yedi yüz altmış dört dize ve doksan bir şiir olduğudur.

Manzumelerin içeriği genel çerçevede değerlendirildiğinde, bu şiirlerin genellikle kahramanlık, aşk, doğa tasvirleri, ağıt, eğlence, şölen, av ve avcılık, hikmetli sözler ve öğütler konusunda oluşturulduğu dikkat çekmektedir. Böylelikle Türklerin yaşam algısı, felsefesi, sevinçli ve kederli günlerinde söyledikleri sözler ile 11. Yüzyıl Türk dilinin kullanım alanları ve çeşitliliği DLT'deki manzum parçalarla daha açık bir şekilde anlaşılmaktadır. DLT'deki manzum parçalar üzerine dil bilimsel analizden hareketle metnin anlaşılırlığını kuvvetlendiren ve metni somutlaştıran metin dil bilimsel incelemenin bugüne kadar yapılmamış olması, araştırmanın gerekliliğini kılmıştır. DLT'deki manzumeler, 11. Yüzyıl Türk dilinin anonim şiirlerinin daha iyi anlaşılabilmesi, dönemin dil özelliklerinin açıkça görülmesi, zengin söz varlığının ve edebi açıdan bu metinlerin öneminin kavranabilmesi için metin dil bilimsel çalışmaya tabi tutulmuştur.

Güncel bir bilim disiplini olan metin dil bilim, dil bilim çalışmalarının gelişmesiyle birlikte 1960'larda ortaya çıkmış, 1980'li yıllarda Türkiye'de gelişmeye başlamıştır. Bir bilim olarak her ne kadar 1960'lı yıllarda gelişme gösterse de MÖ. 5-6.yüzyıllarda da insanların dili bir iletişim aracı olarak kullanmaya başladıklarından itibaren metin konusunda çalışmalar yapıldığı bilinmektedir. Bu sebeple araştırmacılar tarafından metin dil bilimin tarihçesi hakkında farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Metin dil bilimi, ele aldığı metnin yapısal ve anlamsal düzeyini inceleyerek metni meydana getiren unsurları açıklayarak metni, metin yapan ölçütleri belirlemektedir.

Metin dil biliminde tek tek sözcükler veya cümleler incelenmemektedir. Metni oluşturan dilsel ve anlamsal yapılar bir bütün şekilde ve bu unsurların birbiriyle bağıntısı, ilişkisi gözetilerek incelenmektedir. Metnin konusunu, amacını, zamanı, yerini, kahramanlarını, olay örgüsünü, metinde verilmek istenen mesajı, dikkat çekilmek istenen hususları ve metni meydana getiren dilsel dizgilerin mantıksal bir silsile arz etmesini hedefleyen ve bunları daha açık bir şekle getiren metin dil bilimin amacı, metni somutlaştırmak ve okur-yazar tarafından metnin anlaşılırlığını kuvvetlendirmektir. Metnin aydınlatılmasını sağlayan metin dil bilimi, klasik şerh çalışmalarından ayrılmaktadır ve metni anlam, bağlam, yapı, dil bilim hususları ile incelemesinden dolayı metin çalışmalarında önemli bir yer tutar.

Metnin dilsel ve anlamsal boyutta irdelenmesini sağlayan metin dil biliminde metinler üst, büyük ve küçük yapı şeklinde sınıflandırılarak incelenmektedir. Metnin küçük yapısında cümleler arasındaki bağıntı, yineleme, art gönderim, öngönderim, eksiltili yapı, metindeki eylem zamanı; büyük yapısında olay örgüsü, anlatıcı gibi hususlar temele alınırken metnin anlamsal yapısı; üst yapısında metni diğer metinlerden ayıran özellikleri ile bağlamı esas alınmaktadır. Metnin tutarlılık, bağdaşıklık ve bağlaşıklık görünümlerini irdeleyen metin dil biliminde metinsellik ölçütleri bağdaşıklık, bağlaşıklık, tutarlılık, amaçlılık, kabul edilebilirlik, bilgisellik, durumsallık, metinlerarası ilişkiler şeklinde belirlenmiştir. Metin dil bilimsel ölçüt olan bağdaşıklık metnin yüzey yapısındaki sözcük, söz öbekleri ve tümcelerin birbiriyle bağıntısını; bağlaşıklık metinde birbirine bağımlı sözcüksel ve bağımlı biçimbirimleri, metnin yüzey yapısındaki anlamsal ve mantıksal düzeni, tutarlılığı; tutarlılık metnin anlam, yapı ve dilsel unsurların bir bütün olarak birbiriyle ilişkisini, metnin tüm unsurlarının mantıksal bir tutarlılık arz etmesini değerlendirmektedir.

Bu tezde metin dil bilimin inceleme alanı ve kapsamı, Leyla Subaşı Uzun'un (1995) *Orhun Yazıtlarının Metin Dil Bilimsel Yapısı* adlı eserinde yaptığı sınıflandırma ile

belirlenmiş olup DLT'deki manzumeler; 1. Tutarlılık: a. Yineleme, b. Özelleştirme, c. Genelleştirme, d. Nedensellik, e. Karşıtlık, f. Karşılaştırma, g. Zaman. 2. Gönderimsel Bağdaşıklık: 2. 1. Öncül Bağımsız Gönderim Ögeleri, a. Kişi Adılları, b. Gösterme Sıfatları. 2. 2. Ardıl Bağımlı Gönderim Ögeleri: a. İyelik Ekleri, b. Belirtme Durum Ekleri, c. Kişi Ekleri. 2. 3. Biçimsel Sözlüksel Bağdaşıklık: a. Bağlaçlar, b. Değiştirim, c. Eksilti, metin dil bilimsel analiz ile incelenmiştir.

Bu çalışmada Talat Tekin'in (1989) "*XI. Yüzyıl Türk Şiiri Dîvânu Lugâti't-Türk'teki Manzum Parçalar"* ve Ahmet Bican Ercilasun'un (2020) *"Dîvânu Lugâti't-Türk'teki Şiirler ve Atasözleri"* adlı eserlerindeki metinler esas alınmıştır. Çalışmada şu şiirler metin dil bilimsel incelemeye tabi tutulmuştur: *I. Alp Er Tonga Ağıdı; II. Bilinmeyen Bir Kahramana Ağıt,(Cömert Yiğidin Ardından Ağıt); III. Tangutlara Karşı Savaş (Tangut-Katun Sini Savaşları); IV. Budist Uygurlara Karşı Savaş (Uygur Seferi); V. Yabakulara Karşı Savaş A, (Yabakular Karahanlılara Karşı); VI. Yabakulara Karşı Savaş B (Karahanlı Ordusu Yabaku Seferinde); VII. Bilinmeyen Bir Savaşla İlgili Manzume (Savaş Ve Yiğitlik); VIII. Bir Savaşçıya Övgü (Akıllı Yiğit); IX. Öldürülen Bir Düşmanın Ardından (Yamar Suyu Kıyısındaki Yiğit); X. Bir Zafer Şiiri, (Övünen Yiğidin Sonu); XI. Bir Savaş Hazırlığı (Yabakular Karahanlılara Karşı-Dostluğun Bozulması); XVII. Savaşla İlgili Beyitler (Yalvarmanın Yararı Yok); XIX. Hırsız ve Sahtekâr Bir Ortak Üzerine (Hilekâr Ortak); XX. Vefasız Bir Gence (Vefasız Genç); XXI. Bir Yolculuk Şiiri, (Bozkırda Bir Gece-Kurt Peşinde); XXII. Bir Kurt Avı (Kurt Peşinde); XXVI. İçki Meclisleri, Kır ve Av Eğlenceleri (Av Eğlencesi-Bozkırda Eğlence); XXVIII. Bir Aşk Şiiri, (Sevgilinin Hayali); XXIX. Aşk ve Ayrılık Şiiri (Aşk Ve Ayrılık); XXX. Sevgilinin Hayali İle Söyleşi (Sevgilinin Tasviri-Dedim Dedi); XXXVIII. Bahar Tasviri (Ay Evi-Ardıç Dalı); XXXIX. Bahar Tasviri (Kalbim Bıldırcın); XLI. Bahar Tasviri (Bahar); XLII. Bahar Tasviri (Kalbim Bıldırcın); XLIV. Yaz Ve Doğa Tasvirleri (Bahar Gelince); XLIX. Köşk ve Çiftlik Tasviri (Bahar Gelince); LIV. Terken Katun Övgüsünden Üç Beyit (Terken Katun'a Arz); LVII. Türlü Konularda Öğütler (İyilik-Erdem-Öğüt); LVIII. Türlü Konularda Öğütler (Konukseverlik-Cömertlik); LIX. Türlü Konularda Öğütler (Konukseverlik-Cömertlik); LX. Türlü Konularda Öğütler (Uyum); LXI. Türlü Konularda Öğütler (İyilik-Erdem-Öğüt); LXXIV. Hasislik Ve Cömertlik Üzerine Parçalar (Talih- Beylik-Mala Düşkünlük-Cimrilik); LXXXIV. Dünya Cefaları Ve İnsanların Tamahkârlığı Üzerine Parçalar (Dünya-Zaman-Cimrilik); LXXXV. Dünya Cefaları Ve İnsanların Tamahkârlığı Üzerine Parçalar (Konuksevmezlik); XCI. Tanrıya Övgü Ve İhtiyarlık Üzerine (Bilgi-Bilgelik-Erdem-Gece-Hikmet).* Metin dil bilimsel analiz

ile incelenen DLT'deki bu anonim şiirlerin aydınlatılması, anlaşılırlığın kuvvetlendirilmesi hedeflenmiştir.

Metin dil bilimsel açıdan yeterli veri bulunamayan bir dörtlük veya bir beyit şeklinde kısa olan şu manzumelerin metin dil bilimsel incelemesi yapılmamıştır: "*Savaşla İlgili Dörtlükler XII, XIII, XIV, XV, XVI; Savaşla İlgili Beyitler XVII, XVIII; Av ve Avcılıkla İlgili Beyitler XXIII, XXIV, XXV; Barış, Refah ve Mutluluk Üzerine XXVII; Sevgiliye Yalvarış XXXI; Aşk ve Sevgili Üzerine Parçalar XXXII, XXXIII, XXXIV, XXXV, XXXVI, XXXVII, XL; Yaz ile Kış Tartışması'ndan XLIII; Doğa Görünümleri XLV, XLVI, XLVII, XLVIII; Göçebe Hayatı Üzerine L, LI, LII, LIII; Övgü Dörtlükleri LV, LVI; Türlü Konularda Öğütler LXIII, LXIV, LXVI, LXVII, LXVIII, LXIX, LXX, LXXI, LXXII, LXXIII; Hasislik ve Cömertlik Üzerine Parçalar LXXV, LXXVI, LXXVII; Atasözleri ve Hikmetler LXXVIII, LXXIX, LXXXI, LXXXII, LXXXIII; Dünyanın Düzeni ve Kaderin Kaçınılmazlığı Üzerine LXXXVI, LXXXVII, LXXXIX, XC."*

**XI. Yüzyıla ait şiirlerde tutarlılık ilkesinin görünümleri şöyledir:**

**-Yineleme:** *Ödlek* (I), *ajun* (I, LXXXIV), *erdem* (I), *beg* (I, III), *anı(ng)* (I, XXX), *yagı* (II, VI, X), *erdi aşın taturgan* (II), *eren* (III), *ölüm* (III), *Mınglak* (IV), *üze* (IV), *törkün* (V), *kelgeli-met irkişür* (V), *tirkeşür* (V), *suwın* (VI), *er* (VII), *süsi* (VII), *boyun* (VII), *bile* (VIII), *adaş* (XI), *takı* (XIX), *angar* (XIX), *bar-* (XX, LXXXV), *bol-* (XX, XLIX), *kör-* (XXII), *ag-* (XXII), *al-* (XXII), *köz* (XXVIII), *men* (XXIX, XCI), *köngül* (XXIX), *ay-* (XXX), *çeçek* (XLI), *bulıt* (XLI), *tegme* (XLI), *ügüldi* (XLI), *bokuklanıp* (XLI), *bükü̈ldi* (XLI), *tügsin* (XLI), *tügün* (XLI), *tügüldi* (XLI), *yörgeşir* (XLI), *bodın* (XLI, LIX), *kar* (XLI), *kış* (XLII), *yay* (XLII), *öt-* (XLIX), *it-* (XLIX), *tapug* (LIV), *bilge* (LVII), *kıl-* (LVIII), *neng(ig)* (LXI, LXXXIV), *yüz* (LXI), *tawar* (LXXIV, LXXXIV), *emgek* (LXXXIV), *konuk* (LXXXV), *kut* (LXXXV), *sak-* (LXXXV), *kal-* (LXXXV), *tilek* (XCI). DLT'de incelenen otuz altı şiirin metin dil bilimsel tutarlılık ilkesinin yineleme bağıntısında toplam yüz elli yinelenen öge tespit edilmiştir, bunlar yineleme sayısınca şöyle sıralanmıştır: *Men (10), ajun (7), tawar (7), ödlek (5), çeçek (5), bodun (5), erdem (4), bol- (4), bulıt (4), neng (4), bar- (4), törkün (3), takı (3), beg (3), köz (3), er (3), ölüm (3), eren (3), kaç- (2), anı (2), yagı (2), erdi aşun tatrugan (2), Mınglak (2), üze (2), kelgelimet irkeşür (2), tirkeşür (2), suwın (2), süsi (2), boyun (2), bile (2), adaş (2), angar (2), kör-(2), ag- (2), al- (2), köngül (2), ay- (2), anıng (2), kar (2), kış (2), yay (2), öt- (2), it- (2), tapug (2), bilge (2), kıl- (2), yüz (2), emgek (2),*

*konuk (2), kut (2), sak-(2), kal- (2), tilek (2).* Yinelenen sözcükler sayesinde metinde verilmek istenen mesaj ve dikkat çekilmesi istenen husus sağlamlaştırılmıştır.

**-Özelleştirme**: Tutarlılık ilkesinin özelleştirme bağıntısında DLT'de altmış bir tümce ve deyim tespit edilmiştir. Kullanılan deyimlerle birlikte anlatılmak istenen konu detaylandırılarak özelleştirilmiştir. Özelleştirme ilişkisi şu cümlelerde görülmektedir: (I) *Alp Er Tonga öldi-mü/İsiz ajun kaldı-mu/Ödlek öçin aldı-mu/Emdi yürek yırtulur./Ödlek küni tawratur/Yalnguk küçin kewretür/Erdin ajun sewritür/Kaçsa takı ertilür./Ulşıp eren börleyü/Yırtıp yaka orlayu/Sıkrıp üni yurlayu/Sıgtap közi örtülür.* (II) *Erdi aşın taturgan/Yawlak yagıg katargan/Boynın tutup kadırgan/Bastı ölüm agtaru.* (IV) *Kuşlar kipi uçtımız* "kuşlar gibi uçtuk". (V) *Sıtgap bileki* "bileklerini sıvamak". (VI) *yagı uwul* "düşman ufalansın". (VII) *Boynın kadır-* "boyun eğdirmek"; *sakal tutup tartış-* "saç saça baş başa çekişmek". (VIII) *Başın ol yuwar* "başı top gibi yuvarlamak". (IX) *İşin keçür-* "işini bitirmek". (X) *Eren körüp başı tıgdı*. "Adamlarımı görüp başlarını eğdiler". (XVII) *Kanıng yir suwar* "kanın yeri sulayacak". (XIX) *Tişim kamaştı.* "Dişlerim kamaştı". (XX) *Köngül yaymadıng* "gönül vermedin". (XXI) *Agır unı uçursadım.* "Ağır uykunun uçup gitmesini diledim". (XXVI) *Arslan-layu kükrelim* "arslanlar gibi kükreyelim". I*wrık başı kazlayu* "İbriğin başı kaz (boynu) gibi (dikilmiş.)" (XXVIII) *Bulnar mini öles köz.* "O baygın gözler beni avlıyor". *Akar közüm uş tengiz.* "Gözlerimden deniz gibi yaşlar akıyor işte". *Yagmur kipi kan saçar.* "Gözlerim yağmur gibi kanlı yaşlar saçıyor". (XXIX) *Könglüm angar kaynayu.* "Gönlüm ona kaynıyor". *Aldı özüm konukı.* "Bedenimin konuğunu canımı alıp götürdü". (XXX) *Yumşar katıg ödi.* "Sarp ve yalçın dağlar, dereler yumuşadı". *Tolun ayın yüzi.* "Onun yüzü dolunay gibidir". (XXXVIII) *Bulnadı meni karak.* "Gözleri beni avlayıp tutsak etti". *Akturur közüm yulak.* "Gözlerim pınar (gibi yaş) akıtıyor". (XXXIX) *Özüm meni(n)g budursın.* "Benim gönlüm bıldırcın (olmuş.)" *Otı anı(n)g çoklanur.* "Onun sevgisinin ateşi alevlenmiş". *Üdig otı tutunup.* "Aşk ateşi tutuşunca". *Öpke yürek kagrulur.* "Ciğer ve yürek kavrulur". (XLI) *Yaşın atıp yaşnadı*. "Gök gürleyip şimşek çaktı". *Tuman turup tuşnadı*. "Bulutlar karşı karşıya gelip harekete geçtiler". *Yipgin yaşıl yüzkeşip.* "Mor ile yeşil yüz yüze geliyor". *Kutlug yayıg tepsedi.* "Kış mübarek yaz (mevsimine) haset etti". (XLII) *Kış yay bile tokuştı/Kıngır közün bakıştı/Tutulkalı yakıştı/Utgalı-mat ugraşur.* "Kış ile yaz savaştılar. Kızgın gözlerle birbirlerine bakıştılar. Tutuşup dövüşmek için birbirlerine yaklaştılar. Birbirlerini yenmek için uğraşıyorlar". *Yay kış bile karıştı/Erdem yasın kurıştı./Çerig tutup küreşti/Oktagalı utruşur.* "Yaz kış ile karşılaştı. Hüner yaylarını kurdular. Saf bağlayıp savaştılar. Ve birbirlerine ok atmak için karşı karşıya durdular".

(XLIV) *Türlük çeçek yarıldı/Barçın yadım kerildi/Uçmak yeri körüldi/Tumlug yana keldüsüz.* "Rengârenk çiçekler açıldı (ve yerlere sanki) ipek yaygıtlar serildi; Cennet bahçeleri görünmüş gibi oldu. (Havalar ısındı), soğuklar artık hiç gelmeyecek!" (XLIX) *Mende bulnur sewinç otı kadgu atar/Karşı körüp sağdıç anı uçmak atar.* "Sevincin ilacı bende bulunur; (bu ilaç) kaygıyı ve kederi giderir. (Benim yaptırdığım) köşk(ü) gören dost (onun güzelliği karşısında ona "Cennet" adını verir". (LIV) *Ajun busugın ur-* "feleğin pusu kurması". (LVII) *Kül-e atma* "kül atmak deyimi" ve *çakmak çakıp iwse kalı udnur yula* "çakmak çakarken acele edince kandil söner". (LIX) *Birmiş seni(n)g (turur) bil yalnguk tapar karınka./Kalmış tawar adınnı(n)g kirse kara orunka.* "(Şunu) bil (ki) vermiş olduğun şeyler (aslında) senindir; insanoğlu (adeta) boğazına tapar; (ne var ki) mezara girdikten (sonra) bıraktığı mal başkasının (olur.)" (LXI) *Yawlak küdez tılı(n)gnı edgü sawıg tilengil.* "Dilini sıkı tut, (kötü söz söyleme); daima iyi söz söylemeğe çalış". (LXXIV) *Tawar yıgıp suw akın indi sakın.* "Mal mülk biriktirmeğe kalkma, (bunlar dağlardan inen) seller gibidir". *Korum kipi idisin kodı yuwar.* "Taşları yuvarlar gibi sahiplerini aşağı yuvarlar". (LXXXIV) *Tawar körüp üs-leyü es-ke çokar.* "Nerede bir mal görürlerse akbabaların leşe konmaları gibi üzerine saldırıyorlar". (LXXXV) *Ötrük utun ogrı-layu yüzke bakar/Elgin taşup birmiş aşıg başra kakar.* "Hırsız gibi (konuğun) yüzüne bakıp (gülen) hilekâr ve alçak kimselerle elleri ile verdikleri yemeği (konuğun) başına kakanlar (kaldı.)" (XCI) *İdimni öger men./Biligni yüger men./Köngülni tüger men./Erdem üze türlünür.* "Rabbimi överim, bilgi ve hikmetleri toplar, yığarım, gönlümü ve nefsimi düğümleyip bağlarım. O (sadece) edep ve erdem üzerine dürülür ve katlanır". *Yarattı yaşıl çeş./Sawurdı ürüng kaş./Tizildi Kara Kuş./Tün kün üze yörgenür.* "Tanrı, firuze (gibi) yeşil (gökleri) yarattı, (bunun üzerine) bembeyaz yüzük taşları (gibi olan yıldızları) serpiştirdi. Kara Kuş (Jüpiter gezegeni) yıldızı (da bunlar arasında) dizildi ve yerini aldı".

**-Genelleştirme:** Genelleştirme ilişkisinde altmış dokuz cümle saptanmıştır. Saptanan cümlelerde, şiirde anlatılmak istenen konu, olay, kişi, durum genelleme ile aktarılmıştır. Genelleştirme ilişkisinin şiirlerdeki görünümü şöyledir: (I) *Ögreyüki mundag ok/Munda adın tıldag ok/Atsa ajun ugrap ok/Taglar başı kertilür.* "Feleğin âdeti böyledir işte! Bundan başkası da bahanedir zaten. Felek bir kere niyet edip de ok atarsa dağların başı bile kertilir". *Ödlek arıg kewredi/Yınçıg yawız towradı/Erdem yeme sewredi/Ajun begi çertilür.* "Felek iyice zayıfladı; sefil ve kötü olanlar güçlenip kuvvetlendi. Edep ve erdem iyice azaldı, çünkü dünyanın beyi olan Afrasiyab yok oldu. *Bilge böğü yunçıdı/Ajun anı yançıdı/Erdem eti tınçıdı/Yerke tegip sürtülür.* "Bilgili ve akıllı olanların hali kötüleşti; dünya onları ezip

çiğnedi ve hırpaladı. Edep ve erdemin etleri çürüdü ve bozuldu; bu etler vücuttan sarkıyor ve yerlere değip sürükleniyor". (II) *Turgan ulug ışlaka* "büyük işlere kalkışmak". (III) *Begim özin ogurladı/Yarag bilip ugurladı/Ulug tengri agırladı/Anın kut kıw tozı togdı.* "Beyim kendisini (düşman askerinden) gizledi (ve pusuya yatarak düşmana saldırmak için) fırsat ve uygun vakit kolladı. Ulu Tanrı (ona yardım etti ve onu zaferle) ödüllendirdi. Böylece (onun) devlet ve bahtının tozu (göklere) yükseldi". (IV) *Kudruk katıg tügdümiz/Tengrig üküş ögdümiz/Kemşip atıg tegdimiz/Aldap yana kaçtımız.* "(Atların) kuyruk(larını) sıkıca düğümledik; Tanrı'yı pek çok öğdük (ve tekbir getirdik.) Atlarımızı düşman üstüne) sürerek saldırdık; (Arkamıza düşsünler diye onları) aldattık ve kaçtık". (V) *Kelse apang terkenim/Etilge-met törkünim/Yadılmagay terkinim/Emdi çerig çergeşür.* "Eğer hakanım yardımımıza gelirse boyumun işleri düzelecek, yoluna girecek, toplu halde olan boy çözülmeyecek. Şimdi, ordu savaşmak için saflar halinde diziliyor". (VI) *Arslanlayu kükremek* "aslan gibi kükremek". (VII) *"beli bükük", "boynu bükük ol-"*. (VIII) *Arju-layu er awar.* "Çakallar gibi (bir insana rastlayınca) onu kuşatır, çember içine alır". (XI) *Usıtgan kuyaş kapsadı.* "Susatan (ve bayıltan) güneş (in sıcağı ortalığı) kapladı". (XX) *Attın emdi sen töngül* (Ümidini kes artık attan!) (XXVIII) *Bulnar mini öles köz/Kara mengiz kızıl yüz/Andın tamar tükel tuz/Bulnap yana ol kaçar.* "O baygın gözler beni avlıyor ve üzerinde kara benler bulunan o pembe yüz beni tutsak ediyor. Bütün güzellikler ondan damlıyor sanki; beni tutsak ediyor, sonra da kaçıp gidiyor". (XXIX) *Üdig mini komıtttı.* "Aşk beni coşturdu ve heyecanlandırdı". (XXX) *Yelwin anıng közi.* "Onun gözleri büyüleyicidir". *Yelkin anıng özi.* "Kendisi böylece gönlümün konuğu oldu". *Tolun ayın yüzi.* "Onun yüzü dolunay gibidir". *Yardı mening yürek.* "Güzelliği ve bakışları ile beni kalbimden vurdu ve yaraladı". (XXXVIII) *Akturur közüm yulak.* "Aktırır gözümden pınar". (XXXIX) *Üdig otı tutunup.* "Aşk ateşi tutuşunca". *Öpke yürek kagrulur.* "Ciğer ve yürek kavrulur". (XLI) *Kaklar kamug kölerdi/Taglar başı ilerdi/Ajun tını yılırdı/Tü tü çeçek çergeşür.* "Baharın gelişi ile birlikte kuru göl yatakları doldu. Dağ başları hayal meyal belirmeğe başladı. Dünyanın nefesi ısındı. Rengârenk çiçekler dizildiler". (XLII) *Kış yaygaru süwleyür/Er at menin tawrayur/İgler yeme sewriyür/Et yin takı bekrişür.* "Kış yaz mevsimine fısıldıyor: İnsanlar ve atlar benimle güçlenir ve sertleşir; hastalıklar da benim zamanımda azalır. İnsanların vücutları ve etleri de benim zamanımda sağlamlaşır". *Yılkı yazın edlenür/Otlap anın etlenür/Begler semüz atlanur/Sewnüp ögür ısrışur.* "Hayvanlar baharda iyileşir. Bol bol otlar ve semizleşir. Beyler semiz atlara binmek fırsatını bulurlar. Baharda hayvanlar sevinç içinde olur ve sevinçten birbirlerini ısırırlar". (XLIV) *Tumlug yana keldüsüz.* "(Havalar ısındı), soğuklar artık hiç gelmeyecek!)" (XLIX) *Bolsa kiming altun kümüş irle iter.* "Kimin altınları ve gümüşleri

olursa bir yurt edinir". (LIV) *Terken Katun kutınga mendin tegür koşug/Aygıl sizing tapugçı ötnür yangı tapug.* "Terken Hatun hazretlerine benden (bir) kaside sun ve de ki "Hizmetkârınız (sizden) yeni hizmetler rica ediyor". (LVIII) *Kargış kılur ümeler yunçıg körüp konukluk.* "Konuklar (eğer onları) ağırlamakta kusur edersen (sana) beddua ederler.)" (LIX) *Kalmış tawar adınnı(n)g kirse kara orunka.* "(Ne var ki) mezara girdikten (sonra) bıraktığı mal başkasının (olur.)" (LX) *İştip ata anang-nı(n)g sawlarını kadırma/Neng kut bulup küwezlik kılnıp yana kuturma/ Koldaş bile yaraşgıl karşıp adın üdürme/Bek tut yawaş takagu süwlin yazın ederme.* "Ata ananın sözlerine karşılık verme; Malı çok bulunca gururlanıp kudurma. Arkadaşına uy, karşı çıkıp başkasını seçme; Sıkı tut uysal tavuğu, kırda sülün peşine düşme". (LXXIV) *Yagı erür yalngukung nengi tawar.* "Mal ve mülk insanın düşmanıdır". (LXXXIV) *Tugup takı kalmadı menggü eren/Ajun küni yulduzı tutçı tugar.* "Dünyaya gelip ebedi olarak yaşayan hiçbir insan yoktur; halbuki güneş ve yıldızlar (her sabah ve her gece, daima) doğar durur". (XCI) *Küçendi bilekim./Yagudı tilekim.* "Yaşlılık yüzünden bileğimde güç kuvvet kalmadı. Dileğim yaklaştı".

**-Nedensellik:** Tutarlılık ilişkisini sağlayan neden-sonuç bağlantısı, metnin anlaşılırlığını kuvvetlendirerek metni somutlaştırmaktadır. DLT'de incelenen manzumelerde yüz bir cümle nedensellik ilişkisinde değerlendirilmiştir: (I) *Ödlek arıg kewredi/Yunçıg yawız towradı/Erdem yeme sewredi/Ajun begi çertilür.* "Felek iyice zayıfladı; sefil ve kötü olanlar güçlenip kuvvetlendi. Edep ve erdem de iyice azaldı; (çünkü), dünyanın beyi (olan Afrasiyab) yok oldu". *Bilge bögü yunçıdı/Ajun anı yançıdı.* "Bilgili ve akıllı olanların hali kötüleşti; dünya onları ezip çiğnedi ve hırpaladı". (II) *Turgan ulug ışlaka/Tirgi urup aşlaka/Tumlug kadır kışlaka/Kodtı erig umduru.* "O, büyük işlere kalkışan, soğuk ve şiddetli kış aylarında bile ziyafet sofrası kurup (konuklarına yemek yediren bir yiğitti.) (Ölümü ile), halkı (onun cömertliğini) umar (ve bekler durumda) bıraktı". (III) *Ulug tengri agırladı/Anın kut kuw tozı togdı.* "Ulu Tanrı (ona yardım etti ve onu zaferle) ödüllendirdi. Böylece (onun) devlet ve bahtının tozu (göklere) yükseldi". *Yagı begdin udukladı/Körüp süni adıkladı.* "Düşman başlarında beyleri olduğundan uyukladı. Bu yüzden bizim askerimizi karşısında görünce şaşaladı". *Telim başlar yuwıldı-mat/Yagı andın yawaldı-mat/Küçi anıng keweldi-met.* "Savaşta çok başlar yuvarlandı ve düşman bu yüzden yavaşladı, gücü kuvveti gevşedi ve zayıfladı". *Eren ıdıp söke turdı/Başı boynın söke turdı/Ufut bölüp büke turdı /Udu kamma tepen tığdı.* "(Birtakım) adamlar gönderdi; (bunlar) diz çöküp oturdular. Başlarındaki adam (bunların) boyunlarına (vuruyor) ve söğüp duruyordu. (Bu adamlar) utançtan ezilip büzüldüler ve "Artık (bizi) dövmeyin" diyerek baş

eğdiler". (IV) *Kudruk katıg tügdümiz/Tengrig üküş ögdümiz/Kemşip atıg tegdimiz/Aldap yana kaçtımız.* "(Atların) kuyruk(larını) sıkıca düğümledik; Tanrı'yı pek çok öğdük (ve tekbir getirdik.) Atlarımızı düşman üstüne) sürerek saldırdık; (Arkamıza düşsünler diye onları) aldattık ve kaçtık". (V) *Bıçgas bitig kılurlar/And key yeme birürler/Handın basut tilerler/Basmıl Çomul tirkeşür.* "Boylar, Hakan'a bağlılık andlaşması yazıyor. (ve ondan ayrılmayacaklarına dair) sıkı and veriyorlar. (Yabakulara karşı savaşta) Hakan'dan yardım diliyorlar. Basmıl ve Çomul boyları (bizimle savaşmak üzere) toplanıyorlar". (VI) *Kıkrıp atıg kemşelim/Kalkan süngün çomşalım/Kaynap yana yumçalım/Katgı yagı yuwulsun.* "Nâra atarak (düşman üzerine) atları(mızı) sürelim; kalkan ve mızraklar (imiz) la (düşman safları içine) dalalım! (Önce, öfkeden) kaynayıp köpürmüşçesine (dövüşelim), sonra (eğer barış dileğinde bulunurlarsa) yumuşayalım; (öyle ki) sert düşman yumuşasın, yatışsın ve yola gelsin!" (VII) *Tapdu manga ilindi/Emgek körü ulındı/Kılmışınga ilendi/Tutgun bolup ol katar.* "Tapdu bana tutsak oldu; ıstırap çektiği için canından bıktı ve usandı. Yaptıklarına pişman olup kendisine ilendi. Tutsak oldu, derdi ve sıkıntısı da arttı". (IX) *Ölüm otın içürdüm/İçti bolup yüz turı.* "Ona ölüm ilacını içirdim; içti ve yüzü bumburuşuk oldu". (X) *Kodı kıkrıp uguş tirdim/Yagı karu kiriş kurdum/Tokuş içre uruş birdim/Eren körüp başı tıgdı. "*(Tepeden) aşağıya (doğru) seslenip kabile(yi) topladım; Düşmana doğru yay(ımı) kurdum. Savaşta (iyice) vuruştum. (Düşman askerleri benim) adamlar(ımı) görüp başlarını eğdiler (ve kaçtılar.)" (XI) *Usıtgan kuyaş kapsadı/Umunçlug adaş tepsedi/Ertiş suwın keçsedi/Bodun anın ürküşür.* "Susatan (ve bayıltan) güneş (in sıcağı ortalığı) kapladı. Kendisinden dostluk umduğumuz arkada(şımız) bize haset etti. (Düşman şimdi) İrtiş suyunu geçmek niyetinde. Halk bu yüzden korku ve telâşa kapıldı". (XIX) *Yarag bulup yaguştı/Ortuklukın söküşti/Kulun kapup ketişti/Sürdi meni(n)g koyumî.* "Yanaşıp fırsat buldu. Ortaklıktan ayrıldı. Tayımı kapıp çaldı. Sürdü koyunlarımı". (XX) *Kança bardıng ay ogul/Attın emdi sen töngül/Kıldıng erse kılmagu.* "Ey oğul ne diye gittin? Ümidini kes artık attan! Yapılmayacak işi ettin". (XXI) *Kara tünüg keçürsedim.* "Karanlık gecenin geçmesini istedim". *Ağır ünı uçursâdım. "*(ve ağır uykunun uçup gitmesini diledim". *Yetikenig kaçar sâdım. "*(Uyumamak için) Yedi Kardeşleri defalarca saydım". (XXVI) *Yigitlerig işletü/Yıgaç yemiş ırgatu/Kulan keyik awlatu/Badram kılıp avmalım/Çağrı birip kuşlatu/Taygan ıdıp tışlatu/Tilki tonguz taşlatu/Erdem bile öglelim/Tosun münüp sekirtsün/Esizlikin amurtsun/Itka keyik kaytartsun/Tutmış sânı umnalım.* (XXVIII) *Bulnar mini öles köz.* "O baygın gözler beni avlıyor". *Awlap meni koymangız.* "Beni avlayıp bırakmayın ne olur". *Ayık ayıp kaymangız.* "Söz verip sözünüzden caymayın!" *Akar közüm uş tengiz.* "Gözlerimden deniz gibi yaşlar akıyor işte". (XXIX) *Üdig mini komıttı./Sakınç*

*manga yumıttı./Könglüm angar emitti./Yüzüm mening sargarur.* "Aşk beni coşturdu ve heyecanlandırdı; dert bana geldi ve bende toplandı. Gönlüm o güzele meyletti; yüzüm sararıyor". (XXXIX) *Tün kün turup yıglayu.* "Gece gündüz ağlayıp durduğumdan" *Yaşım mening sawrulur.* "Gözyaşlarım etrafa savruluyor". (XLI) *Keldi esin esneyü/Kadka tükel osnayu/Kirdi bodun kasnayu*. "Bahar rüzgârı eserek geldi. Kar tipisine benziyordu. Halk soğuktan titreşerek (evlere) girdi". *Ördi bulıt ıngraşu/Aktı akın möngreşü/Kaldı bodun tanglaşu.* "Bulutlar gürleyerek yükseldi ve seller şarıldayarak aktı. Halk hayret içinde kaldı". *Yagmur yağıp saçıldı/Türlüg çeçek suçuldı.* "Yağmur yağdı ve sular her tarafa saçıldı. Türlü türlü çiçekler açtı". *Tumlıg kelip kapsadı/Kutlug yayıg tepsedi/Karlap ajun yapsadı./Et yin üşüp emrişür.* "Soğuklar gelip bastırdı ve her yeri kapladı. Kış mübarek yaz mevsimine haset etti. Kar yağdırdı ve dünyayı karla örtmek istedi. İnsanların vücutları üşüyor ve soğuktan titreşiyor". (XLII) *Senden kaçar sundılaç/Mende tınar kargılaç/Tatlıg öter sanduwaç/Erkek tişi uçraşur.* "Ey kış! Çayır kuşları senden kaçar. Kırlangıçlar bende rahat ve huzura kavuşur. Bülbüller tatlı tatlı öter. Hayvanların erkek ve dişisi buluşur ve çiftleşirler". (XLIV) *Kurt kuş kamug tirildi/Erkek tişi tirildi/Ögür alıp tarıldı/Yınka yana kirgüsüz.* "(Bahar geldi), kurtlar kuşlar hep dirildi; erkekler ve dişiler (hep) bir araya geldiler ve eşlerini alıp dağıldılar (hiçbiri) artık ine girmeyecek!" (LIV) *Urmış ajun busugın kılmış anı balıg/Em sem (köngül) tilenip sizde bulur yakıg.* "Felek pususunu kurmuş ve onu, (yani gönlümü), yaralamıştır; (gönlüm) derdine derman arayıp durdu (ve derman olacak) yakıyı (ancak) sizde buldu".

**-Karşıtlık:** Karşıtlık ilişkisinde yirmi beş sözcük ve cümle tespit edilmiştir. Şiirlerde bazen iki kavramın bazen de anlatılan olay, durum, konu, kişi özelliklerinin karşıtlık oluşturduğu görülmektedir. Karşıtlık ilişkisi ile dikkat çekilmek istenen husus veya öge öne çıkarılarak metinde tutarlılık sağlanmaktadır. DLT'deki manzum parçalarda karşıtlık ilişkisince (I) *Yunçı-* "kötüleşmek" ile *bilge* "akıl, bilgili kimse"; (VI) *katgı* "katı", *yumşak* "yumuşak"; (VII) savaş-barış, düşman-Müslüman Türkler; (XI) *urunçak* "emanet", *tepsedi* "haset etti"; (XIX) *tüngür* "dünür", *kadın* "kayın", *kut* ve *kadgu;* (XXI) *kara tünüg* "karanlık gece", *tün* "güneş"; (XXII) kurt-köpek; (XXVI) *sakınç* "kaygı, keder", *sewin-* "sevinç, sevinmek"; (XXVIII) *Arta-* "mahvolmak" *yıgla-* "ağlamak", *kut* "mutluluk, sevinç"; (XXIX) *komıt-* "heyecalandırmak, coşturmak", *kadgu* "kaygı, keder", *sakınç* "kaygı"; (XLI) *tımlıg* "soğuk", *yay* "yaz" *yılır-* "ısınmak", *üşü-;* (XLII) *kış, yay; erkek, tişi;* (XLIV) *yay* "yaz", *tumlug* "kış"; (XLIX) *sewinç* "sevinç" ve *kadgu* "kaygı, keder"; (LIV) Terken Katun-halk; (LVII) *iwet* "acele" ile *turgıl* "yavaş"; (LIX) *sewüg-süz* "sevimsiz", *yudı* "pis", *tüzünlük* "yumuşak huylu"; (LX) *aç, todur-;* elli sözcük tespit edilmiştir.

**-Karşılaştırma:** Karşılaştırma ilkesi, metinde verilmek istenen mesaja dikkat çeken ve iyi-kötü, olumlu-olumsuz durumların netleşmesini okura doğrudan ileten bir tutarlılık bağıntısıdır. İncelenen manzumelerde birebir karşılaştırma yapılan sözcükler dokuz adet tespit edilse de metinlere genel çerçevede bakıldığında yer yer olayların, durum ve kişilerin sezdirim unsuru ile karşılaştırmaya tabi tutulduğu görülmektedir. I. Metinde Alp Er Tonga'nın ölümünden önceki ve sonraki dönemde başa geçen yöneticiler; II. Metinde kahramanın cesur bir savaşçı iken ölüm karşısında yenilmesi; III. Metinde Katun Sini halkı ile düşman beyleri; V. Metinde Basmıl, Çomık boyları ile Yabakular; VII. Metinde düşman ile Müslüman Türkler; VIII. Metinde kahraman-düşman; XVII. Metinde şiirin sözcüsünün vergi ödemeden önceki ve sonraki davranışları; XIX. Metinde kahramanın ortağı ile tanışmadan önceki ve sonraki durumu; XX. Metinde vefasız genç ile diğer insanlar; XXVIII. Metinde sevgili ve diğer insanlar; XLI. Metinde bahar ile kış mevsimi; XLII. Metinde kış ile yaz mevsimi; XLIV. Metinde yaz ile kış mevsimi; LXXIV. Metinde akıllı kişiler ve diğer insanlar; LXXXIV. Metinde ajun-eren; LXXXV. Metinde konuksever insanlar ve diğerleri karşılaştırma bağıntısını sağlamaktadır.

**-Zaman:** Tutarlılık ilkesinde zaman bağıntısı, metinde işlenen olaya, kahramanların yaşadığı zaman, mevsim vb. işaret ederek metnin tutarlı ve somut bir görünüm arz etmesini sağlamaktadır. İncelenen şiir parçalarında belirli bir tarih, gün veya zaman kavramı tespit edilmese de on dokuz cümlede *tün kün, kış, yay, tumlıg, kiçe, ya, kara tünüg, kidin, emdi* vb. günlük zaman dilimi ifadelerinin kullanıldığı saptanmıştır. Ayrıca Terken Katun, Alp Er Tonga, Yabakulara karşı savaş ifadelerinde boy ve beylerin yaşadığı, savaşların yapıldığı tarihlere gönderme yapıldığı görülmektedir. Manzumelerin sözcüksel ve anlamsal yapı ile tutarlılık bir görünüm arz ettiği tespit edilmiştir. (I, VI, VII) *Emdi* "şimdi", (I, XXVI, XXXIX) *tün kün* "gece gündüz"; (III) *Tangutlarla Savaş*; (V) *Yabakularla Savaş* (1045-1055); (VI) *tünle* "geceleyin"; (VII) *kidin* "sonradan"; (XIX, XXII, XLII) *yay* "yaz"; (XXI) *kara tünüg, tün;* (XXII) *kiçe*; (XLI, XLII) *tumlıg* "soğuk, kış"; şiirlerde zamana işaret eden sözcüklerdir.

**XI. Yüzyıla ait şiirlerde gönderimsel bağdaşıklık görünümleri şöyledir:**

**-Öncül bağımsız gönderim ögeleri olarak kişi adılları** *anı, anıng, angar, bizke, bizni, meni, mening, manga, mende, mendin, mini, seni, sen, sanga, sende, sening, sizde, özi, özüm*; **gösterme sıfatları** *bu* kullanılmıştır.

**XI. Yüzyıla ait şiirlerde ardıl bağımlı gönderim görünümleri şöyledir:**

**-İyelik eki:** Manzumelerde, yüz altmış dört iyelik eki tespit edilmiş olup kırk altı isim soylu sözcüğün 1.teklik iyelik eki; sekiz sözcüğün 2.teklik iyelik; yüz dokuz sözcüğün 3.teklik iyelik; bir sözcüğün 3.çokluk iyelik eki ile çekimlendiği tespit edilmiştir. Karahanlı Türkçesi gramerince saptanan manzumelerdeki isimler, *+(X)m* ile 1.teklik iyelik; *+(X)ng* ile 2.teklik iyelik; *+(s)I(n+)* ile 3.teklik iyelik; *+(s)I(n+), +lArI(n+)* ile 3.çokluk iyelik eki ile oluşturulmuştur: *"Öçin, begin, küçin, başı, atın, mengizi, yüzi, begi, könglüm, begi"* (I); *"aşın, boynın, süsin, otın, okı"* (II); *"begim, özin, begin, alpı, küçi, süsin, kadaşları, özin, işin, ewin, barkın"* (III); *"suwın, ilin, erin, ewin"* (IV); "*Alpagutın, süsin, yüreki, Terkenim, Törkünim, terkinim, ugragı, tıgragı, ogrugı, suwı, yimeki, bileki"* (V); *"suwın, kanın, begin"* (VI); *"öpkem, başım, atın, boynın, süsi, ilin, başı, anın, eri, atı, işi, sözi, tuğum, küçi, öçin, erin"* (VII); *"başın, saçın"* (VIII); *"işin, otın, suwın, tawarıngnı"* (IX); *"anı, süsin"* (X); *"suwın"* (XI); *"okı, kanıng"* (XVII); *"ortuklukın, kulın, koyumi, tişim, Turumtayımnı, ıtımnı, atımnı, kutumnı, kordayımı, üdın, ayımı, tayımı, udu, suwın, kayımi, yayımı"* (XIX); *"künüm, ıkılaçım"* (XXI); *"yanı, atım, yini, ıtım, anın, tüsin, başın"* (XXII); *"başı, özüm, esizlikin"* (XXVI); *"közüm, bagrım, közüm, bagrım"* (XXVIII); *"könglüm, yüzüm, könglüm, közüm, özüm"* (XXIX); *"könglüm, közi, özi"* (XXX); *"ewi, ugragum, közüm"* (XXXVIII); *"özüm, otı, yaşım, otı"* (XXXIX); *"suwı, tını, anı, suwın"* (XLI); *"emgekleri"* (XLII); *"sözüm, yadım, yeri"* (XLIV); *"otı, unı, kölüm, suwı"* (XLIX); *"kutınga, anıng, anı, busugın, bulutı"* (LIV); *"bilging, edgülükün, agızın"* (LVII); *"anıng, atı"* (LVIII); *"özüngke, çawıng, adınnıng"* (LIX); *"sawlarını, işini"* (LX); *"yüzinge, yüzin, tılıngnı"* (LXI); *"idim, kulınga, idisin, nengni, yagısın"* (LXXIV); *"közüm, özi, oglını, küni, yulduzı"* (LXXXIV); *"idimni, yılkım, bilekim, tilekim, biligim"* (XCI).

**-Belirtme durumu eki:** Manzumelerde toplam yüz yirmi altı sözcükte belirtme durumu eki tespit edilmiştir. Şiir parçalarında *+g* belirtme durum eki ile yirmi bir sözcük; *+ng* belirtme durum eki ile yetmiş bir sözcük; *+nI* belirtme durum eki ile yirmi bir sözcük; *+I* belirtme durum eki ile oluşturulan on beş sözcük tespit edilmiştir: *"Öçin, begin, küçin, atın, anı, başıg, ödüg"* (I); *"aşın, yagıg, boynın, süsin, otın, anı, erig"* (II); *"özin, anın, anı, begin, suwın, boyın, başın, Alpın, süsin, işin, erin, atın, başı, yirig, atıg, boynın, ewin, barkın"* (III); *"suwın, ilin, ewin, atıg, erin"* (IV); *"Alpagutın, süsin"* (V); *"suwın, kanın, begin"* (VI); *"başın, atın, erenni, boynın, ilin, anı, sözin, öçin, erin, bizni"* (VII); *"başın, saçın"* (VIII); *"işin, otın, suwın, tawarıngnı, seni"* (IX); *"başı, süsin"* (X); *"suwın"* (XI); *"ortuklukın, kulın, koyumi, Turumtayımnı, ıtımnı, atımnı, kutumnı, kordayımı, üdın, ayımı, tayımı, suwın,*

*kayımi, yayımı"* (XIX); *"tünüg, unı, yetikenig"* (XXI); *"anın, tüsin, başın"* (XXII); *"yigitlerig, esizlikin"* (XXVI); *"mini, meni"* (XXVIII);*"mini, meni, meni, meni"* (XXIX); *"bizni"* (XXX); *"meni"* (XXXVIII); *"kamug, sarıg, suwın, sürüg, kamug, yayıg"* (XLI); *"tagıg"* (XLIX); *"anıng, busugın"* (LIV); *"edgülükün"* (LVII); *"anıng"* (LVIII); *"tonug, aşıg, çawıng"* (LIX); *"sawlarını, işini, adnagunı"* (LX); *"tılıngnı, sawıg"* (LXI); *"kutıg, kuwıg, idisin, yagısın"* (LXXIV); *"yaşı, nengni, oglını"* (LXXXIV); *"ewni, aşıg"* (LXXXV); *"idimni, biligni, köngülni, ulugnı, tilekni"* (XCI).

**-Kişi ekleri:** Ardıl bağımlı gönderim ögesinin bağıntısı olan kişi ekleri, iki yüz otuz dokuz fiil soylu sözcüğün *–DI* bilinen geçmiş zaman; yüz altmışaltı fiilin *-(A)yIn, -sU(nI), -AlIn, -ng, -nglAr, -sU(n)lAr, -AlI(m)* emir-istek kipi; yüz on yedi fiilin *–r* geniş zaman; üç fiilin *–GA, -GAy, -GAlIr* gelecek zaman ve şimdiki zaman; iki fiilin *–mIş* öğrenilen geçmiş zaman; iki fiilin şart kipi çekimleri ile 1-2-3.teklik ve çokluk şahıs ekleriyle oluşturulduğu tespit edilmiştir: *"Küzetti, uzattı, azıttı, tawratur, kewretür, sewritür, kertilür, türtülür, örtülür, örtedi, kartadı, irtedi, irtelür, kewredi, towradı, sewredi, çertilür, köfredi, yunçıdı, yançıdı, tınçıdı, sürtülür"* (I); *"bastı, tegdi, kodtı"* (II); *"ogurladı, ugurladı, agırladı, togdı, udugladı, adıgladı, sagdı, çogıladı, yagıladı, jagıladı, süngüledi, yangıladı, mengiledi, bogdı, akıştılar, bakıştılar, tokıştılar, sığdı, yuwıldı, yawaldı, keweldi, üşikledi, dikledi, belikledi, tığdı, yupıladı, töpüledi, tapaladı, agdı, örüledi, kanladı, orıladı, turdı, satıgsadı, barıgsadı, turugsadı"* (III); *"keçtimiz, açtımız, uçtımız, tügdümiz, ögdümiz, tegdimiz, kaçtımız, bastımız, bustumız, kestimiz, bıçtımız, aktımız, çıktımız, yıktımız, sıçtımız"* (IV);*"kudurdı, üdürdi, kadırdı, irkeşür, tutar, kelse, yadılmagay, çergeşür, tarılmagay, kılurlar, birürler, tilerler, yandı, keldi, kelse"* (V); *"köçelim, keçelim, içelim, uwulsun, yortalım, irtelim, örtelim, yuwulsun, kemşelim, çomşalım, yumçalım, egrelim, yügrelim, kükrelim, kewilsün"* (VI); *"ugradım, kükredim, togradım, urıştım, karıştım, yarıştım, aydım, üdürdüm, kadırdım, yüdürdüm, ilindi, ulındı, ilendi, keldi, büter, alıktı, turuktı, tagıktı, yoşuldı, teşildi, koşuldı, batar, öçükti, içikti, çölükti, kuruldı, oruldı, uruldı, okuştı, yakıştı, öter, alkışur, arkaşur, artar, örpeşür, irteşür, tartışur, tüter, sekirtti, yügürtti, engitti, odundı, ökündi, ikendi, satar"* (VII); *"kengeşti, tengeşti, süngüşti, yuwar, songdadı, angdıdı, mengdedi, awar"* (VIII); *"keçürdüm, kaçurdum, içürdüm, kaçmadıng, keçmeding, saçmadıng, yisün"* (IX); *"yordım, kördim, bardım, togdı, uguş tirdim, kiriş kurdum, uruş birdim, tıgdı, tutar erdim, yıgdı"* (X); *"yermedi, armadı, turmadı, tirkeşür, kapsadı, tepsedi, keçsedi, ürküşür"* (XI); *"yagdı, aydım, yalwar, birding, suwar"* (XVII); *"yaguştı, söküşti, ketişti, sürdi, boluştı, koluştı, kamaştı, altı, togurmadı, barsun, sattı, bilişti, satıştı, yaraştı,*

*tutar, aydım, sawulma, yumulma, suwalma, kaptı, kawuştum, kayıştım, alktı"* (XIX); *"bardıng, erding, töngül, kıldıng, bardıng, aymadıng, kaymadıng, yaymadıng, boldung"* (XX); *"keçürsedüm, uçursadım, sadım, tugdı, boldı, kördi, örtüldi, yagdı"* (XXI); *"yorırerdim, kördüm, agdı, iwdim, kewdim, awdım, kodı, çaldı, yuldı, saldı, bogdı"* (XXII); *"kıkralım, sekrelim, kükrelim, sewnelim, kodı, tüzüldi, tizildi, özeldi, oynalım, awnalım, öglelim, sekirtsün, amurtsun, kaytartsun, umnalım"* (XXVI); *"bulnar, tamar, kaçar, koymangız, kaymangız, akar, uçar, artadım, kartadım, irtedim, imledi, yamladı, emledi, keçer"* (XXVIII); *"komıttı, yumıttı, emitti, sargarur, argarur, bardı, aldı, odgarur, kördi, baktı, kaldım, torgurur"* (XXIX); *"aydım, keçting, aydı, yardı"* (XXX); *"tegmedi, bulnadı, akturur, tuşlanur"* (XXXVIII); "çoklanur, kagrulur, sawrılur" (XXXIX); *"keldi, kirdi, kükreşür, ördi, aktı, kaldı, kükrer, mangraşur, yaşnadı, tuşnadı, kişnedi, okraşur, kuydı, tutar, kodtı, akar, erüşdi, akışdı, örüşdi, ügrişür, kölerdi, yılırdı, çergeşür, saçıldı, suçuldı, açıldı, yugruşur, tizildi, özeldi, yazıldı, ardışur, ügüldi, bükildi, tügüldi, yörgeşür, tanglaşur, yaşardı, yaşurdı, küşerdi, komıttı, yumuttı, emitti, şeşildi, koşuldı, yamraşur, yoşuldı, kapsadı, tepsedi, yapsadı, emrişür"* (XLI); *"tokıştı, bakıştı, yakıştı, uğraşır, süwleyür, tawrayur, sewriyür, bekrişür, yügrüşür, yugrulur, yıgrılur, ogrulur, ewrişür, etlenür, atlanur, ısrışur, kaçar, öter, tınar"* (XLII); *"aktı, tugdı, tıngla, agdı, barır, kerildi, kördi, tirildi, tarıldı"* (XLIV); *"bulunur, atar, öter, büter, iter, yeter"* (XLIX); *"tegür, aygıl, ötnür, yagar, kandı, urmış, bulur"* (LIV); *"algıl, erdem tile, atma, bakkıl, turgıl, udunur"* (LVII); *"kılgıl, anungıl, birgil, kargış kılur, tüşürgil, yagutgıl, bulsın"* (LVIII); "*tutgıl, bakmas, kalsun, tapar, kalmış"* (LIX); *"kadırma, kuturma, üdürme, bek tut, ederme, yüdürme, todurma"* (LX); *"bil, telim kıl, körüngil, tilengil, seringil, tirengil, sewingil, öküngil"* (LXI); *"birse, agar, sagar, sewinmegil, indi, kodı, sewer"* (LXXIV); *"akar, ukar, çıkar, artadı, çokar, bakar, tutar, yıgar, bogar, kalmadı, tugar"* (LXXXIV); *"sakar, yıkar, bakar, kakar"* (LXXXV); *"öger men, yiger men, tüger men, türlünür, yarattı, sawurdı, tizildi, yörgenür, yöler men, bular men, üplenir, küçendi, yagudı, telindi, çertilür"* (XCI).

**Biçimsel Sözlüksel Bağdaşıklık konusu aşağıdaki başlıklarda örneklendirilmiştir:**

**-Bağlaçlar:** DLT'de incelenen otuz altı manzumede öncül bağımsız gönderim ögesi bağlaçlar, yirmi iki cümlede tespit edilmiştir. Manzumelerde on kez *takı*, beş kez *yana*, üç defa *yeme*, üç kere *bile,* bir kez *apang* bağlaç görevli sözcükleri kullanılmıştır: (I, V, VII) *yeme* "ve", "de", "da"; (IV, V, VI, XLI, LIX) *yana* "ve", "yine"; (V) *apang* "eğer", "şayet"; (VII, XLII) *bile*, (VII, XVII, XIX, XLI, XLII, LVIII, LXXXIV) *takı* "ve", "de", "da".

**-Değiştirim:** Otuz altı şiirin yedi cümlesinde *mundag* "böyle", *anın*(2) "onun" *andag* "böyle" *anda*(2) "orada", "oraya" değiştirimi sağlayan sözcükler saptanmıştır: (I) *mundag*, (VI) *anın*, (VII) *andag,* (XI) *anın,* (XXVIII) *andın,* (XLIX) *anda*.

**-Eksilti:** Metinlerde otuz beş cümlede eksiltili cümle yapısı saptanmıştır. Eksilti genellikle zarf fiil unsurları ile tamamlanmıştır. Manzumelerin çoğunlukla kurallı fiil cümlesi ile oluşturulduğu görülmekle birlikte eksiltili cümle yapıları sayesinde metnin bazı unsurları, okuyucunun sezdirimine bırakıldığı tespit edilmiştir: (II) "*erdi"*, (XVII) "*emes"*, (XXVI)*"kazlayu, közleyü, kizleyü, işletü, ırgatu, awlatu, kuşlatu, tışlatu, taşlatu",* (XXVIII) "*kara mengiz kızıl yüz*", (XXIX) *"oynayu, kaynayu"*, (XXX) *"Bizni tapa nelük/Kırlar ediz bedük/Könglüm sanga yüğrük/Yelwin anıng közi/Yelkin anıng özi/Tolun ayın yüzi",* (XXXVIII) "*Kim ayıp iştür kulak/Ugragım kendü yırak"*, (XXXIX) "*Özüm mening budursın/Üdig otı tutunup/Tün kün turup yıglayu"*, (XLI) "*Kadka tükel osnayu"*, (XLII) "*Kudgu singek yılanlar/Dük ming kayu temenler",* (XLIV) "*Yagmur tolı sekriyü/Kalık anı ügriyü/Yınka yana kirgüsüz",* (LIX) "*Körklüg tonug özüng-ke tatlıg aşıg adınka"*, (LXXIV) "*Altun kümüş bulnapan agı tawar",* (LXXXIV) "*Emgek-sizin turgu yok munda tamu/Yakın yaguk körmedip nengni küdür/Tawar üçün tengri(ni) edlemedip"*.

**Tablo 1. DLT'deki Manzumelerin Tutarlılık Görünümleri**

| **Yineleme** | **Özelleştirme** | **Genelleştirme** | **Nedensellik** | **Karşıtlık** | **Karşılaştırma** | **Zaman** |
|---|---|---|---|---|---|---|
| Ödlek(5) | Ödlek öçin aldı-mu | Ögreyüki mundag ok | Ödlek arıg kewredi | Ödlek arıg kewredi | Erdi aşın Taturgan | *Alp Er Tonga öldi-mü* |
| Ajun(5) | İsiz ajun kaldı-mu | Atsa ajun ugrap ok | Yınçıg yawız towradı | Yınçıg yawız towradı | Yawlak yagıg katargan | Emdi, tün kün |
| Erdem(4) | Emdi yürek yırtulur | Taglar başı kertilür | Erdem yeme sewredi | Erdem yeme sewredi | Boynın tutup kadırgan | Emdi |
| Beg(3) | Ödlek küni tawratur | Ödlek arıg kewredi | Ajun begi çertilür | Bilge böğü yunçıdı | Bastı ölüm agtaru | Kidin |
| Kaç-(2) | Yalnguk küçin kewretür | Yınçıg yawız towradı | Bilge bögü yunçıdı | Düşman-kahraman | Düşman-karşı taraf | Yay |
| Anı(2) | Erdin ajun sewritür | Erdem yeme sewredi | Ajun anı yançıdı | Düşman-kahraman | Yabakular-Basmıl | Kara tünüg, tünüm |
| Yagı(2) | Kaçsa takı ertilür | Turgan ulug ışlaka | Turgan ulug ışlaka | Katı, yumşak | Komıt-, sakınç, Kadgu | Kiçe, ya |
| Erdi aşun taturgan(2) | Ulşıp eren börleyü | Tirgi urup aşlaka | Tirgi urup aşlaka | Urış-, iken- | Tumlıg, yay | Tün kün |
| Eren(3) | Yırtıp yaka orlayu | Begim özin ogurladı | Tumlıg kadır kışlaka | Urınçak, tepse- | Kış, yay | Tün kün |
| Ölüm(3) | Sıkrıp üni yurlayu | Yarag bilip uğurladı | Kodtı erig umduru | Tüngür, kadın | | Kış, yay |
| Mınglak(2) | Sıgtap közi örtülür | Ulug tengri ağırladı | Ulug tengri ağırladı | Kut, kadgu | | Tumlıg, yay |

| | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|
| Üze(2) | Erdi aşın taturgan | Anın kut kıw tozı togdı | Anın kut kıw tozı togdı | Kara tünüg, tün | | |
| Törkün(3) | Yawlak yagıg katargan | Tengrig üküş ögdümiz | Yagı begdin udukladı | Sakınç-, Sewin- | | |
| Kelgelimet irkeşür(2) | Boynın tutup kadırgan | Emdi çerig çergeşür | Körüp süni adıkladı | Arta-, yıgla-, kut | | |
| Tirkeşür(2) | Bastı ölüm agtaru | Arslanlayu kükre- | Telim başlar yuwıldı-mat | Sakınç manga yumıttı | | |
| Suwın(2) | Telim başlar yuwıldı-mat | Bükri bolup ün büter | Küçi anıng keweldi-met | Yüzüm mening sargarur | | |
| Er(3) | Küçi anıng keweldi-met | Arjulayı er awar | Eren ıdıp söke turdı | Tumlıg, yay | | |
| Süsi(2) | Kılıç kınka küçün sığdı | Usıtgan kuyaş kapsadı | Udu kamma tepen tığdı | Yılır-, üşü- | | |
| Boyun(2) | Kuşlar kipi uçtımız | Yetikenig kaçar sadım | Tengrig üküş ögdümiz | Kış, yay | | |
| Bile(2) | Sıgtap tutar bileki | Bulnar mini öles köz | Handın basut tilerler | Erkek-tişi | | |
| Adaş(2) | Yagı uwul- | Kara mengiz kızıl yüz | Basmıl Çomıl tirkeşür | Tumlıg, yay | | |
| Takı(3) | Boynın kadır- | Andın tamar tükel tuz | Kaynap yana yumçalım | Sewinç, kadgu | | |
| Angar(2) | Sakal tutup tartış- | Üdig mini komıttı | Tapdu manga ilindi | İwet, turgıl | | |
| Bar-(2) | Başın ol yuwar | Yelwin anıng közi | Kılmışınga ilendi | Yudı, tüzünlük, | | |

| | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|
| | | | | sewügsüz | | |
| Bol-(2) | İşin keçür- | Yardı mening yürek | Ölüm otın içürdüm | Aç, todur- | | |
| Kör-(2) | Baş tıg- | Üdig otı tutunup | İçti bolup yüz turı | | | |
| Al-(2) | Kanıng yir suwar | Öpke yürek kagrulur | Tokuş içre uruş birdim | | | |
| Ag-(2) | Tişim kamaş- | Kaklar kamug köreldi | Eren körüp başı tığdı | | | |
| Köz(3) | Unı uçursa- | Tü tü çeçek çergeşür | Ertiş suwın keçsedi | | | |
| Men(4) | Arslanlayu kükre- | Et yin takı bekrişür | Bulnar mini öles köz | | | |
| Köngül(2) | Iwrık başı kazlayu | Yılkı yazın edlenür | Akar közüm uş tengiz | | | |
| Ay-(2) | Öles köz | Tumlıg yana keldüsüz | Üdig mini komıttı | | | |
| Anıng(2) | Akar közüm uş tengiz | İrle iter | Sakınç manga yumıttı | | | |
| Çeçek(5) | Yagmur kipi kan saçar | Kargış kılur ümeler yunçıg körüp konukluk | Tün kün turup yıglayu | | | |
| Bulıt(4) | Könglüm angar kaynayu | Kalmış tawar adınnıng kirse kara orunka | Yaşım mening sawrulur | | | |
| Bodun(2) | Özüm konukı | Korum kipi idisin kodı yuwar | Kadka tükel osnayu | | | |
| Kar(2) | Tolın ayın yüzi | Turgup takı kalmadı menggü eren | Kirdi bodun kasnayu | | | |

| | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|
| Kış(2) | Yumşar katıg ödi | Küçendi bilekim | Aktı akın möngreşü | | | |
| Yay(2) | Bulnadı meni karak | Yagudı tilekim | Kaldı bodun tanglaşu | | | |
| Bol-(2) | Akturur közüm yulak | | Yagmur yağıp saçıldı | | | |
| Öt-(2) | Özüm mening budursın | | Türlüg çeçek suçıldı | | | |
| İt-(2) | Otı anıng çoklanur | | Tumlıg kelip kapsadı | | | |
| Tapug(2) | Üdig otı tutunup | | Et yin üşüp emrişür | | | |
| Bilge(2) | Öpke yürek kagrulur | | Senden kaçar sundılaç | | | |
| Kıl-(2) | Tuman turup tuşnadı | | Mende tınar kargılaç | | | |
| Bodun(3) | Yipkin yaşıl yüzkeşüp | | Yunka yana kirgüsüz | | | |
| Nengig(2) | Kutlug yayıg | | Em sem tilenip sizde bulur yakıg | | | |
| Yüz(2) | Kış yay bile tokuştı | | Ajun-eren | | | |
| Tawar(3) | Yay kış bile karıştı | | | | | |
| Ajun(2) | Uçmak yeri körüldi | | | | | |
| Neng(2) | Sewinç otı | | | | | |

| | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|
| Tawar(2) | Ajun busugın ur- | | | | | |
| Emgek(2) | Kül-e atma | | | | | |
| Bar-(2) | Çakmak çakıp iwse kalı udnur yula | | | | | |
| Konuk(2) | Karınka tapar | | | | | |
| Kut(2) | Yawlak küdez tılıngnı | | | | | |
| Sak-(2) | Tawar yıgıp suw akın indi sakın | | | | | |
| Kal-(2) | Üsleyü eske çokar | | | | | |
| Men(6) | Başra kakar | | | | | |
| Tilek(2) | Sawurdı ürüng kaş | | | | | |
| | Tizildi kara kuş | | | | | |

**Tablo 2. DLT'deki Manzumelerin Bağdaşıklık-Öncül Bağımsız Gönderim Görünümleri**

| **Kişi Adılları** | **Gösterme Sıfatları** |
|---|---|
| Anı(ng),(gar): (I, II, III, X, XLI, XVII, VI, VII, VIII, XIX, XXII, XXX, XXXIX, LIV, LVIII) | Tegmedi bu saw uşak(XXXVIII) |
| Özi(n),(m) (III, XXVI, XXXIX) | |
| Men(i),(ing),(ga): (VII, VIII, X, XIX, XXII, XXVIII, XXX, XXIX, XXXVIII, XXXIX, XLII, XLIX, LIV, LVII) | |
| Biz(ke),(ni): (VII, XXX) | |
| Sen(i),(ga): (VIII, XVII, XX, XLII, XIX, XXX, LIX) | |

**Tablo 3. DLT'deki Manzumelerin Ardıl Bağımlı Gönderim Görünümleri 1. İyelik Eki**

| **1.Teklik İyelik** | **2.Teklik İyelik** | **3.Teklik İyelik** | **3.Çokluk İyelik** |
|---|---|---|---|
| Könglüm(I, XXIX, XXX) | Kanıng(XII) | Öçin(I) | Kadaşları(III) |
| Begim(III) | Bilging(LVII) | Begin(I, III) | |
| Terkenim(V) | Agzın(LIVII) | Küçin(I) | |
| Törkünim(V) | Özüngke(LIX) | Başı(I, III, VII, VIII) | |
| Terkinim(V) | Çawıng(LIX) | Atı(I, VII) | |
| Öpkem(VII) | Yüzin(LXI) | Mengzi(I) | |
| Tugum, Başım(VII) | Tılıngnı(LXI) | Yüzi(I) | |
| Koyum(XIX) | Kulınga(LXXIV) | Aşın(I) | |
| Tişim(XIX) | | Boynın(II, VII) | |
| Turumtayım(XIX) | | Süsi(II, III, V, VII, IX) | |
| Itım(XIX, XXII) | | Otın(II, IX) | |
| Atım(XIX, XXXI, XXII) | | Anı(I, II, III, VII, X, XXII, LIV) | |

| | | | |
|---|---|---|---|
| Kutum(XIX) | | Okı (II) | |
| Kordayım(XIX) | | Özi(III, LXXXIV) | |
| Ayımı(XIX) | | Küçi(III, VII) | |
| Tayımı(XIX) | | Ewin(III, IV) | |
| Yayımı, Kayımi(XIX) | | Barkın(III) | |
| Künüm(XXI) | | Suwın(IV, VI, IX, XI, XIX, XLI) | |
| Ikılaçım(XXI) | | İlin(IV, VII) | |
| Özim(XXVI, XXIX, XXXIX) | | Erin(IV, VII) | |
| Közüm(XXVIII, XXXVIII,LXXXIV) | | Alpagutın(V) | |
| Bagrım(XXVIII) | | Yüreki(V) | |
| Yüzüm(XXIX) | | Suwı (V, XLIX) | |
| Ugragım(XXXVIII) | | Yimeki (V) | |
| Yaşım(XXXIX) | | Bileki (V) | |
| Sözüm(XLIV) | | Ugragı(V) | |
| Kölüm(XLIX) | | Tıgragı(V) | |
| İdim(LXXIV, XCI) | | Kanın(VI) | |
| Yılkım(XCI) | | Begin(VI) | |
| Bilekim(XCI) | | İşi(VII, IX, LX) | |
| Tilekim(XCI) | | Sözin(VII) | |
| Biligim(XCI) | | Öçin(VII) | |
| Yadım(XLIV) | | Saçın(VIII) | |
| | | Başı(IX,XXII,XXVI,) | |
| | | Ortuklukın(XIX) | |
| | | Kulın(XIX) | |
| | | Udı(XIX) | |
| | | Okı(XVII) | |
| | | Yanı(XXII) | |
| | | Yini(XXII) | |
| | | Tüsi(XXII) | |

| | | | |
|---|---|---|---|
| | | Esizlikin(XXVI) | |
| | | Otı(XXXIX, XLIX) | |
| | | Ewi(XXXVIII) | |
| | | Közi(XXX) | |
| | | Tını(XLI) | |
| | | Erngekleri(XLI) | |
| | | Unı (XXI, XLIX) | |
| | | Yeri(XLIV) | |
| | | Kutınga(LIV) | |
| | | Bulutı(LIV) | |
| | | Edgülükün(LVII) | |
| | | Adınnıng(LVIII) | |
| | | Sawlarını(LX) | |
| | | İdisin(LXXIV) | |
| | | Yagısın(LXXIV) | |
| | | Oglı(LXXXIV) | |
| | | Nengi(LXXIV) | |
| | | Küni(LXXXIV) | |
| | | Yulduzı(LXXXIV) | |

**Tablo 4. DLT'deki Manzumelerin Ardıl Bağımlı Gönderim Görünümleri 2. Belirtme Durumu Eki**

| **+g Belirtme Durum Eki** | **+n Belirtme Durum Eki** | **+nI Belirtme Durum Eki** | **+I Belirtme Durum Eki** |
|---|---|---|---|
| Başıg(I) | Öçin(I, VII) | Erenni(VII) | Başı (III) |
| Ödüg(I) | Begin(I, III) | Bizni(VII, XXX) | Seni(IX) |
| Yagıg(I) | Küçin(I) | Tawarıngnı(IX) | Koyumi(XIX) |
| Erig(I) | Atın(I, III, VII) | Turumtayımnı(XIX) | Kordayımı(XIX) |
| Yirig(III) | Aşın(II) | Itımnı(XIX) | Ayımı(XIX) |
| Atıg(III, IV) | Boynın(II, III, VII) | Atımnı(XIX) | Tayımı(XIX) |
| Tünüg(XXI) | Süsin(III, V, IX) | Kutumnı(XIX) | Kayımı(XIX) |
| Yetikenig(XXI) | Otın(III, IX) | Sawlarını(LX) | Yayımı(XIX) |
| Yigitlerig(XXVI) | Özin(III) | İşingni(LX) | Meni(XXVIII, XXIX, XXXVIII) |
| Kamug(XLI) | Anın(III,XXII,LIV) | Adnagunı(LX) | Yaşı(LXXXIV) |
| Sarıg(XLI) | Suwın(III, IV, VI, IX, XI, XIX,) | Tılıngnı(LXI) | |
| Sürüg(XLI) | Alpın(III) | Nengni(LXXXIV) | |
| Yayıg(XLI) | İşin(III, IX) | Oglını(LXXXIV) | |
| Tagıg(XLIX) | Erin(III, IV, VII) | Ewni(LXXXV) | |
| Tonug(LVIII) | Ewin(IIII, IV) | İdimni(XCI) | |
| Aşıg(LVIII, LXXXV) | Barkın(III) | Biligni(XCI) | |
| Çawıng(LVIII) | İlin(IV, VII) | Köngülni(XCI) | |
| Sawıg(LXI) | Alpagutın(V) | Ulugnı(XCI) | |
| Kutug(LXXIV) | Begin(VI) | Tilekni(XCI) | |
| Kuwıg(LXXIV) | Kanın(VI) | | |
| | Başın(VII,VIII,XXII) | | |
| | Sözin(VII) | | |
| | Saçın(VIII) | | |
| | Ortuklukın(XIX) | | |
| | Kulın(XIX) | | |

| | | | |
|---|---|---|---|
| | Üdın(XIX) | | |
| | Tüsin(XXII) | | |
| | Esizlikin(XXVI) | | |
| | Sizin(LIV) | | |
| | Busugın(LIV) | | |
| | Edgülükün(LVII) | | |
| | İdisin(LXXIV) | | |
| | Yagısın(LXXIV) | | |

**Tablo 5. DLT'deki Manzumelerin Ardıl Bağımlı Gönderim Görünümleri 3. Kişi Ekleri**

| **B.G.Z.E.** | **Gen.Z.E.** | **Emir-İstek K.** | **Ö.G.Z.E.** | **Ş.Z.E.-Gel.Z.E.** |
|---|---|---|---|---|
| Küzetti(I) | Kewretür(I) | Köçelim(VI) | Urmış(LIV) | Yadılmagay(V) |
| Uzattı(I) | Tawratur(I) | Keçelim(VI) | Kalmış (LIX) | Tarılmagay(V) |
| Azıttı(I) | Sewritür(I) | İçelim(VI) | | Suwar(XII) |
| Örtedi(I) | Ertilür(I) | Uwulsun(VI) | | |
| Kartadı(I) | Kertilür(I) | Yortalım(VI) | | |
| İrtedi(I) | Türtülür(I) | İrtelim(VI) | | |
| Kewredi(I) | Örtülür(I) | Örtelim(VI) | | |
| Towradı(I) | İrtelür(I) | Kemşelim(VI) | | |
| Sewredi(I) | Çertilür(I) | Comşalım(VI) | | |
| Kefredi(I) | Sürtülür(I) | Yumçalım(VI) | | |
| Yunçıdı(I) | İrkeşür(V) | Yügrelim(VI) | | |
| Yançıdı(I) | Tutar(V, XIX) | Kükrelim(VI) | | |
| Tunçıdı(I) | İrküşür(V) | Kewilsün(VI) | | |
| Bastı(II) | Çergeşür(V) | Yisün(IX) | | |
| Tegdi(II) | Kılurlar(V) | Yalwar(XVII) | | |
| Kodtı(II) | Bilürler(V) | Barsun(XIX) | | |
| Ogurladı(III) | Tilerler(V) | Sawulma(XIX) | | |

| | | | | |
|---|---|---|---|---|
| Ugurladı(III) | Büter(VII) | Yumulma(XIX) | | |
| Agırladı(III) | Batar(VII) | Suwalma(XIX) | | |
| Togdı(III, X) | Öter(VII) | Töngül(XX) | | |
| Udukladı(III) | Alkışur(VII) | Kıkralım(XXVI) | | |
| Adıkladı(III) | Arkaşur(VII) | Sekrelim(XXVI) | | |
| Konukladı(III) | Atar(VII) | Kükrelim(XXVI) | | |
| Sagdı(III) | Örpeşür(VII) | Sewnelim(XXVI) | | |
| Çogıladı(III) | İrteşür(VII) | Oynalım(XXVI) | | |
| Yagıladı(III) | Tartışur(VII) | Kelgil(XXVI) | | |
| Jagıladı(III) | Tüter(VII) | Awnalım(XXVI) | | |
| Süngüledi(III) | Satar(VII) | Öglelim(XXVI) | | |
| Yangıladı(III) | Yuwar(VIII) | Sekirtsün(XXVI) | | |
| Mengiledi(III) | Awar(VIII) | Amurtsun(XXVI) | | |
| Bogdı(XXII) | Tutarerdim(X) | Kaytartsun (XXVI) | | |
| Akıştılar(III) | Ürküşür(XI) | Umnalım(XXVI) | | |
| Bakıştılar(III) | Tugar(LXXXIV) | Koymangız (XXVIII) | | |
| Tokıştılar(III) | Yorırerdim(XXXII) | Kaymangız (XXVIII) | | |
| Sıgdı(III) | Bulnar(XXVIII) | Tıngla (XLIV) | | |
| Yuwıldı-mat(III) | Tamar(XXVIII) | Tegür(LIV) | | |
| Yawaldı-mat(III) | Kaçar(XXVIII) | Aygıl(LIV) | | |
| Keweldi-met(III) | Akar(XXVIII, XLI, LXXXIV) | Algıl(LVII) | | |
| Üşikledi(III) | Uçar(XXVIII) | Erdem tile(LVII) | | |
| Dikledi(III) | Saçar(XXVIII) | Atma(LVII) | | |
| Belikledi(III) | Keçer(XXVIII) | Bakkıl(LVII) | | |
| Tıgdı(III, XLIV) | Sargarur(XXIX) | Turgıl(LVII) | | |
| Yupıladı(III) | Argarur(XXIX) | Kılgıl(LVIII) | | |
| Töpüledi(III) | Odgarur(XXIX) | Anungıl(LVIII) | | |
| Tapaladı(III) | Torgurur(XXIX) | Birgil(LVIII) | | |
| Agdı(III, XXII) | Akturur(XXXVIII) | Tüşürgil(LVIII) | | |

| | | | | |
|---|---|---|---|---|
| Öriledi(III) | Tuşlanur(XXXVIII) | Yagutgıl(LVIII) | | |
| Kanladı(III) | Çoklanur(XXXIX) | Bulsın(LVIII) | | |
| Orıladı(III) | Kagrılur(XXXIX) | Tutgıl(LIX) | | |
| Satıgsadı(III) | Sawrulur(XXXIX) | Bakmas(LIX) | | |
| Barıgsadı(III) | Kükreşür(XLI) | Kalsun(LIX) | | |
| Turugsadı(III) | Kükrer(XLI) | Kadırma(LX) | | |
| Keçtimiz(IV) | Okraşur(XLI) | Kuturma(LX) | | |
| Açtımız(IV) | Tutar(XLI, LXXXIV) | Üdürme(LX) | | |
| Uçtımız(IV) | Bakar(LXXXIV) | Bek tut(LX) | | |
| Tügdümiz(IV) | Ügrişür(XLI) | Ederme(LX) | | |
| Ögdümiz(IV) | Çergeşür(XLI) | Yüdürme(LX) | | |
| Tegdimiz(IV) | Yugruşur(XLI) | Todurma(LX) | | |
| Kaçtımız(IV) | Adrışur(XLI) | Bil(LXI) | | |
| Kestimiz(IV) | Yörgeşür(XLI) | Telim kıl(LXI) | | |
| Bıçtımız(IV) | Tanglaşur(XLI) | Körüngil(LXI) | | |
| Bastımız(IV) | Möngreşür(XLI | Tilengil(LXI) | | |
| Bustımız(IV) | Yamraşur(XLI) | Seringil(LXI) | | |
| Aktımız(IV) | Emrişür(XLI) | Tirengil(LXI) | | |
| Çıktımız(IV) | Süwleyür(XLII) | Sewin(me)gil (LXI, LXXIV) | | |
| Yıktımız(IV) | Tawrayur(XLII) | Öküngil(LXI) | | |
| Sıçtımız(IV) | Sewriyür(XLII) | | | |
| Kudurdı(V) | Bekrişür(XLII) | | | |
| Üdürdi(V,VII) | Kopar(XLII) | | | |
| Kadırdı(V,VII) | Yigrüşür(XLII) | | | |
| Keldi(V,VII,XLI) | Utruşur(XLII) | | | |
| Ugradım(VII) | Yugrulur(XLII) | | | |
| Kükredim(VII) | Yıgrılur(XLII) | | | |
| Togradım(VII) | Ogrulur(XLII) | | | |
| Urıştım(VII) | Ewrişür(XLII) | | | |
| Karıştım(VII) | Edlenür(XLII) | | | |
| Yarıştım(VII) | Etlenür(XLII) | | | |

| | | | | |
|---|---|---|---|---|
| Aydım(VII, XII, XIX) | Atlanur(XLII) | | | |
| Yüdürdüm(VII) | Isrışur(XLII) | | | |
| İlindi(VII) | Kaçar(XLII) | | | |
| Ulındı(VII) | Tınar(XLII) | | | |
| Birdi(VII) | Öter(XLII, XLIX) | | | |
| Alıktı(VII) | Uçraşur(XLII) | | | |
| Turuktı(VII) | Barır(XLIV) | | | |
| Tagıktı(VII) | Bulnur(XLIX) | | | |
| Yoşuldı(VII) | Atar(XLIX) | | | |
| Teşildi(VII) | Büter(XLIX) | | | |
| Koşuldı(VII) | İter(XLIX) | | | |
| Öçükti(VII) | Yeter(XLIX) | | | |
| İçikti(VII) | Ötnür(LIV) | | | |
| Çölükti(VII) | Yagar(LIV) | | | |
| Kuruldı(VII) | Bulur(LIV) | | | |
| Uruldı(VII) | Udunur(LVII) | | | |
| Oruldı(VII) | Kılur(LVIII) | | | |
| Okuştı(VII) | Tapar(LIX) | | | |
| Yakıştı(VII) | Agar(LXXIV) | | | |
| Sekirtti(VII) | Sagar(LXXIV) | | | |
| Yügürtti(VII) | Sewer(LXXIV) | | | |
| Engitti(VII) | Ukar(LXXXIV) | | | |
| Odundı(VII) | Çıkar(LXXXIV) | | | |
| Öküdi(VII) | Çokar(LXXXIV) | | | |
| İkendi(VII) | Yıgar(LXXXIV) | | | |
| Kengreşti(VIII) | Bogar(LXXXIV) | | | |
| Tengreşti(VIII) | Sakar(LXXXV) | | | |
| Süngüşti(VIII) | Yıkar(LXXXV) | | | |
| Songdadı(VIII) | Bakar(LXXXV) | | | |
| Angdıdı(VIII) | Kakar(LXXXV) | | | |
| Mengdedi(VIII) | Ögermen(XCI) | | | |

| | | | | |
|---|---|---|---|---|
| Keçürdüm(IX, XXI) | Yügermen(XCI) | | | |
| Kaçurdum(IX) | Tügermen(XCI) | | | |
| İçürdüm(IX) | Türlünür(XCI) | | | |
| İçti(IX) | Yörgenür(XCI) | | | |
| Kaçmadıng(IX) | Tilermen(XCI) | | | |
| Keçmeding(IX) | Yölermen(XCI) | | | |
| Saçmadıng(IX) | Bularmen(XCI) | | | |
| Yordım(X) | Üplenür(XCI) | | | |
| Kördüm(X, XXII) | Çertilür(XCI) | | | |
| Bardım(X, XX) | | | | |
| Tirdim(X) | | | | |
| Tıgdı(X, XXI) | | | | |
| Yıgdı(X) | | | | |
| Yermedi(XI) | | | | |
| Armadı(XI) | | | | |
| Turmadı(XI) | | | | |
| Tepsedi(XI) | | | | |
| Keçsedi(XI) | | | | |
| Yagdı(XVII) | | | | |
| Birding(XVII) | | | | |
| Yaguştı(XIX) | | | | |
| Söküşti(XIX) | | | | |
| Ketişti(XIX) | | | | |
| Sürdi(XIX) | | | | |
| Boluştı(XIX) | | | | |
| Koluştı(XIX) | | | | |
| Kamaştı(XIX) | | | | |
| Altı(XIX) | | | | |
| Togurmadı(XIX) | | | | |
| Sattı(XIX) | | | | |
| Bilişti(XIX) | | | | |
| Yaraştı(XIX) | | | | |

| | | | | |
|---|---|---|---|---|
| Kaptı(XIX) | | | | |
| Kawuştım(XIX) | | | | |
| Kayıştım(XIX) | | | | |
| Alktı(XIX) | | | | |
| Erding(XX) | | | | |
| Kıldıng(XX) | | | | |
| Aymadıng(XX) | | | | |
| Kalmadıng(XX) | | | | |
| Yaymadıng(XX) | | | | |
| Boldı(ng): (XX, XXI) | | | | |
| Uçursadım(XXI) | | | | |
| Sadım(XXI) | | | | |
| Kördi(XXI) | | | | |
| Örtüldi(XXI) | | | | |
| Yagdı(XXI) | | | | |
| İwdim(XXII) | | | | |
| Kewdim(XXII) | | | | |
| Awdım(XXII) | | | | |
| Kodı (XXII, LXXIV) | | | | |
| Çaldı(XXII) | | | | |
| Yuldı(XXII) | | | | |
| Saldı(XXII) | | | | |
| Tüzüldi(XXVI) | | | | |
| Tizildi(XXVI) | | | | |
| Özeldi(XXVI) | | | | |
| İrtedim(XXVIII) | | | | |
| Artadım(XXVIII) | | | | |
| Kartadım(XXVIII) | | | | |
| İmedi(XXVIII) | | | | |
| Yamladı(XXVIII) | | | | |
| Emledi(XXVIII) | | | | |

| | | | | |
|---|---|---|---|---|
| Komıttı(XXIX) | | | | |
| Yumıttı(XXIX) | | | | |
| Emitti(XXIX) | | | | |
| Aldı(XXIX) | | | | |
| Bardı(XXIX) | | | | |
| Kördi(XXIX) | | | | |
| Baktı(XXIX) | | | | |
| Aydım(XXX) | | | | |
| Keçting(XXX) | | | | |
| Yardı(XXX) | | | | |
| Tegmedi (XXXVIII) | | | | |
| Bulnadı(XXXVIII) | | | | |
| Kirdi(XLI) | | | | |
| Ördi(XLI) | | | | |
| Aktı(XLI) | | | | |
| Kaldı(XLI) | | | | |
| Yaşnadı(XLI) | | | | |
| Tuşnadı(XLI) | | | | |
| Kişnedi(XLI) | | | | |
| Kuydı(XLI) | | | | |
| Kodtı(XLI) | | | | |
| Erüşdi(XLI) | | | | |
| Akıştı(XLI) | | | | |
| Kölerdi(XLI) | | | | |
| İlerdi(XLI) | | | | |
| Saçıldı(XLI) | | | | |
| Suçuldı(XLI) | | | | |
| Tizildi(XLI) | | | | |
| Yazıldı(XLI) | | | | |
| Özeldi(XLI) | | | | |
| Ügüldi(XLI) | | | | |
| Büküldi(XLI) | | | | |

| | | | | |
|---|---|---|---|---|
| Tügüldi(XLI) | | | | |
| Yaşurdı(XLI) | | | | |
| Küşerdi(XLI) | | | | |
| Komıttı(XLI) | | | | |
| Yumıttı(XLI) | | | | |
| Emitti(XLI) | | | | |
| Şeşildi(XLI) | | | | |
| Koşuldı(XLI) | | | | |
| Yoşuldı(XLI) | | | | |
| Kapsadı(XLI) | | | | |
| Tepsedi(XLI) | | | | |
| Yapsadı(XLI) | | | | |
| Tokuştı(XLII) | | | | |
| Bakıştı(XLII) | | | | |
| Yakıştı(XLII) | | | | |
| Karıştı(XLII) | | | | |
| Küreşti(XLII) | | | | |
| Kurıştı(XLII) | | | | |
| Aktı(XLIV) | | | | |
| Agdı(XLIV) | | | | |
| Yarıldı(XLIV) | | | | |
| Kerildi(XLIV) | | | | |
| Körüldi(XLIV) | | | | |
| Tirildi(XLIV) | | | | |
| Tarıldı(XLIV) | | | | |
| Kandı(LIV) | | | | |
| İndi(LXXIV) | | | | |
| Yarattı(XCI) | | | | |
| Sawurdı(XCI) | | | | |
| Tizildi(XCI) | | | | |
| Yagudı(XCI) | | | | |
| Küçendi(XCI) | | | | |

**Tablo 6. DLT'deki Manzumelerin Öncül Bağımsız Gönderim Görünümleri**

| **Bağlaçlar** | **Değiştirim** | **Eksilti** |
|---|---|---|
| Erdem yeme sewredi(I) | Ögreyüki mundag ok(I) | Erdi aşın taturgan(II) |
| Aldap yana kaçtımız(IV) | Küçi anın kewilsün(VI) | Aydım asıg kılgu emes sen takı yalwar(XVII) |
| Süsin yana kadırdı(V) | Andag erig kim utar(VII) | Iwrık başı kazlayu(XXVI) |
| Kelse apang terkenim(V) | Bodun anın ürküşür(XI | Sagrak tolu közleyü(XXVI) |
| And key yeme birürler(V) | Andın tamar tükel tuz (XXVIII) | Sakınç kodı kizleyü(XXVI) |
| Kaynap yana yumşalım(VI) | Korday kugu anda uçup yumgın öter(XLIX) | Yigitlerig işletü(XXVI) |
| Ölüg bile koşuldı(VII) | Anda bolup tengrigerü tapgın öter(XLIX) | Yıgaç yemiş ırgatu(XXVI) |
| Tını yeme öçükti(VII) | | Kulan keyik awlatu(XXVI) |
| İşi takı çölükti(VII) | | Çagrı birip kuşlatu(XXVI) |
| Anı bilip takı bardım(X) | | Taygan ıdıp tışlatu(XXVI) |
| Aydım asıg kılgu emes sen takı yalwar(XVII) | | Tilki tonguz taşlatu(XXVI) |
| Kırkın takı koluştı(XIX) | | Kara mengiz kızıl yüz (XXVIII) |
| Kaz takı kor dayımı(XIX) | | Könglüm angar kaynayu (XXIX) |
| Kuçsup takı kawuştum (XIX) | | Bizni tapa nelük(XXX) |
| Kükrer takı mangraşur(XLI) | | Kırlar ediz belük(XXX) |
| Yazlıp yana yörgeşür(XLI) | | Könglüm sanga yügrük (XXX) |
| Kış yay bile tokuştı(XLII) | | Yelwin anıng közi(XXX) |
| Et yin takı bekrişür(XLII) | | Yelking anıng özi(XXX) |
| Yay kış bile karıştı(XLII) | | Tolun ayın yüzi(XXX) |

| | | |
|---|---|---|
| Kolsa kalı ugrapan birgil takı azukluk(LVIII) | | Kim ayıp iştür kulak (XXXVIII) |
| Neng kut bulup küwezlik kılnıp yana kuturma(LX) | | Ugragım kendü yırak (XXXVIII) |
| Tugup takı kalmadı menggü eren(LXXXIV) | | Özüm mening budursın (XXXIX) |
| | | Üdig otı tutunup (XXXIX) |
| | | Tün kün turup yıglayu (XXXIX) |
| | | Kadka tükel osnayu(XLI) |
| | | Kadgu singek yılanlar (XLII) |
| | | Dük ming kayu temenler (XLII) |
| | | Yagmur tolı sekriyü(XLIV) |
| | | Kalık anı ügriyü(XLIV) |
| | | Yınka yana kirgüsüz(XLIV) |
| | | Körklüg tonug özüngke tatlıg aşıg adınka(LIX) |
| | | Altun kümüş bulnapan agı tawar(LXXIV) |
| | | Emgeksizin turgu yok munda tamu(LXXXIV) |
| | | Yakın yaguk körmedip nengni küdür(LXXXIV) |
| | | Tawar üçün tengrini edlemedip(LXXXIV) |

## KAYNAKLAR


AKBAYIR, S. (2004). *Metin Bilgisi,* Deniz Kültür Yayınları, Ankara.

AKBAYIR, S. (2013). *Cümle ve Metin Bilgisi,* Pegem Akademi, Ankara.

AKÇATAŞ, A. (2001). *"Dokuzuncu Hariciye Koğuşu Romanı Üzerine Bir Metindilbilim İncelemesi"*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Denizli.

AKIN, C. (2023). *Cengiz Aytmatov'un Birinci Mugalim Adlı Eserine Metindilbilimsel Bir Yaklaşım Denemesi,* Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, Sayı: 55.

AKSU, S. (2019). *"Tarık Buğra'nın Hikâyelerinde Bağdaşıklık",* Girne Amerikan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Girne.

AKSU, S. (2019). *"Buhran Hikâyesindeki Eksilti Unsurları",* ASEAD V. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu, Antalya.

AKSU, S. (2019). *"Buhran Hikâyesindeki Gönderim Unsurları",* 5 th Eurasian Conference on Language and Social Sciences- ECLSS, Antalya.

AKSU, S. (2019). *"Tarık Buğra'nın Oğlumuz Hikâyesindeki Bağdaşıklık Unsurları",* I. Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Sempozyumu, Lefkoşa.

AKYAY, E. (2010). *"Metindilbilim Ölçütleri ve Çeviri Edimi: Çeviri Derslerinde Örnek Bir Uygulama",* Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Edirne.

ALAN, Y. (2005). *Lisan ve İnsan,* Kaynak Kitaplığı, İstanbul.

ALAN, N. (2022). *Vesiletü'n-Necât'ta Bağımsız Gönderim Ögeleri*, Disiplinler Arası Dil Araştırmaları, 5(5).

ALAÇAM, D. (2021). *"Mustafa Kutlu'nun 'Beyhude Ömrüm' Adlı Hikâyesinin Metindilbilimsel Açıdan Çözümlenmesi",* Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Karabük.

ALEMİN, H. (2021). *Hasan Ali Toptaş'ın Kuşlar Yasına Gider Adlı Romanının Metindilbilim Açısından İncelenmesi,* Karabük Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Karabük.

ARAMAK, K. (2018). *Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimine Yönelik Hazırlanan Temel Seviye Ders Kitaplarındaki Karşılıklı Konuşma Metinlerinin Tutarlılık Bağlamında İncelenmesi,* Uluslararası Türkoloji Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi, 13-15.

ARMAĞAN, S. (2020). *Ömer Seyfettin'in Başını Vermeyen Şehit Hikâyesinde Sözlüksel Bağdaşıklık,* Hars Akademi Uluslararası Hakemli Kültür Sanat Mimarlık Dergisi, 3(1), 67-73.

ATALAY, B. (1985). *Dîvânu Lugâti't-Türk Tercümesi 1*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

AŞKIN BALCI, H. (2009). *Metindilbilime Kavramsal Açıdan Genel Bir Bakış,* Bizbize Yayınları, Ankara.

AŞKIN BALCI, H. (2018). *Metindilbilimin ABC'si*, Say Yayınları, İstanbul.

ATEŞ, R. N. (2023). *"Yabancılara Türkçe Öğretiminde Hikâye Edici Metinlerin Bağlaşıklık ve Tutarlılıkların Okuduğunu Anlamaya, Okuma Tutumuna ve Okuma Hızına Etkisi",* Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

AYAZ, E. S. (2012). *"Aytül Akal'ın Dilek Ağacı Masalı Üzerine Metindilbilimsel Bir Çözümleme",* V. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Yaşayan Yazarlar Sempozyum Dizisi Çocuk ve Gençlik Edebiyatında Aytül Akal Sempozyumu, Adana, 391-401.

AYDIN, İ. (2012). *İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabının Duygular Temasında Yer Alan Okuma Metinlerine Metindilbilimsel Bir Yaklaşım*, Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 7(3), 382-408.

BAHAR, M. A. (2021). "Metindilbilim ve Türkçe Öğretimi", Pegem Akademi, Ankara.

BAHTİYAROĞLU, A. (2006). "Ahmet Mithat Efendi'nin Tiyatrolarında Metindilbilimsel Görünümler", Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kars.

BAKAN, H. (2012). *"Yabancılara Türkçe Öğretiminde Metindilbilimsel Ölçütler Çerçevesinde Bir Sadeleştirme Denemesi: Sait Faik Abasıyanık, Meserret Oteli",* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

BALYEMEZ, S. (2010). *Bağdaşıklık ve Dede Korkut Hikâyelerinde Bağdaşıklık Görünümleri,* Turkish Studies, 5(4), 134-173.

BALYEMEZ, S. (2011). *Dede Korkut Hikâyeleri'nin Metin Dil Bilimsel Yapısı*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

BANARLI, N. S. (1983). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi 1*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

BANGUOĞLU, T. (2011). *Türkçenin Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

BEAUGRANDE, R. and DRESSLER, W. U. (1981). *Indtroduction to Text Linguistics*, Longman, London.

BELENKÖYLÜ, F. (2023). *"Irk Bitig ve Körüm Bitig Fal Kitaplarının Metindilbilimsel Yapısı"*, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Denizli.

BİÇER, N. ve ÇOBAN, İ. (2015). *Yabancılara Türkçe Öğretimi Ders Kitaplarındaki Öyküleyici Metinlerin Tutarlılık Düzeylerinin Değerlendirilmesi*, Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, Sayı: 4, 228-237.

BİLGİN, A. (2008). *Dîvânu Lugâti't-Türk'teki Manzumelerin Tematik Açıdan Divan Şiiri İle İlgisi,* Kaşgarlı Mahmud Kitabı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

BOZTAŞ, İ. (1994). *Metindilbilim Açısından Şiir*, Dilbilim Araştırmaları Dergisi, Sayı: 5, 171-194.

BÖLÜKBAŞ, F. (2010). *Metindilbilimsel Çözümleme: Muzaffer İzgü'nün Yedi Uyurlar Öyküsü,* Folklor/Edebiyat, 16(63), 105.

CAFEROĞLU, A. (1999). *Kaşgarlı Mahmut*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

CAN, R. (2012). *"Ortaöğretim Öğrencilerinin Yazılı Anlatımlarında Paragraf Düzeyinde Bağdaşıklık ve Tutarlılık",* Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

COŞKUN, E. (2005). *İlköğretim Öğrencilerinin Öyküleyici Anlatımlarında Bağdaşıklık, Tutarlılık ve Metin Elementleri*. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

ÇAYIR, E. D. (2023). *Orhun Yazıtları'ndan Bilge Kağan Yazıtı'nın Kuzey Yüzünün Metindilbilimsel Açıdan İncelenmesi*, Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 8(1), 105-124.

ÇELTEK, A. (2003). *"Türkçe Sözlü Söylem Yapısı ve Art Gönderim",* Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

ÇELTEK, A. (2008). *Türkçede Boş Art Gönderimin Söylem-Edimbilimsel İşlevleri, Dokuz Eylül Üniversitesi*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İzmir.

ÇİNİCİ, Ü. ve ÖZBAY, H. (2018). *Ali Akbaş'ın Gökte Ay Portakaldır Masalı Üzerine Metindilbilimsel Bir Çözümleme,* 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 7(20), 483-504.

ÇOBAN, A. (2012). *"İlköğretim 7. Sınıf Öğrencilerinin Oluşturdukları Öyküleyici Metinlerin Bağdaşıklık ve Tutarlılık Ölçütlerine Göre Değerlendirilmesi",* Erciyes Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri.

ÇOBAN, A. ve KARADÜZ, A. (2015). *7. Sınıf Öğrencilerin Öyküleyici Metinlerinin Bağdaşıklık ve Tutarlılık Ölçütlerine Göre Değerlendirilmesi*, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8(19), 68-96.

DEMİR, T. (2006). *"Peyami Safa'nın Yalnızız Adlı Romanının Metindilbilimsel Çözümlemesi"*, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kars.

DEMİR, S. (2008). *"İlköğretim 6, 7 ve 8. Sınıflar Türkçe Ders Kitaplarındaki Öykülerin Metindilbilimsel Yöntemlerle İncelenmesi ve Bu Metinlerin Öğrencilerin Anlama Düzeylerine Etkisi (Malatya İli Örneği)",* Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ.

DEMİR, S. ve SİNAN, A. T. (2010). *İlköğretim 6, 7 ve 8. Sınıflar Türkçe Ders Kitaplarındaki Öykülerin Metindilbilimsel Yöntemler Işığında Değerlendirilmesi*, Turkish Studies, (897), 887-894.

DEMİR, İ. N. (2020). *"Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi İçin Seviyelendirilmiş Kurmaca Metinlerin Metindilbilimsel Açıdan İncelenmesi",* Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale.

DEMİR, E. (2022). *Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Bir Şehit Mezadı Adlı Öyküsünün Metindilbilim Açısından İncelenmesi*, JOSHAS, 7(37), 354-362.

DEMİRCİ, S. (2014). *"El-Ferecü Ba'de'ş-Şidde'nin Metindilbilimsel Yapısı",* Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Van.

DEMİRCİ, K. (2014). *Türkoloji İçin Dilbilim-Konular, Kavramlar, Teoriler,* Anı Yayıncılık, Ankara.

DEMİREL, E. (2021). *Karahanlı Türkçesi Eserlerinden "Atabetü'l-Hakâyık"ın Metindilbilim Ölçütlerine Göre Değerlendirilmesi,* Söylem Filoloji Dergisi, 6(1), 226-246.

DEMİRDÖVEN, G. H. (2016). *Memduh Şevket Esendal'ın "Mendil Altında" Hikâyesi Üzerine Metin Dil Bilimsel Bir İnceleme*, Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, (32), 1-11.

DİLİDÜZGÜN, Ş. (2008). *"Türkçe Öğretiminde Metindilbilimsel Bağlamda Uygulamalı Bir Yaklaşım",* İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.

DİLİDÜZGÜN, Ş. (2010). *Metindilbilim ve Türkçe Öğretimi-Uygulamalı Bir Yaklaşım,* Morpa Kültür Yayınları, İstanbul.

DİLİDÜZGÜN, Ş. (2017). *Metindilbilim ve Türkçe Öğretimi Uygulamalı Bir Yaklaşım*, Anı Yayıncılık, Ankara.

DUMAN, E. (2021). *"Türk Liselerinde Kullanılan İngilizce Ders Kitaplarının Okunabilirliği ve Metinselliği Üzerine Metindilbilimsel Bir Çözümleme",* Mersin University Institute Of Social Sciences, Master's Thesis, Mersin.

ELYILDIRIM, S. (2008). *Ömer Seyfettin'in Öykülerinde Art Gönderim Kullanımı*, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, (36), 121-146.

ERCAN GÜVEN, A. N. (2019). *"Üniversitelerin Dil Öğretim Merkezlerinde Türkçe Öğrenen Yabancıların Yazılı Anlatımlarının Bağdaşıklık ve Tutarlılık Düzeylerinin İncelenmesi",* Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Konya.

ERDAĞI, S. (2008). *"Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun 'Yaban' Adlı Romanının Metindilbilimsel Çözümlemesi",* Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kars.

ERGİN, M. (1997). *Türk Dil Bilgisi,* Bayrak Yayınevi, İstanbul.

ERCİLASUN, A. B. (2016). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara.

ERCİLASUN, A. B. (2020). *Dîvânu Lugâti't-Türk'teki Şiirler ve Atasözleri*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul.

EROĞLU, S. (2015). *"Metindilbilimsel Ölçütler Çerçevesinde Ömer Seyfettin'in "Üç Nasihat" Hikâyesinin Yabancılara Türkçe Öğretimi İçin Sadeleştirme Denemesi",* Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

ERSOY, A. (2011). *Mahmut Kaplan'ın Görüntünün Ötesi Adlı Hikâyesi Üzerine Metindilbilim Açısından Bir Yaklaşım*, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9(2), 76-84.

ESKİMEN, A. D. (2021). *Oğuz Atay'ın "Demiryolu Hikâyecileri-Bir Rüya" Öyküsünü Metindilbilimsel Bağdaşıklık ve Tutarlılık Görünümlerinden Hareketle İnceleme*, International Journal of Languages Education and Teaching, 3(3), 145-171.

GENETTE, G. (1982). *Palimpsesters: La Litterature au Second Degre*, Editions du Seuil, Paris.

GENÇ, Ş. (2019). *"Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarındaki Okuma Etkinliklerinin Okuma Eğitimi Yeterliği Bağlamında Metindilbilimsel Analizi",* İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

GEDİK, S. (2019). *Necip Fazıl Kısakürek'in Sakarya Türküsü Şiirinin Metindilbilimsel Görnümü,* Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 9(2), 405-407.

GÖKÇE, B. (2014). *Reşat Nuri Güntekin'in Aşk Mektupları Adlı Öyküsüne Metindilbilimsel Bir Yaklaşım*, Electronic Turkish Studies, 9(3), 726-743.

GÖKTÜRK, A. (2016). *Okuma Uğraşı,* YKY, İstanbul.

GÖRE, Z. ve ÖZKAN, F. B. (2023). *Ömer Seyfettin'in "Kaşağı" Hikâyesi Üzerine Metindilbilimsel Bir İnceleme*, International Journal of Language Academy, 11(5), 396-149.

GÖZAY, Ö. (2020). *"Sabahattin Ali'nin Portakal Adlı Öyküsünde Bağdaşıklığı Sağlayan Görünümler"*, Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Mersin.

GÖZLET, D. (2018). *"İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Metinlerin Bağdaşıklık ve Tutarlılık Özellikleri",* Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir.

GÜL, M. (2015). *Sait Faik Abasıyanık'ın Semaver Adlı Hikâyesinde Metindilbilimsel Bağdaşıklık Görünümleri*, Journal Of Academic Social Science Studies, Sayı: 31, 136-148.

GÜLLÜ, N. (1994). *"Sessiz Ev Üzerine Bir Metindilbilim Çalışması",* Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun.

GÜLTEKİN, N. (2000). *"Metin Oluşum Sürecinde Gönderimsel Bağdaşıklığın Değeri",* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

GÜNAY, D. (2007). *Metin Bilgisi,* Multilingual Yayınları, İstanbul.

GÜRGÜN, H. (2016). *Metindilbilimsel Yöntem İle Çözümlenen Sait Faik'in Dülger Balığının Ölümü'nde İnsanın Doğaya Tahakkümü ve Ötekileştirilmesi*, Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 5(4), 1842-1882.

GÜRGÜN, H. (2018). *"Göktürk Yazısıyla Oluşturulmuş Uygur Kağanlığı Yazıtlarının Metindilbilimsel İncelemesi",* Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Van.

GÜVEN, A. Z. (2014). *Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Bağdaşıklık ve Tutarlılık*, International Journal of Language Academy, 2(4), 600-609.

GÜVENDİR, E. (2006). *"İkinci Dil Ediniminde Metindilbilim Çözümlemesi",* Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, Edirne.

GÜZELHAN, S. (2013). *Metindilbilim ve Heinrich Böll'ün Mein Trauriges Gesicht Adlı Kısa Öyküsünün Metindilbilimsel İncelenmesi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.

HALLİDAY, M. A. K. and HASSAN, R. (1976). *Cohesion in English*, Longman Group UK Limited, London.

HENGİRMEN, M. (2015). *Türkçe Dilbilgisi,* Engin Yayınevi, Ankara.

HEPPINAR, G. (2011). *"Almanca ve Türkçede Metin Türü Olarak Ölüm İlanıMetindilbilimsel Bir İnceleme",* İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul

HİRİK, S. (2020). *Türkçede Bağdaşıklık ve Bağdaşıklık Unsurları: Kürk Mantolu Madonna İncelemesi,* Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 1(10), 222-236.

HÜSEYİNZADE, A. (2018). *"Saatlerin Tıkırtısı" Hikâyesi Üzerine Metindilbilimsel Bir İnceleme,* Sakarya University of Journal of Education, 8(4), 374-386.

İPEK, M. E. (2018). *"Yabancılara Türkçe Öğretiminde Metindilbilimsel Ölçütler Çerçevesinde Mustafa Kutlu'nun Ya Tahammül Ya Sefer İsimli Hikâyesinin Sadeleştirilmesi",* Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

JANG, J. (2020). *"Eski Uygurca Zaman Kategorisinin Metindilbilim Açısından İncelenmesi: İyi ve Kötü Prens Öyküsü Örneği",* Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.

KAÇALİN, M. S. (1994). *Dîvânu Lugâti't-Türk,* Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul.

https://islamansiklopedisi.org.tr/divanu-lugatit-turk

KALA, H. (2018). *"Ömer Seyfettin'in Hikâyelerinde Metindilbilimsel Bağdaşıklık",* Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ağrı.

KALAFAT, Ş. (2009). *"Çoktan Seçmeli Sınav Sistematiğinin Metindilbilimsel Çözümlemesi",* Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Edirne.

KALSIN, Ş. (2016). *Bağdaşıklık ve Kutadgu Bilig'de Sözcük Bağdaşıklığı*, Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Edebiyat Dergisi, 22(88), 131-146.

KARAAĞAÇ, G. (2018). *Dilbilimi Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

KARADUMAN, R. ve İŞİMTEKİN, S. (2020). *Fuzuli'nin Bir Murabbasının Metindilbilimsel Açıdan İncelenmesi,* Uluslararası Türkçe Edebiyat Eğitim Dergisi, 9(4), 1426-1441.

KARAHAN, H. (1998). *"Yabancı Dil Öğretimindeki Metin Kullanımına İlişkin Metindilbilimsel Çözüm ve Öneriler",* Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

KEKEVİ, İ. (2015). *"Erenlerin Bağından Adlı Mensur Şiir Metni Üzerine Metindilbilimsel İnceleme",* Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Denizli.

KEKLİK, S. ve YILMAZ, Ö. (2013). *11. Sınıf Öğrencilerine Ait Öyküleyici Metinleri Bağdaşıklık ve Tutarlılık Açısından İncelenmesi*, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6(4), 139-157.

KELEŞ, İ. (2023). *Sabahattin Ali'nin Değirmen Hikâyesinin Metindilbilimsel Ölçütler Çerçevesinde Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğrenen B1 Düzeyindeki Öğrenciler İçin Uyarlanması*, Bartın Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Bartın.

KILIÇ, V. (2002). *Dilin İşlevleri ve İletişim,* Papatya Yayıncılık, İstanbul.

KIRAN, Z. ve KIRAN. A. E. (2002). *Dilbilime Giriş,* Seçkin Yayıncılık, Ankara.

KOCAMAN, A. (1996). *Edimbilim Üzerine*, Dilbilim Araştırmaları Dergisi, 7, 11-36.

KOÇBAŞ, D. (2006). *"Türkçede Kompozisyon Yazımı: Bağdaşıklık ve Bağlılığa Retorik Yaklaşım"*, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

KORKMAZ, Z. (1995). *Türk Dili Üzerine Araştırmalar 1. Cilt*, TDK Yay. Ankara.

KORKMAZ, Z. (1999). *Oğuz Türkçesinin Tarihi Gelişme Süreçleri ve Dîvânu Lugâti't-Türk,* Dîvânu Lugâti't-Türk Bilgi Şöleni Bildirileri, Türksoy Yayınları, Ankara.

KORKMAZ, Z. (2014). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

KURT, N. F. (2018). *"Tercüme-i Divan-ı Ahmed-i Yesevi'nin Metindilbilim Açısından İncelenmesi"*, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.

KUŞÇU, N. K. ve DİLİDÜZGÜN, Ş. (2017). *Metin Dilbilim ve Türkçe Öğretimi Uygulamalı Bir Yaklaşım,* Anı Yayıncılık, Ankara.

LÜLECİ, M. (2010). *Yeni Bir Disiplin Olarak Metindilbilim ve Türk Edebiyatına Metindilbilimsel Bir Yaklaşım*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

LÜLECİ, M. (2016). *Edebi Metinlerde Bağdaşıklık ve Tutarlılık: "Sisler Bulvarı", "Tutunamayanlar" ve "Müthiş Bir Tren" Örneğinde Türk Edebiyatına Metindilbilimsel Bir Yaklaşım,* Turkish Studies, 11(4), 596-634.

MISIRLI, G. (2018). *"Yabancı Dil Öğrenen Öğrencilerin Yazılı Metinlerinde Bağdaşıklık Bağıntısı Görünümleri: Bir Durum Çalışması Örneği",* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

NACAK, N. (2014). *"Christa Wolf'un Kassandra Adlı Hikâyesinin Metindilbilimsel Açıdan İncelenmesi"*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.

ODACI, S. (2019). *"Sözcüksel Bağdaşıklığın Türkçeyi Yabancı Dil Olarak Öğrenenlerin Yazılı Anlatımlarında İncelenmesi",* Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

OKTAR, L. (1993). *Metindilbilimsel Yaklaşımla Yazınsal Bir Metin Çözümleme Denemesi,* Dilbilim Araştırmaları, Hitit Yayınevi, Ankara.

ONURSAL, İ. (2003). *Türkçe Metinlerde Bağdaşıklık ve Tutarlılık, Günümüz Dilbilim Çalışmaları,* Multilingual Yayınları, İstanbul.

ORALİŞ, M. ve ÖZİL, Ş. (1992). *Metindilbilimsel Yaklaşımla Yazınsal Bir Metni Çözümleme Denemesi*, Dilbilim Araştırmaları 3, Hitit Yayınları, İstanbul.

ÖLKER, P. ve AKTAŞ, T. (2013). *Tanzimat Fermanının Metindilbilimsel Çözümlemesi*, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, 13(2), 210-230.

ÖNCEL, Y. A. (2023). *"7. Sınıf Türkçe Ders Kitabının Bağlaşıklılık ve Tutarlılık Açısından İncelemesi",* Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa.

ÖZDEMİR, H. (2021). *Memduh Şevket Esendal'ın "Bu Yollar Uzar" Adlı Kısa Öyküsünün Metindilbilimsel Açıdan İncelenmesi*, Rumeli'de Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi.

ÖZEN, F. (2019). *"Metindilbilimi Açısından Sabahattin Ali'nin Kürk Mantolu Madonna Adlı Romanının İncelenmesi",* Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Karabük.

ÖZKAN, B. (2004). *Metindilbilimi, Metindilbilimsel Bağdaşıklık ve Haldun Taner'in "On İkiye Bir Var" Adlı Öyküsünde Metindilbilimsel Bağdaşıklık Görünümleri*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 13(1), 167-180.

ÖZKAN, F. (2012). *"Yabancı Dil Öğrencilerin Yazma Becerilerinin Metindilbilim Yoluyla Geliştirilmesi"*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Edirne.

ÖZKAN, E. (2022). *Nehcü'l-Ferâdis'in Metindilbilimsel Yapısı 1. Bap,* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.

ÖZKIR, G. (2019). *Sait Faik Abasıyanık'ın Semaver Adlı Hikâye Kitabının Metin Dilbilimsel Tahlili,* Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Manisa.

ÖZTÜRK, F. (2020). *"Murathan Mungan'ın Kibrit Çöpleri-Takribi ve Vasati Kıpkısa Öyküler-Kitabından Kısa Öykülerle Metindilbilimsel Çözümleme Örnekleri",* Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ordu.

PAKKAN, G. (1992). *Türkçe Kısa Hikâyelere Metindilbilim Açısından Bir Bakış*, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 3, Ankara, 297-305.

PARLAK, H. (2009). *Kutadgu Bilig'in Metindilbilimsel Yapısı*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

PARLAK, H. (2010). *Artgönderim Unsurlarından Gönderge Yinelemesinin Kutadgu Bilig'deki Kahramanlar Açısından Değerlendirilmesi*, Dil Araştırmaları, 7(7), 301-304.

PARLAK KALKAN, G. (2021). *Metindilbilimsel Bir Çözümleme: Bağlaşıklık Unsurları Bakımından Rasim Özdenören'in Öyle Bir Gece Hikâyesi*, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.

SAUSSURE, F. (1998). *Genel Dilbilim Dersleri* (Çev. Berke Vardar), Multilingual Yayınevi, İstanbul.

SAKAOĞLU, S. (2001). *Dîvânu Lugâti't-Türk'te Türk Halk Edebiyatı,* Konya.

SARIGÜL, F. ve ÇİFTÇİ, S. (2023). *Refik Halit Karay'ın "Şeftali Bahçeleri" Adlı Hikâyesinin Metindilbilim Yönünden İncelenmesi*, International Social Sciences Studies Journal, 9(58), 8809-8820.

SEFER, H. (2016). *Metindilbilimsel Bir Çözümleme: 12 Eylül 1980 Darbe Bildirisi*, HUMANITAS-Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi 4(8), 273-274.

SERTKAYA, O. F. (1999). *Son Bulunan Belgeler Işığında Kaşgarlı Mahmud Hakkında Yeni Bilgiler*, Dîvânu Lugâti't-Türk Bilgi Şöleni Bildirileri, Türksoy Yayınları, Ankara.

SOMUNCU, M. (2021). *Süheyl ü Nevbahâr'ın Metin Dilbilimsel Yapısı*, Kriter Yayınları, İstanbul.

SUBAŞI UZUN, L. (1995). *Orhon Yazıtlarının Metindilbilimsel Yapısı*, Simurg Yayınları, Ankara.

ŞENEL, M. ve ERDAĞI, S. (2008). *"Ömer Seyfettin'in Pembe İncili Kaftan ve Diyet" Adlı Öykülerinin Metindilbilimsel Açıdan Çözümlenmesi",* II. Dünden Bugüne Ömer Seyfettin Sempozyumu, Basılmamış Bildiri, Balıkesir.

ŞENÖZ AYATA, C. (1992). *"Metindilbilim ve Yabancı Dil Olarak Almanca Öğretimi",* İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

ŞENÖZ AYATA, C. (2005). *Metindilbilim ve Türkçe,* Multilingual Yayınları, İstanbul.

ŞENÖZ, C. A. (2009). *Yazın Eleştirilerinin Metindilbilimsel Çözümlemesi-Orhan Pamuk'un Masumiyet Müzesi'ne Yönelik Bir Yazının İncelenmesi*, Heyamola Yayınları, İstanbul.

TAŞDEMİR, V. (2021). *"Mehmet Rauf'un "Eylül" Adlı Romanında Metindilbilimsel Görünümler"*, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kars.

TEKİN, T. (1989). *XI. Yüzyıl Türk Şiiri Dîvânu Lugâti't-Türk'teki Manzum Parçalar*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

TEKŞAN, K. (2018). *Ferhunde Kalfa Hikâyesinde Bağdaşıklık ve Tutarlılık Görünümleri*, TEKE Dergisi, 7(1), 217-236.

TEYMUR, G. (2023). *Elif Şafak'ın Pinhan Adlı Romanının Metindilbilimsel İncelemesi,* Siirt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Siirt.

TOKLU, M. O. (2018). *Dilbilime Giriş,* Akçağ Yayınları, Ankara.

TORUSDAĞ, G. (2013). *Metindilbilime Genel Bir Bakış ve Metindilbilimsel Bir Çözümleme Örneği Olarak Ömer Seyfettin'in "İlk Cinayet"i*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 24, 54-55.

TORUSDAĞ, G. (2015). *Memduh Şevket Esendal'ın Öykülerine Metindilbilimsel Bir Yaklaşım,* Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Van.

TORUSDAĞ, G. ve İŞİMTEKİN, S. (2016). *Furug Feruhzâd'ın "Kâbus" Öyküsü Üzerine Metindilbilimsel Bir Çözümleme*, DTCF Dergisi, 56(2), 165-177.

TORUSDAĞ, G. ve AYDIN, İ. (2021). *Metindilbilim ve Örnek Metin Çözümlemeleri*, Pegem Akademi, Ankara.

TOSUN, İ. (2014). *Sait Faik'in "Sinağrit Baba" Adlı Öyküsüne Metindilbilimsel Bir Yaklaşım*, Electronic Turkish Studies, 9(3), 1452-1465.

TUĞRUL, F. (2021). *"Yabancılara Türkçe Öğretiminde Metindilbilimsel Ölçütler Çerçevesinde Refik Halit Karay'ın 'Şeftali Bahçeleri' Adlı Hikâyesinin A1-A2 Düzeyine Göre Sadeleştirilmesi",* Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kilis.

TÜKENMEZ, R. (2021). *"Orhan Pamuk'un Kırmızı Saçlı Kadın Adlı Romanının Metindilbilimsel Çözümlemesi",* Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Siirt.

TÜRKAN, B. (2005). *"Türkçe Bilimsel Metinlerde Belirginlik ve Gönderimsel Bağdaşlık: Merkezleme Kuramı Çerçevesinde Bir Yaklaşım",* Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

TÜRKBEN, T. (2018). *Beşinci Sınıf Türkçe Ders Kitabı Metinlerinin Metinsellik Ölçütleri Açısından İncelenmesi,* İlköğretim, Ana Dili Eğitimi Dergisi, 6(4), 961-986.

TÜRKMEN, P. (2020). *"Daniil Hams'ın 'Kocakarı' Adlı Öyküsünün Metindilbilimsel Çözümlemesi",* İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

URAL, N. (2021). *"Christian Peitz'ın Marchen aus Lugabugien Adlı Kitabı Örneğinde Modern Sanat Masallarının Metindilbilimsel Analizi",* Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Edirne.

UZUN, L. S. (1992). *"Köktürk Metinleri Üzerine Bir Metindilbilimsel Çalışma",* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.

UZUN, L. S. (1995). *Orhun Yazıtlarının Metindilbilimsel Yapısı*, Simurg Yayınları, Ankara.

UZUN, L. S. (2011). *Metindilbilim: Temel İlke ve Kavramlar,* Dilbilim II, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.

UZUN, M. (2016). *"Nazan Bekiroğlu'nun "Nar Ağacı" Adlı Romanında Bağdaşıklık ve Bağdaşıklık Ekseninde Bir Söz Varlığı Çözümlemesi,* Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Trabzon.

UZUN, M. (2019). *Atabetü'l-Hakâyık'ta Bağdaşıklık Unsurları*, Yeni Türkiye İlk Dönem Türkçe İslami Eserler Özel Sayısı II, Sayı: 106, 154-164.

UZUN, M. (2023). *Bir Metindilbilimsel Çözümleme: Yusuf Atılgan'ın "Tutku" Adlı Hikâyesinde Bağlaşıklık ve Tutarlılık*, TEKE Dergisi, 12(3), 1129-1158.

VARDAR, B. (1998). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü,* ABC Yayınları, İstanbul.

YILMAZ, M. F. (2006). *Anlambilimsel Bağlamıyla Dîvânu Lugâti't-Türk'te Mutfak Kültürü*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Samsun.

YILMAZ, Ö. (2012). *"11. Sınıf Öğrencilerine Ait Öyküleyici Metinlerin Bağdaşıklık ve Tutarlılık Açısından İncelenmesi*, Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak.

YILMAZ, E. ve JAHİÇ, N. (2005). *"Vire Hikâyesi Üzerine Metindilbilimsel Bir İnceleme",* V. Uluslararası Dil, Yazın, Deyişbilim Sempozyumu, İstanbul.

YILMAZ, E. (2005). *"Karanfiller ve Domates Suyu Hikâyesine Metindilbilimsel Bir Yaklaşım,"* Sait Faik Abasıyanık'ı Anma Günleri-Bildiriler, Sakarya Üniversitesi Yayınları.

YILMAZ, E. (2021). *Ömer Seyfettin'in Yüksek Ökçeler Adlı Hikâyesi Üzerine Metindilbilimsel Bir İnceleme*, Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi, 7(15), 203-212.

YILMAZ, E. (2021). *Sabahattin Ali'nin "Kırlangıçlar" Hikâyesinin "Tutarlılık Görünümleri" Bakımından Çözümlemesi*.

YILMAZ, E. (2021). *Uygulamalı Metin Bilgisi,* Pegem Akademi, Ankara.

YÜKSEL, A. (2020). *"Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Mahur Beste Adlı Eserinde Bağdaşıklık"*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon.

ZEYREK, D. (1995). *Metindilbilimin Çeviri Metni Oluşturma Sürecine Katkıları I*, Bengi Öner Yayınları.

ZÜLFÜKAROĞLU, E. (2016). *"Türkçe Öğretmeni Adaylarının Öyküleyici Metinlerinde Tutarlılık, Bağdaşıklık ve Metin Elementleri: Mersin Üniversitesi Örneği",* Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Mersin.

## EKLER: METİN DİL BİLİMSEL İNCELEMESİ YAPILAMAYAN MANZUM PARÇALAR

DLT'de yer alan aşağıdaki şiir parçaları, bir beyit veya bir dizeden meydana gelerek çok kısa olmaları nedeniyle, metin dil bilimsel inceleme için yeterli ölçüt taşımadığından incelemeye tabi tutulamamış ve tezin kapsamı dışında tutulmuştur: *Savaşla İlgili Dörtlükler XII, XIII, XIV, XV, XVI; Savaşla İlgili Beyitler XVII, XVIII; Av ve Avcılıkla İlgili Beyitler XXIII, XXIV, XXV; Barış, Refah ve Mutluluk Üzerine XXVII; Sevgiliye Yalvarış XXXI; Aşk ve Sevgili Üzerine Parçalar XXXII, XXXIII, XXXIV, XXXV, XXXVI, XXXVII, XL; Yaz ile Kış Tartışması'ndan XLIII; Doğa Görünümleri XLV, XLVI, XLVII, XLVIII; Göçebe Hayatı Üzerine L, LI, LII, LIII; Övgü Dörtlükleri LV, LVI; Türlü Konularda Öğütler LXIII, LXIV, LXVI, LXVII, LXVIII, LXIX, LXX, LXXI, LXXII, LXXIII; Hasislik ve Cömertlik Üzerine Parçalar LXXV, LXXVI, LXXVII; Atasözleri ve Hikmetler LXXVIII, LXXIX, LXXXI, LXXXII, LXXXIII; Dünyanın Düzeni ve Kaderin Kaçınılmazlığı Üzerine LXXXVI, LXXXVII, LXXXIX, XC.*

### EK-1. XII. METİN

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 56-57). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 97). |
|---|---|---|
| *Basmıl süsin komıttı*<br>*Barça kelip yumıttı*<br>*Arslan tapa emitti*<br>*Korkup başı tezginür* | Basmıl'lar askerlerini coşturdular. Ve hepsi bir araya gelip toplandılar; (Askerlerini) Arslan (Tigin)den yana yönelttiler. (Şimdi, o) Korkuyor (ve korkudan) başı dönüyor. | Basmıl ordusunu coşturdular,<br>Hepsi de gelerek toplaştılar,<br>Arslan'a doğru yöneliştiler,<br>(421/330) Korkudan başları dönüyor. |

**EK-2. XIII. METİN**

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 56-57). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 106). |
|---|---|---|
| *Sü keldi yir yapa*<br>*Karar kar (tag tapa)*<br>*Kaçtı angar Alp Aya*<br>*Ufut bolup ol yaşar (III, 208)* | Asker geldi, (atlarının tırnaklarından kalkan toz) her yeri kapladı; (onlar) dağa doğru karları kara kara (geldiler ve ufku kapattılar). Alp Aya (adındaki adam) karlı dağa doğru kaçtı; (yenilmiş olduğu için utanıyor) ve utancından gizleniyor (olmalı.) | Ordu geldi yerleri örte örte,<br>Kazar karı toynaklar, tepe tepe,<br>Kaçtı bundan korkarak Alp Apa,<br>(536/438) O, utanç içinde kalıp gizlenir. |

**EK-3. XIV. METİN**

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 56-57). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 104). |
|---|---|---|
| *Idu birip boşuttum*<br>*Tawar yulug taşuttum*<br>*Eren essin eşüttüm*<br>*Yükin barça özi çıgdı (I, 210)* | (Tutsağı) salıverip serbest bıraktım; (canı yerine) mal ve kurtulmalık (getirmesi için) gönderdim. (Böylece) adamlar(ının yaptığı) fenalık ve kötülükleri örtmelerini emrettim. (Başkanları, giderken yardımcı bile bulamadı), yükünü hep kendi (eliyle) sardı. | Serbest bırakıp gönderdim,<br>Fidye malını taşıttırdım,<br>Kötülüklerini örttürdüm,<br>Yükünü hep kendisi bağladı. |

**EK-4. XV. METİN**

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 56-57). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 107). |
|---|---|---|
| *Keldi manga Tat*<br>*Aydım emdi yat*<br>*Kuşka bolup et*<br>*Seni tiler üs böri* | Bana (bir) Tat geldi; (onu öldürdüm) ve dedim (ki): "Yat (bakalım) şimdi; (kurda) kuşa yem ol! Akbabalar ve kurtlar seni (yemek) isteyeceklerdir!" | Geldi bana Tat,<br>Dedim: Şimdi yat!<br>Kuşlara böldüm et,<br>(30/16) Seni bekler akbaba, kurt. |

**EK-5. XVI. METİN**

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 56-57). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 99). |
|---|---|---|
| Agdı kızıl bayrak<br>Togdı kara toprak<br>Yetşü kelip Ograk<br>Tokşıp anın kiçtimiz (III, I83) | (Müslümanların) kızıl bayrağı yükseldi (askerlerin ve atların ayakları ile kalkan) kara toz ve toprak havalandı (ve ortalığı kapladı). (Bu arada) Oğrak (atlıları da) yetişip geldi (birlikte, düşmana karşı) savaştık ve bu yüzden geciktik. | Yükseldi al bayrak,<br>Kalktı kara toprak,<br>Yetip geldi Ugrak,<br>(525/426) Vuruşup ondan geciktik. |

**EK-6. XVIII. METİN**

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 59). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 164). |
|---|---|---|
| *Yaşnat kılıç başnı üze kakkıl yara*<br>*Bıçlıp anıng boynı takı kalkan tora* | Kılıcını (düşmanın) başı üzerinde parıldat (ve öyle) vur (ki) başı yarılsın; boynu biçilsin, kalkanı ve zırhı iki parça olsun! | Parlat kılıç, başına vur, yar başını! Boynu biçilsin, parçalansın kalkanı. |

| | | |
|---|---|---|
| | | |

**EK-7. XXIII. METİN**

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 71). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 167). |
|---|---|---|
| *Çagrı alap arkun münüp arkar yeter*<br>*Awlar keyik taygan ıdıp tilki tutar* | (O yiğit eline) şahin alıp küheylân atına biner ve dağ keçileri(ne) yetişir. Yaban hayvanları avlar, tazı salıp tilki yakalar. | Erişir dağ keçisine at binip, alıp çakın;<br>Tazı salarak tilki tutar, avlar yırtıcıları. |

**EK-8. XXIV. METİN**

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 71). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 167). |
|---|---|---|
| *Tengde bile körse meni ördek atar*<br>*Kalwa körüp kaşgalakı suwka batar* | (Bu) sularda benim ördek avına çıktığımı görünce temrensiz okumu (bile) görseler kaşkalaklar (hemen) suya dalar. | Tanda ok atarken görse beni ördek; Oku görünce suya batar kaşgalak. |

**EK-9. XXV. METİN**

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 71). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 166). |
|---|---|---|
| *Eligim arıg kırçatur ok başakı*<br>*Ünmiş ulug terngek üze köp kaşakı (II, 328)* | Ok temrenleri (dokundukça) ellerimi yara bere içinde bırakıyor. Bataklıkta (da) pek çok kındıra otu bitmiş; (bu yüzden ilerlemek zor oluyor.) | Elimi iyice yarmada okun ucu;<br>Orman gibi yerden bitmiş halfa otu. |

**EK-10. XVII. METİN**

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 76). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 95). |
|---|---|---|
| *Endik kişi tetilsün*<br>*İl törü yetilsün*<br>*Toklı böri yitilsün*<br>*Kadgu yeme sawılsun* | Şaşkın ve ahmak insanlar akıllansın;<br>Ülke ve devlet gelişsin, dirliğe ve düzene kavuşsun.<br>(Ülkede öyle bir barış olsun ki) Kurtla kuzu birlikte yürüsün;<br>Kaygı ve keder (de böylece) savulup gitsin! | Ahmak kişi akıllansın,<br>Ülke, töre düzenlensin,<br>Kuzu kurt birlikte gezsin,<br>Kaygı da bizden savulsun. |

**EK-11. XXXI. METİN**

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 88). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 118). |
|---|---|---|
| *Biring manga sözkiye*<br>*Meng-lig kara tuzkıya*<br>*Yelwin tutar közkiye*<br>*Mungum mening biling-e* | Bana bir kelimecik söyle, vaatte bulun,<br>(Ey yüzü) Benli esmer güzeli!<br>(Ey) İnsanı büyüleyip tutsak eden (güzel) gözler!<br>(Size olan tutkum yüzünden) Çektiğim dertleri (bir) bilseniz! | Bana bir kelimecik söyle,<br>Ey güzel, ey benleri kara!<br>Tutuldum büyülü gözlere,<br>(601/493) Benim derdimi de bilsene! |

**EK-12. XXXII. METİN**

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 92-93). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 160). |
|---|---|---|
| *Koygaşup yatsa anı(n)g yüzinge*<br>*Alsıkar ögin anı(n)g sözinge* | (Bir kimse) onun koynuna girip (de) yüzüne baksa (yüzünün ve) sözlerinin (güzelliği) karşısında aklı (başından) gider. | Kucaklaşıp yatsa, baksa yüzüne,<br>Aldırır aklını, onun sözüne |
| *Ming kişi yulgı bolup özinge*<br>*Birgeler özin anı(n)g közinge* | Binlerce kişi (güzelliğinden ötürü) ona kendilerini feda eder ve onun (güzel) gözleri için canlarını verir. | Bin kişi feda olup onun özüne,<br>Verirler ruhlarını onun gözüne. |

**EK-13. XXXIII. METİN**

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 92-93). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 161). |
|---|---|---|
| *Üdig meni küçeyür tün kün turup yıglayu*<br>*Kördi közüm tawrakın yurtı kalıp aglayu* | Aşk bana zulmediyor, gece gündüz ağlayıp duruyorum; (çünkü bu) gözlerim onun acele ile çekip gittiğini ve yurdunun bomboş kaldığını gördü. | Sevda beni zorluyor ağlamaya gece gündüz; Hemen gitmiş, yurdu kalmış bomboş, gördü bu göz. |
| *Yelkin bolup bardukı könglüm angar baglayu*<br>*Kaldım erinç kadguka işim udu yıgla1yu (III, 309)* | (Sevgilim) gönlümü kendisine bağlayarak, bir konuk gibi, çekip gitti. (O gittikten sonra) ben kaygı ve keder içinde kaldım; (beni bırakıp giden) eşimin ardından ağlıyorum. | Yolcu olup gitti gönlümü kendine bağlayıp; Kaygı içinde kaldım eşimin ardından ağlayıp. |

**EK-14. XXXIV. METİN**

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 92-93). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 162). |
|---|---|---|
| *Kizlep tutar sewüg-lüg adrış küni belgürer*<br>*Başlıg közüg yapsama yaşı anı(n)g sawrukar* | Sevgili (sevgisini ne kadar) saklayıp gizlese de (bu sevgi) ayrılış günü ortaya çıkar. Yaralı gözlerini kapamağa kalkışma, (gizleyemezsin), (çünkü) yaşları etrafa saçılır. | Gizli tutulan sevgi, ayrılık günü belirir; Yaralı gözü örtme, onun yaşı savrulur. |

**EK-15. XXXV. METİN**

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 92-93). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 163). |
|---|---|---|
| Köngli köyüp kanı kurıp agzı açıp katgurar Sızgurgalır üdig-ler essiz yüzi burkurar (II, 188) | (Aşıkın) kalbi yanık olur; kanı (da) kurumuş (ve çekilmiştir) (ama o halk arasında) ağzını açar ve katılasıya güler. Sevgi ve hasret (ateşi) onu eritip bitirmek üzeredir ve (solgun) yüzü, yazık ki, (Istıraptan) buruşmuş ve kırışmıştır. | Gönlü yanar, kanı kurur, kah kah güler açıp ağzı; Sevdadan erimek üzeredir, yazık, buruşur yüzü. |

**EK-16. XXXVI. METİN**

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 92-93). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 158). |
|---|---|---|
| *Ardı seni kız bodı anı(n)g tal*<br>*Yaylır anı(n)g artuçı burnı*<br>*takı kıwal* | (Güzel) cariye (çekiciliği ile) seni aldattı; (çünkü) onun vücudu fidan (gibi ince ve uzun). Ardıç (gibi olan) vücudu (ile) salına salına yürüyor; burnu (da) biçimli ve çok düzgün. | Aldattı seni kız, onun boyu dal; Salınır bedeni, burnu da güzel. |

**EK-17. XXXVII. METİN**

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 92-93). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 162). |
|---|---|---|
| *Awlalur özüm anı(n)g tuzınga*<br>*Emlelür közüm (anı(n)g tōzınga* | Gönlüm onun güzelliğine (kapılıp) tuzağa düşüyor; (Ayağının) tozu (da) (yaralı) gözlerime merhem oluyor! | Güzelliğine av olur özüm,<br>Ayak tozuyla iyileşir gözüm. |

**EK-18. XL. METİN**

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 94-95). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 119). |
|---|---|---|
| *İkledi meni(n)g adak*<br>*Körmedip ogrı tuzak*<br>*İgledim andın uzak*<br>*Emlegil emdi tuzak* | (Benim için kurduğun) gizli tuzağı görmeyerek ayaklarım (onun üzerine) bastı; bu yüzden uzun sürecek bir hastalığa tutuldum: (Ey) sevgili! (Derdime) derman ol ve beni tedavi et! | Üzerine bastım aman,<br>Gizli tuzağı görmeden,<br>Hastalandım uzun zaman,<br>(191/163) Ey güzel, em ol yarama! |

**EK-19. XLIII. METİN**

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 107). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 81). |
|---|---|---|
| *Ol kar kamug kışın iner*<br>*Aşlık tarıg anın üner*<br>*Yawlak yagı mende tınar*<br>*Sen kelipen (ol) tepreşür* | O karlar ve yağmurlar hep kışın yağar;<br>Her türlü hububat ve yiyecek (bu yağmur ve kar sayesinde) biter.<br>Yavuz düşman (bile yalnız) benim zamanımda sessiz ve sakin bir hâle gelir ve savaşamaz. | Hep kışın iner çiy ve kar,<br>Onunla yetişir tahıllar,<br>Kötü yağı bende bekler,<br>Sen gelince depreşirler. |

**EK-20. XLV. METİN**

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 114-115). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 72). |
|---|---|---|
| *Etil suwı aka turur*<br>*Kaya tüpi kaka turur*<br>*Balık telim baka turur*<br>*Kölüng takı (ol) küşerür* | İdil Suyu (sarp ve yalçın) kayalıkların dibini döverek akıp gidiyor.<br>(Irmak boyunca oluşan) gölcüklerde o kadar çok balık ve kurbağa var (ki) (bunlarla) gölcükler (adetâ) taşıyor! | İdil suyu akıp durmada,<br>Dağ dibini kakıp durmada,<br>Balık da çok, kurbağa da,<br>(49/34) Gölcükler de oluşur orda. |

**EK-21. XLVI. METİN**

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 114-115). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 74). |
|---|---|---|
| *Ay kopup ewlenüp*<br>*Ak bulıt örlenüp*<br>*Bir bir üze üglünüp*<br>*Saçlıp suwı engreşür* | Ay doğar ve hâlelenir;<br>(o zaman gökyüzünde) beyaz bulutlar yükselir<br>ve birbiri üzerine toplanıp yığılır; (sonra bunlar) gürültü ile (yeryüzüne) sularını dökerler. | Ay kopup halelendi,<br>Ak bulut yücelendi,<br>Üst üste kümelendi,<br>Saçılıp suyu şarlaşır |

**EK-22. XLVII. METİN**

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 114-115). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 170). |
|---|---|---|
| *Yaruk yulduz tugarda odnu kelip bakar men*<br>*Satulayu sayraşıp tatlıg ünün kuş öter (III, 194)* | Parlak (sabah) yıldızı doğunca uyanır (ve etrafı) seyrederim: (ağaç dallarında) kuşlar tatlı seslerle ötüşüp şakırlar. | Parlak yıldız doğunca uyanıp bakıyorum; Kuşlar boş boş şakıyıp tatlı seslerle ötüyor. |

**EK-23. XLVIII. METİN**

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 114-115). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 171). |
|---|---|---|
| *Buç buç öter semürgük*<br>*Bogzı üçün menglenür (II, 290)* | Semürgük (kuşu) "buç buç" (diye) öter (ve yem gördüğünde) karnını (doyurmak) için (onları) toplar. | Semürgük öter buç buç,<br>Tane toplar olunca aç. |

**EK-24. L. METİN**

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 122-123). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 101). |
|---|---|---|
| *Ograk eri tıgrak*<br>*Yimi anı(n)g oğlak* | Oğrak (boyunun) adamları gürbüz ve yiğit(tir); yedikleri oğlak(tır). | Dayanıklıdır Uğrak,<br>Yiyecekleri oğlak, |
| *Süti üze sagrak*<br>*Yiri takı aglak* | (Çadırlarında) süt (ve kımız) kabının üzerinde (her zaman) bir tas bulunur. (Bununla birlikte) ülkeleri ıssız (ve çoraktır.) | Kımız üstünde sağrak,<br>(235/204)Topraklarıysa çorak |

**EK-25. LI. METİN**

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 122-123). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 122). |
|---|---|---|
| *Birdim sanga kalıng*<br>*Emdi munı alıng* | "Sana, (kızını almak için) başlık verdim; Şimdi bunu alın | Verdim sana kalın,<br>İşte bunu alın! |
| *Emgek meni(n)g biling*<br>*Ugrar tüngür bargalı* | (ve) benim (bu başlığı elde etmek için çektiğim) zahmetleri öğrenin." (Kaynata, müstakbel damadına): "Dünür gitmek üzeredir (dedi.) | Emeğimi bilin!<br>(607/498) Dünür uğrar gitmek için. |

**EK-26. LII. METİN**

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 122-123). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 171). |
|---|---|---|
| *Ordulanıp yügsek tagıg oglak çatar*<br>*Uygur Tat(t)ın yufga alıp yumgın satar (II, 294)* | (O), yüksek bir dağın (doruğuna) yerleşmiş, (orada) oğlak (ve kuzuları birbirine katıyor;) Uygur gâvurlarından (keçi ve | Yerleşip yüksek dağa, kuzuya oğlak katar, Uygurdan ucuza alıp sonra toptan satar. |

| | | |
|---|---|---|
| | koyunları) ucuza alıp (sonra bunları) toptan satıyor (ve kâr sağlıyor.) | |

**EK-27. LIII. METİN**

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 122-123). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 173). |
|---|---|---|
| *Sedremiş ulgun koyak*<br>*Sermemiş sütten kayak* | Konak darısının (taneleri) seyrelmiş; sütten (de) kaymak süzülmüş; (şimdi ikisini birlikte pişirip yemeli). | Seyrelmiş, eski konak,<br>Süzülmüş sütten kaymak |
| *Bışrılur yakrı kıyak*<br>*Toşgurur yogrı çanak* | İç yağı ve kaymak pişirilir; (bunlar) kabı ve kacağı doldurur. | Pişirilir iç yağı, kaymak,<br>Doldurulur tabak çanak. |

**EK-28. LV. METİN**

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 127). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 171). |
|---|---|---|
| *Kaçan körse anı türk*<br>*Bodun angar aydaçı*<br>*Mungar tegir ulugluk*<br>*Munda naru keslinür* | Bir Türk'ü gördükleri zaman (yabancı) halk onun için (şöyle) der:<br>"Büyüklük ve ululuk (ancak) buna özgüdür;<br>Bundan sonra kesilir, biter. | Ne zaman görse onu, Türk Halkı, sözcüleri şöyle der:<br>Buna yakışır büyüklük,<br>(177/151) Bundan sonra söz biter. |

**EK-29. LVI. METİN**

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 127). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 77). |
|---|---|---|
| *Yügürdi kewel at*<br>*Çakıldı kızıl ot*<br>*Köyürdi ürüt ot*<br>*Saçrap anın örtenür (II, 1333)* | (O) soylu at (öyle hızlı) koştu (ki) (koştuğu zaman tırnaklarından) kızıl kıvılcımlar çıktı (ve bu kıvılcımlar) kuru otları tutuşturdu; (ateş etrafa) sıçradı, (her taraf) bu yüzden yanıyor. | Koşturdu asil küheylan,<br>Ateş çıktı toynağından.<br>Ateş sıçradı, yandı her yan,<br>(334/271)Yanmakta kurumuş otlar. |

**EK-30. LXII. METİN**

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 134-135). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 140-141). |
|---|---|---|
| *Oglum ögüt algıl biligsizlik kiter*<br>*Talkang kiming bolsa angar bekmes katar* | (Ey) Oğlum! Öğüt al ve bilgisizliği(ni) gider;<br>(Nitekim), kimin kavrulup dövülmüş arpası varsa ona (biraz) pekmez katar. | Oğlum, öğüt al, bilgisizliği gider; Kavutu olan, ona pekmez katar. |
| *Bulgak üküş bolsa kaçan bilging yiter*<br>*Yangşak telim sayral anı(n) tamgak katar* | (Halk arasında) fazla kargaşalık olduğu zaman (bu kargaşalıkta) senin bilgin (de) kaybolup gider;<br>(bunun gibi), geveze bir insan çok konuşursa onun dili damağı kaskatı olur (ve kurur.) | Fitne çok olunca bilgin kaybolur; Yavşak çok saçmalarsa damak kurur. |

**EK-31. LXIII. METİN**

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 136-137). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 143). |
|---|---|---|
| *Oglum sanga kodur men erdem ögüt humaru*<br>*Bilge erig bulup sen bakkıl anıng taparu* | Oğlum, sana miras (olarak) edep erdem ve öğüt bırakıyorum; akıllı ve bilgili bir adam bul, ona yönel (ve ondan faydalan.) | Oğlum sana miras bırakıyorum erdemi; Yaklaş ona doğru, bulup akıllı adamı. |
| *Ögren anı(n)g biligin künde angar baru*<br>*Kotkılıkın tapıngıl kodgıl küwez naru* | Her gün ona gidip onun bilgilerini öğren; ona alçak gönüllülükle hizmet et; gururu ve kibiri bir yana bırak. | Onun bilgisini öğren, her gün git ona; Tevazuyla hizmet et, kibri koy bir yana. |

**EK-32. LXIV. METİN**

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 136-137). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 140). |
|---|---|---|
| *Bilge erig edgü tutup sözin işit*<br>*Erdemini ögrenipen ışka sür-e* | Akıllı ve bilgili insana itibar et ve onun sözlerini dinle; onda bulunan edep ve erdemi öğren ve öğrendiklerini uygula! | Bilge eri iyi tutup sözünü işit, Erdemini öğrenerek tatbik et! |

**EK-33. LXV. METİN**

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 136-137). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 144-145). |
|---|---|---|
| *Bilge eren sawların algıl öğüt*<br>*Edgü sawıg edlese özke singer* | Akıllı ve bilgili adamların sözlerini öğüt (olarak) kabul et; (insan) iyi sözleri dikkate alır ve onlara değer verirse o sözler (insanın) içine siner. | Bilgelerin sözlerini öğüt say; Güzel söz değerlense öze siner. |

**EK-34. LXVI. METİN**

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 136-137). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 115). |
|---|---|---|
| *Kardunı yinçü sakınmang*<br>*Tozgunı mançu sizinmeng* | Su üzerinde yüzen küçük buz parçalarını inci sanmayın; (size) armağan (olarak verilen) yemeği (de) iş ücreti sanmayın. | Buz parçasını inci sanmayın,<br>Armağan aşı mançu sanmayın, |
| *Bulmaduk neng-ke sewinmeng*<br>*Bilgeler anı yirer* | Bulmadığınız şeye sevinmeyin; (çünkü) akıllı ve bilgili kimseler bunu yererler. | Bulunmayan şeye sevinmeyin,<br>(211/181) Bilge kimseler bunları yerer. |

**EK-35. LXVII. METİN**

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 136-137). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 116). |
|---|---|---|
| *Yay körkinge ınanma*<br>*Suwlar üze tayanma* | Baharın güzelliğine (fazla) inanıp güvenme; sulara (güvenip) dayanma. | Bahar güzelliğine inanma,<br>Suların üzerine dayanma, |
| *Esizlikig anunma*<br>*Tılda çıkar edgü söz (III, 160)* | Kötülük işlemeye hazırlanma; dilinden (daima) iyi sözler çıkar. | Kötülük için hazırlanma,<br>(515/414) Güzel sözler çıkar dilinden! |

**EK-36. LXVIII. METİN**

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 137-138). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 134). |
|---|---|---|
| *Kelse kalı yarlıg bolup yunçıg üme*<br>*Keldür anuk bolmış aşıg tulma uma* | Eğer (sana) yoksul ve gönlü kırık bir konuk gelirse, hazırlanmış olan yemeği (hemen) getir (ve önüne koy), onu umut içinde bekletme! | Yoksul, perişan bir konuk gelse eğer, Bekletme, hazırda olan aşı çıkar. |

**EK-37. LXIX. METİN**

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 138-139). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 134). |
|---|---|---|
| *Kiçig bulup yagını yirgü emes*<br>*Edgermedip kodsa anı ilni kunar* | Düşmanı küçük diye yermemeli ve hakir görmemeli; (böyle bir düşman) kulak asılmayarak serbest bırakılırsa ülkeyi gasp edebilir. | Yoksul, perişan bir konuk gelse eğer, Bekletme, hazırda olan aşı çıkar. |

**EK-38. LXX. METİN**

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 138-139). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 164). |
|---|---|---|
| *Yagıng tapa titrü bakıp bögdeng bile*<br>*Ugrap kalı kelse sanga karşı süle* | Düşmana (daima) ters ve kötü gözle bak ve hançerini bile; (seni haklamak) niyetiyle üzerine geldiği zaman (da) askerinle ona karşı çık. | Düşmana dikkatle bak, bile hançeri; Uğrayıp üstüne gelse sür askeri! |
| *Korkma angar utru turup tegre yöre*<br>*Kopsa anı(n)g alpagutın andan yar-a* | (Düşmandan) korkma! Ona çevre yanında karşı dur; (düşman) çıkıp gelince (de) en yiğit olanlarının saflarını yar (ve onları böl)! | Korkma ondan, karşıla, çevresinde dur! Kap onun alplarını, kâğıt gibi dür! |

**EK-39. LXXI. METİN**

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 138-139). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 133). |
|---|---|---|
| *Erdem tile ögrenipen bolma küwez*<br>*Erdem-sizin ögünse engmegüde enger* | (Daima) edep ve erdem dile, (bunları) öğrendikten sonra (da) kibirlenip böbürlenme; (bir kimse) edep ve erdem olmaksızın övünürse, sınav zamanında şaşırır ve bocalar. | Erdem dile, öğrenip de mağrur olma; Erdemsiz övünse, sınavda şaşırır. |

**EK-40. LXXII. METİN**

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 138-139). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 132). |
|---|---|---|
| *Ulug-lukug bulsa sen edgü kılın*<br>*Bolgıl kişi begler katın yahşı ulan* | (Rütbe ve) ululuk bulduğun zaman (herkese) iyi davran. Insan ol ve beyler katında (daima başkaları için) iyilik ve hayır aracılığı yap. | Ululuk bulunca huyunu güzel kıl; İnsanla bey arasında iyi aracı ol. |

**EK-41. LXXIII. METİN**

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 138-139). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 172). |
|---|---|---|
| *Kışka itin kelse kalı kutlug yay*<br>*Tün kün keçe alknur ödlek bile ay* | Mübarek yaz geldiğinde (bile) kışa hazırlan; (çünkü) gecelerin ve gündüzlerin geçmesiyle aylar ve zaman (çabucak) tükenir. | Kışa hazırlan kutlu yaz gelince; Zaman, ay biter; geçer gündüz gece. |

**EK-42. LXXV. METİN**

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 142-143). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 154). |
|---|---|---|
| *İltip tarıg kodmadı sıçgan takı sıkırkan*<br>*Kizlep nelük küter sen emdi anı kısırkan (II, 263)* | Hasislik ederek, çoluk çocuğundan bile esirgediğin) zahireyi sıçanlar ve gemeler alıp götürdüler ve hiçbir şey bırakmadılar;<br>(zahireni) niçin gizleyip saklıyorsun? Şimdi (de) hasislik et ve onu esirge (bakalım)! | Sıçanlar tahılı götürdü, hiç bırakmadı; Niye saklayıp beklersin? Şimdi sakla, hadi! |

**EK-43. LXXVI. METİN**

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 142-143). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 136). |
|---|---|---|
| *Kodgıl manga akılık bolsun manga ayaga*<br>*Idgıl meni tokışka yöwgil manga ulaga (III, 172)* | Bırak, cömertlik benim takma adım, lâkabım olsun; bana beni (savaşa götürecek) bir at ver ve savaşa gönder! | Bırak ki cömertlik olsun bana lakap ad, ey! Gönder beni savaşa, verde bana bir at, ey! |

**EK-44. LXXVII. METİN**

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 142-143). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 173). |
|---|---|---|
| *Koldaçı-ka ming yagak*<br>*Barça bile ayruk tayak (I, 417)* | (Kapıma gelen) dilenciye bin ceviz ayrıca (da) bütün bunlarla birlikte (dayanması için) bir deynek veririm. | Benden bin ceviz dilenciye, Bir de baston, dayansın diye. |

**EK-45. LXXVIII. METİN**

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 146-147). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 114). |
|---|---|---|
| *Erdi oza erenler erdem begi bilig tag*<br>*Aydı üküş ögütler könglüm bolur angar sag (I, 88)* | Eski zamanlarda (her biri) bir erdem beyi ve bilgi dağı (olan) insanlar vardı; (bunlar) pek çok öğüt verdiler; (onları andıkça) göntum (and da) ferahlıyor. | Ne erler vardı eskiden, ne yiğitler,<br>Erdemli, bilgileri dağ gibi yüce;<br>Söylemişlerdi nice nice öğütler,<br>(597/43) Gönlüm arınır onları yâd edince. |

**EK-46. LXXIX. METİN**

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 146-147). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 145). |
|---|---|---|
| *Tegür meni(n)g sawımnı bilge-leke ay*<br>*Tınur kalı atatsa kısrak sıpı tay (III, 158; 1, 207)* | Benim sözlerimi akıllı ve bilgili kişilere eriştir ve söyle: kısrağın yavrusu (olan) tay (büyür ve) at olursa (kısrak) dinlenir. | Benim sözümü bilgelere ilet; Kısrak dinlenir, tayı olunca at. |

**EK-47. LXXX. METİN**

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 146-147). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 64). |
|---|---|---|
| *Kulak eşitse köngül bilir*<br>*Köz körse üdig kelir* | Kulak (bir şey) işitirse, (onu) gönül bilir; göz de (sevgiliyi) görürse, (gönle) sevgi ve coşkunluk gelir. | Kulak işitirse gönül bilir, göz görürse şevk gelir. |

**EK-48. LXXXI. METİN**

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 146-147). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 144, 174). |
|---|---|---|
| *Üs es körüp yügsek kalık kodı çokar*<br>*Bilge kişi ögüt birip tawrak ukar* | Akbaba (yerde) bir leş gördüğü zaman yükseklerden süzülerek aşağılara iner; (akıllı ve bilgili adamın avı da, öğüttür) böyle bir kişi bir öğüt verildiği zaman onu derhal kavrar. | Akbaba avı görünce dalış yapar; Öğüt verilince bilge, hemen kapar. |
| *Karga kalı bilse mungın ol buz sokar*<br>*Awçı yaşıp tuzak tapa mengke yakar* | Eğer karga (başına gelecek olan) belâyı bilse, (gagası ile) buzu (bile) deler; (halbuki) avcı pusuya yattığında, o, (gafilce) tuzaktaki yeme bakar. | Buzu bile gagalar açlığını bilince karga; Avcı gizlenmiş; yaklaşır yeme, düşer tuzağa. |

**EK-49. LXXXII. METİN**

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 146-147). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 139). |
|---|---|---|
| *Tawar kiming üklise beglik angar kergeyür*<br>*Tawarsızın kalıp beg erensizin emgeyür* | Kimin malı mülkü çoğalırsa, beylik ona (yaraşır ve) gerekir; bey malsız mülksüz kalınca (yanında adam da kalmaz), insan sıkıntısı çeker. | Mal kimde çoğalırsa beylik ona gerek olur, Malsız kalan bey, adamsızlıktan, sıkıntı bulur. |

**EK-50. LXXXIII. METİN**

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 146-147). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 155). |
|---|---|---|
| *Köngül kiming bolsa kalı yok çıgay*<br>*Kılsa küçün bolmas anı tok bay* | Bir insanın kalbi yaradılıştan yok ve yoksul olursa, onu zor ile tok ve zengin yapmanın imkânı yoktur. | Birinin eğer gönlü yoksul ise, Zorlamayla zengin olmaz o kimse. |

**EK-51. LXXXVI. METİN**

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 154-155). |
|---|---|
| *Tengri ajun törütti çıgtı ud(u) tezginür Yulduzları çergeşip tün kün üze yörgenür* | Tanrı dünyayı yarattı, felek ona uyarak (durmadan) döner; yıldızlar sıra sıra dizilip gece ve gündüz dolanır, durur. |

**EK-52. LXXXVII. METİN**

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 154-155). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 149). |
|---|---|---|
| *Atsa okın kezgerip kim toranı yıgdaçı*<br>*Tagıg atıp ugrasa özi kuyı yırtılur* | (Felek) okunu (bir kez) gezleyip atarsa kalkanı kim (tutup ona) engel olabilir? (Felek) niyetlenip (de) bir dağı hedef alsa, (dağın) vadileri ve dereleri param parça olur. | Atsa okunu gezleyip kim engel olabilir? Dağı hedefleyip atsa vadinin dibi yırtılır. |

**EK-53. LXXXVIII. METİN**

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 154-155). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 155). |
|---|---|---|
| *Ajun tüni kündüzi yelkin keçer*<br>*Kimni kalı satgasa küçin kewer* | (Bu) dünyanın gecesi ve gündüzü, bir konuk (gibi), geçip gider; (felek) kimi çiğneyip ezmek isterse onun gücünü ve kuvvetini zayıflatır. | Şeytan seni karşıladı, sundu bal; İpekleri giyerek deli olup kal! |

**EK-54. LXXXIX. METİN**

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 154-155). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 155). |
|---|---|---|
| *Bardı sanga yek utru tutup bal*<br>*Barçın kedipen telü yuwga bolup kal* | Şeytan sana geldi, karşında durup sana bal sundu; (sen) ipekler giyerek (sevindin, kıvandın ve şeytana uydun); deli (ve aklı) kit (olarak) kal (bakalım)! | Şeytan seni karşıladı, sundu bal;<br>İpekleri giyerek deli olup kal! |

**EK-55. XC. METİN**

| **ORİJİNAL METİN** | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Tekin, 1989: 154-155). | **GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ** (Ercilasun, 2020: 146). |
|---|---|---|
| *Tün kün tapun tengrike boynamagıl*<br>*Korkup angar eymenü oynamagıl (III, 277)* | Gece ve gündüz Tanrı'ya tapın, ibadet et; isyankâr olma; O'ndan kork ve çekin, oyun ve eğlenceye dalma. | Asi olma, ibadetle geçir günü geceyi; Çekinerek Tanrı'dan kork, bırak eğlenceyi! |